# دیاریێ بۆ یاران

دیوانی شیعری

کاکە ئەحمەدی موفتی‌زادە

# دیاریی بۆ یاران

**دیوانی شێعری کاک ئەحمەدی موفتیزادە**

**مەکتەب قورئانـــی کوردستان**

**زستانی ١٣٨٦ ک. ھ**

**ڕێکەوتی ١٤٢٩ ک.م**

## ناسنامـــــه:

- ناوی کتێب: ................................ **دیاریێ بۆ یــاران** (دیوانی شێعر)
- نووسەر: ........................................ **ئەحمەدی موفتیزادە**
- ویراستار: ...................................... **ب. محەمەد ڕۆژمان**
- هەڵەگری:...................................... **م. ئەبولمحەمەدی، ئەحمەد ساڵەحی**
- بەدواداچوون‌و ئاسانکاری:................ **عەبدوڵا شەریفی**
- پیتچنین‌و ڕازاندنەوە: ....................... **جەمال، ه. قەوامی**
- سەرپەرشتیار:................................. **حەسەن ئەمینی**
- سەرپەرشتی چاپ‌و بڵاوکردنەوە: ....... **مەکتەب قورئانی کوردستان**
- ئەژمار:........................................... **۵۰۰۰ دانە**
- نۆبەی چاپ: .................................. **یەکەم ـ زستانی ١٣٨٦**



✓ **ناو نیشانی ئەلکترۆنیکی:**

**www.islamkurd.com**
**www.moftizadeh.com**
**email:rahema_maktab@yahoo.com**

بسم الله الرحمن الرحيم

# فێرست

**دەفتەری دوهەم:**

**دەفتەری سێهەم:**

**دەفتەری چوارەم:**

**مەولۆنامە:**

**بەیتی «لانسار»:**



**بە من باز گویند:**



**وشەنامە:**

بسم الله الرحمن الرحيم

**پێشەکی کاک حەسەنی ئەمینی لە سەر شێعرەکانی کاک ئەحمەد:**

**ئــــەی نێـــوی تـــۆ باشـــترێنی نێـــوان — بـــۆ ئـــەووەڵو ئـــاخرو بـــۆ نێـــوان**
**هەر بۆیــە بــە نێــوت پــێ ئــەکــەم دەســت — چون بێ ئەمە ناگـەیـێن بـە مـەبـەسـت**

سپاس بۆ بە دێهێنەرو دانەری هەستێ، خولقێنـەری گـشت بڵنـدو پـەسـتێ، بـەخـشەر بـە مرۆڤ بۆ نیشاندان، ئاواتی دەروونو ویـستو هـەسـتێ، ئـەزمـانو بـەیـانو پێنـۆسو تێنـۆس، تا بێژێو بنۆسـێ ڕازی هـەسـتێ، پاشـانیش سـڵاوی شـیاوی شـانێ، بـۆ نوێنگـەو ڕوانگـەیـێ ئینسانێ، بۆ ئـەو کـەسـە وا خـودای دەبێـژێ: تـۆ رەحمـەتو خێـری، بـۆ هـەمـوانێ: تـۆ ئـەو کەسەی وا، خوو خدەی جوان، وەک تەختـەو ئـەتـۆێـش وای لـەبـانێ. ئـەمجـاریش سـڵاو بـۆ ئەوانەی، پاشـانو لـەپـێش ئـەوێـش، بـە جـوانێ، بـێ فێـڵو درۆو خـۆ نیـشاندان، بـێ فرێـوو گـزەو بـێ خڵـەتـدان، وەک ئـەو بـە هـەمـۆ هێـزو توانـا، هـەسـتاۆن لـە گـۆڕەپـانی مانـا، بـۆ خزمەتو بۆ نەجـاتی خـەڵکـان، بـێناسـینی مانـدۆیـیو وچـانـدان، بـە زمـان، بـە قـەڵـەم، بـە ماڵ، بە لەشیان، دەربێنن لە زنجێر گیانو لـەشـیان، زنجێـری نـەزانـی، جـا نـەتـوانێ، گـومبـێ شەوو دەرکەوێ بەیانێ.

خوێنەرانی بەڕێز! سڵاوی ئـەو خودایـە لـە ئێـوەێـش. داوای لێـدەکـەم یارمـەتیمـان بـدات و بیخاتە دڵمانـەوە:کـە هـەمومـان، تێکـڕا بـە دۆی حـەقـدا بگـەڕێـن، لـە خۆپـەرسـتێو وەک خۆپەرسـتێ کـە دەبنـە هـۆی نزمـیو پـەسـتی، بمـان پارێزێـت، ئـاخر، بێجگـە لـە خـۆی بـۆ پەرستن، هەرچیو هەر کەس بێت هەر وەک خۆمان وایە.

پاش ئەمانە، ئەمەی دەخرێتە بەر چـاو: پێـشەکییێکـە بـۆ چـەن چـەپکـە هـۆنراوەیـەک لـە خواناسـێکو دێـنناسـێک، لـە کـاتی ئـازموندانو خـۆ تـاقیکردنـەوەی: هـەر ئـەو بـە خـواو گەورە زانێنو دانانو، هەر ئـەم بـە یاسـاو بـەرنامـە ناسـێنو بـەڕێـوە بردنـا، تاقیکردنـەوەیێـک بـۆ مـاوەی دە سـاڵی ڕەبـەقو پتـر لـە هـەشـت سـاڵی بـەتـاقی تـەنیـا!؟و لـە تاریکخانـەی بــەندیخانــەدا، لــە حــاڵو وەزعێکــدا کــە زۆر کــات شــەوو ڕۆژو وەرزەکــانی ســاڵ، بــۆی

یەکسان‌و نادیارە، هەروا کە خۆی لە دو بەیتی[1] ئەم هۆنراوانەیدا بەم ڕاستەقینە ئاماژە دەکات‌و دەڵێ:

**ئێژن لە دەر بەهارە، بەهاری شەست‌و چارە**
**یا خوا بگەی بەهاری ئەو مەردمە هەژارە**

واتە: خەڵکی دەڵێن: ئێستاکە بەهاری ساڵی٦٤ ە، ئەگینا لەم شوێنەدا کە منی تێدام، بەهارو جستان‌و وەرزەکانی دی فەرقیان نیە!؟

ئەم کەڵە پیاوە بلێمەتە واتە کاکە ئەحمەدی موفتی‌زادە لەم ماوەی دە ساڵەدا بێجگە لە چەندێن نامەو نامیلکە بۆ بەڕێوە بەرانی ئەو کاتەی مەکتەبی قورئان‌و یاران‌و قوتابیانی، چوار دەفتەری شێعرو مەولودنامەیێکی هۆنیوەتەوەو داویەتە دەرێ، هەروەهاچەپکێ پەخشانی بەوێنەی هونراوە بەناوی: بەیتی«لانسار»کە گەنجینەیێکن لەوەی پێویستە بۆ موسوڵمانانی کوردو گەلی کورد، بۆیەیش بێجگە لە چەند بەستەی کەم، هەمو هۆنراوەکانی بە زمانی شیرینی کوردی هۆنیوەتەوە.

بە پێی باوەڕو بۆچۆنی کاکە ئەحمەد: یاساو بەرنامەی دێنی ئیسلام بۆ مرۆڤ بریتیە لەم چوار بەشە: **یەکەم:** بیرو باوەڕ (عقیدە)، **دوهەم:** بۆ چوون (بینش و طرز تفکر)، **سێهەم:** خۆوخدە (اخلاق)، **چوارەم:** گفتەو کردەوەی دینی (اعمال و احکام)، جابەم باوەڕەوە دەستی داوەتە قەڵەم‌و بە شێعرو پەخشان، تێگەیێن‌و بە باش زانینی خۆی نوسیوەو ئاڕاستەی هاو دین‌و هاوڕەگەزەکانی کردوە. بۆ وێنە: لە بواری باوەڕدا کە لوتکەکەی یەکتا پەرستی (توحید)ە، وە بەروبۆیشی وەک یەک بۆنی مادی‌و مەعنەوی هۆگرانی ئەم باوەڕەیە (ئەمە پەیوەندی بە بەشی دوهەمەوەیە) دەڵێ:

**تەنیا ئەگەر لە دۆ کەلێمەی دێنی تۆ، گەلم کردایە شارەزا نەئەبۆن وائێنە دەردەدار:**
**خوا هەر یەکێکە، ملکزی لای غەیری خوا مەبن ڕێ کفرە: چەندێ سەرمەس‌و ماقۆڵ گەلێ هەزار.[2]**

سەبارەت بە بەشی دوهەمیش دەڵێ:

**ئاخ لەعنەتی خوا لە نەزمێ، دێنێ نەزمی «طبقات» ڕجوا ئەوێنێ:**
**لە لایێ، خەڵکێ ملکزو هەژار لایێتر «اتراف» لەتەک «استکبار»[3]**

---

١- ژمارە ٤٩
٢- دەفتەری ٣، ژمارەی ١٥٩- لا فاوی داخ -
٣- دو بەیتی ئاخری «داخێکی هەرتازە» ژمارەی١٥٥

یا بۆ بەشی سێهەم دەڵێ:

**شـەیتـان حـەزئـەکـا فێـزنو مـۆن بـێ    ڕەزای خوایش لـە سـەر ئـەخلاقـی جوانـە**
**جا سـێو دۆی دڵ خـوەت بکـە: ئـارەزۆت    بـەرەو ڕێگـەی خـوا یـا لای شـەیتانـە[1]**

هەروەها لەم بارەوە دەڵێ:

**گیانـە پێـت خۆشـە موسـوڵمانێ بـێ    خۆشـەوێـسی خـواو هـەرکـە انـسانە**
**خاسـێ خـەڵـک نـەختـێ، بـە فـرە بگـرە    چـاکـەی خـۆت زۆری، بـەکـەم بزانـە**
**توقـع لـە خـۆ زۆر، لـە مـەردم کـەم    سـەرمایـەی بـەرزێ هـەر دو ژیانـە[2]**

سەبارەت بە بەشی چوارەمیش دەڵێ:

**چاوم تێکۆشە خزمـەت کـەێ بـە خـەڵک    بـە دەم بـە قـەڵـەم بـە هـەنـاو بـە مـاڵ**
**باشـتر لـە گـشتێ: وە ڕێگـە خـستن    بەرەو خۆشـبەختـێ ئـەم مـاڵ و ئـەو مـاڵ**
**دۆ دنیای خـەڵکو هـەتـا هـەتـای خـۆت    خۆش‌بێ چش بـا هـەر دنیـات بێـی تـاڵ[3]**

ئـەم بـەرێـزە، دایکـە دەردەکـانی دەردانـی مـرۆڤ بـە «اسـتکبار» (خۆبـەزل زانـێن) و «اتراف» (خۆش ڕابواردن) دەزانێ، جا لە بـەر ئـەمـە لـە هـۆنراوەو پـەخـشانو وتـارەکانیـدا بـە تێرو تەسەلـی زەرەرو زیـانی ئـەم دو ئافـەتـە بـە وردیو تونـدی بـەر چـاو دەخـات، بـۆ وێنـە، دەڵێ:

**ئـاخ لـەعنـەتـی خـوا لـە نـەزمـێ، دێنـێ    نـەزمـی «طبقـات» ڕجـوا ئـەوێنـێ:**
**لـە لایـێ، خـەڵکـێ ملکـزو هـەژار    لایێتـر «اتـراف» لـەتـەک «اسـتکبار»[4]**

هەر وەها لەم بابەتەوە دەڵێ:

**ئامانـە گیانـە دەسـمە داوێنـت    هـەوەس مـا قـۆڵێ نـەکـەویـە شـوێنت**
**بـەڵـێ «اسـرافو تبـذیر» خۆێنتـاڵن    بـەڵـان بـێ هـەوای مـاقـۆڵێ، کـاڵن**
**هـەوای زلـە بـۆن، ڕێ ژێنـی بـەر چـاو    ئـەنێتـە بـەرت، چ خـاس چ خـراو**
**کەم هـەڵ ئـەکـەوێ وە بـێ سـەرمایـەی    اسـتکبار، اتـراف دامـەرزێ پایـەی**

لە زۆر شوێنیـشدا ڕۆدەکاتـە مـرۆڤ بـە گـشتیو، بـاوەڕداران بـە تایبـەتـێو هانیـان دەدات بۆ بەرامبەر بوون لەگەڵ ستەمو ستەم کاران دا، بۆوێنە، دەڵێ:

---

١- ژمارەی١١٦
٢- ژمارەی ١٣۴
٣- ژمارەی ١١٧
۴- دو بەیتی ئاخری «داخێکی هەرتازە» ژمارەی١٥٥

**تا زڵمێ هەبێتو تا نەدارێکو کزێ** — **گەر بێدەنگو بێ خەمی مەڵێ انسانم**
**ڕوت خۆش بێو دڵ لە کوڵ زمان پڕ هاوار** — **ئەو ساکە بە خۆت بڵێ «موسوڵمان» گیانم**[1]

یا دەڵێ:

**ئەر کەتێ ئێمان لە دڵێکا بێ** — **ئەگەر ئێمان بێ بێ دۆ بەرنابێ**
**یەک: بە خەڵک نەخسۆس هەژار، محبُت** — **یەکتر: بەرامبەر زۆرکاران غێرەت**
**ئەر کەسێ دایمە لە نوێژو ڕۆژۆ** — **لە ئەو دۆ بەرەی ئێمان بێ بەش بۆ**
**یا تێ نەگەێوە کە: ئیسلام چیە** — **یا بەشێ باشی لە ئێمان نیە**
**موسوڵمانیەکەی نەگرساوەو کاڵ** — **هەر وەسە ماڵە ڕمڵێنەی منال**
**ئێمانی سۆکە هەر وەک کەڕەپۆ** — **«نا قایمترە لە ئێمانی جۆ»**[2]

هەر لەم بوارەدا دەڵێ:

**گەر پەیڕەوی دێنی، گیانی کاکەی** — **پێت سەیر نەبێ کەوایێ لە بەندا**
**پێم سەیرە کە بانو خوار هەبێو تۆش** — **بەن بێ لە خەمی خەوو ژەمەندا**[3]

بەڕاستی ئەم هۆنراوانە خەزێنەیێکن لە باسی کەم وێنەی باوەڕو بۆ چۆنو خۆو خدەو وتەو ڕەفتاری مرۆڤانەو، ئایینێ ئینسانکەر بە ئینسان، ئەوێش حاسانو زۆرێش بە وردێ، بەزمانی جوانو شێرینی کوردی.

لێرەدا چەند ڕوون کردنەوە سەبارەت بەم ئاسەوارە بەنرخە، بە پێویست دەزانم:

**یەکەم:** بۆ کاکە ئەحمەد کە دەی توانی بە زمانەکانێ فارسێو عەرەبێ لە پلەو ڕادەیێکی زۆر بەرزدا بنوسێت، وە بەم کارە هەم زۆرتر ناوبانگ دەرکاتو هەمیش گوێ گرو خوێنەری پتری هەبێت، کە چی هاتوە بە زمانی کوردی نوسێویەتیو دواوە؟ کە بە داخەوە نە هەر عەرەبو فارسەکان، تەنانەت زۆربەی کوردەکانی وڵاتی خۆیشمان بە باشی لێی تێ ناگەنو ڕوی خۆشی پێ نیشان نادەن!

**دوهەم:** بۆ! ئەم مەبەستە بایەخدارانەی بەهۆنێنەوەو شێعر دەربڕیوەو ڕاگەیاندوە؟ لە کاتێکدا دەزانین کە گۆڕەپانی پەخشان زۆر هەراوترو بەر بڵاوترە لە هی هۆنراوە، وە خاوەن مەبەستو پەیام، بەم چەشنە، ئاسانترو زۆتر، وە تێروتەسەلتر دەتوانێ مەبەستو پەیامەکەی دەربڕێو ڕاگەیێنێ.

---

١– ژمارەی ٧٠
٢– ژمارەی ١٨٧
٣– ژمارە ١٥٤

**سـێهەم:** لـەم شـێعرانەدا هـەنـدێ شـێوازی نوسـینی جیـاواز لـە شـێوازی نوسـینی بـە بـرەوی کـوردی دەبێنـین وەک: دانـانی بزوێنێـک لـە چـەشـنی (٨) لـە سـەر هـەنـدێ پیتـێ «واو»و «یـێ». یـا وەک: نوسـینی پیتـەکـانی «ص»و «ط» کـە لـە شـێوازی کـوردی نوسینی بە برەودا نابینـدرێن. یـا وەک: دانـانی ئـەم جـەغـزە (ە) چکۆڵـە لـە جێگـەی نوختـەی نوون لە برێ شوێندا. هەروەها وەک: دانانی بزوێنی (٧) لە سەرپیتێ «دال».

لە وەڵامی پرسیاری یەکەم دا دەبێ بڵێین: راسـتیەکـەی ئـەمـەیـە کـە کاکـە ئـەحمـەد پتـر لە خۆی‌و ئاسەواری، گەل‌و نەتـەوەکـەی‌و زمانـە زکماکـەکـەی بـە لایـەوە بـە نـرخ‌و لـە بـەر چاو بوە، جا بۆیە بۆ خزمەت بەمانە بـۆی ئاسـان بـوە کـە لـە نـاوو شـۆرەتـی خـۆی چاوپۆشـی بکـات، تـەنانـەت لـە حـاڵی بـوون‌و کـەڵـک وەرگرتنـی کـاتێ، زەمـانی خـۆی لـە ئامۆژگاریەکانی‌و مەبەستە بەنرخەکانیشی، ئەونـدە زمـانی نـەتـەوەکـەی بـە لایـەوە بایـەخـدار بوە کە ئەبینێن لە هۆنراوەکانیـدا لـە وشـەکـانی زۆربـەی زاراوە جۆربـەجـۆرەکـانی ئـەم زمانـە کەڵکـی وەرگـرتـوە، وەک: وشـەکـانی زاراوەی هـەورامـی، موکوریـانی، سـنەیـی، کرماشـانی، تەنانەت لوڕی‌و بادینانیش.

زۆرێـک لـە پارچـە شـێعرەکـانی، وان لـەسـەر لـوتکـەی بـەرزی دەربڕینـی ئـەم خوشەویستییەی گـەل‌و نیـشتمان‌و نـەتـەوەو زمـان‌دا، وەک پارچـە شـێعرەکـانی «نیـشتمان»، «چـەپکـێ صـەڵـوات[1]»، «لا فـاوی داخ[2]» وە «کوردسـتانی جـوانم[3]»، کـە بـە ڕاسـتی لـە تاریفی کورد وکوردستان‌و دەربڕینی نیشتمان پەروەریدا کەم وێنەن.

بۆ ئەوەیش دەربخاو بسەلمێنێ کە ئەگەر لـەبـەر ئـەم هـۆکارانـە نـەبـایێ کـە ئـامـاژەیـان پێکرا، باش‌و ئاسـان دەیتـوانی بـە زمانـەکـانی بـە بـرەوی وڵـاتی گچکـەمـان ئێـران‌و وڵـاتی گەورەو پان‌و بـەرینمـان ئیـسلام بـدوێ‌و بنۆسـێ‌و بهۆنێتـەوە، سـەرنجـی خوێنـەرانـی بـەڕێـز ڕادەکێشم بەرەو دەیان وتـاری تومـار کـراوو نامـەو کتێبـی نوسـراو بـە زمـانی فارسـی‌و پارچـە شـێعرەکـانی (آنچنـان راە «فاسـتقم» بـرویم[4]) وە ژمـارەکـانی ٩٠، ٩١، ٩٣ و ١٩٧، بـە زمـانی فارسی، وە «یوم اختیار[5]» بـە زمـانی عـەرەبـی، کـە بـەڕاسـتی گـشتیان لـە نـەوعـی خۆیـانـدا کەم وێنەن.

لە وەڵامی پرسـیاری دۆهـەمـیش دا: (بـۆ مـەبـەسـتەکـانی بـە شـێعر وتـوە) دەبـێ بڵێـین: ڕاسـتیەکـەی ئـەمـەیـە کـەلـەو بارودۆخـەی کـە ئـەوی تێـدا بـوە واتـە بـەندیخانـەکـانی

---

١- ژمارەی ٨١
٢- ژمارەی ١٠٩
٣- ژمارەی ٢٣١
٤- ژمارەی ٥٢
٥- ژمارەی ١٧٩

«کومەیتەی موشتەرەک»، «قزلٚ حەسار»و «ئەوێن»، ئەویش لە دەیەکانی شەصتو سەرەتای حەفتادا کە بە داخەوە هێچ قانونو یاساییێکی ئیسلامیو ئینسانی بە سەر ئەو بەندیخانانەدا حاکم نەبو، نوسینی کتێب لەو شوێنانەدا بە شێوەی پەخشان ـ کە دیارە شیکردنەوەی زۆر پتری پێویستە لە هۆنراوەو، بەر چاوتریشە بۆ هێرش کردنە سەری! ـ وە هێشتنەوەی لای خۆی تا تەواو بوونو پاشان دانە دەرەوەی لە بەندیخانە، دەتوانین بڵێین: لە شتانی محاڵو حەستەمو نەکراو بوە. کاکە ئەحمەد خۆی زۆر جار دەی گەڕاندەوە بۆمان: کە لە بەندیخانە، پێشەکییٚ(مقدمەی)کم بۆ تەفسیری قورئان بە زمانی فارسی نوسی زۆر بە نرخو پێویست بۆ، کە بە داخەوە لە گوێزانەوەم دا لە بەندێکەوە بۆ بەندێکی دی ـ بێ پرسو مەصڵەحەت!! ـ ناو شتو مەکەکەم گەڕابوونو دەریان هێنا بو، بردیان، هەرچی پێم وتن، نەیان داوە!!؟. دەیوت: جارێکیان گوێم لیٚ بو مەلاییێکی شیعە لە دەنگو ڕەنگی تارانەو: ئەو باسەی دەکرد، ورد بۆمەوە زانیم کە نوسراوەکەی منە، خۆشحاڵ بووم، وتم: باشە، خۆهەر کەڵکی لیٚ وەر دەگیریٚ.

هەڵبەت خۆی لە نەواری ژمارە (٢٥٧) دا، وە برای شەهیدیشمان کاکە فارۆقی فەرسادیش سەبارەت بە هۆکارەکانی دیکەی ئەم کارە دواون، کەسێک حەز بکات دەتوانیٚ لەو باسو دۆانەی ئەوانیش سەر بدات.

سەبارەت بە دانانی بزوێنی لەچەشنی (٨)یش لەسەر پێتەکانی «و»و «ی» دەتوانین بڵێین: ئەمە تایبەتمەندی کاکە ئەحمەدەو کردویە بە دروشمی ئەو «و»و «ی»یانەی کە دەکێشرێنو لە شێوازی کوردی نوسیندا دو «و»و دو «ی» دەنوسریٚ یا خەتێکی ئاوا (–) ڕاست لە سەریان دەکێشریٚ وەک وشەکانی «دوور»و «دیین»، کە کاکە ئەحمەد هاتوە لە جیاتی دو «و»و دو «ی»، یا خەت نوسین لە سەریان، بزوێنی (٨)ی کردوە بە دروشم بۆیان، کە بەڕاستی ئەگەر بە وردی بڕوانین بۆی، تیٚ دەگەین کە زۆر بە جێگەو جێگەی سەرنجە، چونکە ئاوا «و»و «ی»یک لە کاتی وتنیاندا لێوو گەرو وەکو شێوەو تەنگیٚ بزوێنی هەشت (٨) لێدەکەن. بێجگە لەمەیش خۆ کورتیٚ وشەو وتە، جوانترو پاراوترە لە درێژییان.

سەبارەت بە پیتەکانی «ص»و «ط»یش لە نوسراوە کوردیەکانی کاکەئەحمەدا دەبیٚ بڵێین: بە بۆچونی ئەم پیاوە زاناو وردبێنە: زمانی کوردی تەواو تێرو تەسەلە، کە هەر پیتێکی بە دەنگێکدا دەناسرێت، بە واتەیێکی دی: هەر پیتێکی دەنگی تایبەتی خۆی هەیە، بە چەشنێک ئەگەر مرۆڤێکی غەیرە کورد، ڕێزمانو پیتناسیٚ کوردی فێر بییٚ، بە وردیو بیٚ لەنگیو کەمو کۆڕی دەتوانیٚ پیتەکانی ئەم زمانە لە ناو وشەکاندا بە

زمانـدا بێنێـتو بیڵـێ، هـەروا کـە پیتـی «هـێ» دروشـمی سـەرە (فتحـە)یـە، وە پیتـی «و»ی ئاواڵە دروشمی بۆرە (ضـمّە)یـە، وە پیتـی «ی»ی ئاواڵـە دروشـمی ژێـرە (کـسرە)یـە. جـا بـەم بۆچونە زانایانەوە ڕوانیویـەتـە هـەنـدێ وشـەو دیویـەتـی ددانـنـان (تلفّـظ) بـە هـەنـدێ پیـت لەواندا لە گەڵ دەنگە کەیانـدا یـەک نـاکـەونو پێکـەوە نـاخـوێنن، بـۆ وێنـە: پیتـی «س» لـە وشەکانی «سالْح»، «سەڵـوات»و «سـەد»دا کـە بـە تـۆزێ تـێڕامـانو ورد بـۆنـەوە بـە باشـی دەر دەکەوێ کە: دەنگەکەیان گـەورەو پـڕ بـە دەمـن (مطبـق)ن، کـە چـی پیتـەکـان نـازکـو باریکن (منخفض)ن. هـەروەهـا پیتـی «ط» لـە وشـەیێکـی وەک: «تـەڵـا»و «تـەڵـاق»دا، کـە هەر ئەو عەیبو ناتەواویەی هەیە کە لە پیتی «س»دا بە جێگەی «ص» هەبو.

دانانی جەغـزی (٥) چکـۆڵـەیـش لـە جێگـەی نوختـەی پیتـی «ن»و «گ» کـە بـە یـەک بگەن، ئەویش هەر لە ئیشە تایبەتمـەندیـەکـانی کاکـە ئـەحمـەدە کـە بـەڕاسـتی زۆر جێگـەی سەرنجو چاو لێ بڕینە، چـونکـە لـە ئـاوا جێگـەییێکـدا دەنگـەکـە نـەدەنگـی «ن»و نـەدەنگـی «گ»ە، بـەڵکـە شـتێکی لـە بـەینـی ئـەو دو پیتـە دایـە، وەک لـە وشـەکـانی: «بانـگ» و «مانـگ»و «دەنـگ»دا، کـە دەنگـی دۆ پیتـی ئـاخریـان دەنگـی تـەواوی «ن»و «گ» نیـە، کـە وابـێ زۆر بـە جێگـەیـە کـە پیتـی تایبـەت بـەودەنگـە تایبـەتیـە، دابنـدرێت، جـا بـە وردبۆنـەوە لـە دروشـمی جـەغـزی (٥) چکۆڵـەو جێگـەی لـێ هاتنـە دەرەوەی لـە زاردا بۆمـان دەردەکەوێ کە ئەو دروشمە لە گەڵ ئەو دەنگەدا زۆر یەک دەکەون.

دانانی دروشمی (٧)یـش لـە سـەر پیتـی «د» وەک لـە وشـەی «ئـەحمـەدْ» و «مـەحمـودْ» دا لـە زاراوەی سـەقـزو بانـەو سـنەو سـولێمانیو زۆربـەی ناوچـەکـانی دی کوردسـتانی گەورەی خۆشەویستا، ئەمەیش هـەر لـە چـەشـنی نـۆنو گافـەکـەیـە، کـە دەنگـی لـە نێـوان دەنگی «د» و «ی» دایە، کـەوابـێ شـیاوە ئـەو دەنگیـشە پیتـی تایبـەتـی خـۆی هـەبـێ، جـا چونکە لە زاراوەی مهابـادو دەورو بـەریـدا هـەر بـە دنگـی دال دەخوێنرێتـەوە کاکـە ئـەحمـەد هەر ئەو پیتەی (د) بۆ داناوە بەڵام بە دروشمی حەوتەوە (٧)کە لەسەری بنوسرێ.

بـەڵـێ! ئـەمـە ئـەو ڕونکردنـەوەو، وەڵـامی پرسـیارەکـان سـەبـارەت بـەو پیتانـە لـەم هۆنراوانەی کاکە ئەحمەدا کە ئاماژەیان پێ کرا، ئەویش زۆر بە کورتی.

**ئەمەیش کورتەییێکی دی لـە ژیاننامـەی ئـەو پیـاوە زانـا کـوردە موسـوڵمانە بـەڕێـزە، -خوای گەورەو میهرەبان لێی ڕازی بێتو بی بەخشێ-:**

کاکە ئەحمەدی موفتیزادە لـە مـانگی بـەهمـەنـی سـاڵی ١٣١١ی کـۆچی، هـەتاویـدا لـە شاری سنە، لـە بنـەماڵـەییێکـی ئـایینیو خـاوەن زانیاریـدا بـەنـاوی بنـەماڵـەی مـوفتی هاتۆتـە دنیـا، نـاوی بـاوکی مـەلا مـەحمـودی مـوفتی کـوڕی عەلّامـە مـەلا عـەبـدوڵای دشـەییـە،

ماموٚستا مەلا عەبدوڵا خەڵکی دشەی لای شاری پاوە بوە، کە لەوێوە هاتوٚتە شاری سنەو لەویٚ سەقامگیر بوە، ئەم بەڕێزە ساڵەکانی فەقێیەتی لە ناوچەکانی کوردستانی ئیراٚنو عیٚراقدا ڕابواردوە، پاشان دەبێتە یەکێک لە زانایانی گەورەو ناوداری کاتی خوٚی لە کوردەواریدا، هەندە زانایێکی شیاو دەبێت کە بەناو «علّامەی دشەیی» ناوبانگ پەیدا دەکاتو لە سنە دەبێتە دەرس بێژی (مدرس) مزگەوتی جامیعە«دارالإحسان»ی سنەو موفتی کوردستانیش. ئەم پیاوە بەڕێزە شەش کوڕی هەبوە کە گشتیان زاناو بەناوبانگی کاتو وڵاتی خوٚیان بوون، کوڕی گەورەی، ماموٚستا مەلا مەحمودی باوکی کاکە ئەحمەد بوە کە لە هەمو زانیاریە ئایینیەکاندا دەستیٚ باڵای هەبوە، بەتایبەت لە فقەو اصول‌الفقەو فلسفەدا، هێشتا باوکی ماوە بوە بە موفتیو حاکم شەرعی کوردستانو یەکێک لە ئوستادانی فیقهی شافیعی زانستگای تاران.

پێنج کوڕەکەی دی ماموٚستای دشەیی بریتی بوون لەم کەسایەتیانە:

١ـ ماموٚستا مەلا محەممەد ڕەشید کە زانایێکی گەورە بووەو لە شاری بەیروتی لوبنان کوٚچی دوایی کردوە.

٢ـ ماموٚستا مەلا خالیدی موفتی، موفتیو حاکم شەرعی ڕەسمی کوردستان تا ساڵی ١٣٥٥.

٣ـ ماموٚستا مەلا محەممەدی موهری، بە ناوبانگ بە برهان‌الإسلام کە دەرس بێژو ماموٚستای «حقوقو ادبیات» عەرەب بوە لە زانستگای ئەستامبوڵی تورکیە.

٤ـ دوکتور محەممەد سدیقی موفتی‌زادە، دوکترای ئیلاهیاتو ماموٚستای زمانی کوردی لە زانستگای تاران، ماوەیێکیش لە بەشی کوردی رادویٚ تاران‌دا دەرس دەڵێت.

٥ـ دوکتور عبەدوڕەحمانی موفتی‌زادە کە زوٚر مروٚڤێکی دڵپاکو پیاوچاک بو.

کاکە ئەحمەد هەر لە منداڵیدا زوٚر زیرەکو لیٚ هاتو بوە، بە ڕادەیێکیوا کە کەم کتێبی دەرسیٚ تا ئاخر خوێندوە، لەگەڵ ئەمەیشدا هەر بە موتاڵای خوٚی توانیویەتی ئەو کتێبانە لە ڕادەیێکی سەرەوەدا بە دەرس بڵێتەوە. ئەو هەر لە حوجرە خنجێلە فەقیرانە ــ بەڵام پڕ لە پێتو بەرەکەتو زانێنە ــ کانی ئەو کاتەی کوردستان‌دا دەرسی خوێندوە، لە شارەکانی سنە، مەریوان، بیارە، سلێمانیو... بەو چەشنەکە پیرەکان لیان دەگێراوە: هەر لە کاتی منداڵیو گەنجیەوە بیرو باوەڕی ئازادی خوازیو بەرامبەری ویستیٚ بوە. لەو کاتەدا لە کوردستان‌دا هەر حیزبی دێموکراتی کوردستان تێکوشانو جوڵانەوەی وای بوە کە بوٚکورد هەولٚ بداتو دژی دێنی ئیسلامو دابونەرێتی پاکو خاوێنی لە مێژێنەی

کوردەواریش نەبێت، هەر بەم بۆنەوە زیاد لە ڕابەری هەمیشەی ئەم حیزبە زۆربەی لێ پرسراوانی خوارەوەیش هەر لە زانایانو مامۆستایانی دێنی پێک هاتوە، جا بۆیە کاکە ئەحمەدی ئازادی خوازو دێن پەروەرێش دەبێتە ئەندامی چالاکی ئەم حیزبە، سەرەنجام لە ساڵی ١٣٤١ی کۆچی، هەتاوی‌دا بە تۆمەتی ئەندام بوون لەو حیزبەدا، دەگیرێتو دەخرێتە بەندیخانە، تۆمەت لەو، ئەم دو خاڵە دەبێت:

١ـ لێ پرسراوی لقی حیزبی دێموکراتی کوردستان لە تاران.

٢ـ لێ پرسراوی پەیوەندێ نێوان حیزبی دێموکراتی ئێرانو تورکیا.

پاش ماوەیێک لە زینداندا بەم ئاکامە دەگات: کە ڕزگاری گەلی کورد لە ژێر چەپۆکێ، بەش‌خوراوێ، ماف ژێرپێ‌خراویو زەبۆنو لاوازکراوێ، بە بێ ئیمانو باوەڕی دێنی بە دەست نایێو سەرناگرێ، کەسانێک دەتوانن حاسانو بێ‌ترسان بچنە ئەو مەیدانەوەو ماڵو گیان فیدا کەن کە: خاترجەم بن ئەگەر بەم ئاواتەیش نەگەنو بمرن زەرەر ناکەن، یا ئەگەر گەییشتنو گەلو وڵاتیان ڕزگار کردو دەستیان بە دەمی خۆیان گەییو هێزیان پەیدا کرد، لە مافخۆرانو داگیرکەرانی پێشو خراپ‌تر نابنو ناکەن، چونکە ئەگەر ئاوا باوەڕێ نەبێ، بە وتەی خودی‌کاکە ئەحمەد:

**گورگێکی ناسراو تەفرو تۆنابو بۆ گورگێکی‌تر سەر ئەخەوێنن**

ئەو لە کتێبی «دربارەی کردستان»دا کە دوای سەرکەوتنی شۆڕشی خەڵکی موسوڵمانی ئێران نوسیویەتی، دەڵێ: «تەنیا هۆی چارە ڕەشیەکانی موسوڵمانان دۆر کەوتنەوەیان لە قورئان بو، ئێستاکەیش تەنیا هۆکاری هۆشیار بوونەوەو بەختەوەریو ڕزگاری موسوڵمانان، وە نەجاتیان لە بەندو زنجیری کۆیلەیی دنیاخۆرانو داوەکانی خڵەتاندنیان، هەر گەڕانەوەیانە بۆلای قورئان، بێجگە لەمە ڕێگەیێکی دروستو سەر ڕاست، نیە[١]».

پاش ماوەیێک کاکە ئەحمەد لە بەندیخانە دێتە دەرێو ئەمجار لە ساڵی ١٣٤٢ی، کوچی، هەتاوی‌دا هەوڵو تێکۆشانی دێنیو نەتەوایەتی خۆی بۆ ڕزگاری ڕاستەقینەی گەلەکەی لە مزگەوتی سەید مستەفای سنەوە ـ کە ئێستایش یەکێک لە پێگەکانی «مەکتەبی قورئانی کوردستان»ە ـ دەست پێ دەکات.

کاکە ئەحمەد دوژنی هێناوە، ژنی هەوەڵی ناوی حەسیبەخانم‌بوە، هێشتا فەقێ بوە دایکی کە خوشکەزای خۆی بوە، بۆی خواستوە، بەڵام زۆری پێ ناچێ دەردەکەوێ کە

---

١- بەیاننامەی بڕواری ٥٩/٤/٣١، بۆ خوشکو برایانی هاوڕێ، لاپەڕەی ٢٨٢ – چاپی ٢

بابەتی یەک تێن‌و بۆ یەک نابن، جا لە بەر ئـەمـە، کاکـە ئـەحمـەد کـە لـەو کاتـەدا لـە عێـڕاق دەرس دەخوێنێ هەر ئەمە دەکاتە بیـانوو خێزانـی‌و خزمـانی تێـدەگـەیێنـێ کـە درێـژەدان بـەم ژن‌و مێردیە سودی نیـەو ئـەو نـاتوانێ لـەم بارودۆخـەدا خێزانـی بـەختـەوەر کـات‌و بیبـات بـە ڕێوەو بی‌حەسـێنێتەوە، ئیـدی بـە ڕەزامـەندیـەوە لێـک جیـا دەبنـەوە، ئـەم خانمـە دوایـی شـو دەکاتەوەو هەر ئەمسال زۆر نیە کـە لـە شـاری سـنە کـۆچی دوایـی کـرد ـ خـوای میهـرەبـان بی‌بەخـشێت ـ ژنـی دوهـەمـی نـاوی خـەجیجـە (خدیجـە)ی موهتـەدی بـوە، کچـی حـاجی ڕەحماناغـای موهتـەدی بۆکـان. حـاجی ڕەحماناغـایش کـەسایەتیێکـی زانیـاری ئـایێنی بـوە کـە ئـەو کاتـە لـەگـەڵ بـاوکی کاکـە ئـەحمـەد لـە تـاران، لـە زانـستگا، مامۆسـتای فیقهـی مەزهەبـی ئیمـام شـافیعی دەبـن، ڕفێقـێ حـاجی ڕەحمانـاغـا لـەگـەڵ بـابی‌کـاکـە ئـەحمـەدو وریایی‌و لـێ‌هـاتویی‌کاکـە ئـەحمـەدێـش هـانی‌دەدا کـە بیکاتـە زاوای خـۆی، ئـەم وەصـڵەتـە پێک دێت‌و خەجیجـە خـاتوون دەتـوانێ بـە لـێ‌بـوردوێی‌و ڕەزامـەنـدێ بـە ژیـانی سـادەو بـە قەناعەتـەوە، لـە قوڵـایی دڵـی هاوسـەرەکـەیـدا جێگـەی خـۆی بکاتـەوە. کاکـە ئـەحمـەد زۆر کات بە خێرو خۆشەویستی‌و ڕەزامەندیـەوە یـادی لـێ دەکـرد، بـە تایبـەت لـەم بابـەتـەوە کـە ئەو کچی بنە ماڵەیێکی زۆر دەوڵەمەندو خـۆش ڕابـوێر بـوە کـە چـی لـە گـەڵ ئـەوەیـشدا کـە لە دە ساڵی کۆتایێ ژیانیـدا، کاکـە ئـەحمـەد لـە بـواری ماڵیـەوە لـە ڕادە بـەدەر نـەدارو ناتـەبـا بــو، هــێچ کاتێــک ئاهوناڵــەو گازنــدەی نــەکــردوە، تــەنانــەت لــەلای ماڵــە باوکــە دەوڵـەمـەنـدەکـەیـشیەوە نـەی‌درکـانـدوە. ئـەم خاتونـە بـەرێـزە لـە سـاڵی ١٣٥٠ی،کـۆچی، هەتاوی لە دنیای بێ‌بنیـا ماڵـاوایی دەکـات‌و هاوسـەرە دڵ پـڕ لـە ئـاوات‌و خۆشـەویـستیەکـەی لـەگـەڵ تـەنیـا کـوڕەکـەیانـدا بـە نـاوی حـەمـەژیـان بـە جـێ دێڵێـت _ خـوای میهـرەبـان بی‌بەخشێت _ کاکە ئەحمەد پاش ئەم ئیدی ژنی نەهێناوەتەوە.

هەندێ لەو ئیش‌و کارانەی کاکە ئەحمەد پێی هەستاوە بریتی بوون لە مانە:

دەرس وتن لە مەدرەسەی دێنـی مزگـەوتـی «دارالإحـسان»ی سـنە، هـەر لـە سـاڵەکـانی گـەنجـی‌دا، پاشـان چۆتـە تـاران‌و لـە دەفتـەرێکـی ئـەسـنادو ئـەمـلاکدا کـاری کـردوە، مـاوەیێکـیش لـە زانـستگای تـاران بـەشـی زانیـاری دینـی دەرسـی وتـوە، لـە ڕادوێ تـاران‌و کوردستانیش‌دا کاری کـردوە، پـاش بـە جـێ هێـشتنی تـاران لـە سـاڵی ١٣٤٢داو گـەڕانـەوەی بۆ وڵاتـەکـەی: کوردسـتان، یـەک، دوسـاڵێکیش لـە دێکـانی «زاخـە»و «بـەردەڕەش»ی سـەر بە شاری دیواندەرە خەریکی کاری کشت‌و کـاڵ بـوە. سـێ، چـوار سـاڵ پـێش ڕاپـەڕینـیش تـا ئەو کاتە لە گەڵ چەند کەسـی دی شـەریکـەی هاوبـەشـێ دروسـت کردنـی خانوبـەرەو پـردو

لولەکێشی ئـاو، بـە نـاوی «ئـەمانیـە»، وەڕێ دەخـەن، کـە مـن خـۆم لـە کۆتـایی سـاڵی ٥٥و سەرەتای ٥٦دا کارم تێدا کردوە.

لە ساڵەکـانی ٩- ١٣٥٥ بـە شـێوەی ڕەسـمیو یاسـایی حـاکمی شـەرعـی کوردسـتان بـو، کە هەڵبـەت تـا کۆتـایی سـاڵی ١٣٥٧و سـەرکـەوتنـی ڕاپـەڕینـی خـەڵکـەکـانی ئێـران خـۆی توانی بەڕێـوەبـەری ئـەم کـارە بـێ، کـە هـەمـو ئـەو مـاوە منـیش هـەڵسوڕێنەری دەفتـەری مەحکەمەی شەرع بـۆم، پـاش سـەرکـەوتنـی ڕاپـەڕێـن تـا کـاتی هیجـرەتو کـۆچکـردن لـە سنەوە بۆ کرماشان لـە پـاییزی ١٣٥٨دا، بـە حـوکمی دەمـێو نوسـینی کاکـە ئـەحمـەد خـۆی، مـنو چـەنـد مامۆسـتای دیکـەی ئـایینی ـ هـەر مـاوەیێـک یـەکێکمـان بـە جێگـەی کاکـە ئەحمەد ـ ئەم کـارەمـان دەکـرد. دوای کـۆچی دوایـی حـاجی مامۆسـتا مـەلا خالیـدی مـامی، کاکە ئەحمەد لە گەڵ حاکم شەرعیدا بـۆ بـە مـوفتی کوردسـتانیش کـە تـا لـە دنیـا دەرچـۆنی ئەم پلەی هەر بـەردەوام بـو، بـەڵـام لـە بـەر نـەبـۆنی خـۆی لـە کوردسـتانداو لـە بـەردەسـتی خـــەڵکـــیدا، لـــە بـــڕواری ١٣٥٩/١١/٤ی ک، ه دا لـــە وەڵـــامی داخـــوازی ڕەســـمی دادگوستەری کوردستاندا سەبـارەت بـە ئـیشو کـاری حـاکم شـەرعـیو گیـرۆدەیـی خـەڵـک لەم بابەتەوە، کاکە ئەحمەد بە نوسێنی نامەیێک بۆ ئـەو ئیـدارە ئـەم ئـەرکـەیـان لـە ئـەسـتۆی خـۆ کـردەوەو خـستیانە سـەر شـانی ئـەم ڕەبـەنـە، کـە ئـەمـە بـوە هۆکـاری هـەڵ خڕانـدنو دژایەتی دۆستانی، زۆر پتر لـە دوژمنـانی، سـەبـارەت بـە منـی بـێ سـۆچ لـەم بابـەتـەوە!!؟. بـۆ باشتر ڕۆن بونەوە پێویستە لێـرەدا ئامـاژە بـەم ڕاستـەقێنـە بکـەیـن: کـە پلـەو ئـەرکـی حـاکم شەرعی لە ناوچەکانی سوننی مـەزهـەبـی ئێرانـدا بـە گـشتێ، وە لـە کوردسـتاندا بـە تایبـەتـی دەگەڕێتەوە بۆ دەیان یا دەتوانین بڵێـێن: سـەدان سـاڵ لـەمـەو پـێش، بـۆ وەڵـامدانـەوەو چـارە سەر کردنی پرسیارو تەنگـو چـەڵـەمـەکـانی پـەیـوەنـددارو تایبـەت بـە مـەزهـەبـی خـەڵکـی سوننەتەوە، لە بوارەکانی بیـرو بـاوەڕەوە بگـرە تـا ناکۆکیـەکـانی نێـوان خـەڵکـیو ئـەنـدامانی بنەماڵەو ژنو مێـردەکـان پێکـەوە، کـە زانایـانی ئـایینێ شـیاو بـۆ هـەسـتان بـەم ئـەرکـە، بـە شێوازی ئاسایێ، خەڵکی موسـوڵمان تـایینو پێـشنیاریان کـردوون، حکومـەتـی کـاتێش یـا بـە نوسـێن یـا بـە بـێ دەنگـە لـێ کـردنو چـاو نوقانـدن قبـوڵی کـردون، زۆربـەی ئـەو کەسایەتیانەی لە بەر چاوو بە ناوبانـگ بـۆن بـە شـێوازی دۆهـەم بـۆن بـە حـاکم شـەرع، بـۆ وێنە کاکە ئەحمەد ئاوا بوە، ئیـدی حـاکم شـەرع ژێـردەسـەو چـاو لـەبـەری حکومـەتو هـێچ کەس نەبوە، هەروەها پەیـوەندێـشیان بـە هـێچ حیـزبـو دەسـتەو گرۆپێکـەوە نـەبـوە، بـەڵکـە بۆ هەمو خەڵک وەک یەک ڕوانیویانە، مەگەر یەکـەیـەکـەیێـک کـە خۆیـان حـەزیـان لـە خـۆ زەلیل کردنو ناکەسێ کردبێ.

ئەمجار زۆر بە کورتی ئاماژە دەکەین بە چالاکیو تێکۆشانەکانی کاکە ئەحمەد لە بواری ئایینیدا: هەروا پێشتر وترا: لە ساڵی ١٣٤٢ی ک، ھ دا دەستی دایە هەوڵو تێکۆشانی ئیسلامی،کە لەم هەوڵدانەدا تا ساڵی ١٣٥٥ هەر بە تەنیا خۆی بوە، کە بە وتاردان لە دانیشتنەکانی گشتیٚ مردومردنو مەولودی خوێندنو زەماوەندا لە مزگەوتەکانو لە ماڵاندا دەست دەکات بە ڕوون کردنەوەی خەڵک لە ئیسلامی ڕاستەقینە، وە لە زوڵمو ستەمی حکومەتو درۆو دەلەسەی زۆربەی ڕابەرانی دێنیٚ بە ناوی ئیسلامەوە، بە تایبەت لە شاری سنەو مەریوانو دەوروبەریان، کە ڕای گشتیٚ زۆربەی خەڵک بەرەو خۆی ڕادەکێشیٚ، وەلەم ماوەیەدا بەو وتارانەو دانانی کەلاس لە ماڵی خۆیاندا هەندیٚ لاوو گەنجی کوڕو کچیش دەبنە لایەن گری. لە شارەکانی سەقز، بۆکان، مەریوان، پاوە، جوانرۆ، کرماشانو کامیارانیش هەندیٚ کەسایەتی ئازادیخوازو زانای دێنیٚو شارەزا لە ئیسلامو دەردی گەلەکەیان دەبنە هۆگری کاکە ئەحمەد، کە بڕێکیان دێنێتە شاری سنە تا بە یارمەتی ئەوان پێگەیێکی بتەوی ئایینیو ئازادی خوازیٚ دانیٚو دابمەزرێنیٚ، سەرەنجام سەرەتا لە بەهاری ساڵی ١٣٥٦دا مەدرەسەییێکی قورئانی لە شاری مەریوان بنیاد ناو، پاش چەند مانگێک لە شاری سنەیش، کە بەم چەشنە هەوڵو تێکۆشانە تەنیاییەکەی بۆ بە ئیشی بە کۆمەڵو گشتیٚ. ساڵی دواییٚ لە شارەکانی سەقزو بۆکانیش مەدرەسەی قورئان داندرا. لەم لایشەوە هاوکات لە گەڵ ڕاپەڕینو خۆ نیشاندانو دەربڕینی بێزاری خەڵکەکانی دی ئێران، کاکە ئەحمەدیش زۆر بە توندیو بتەویٚ هەر لەو مەدرەسانەی قورئانەوە، خەڵکەکانی مافخوراوو ستەم لیٚ کراویٚ لە مێژینەی کوردو سوننی هەڵساندو خستە ڕێگە بۆ دەر بڕینی ناڕەزایەتیو بێزاری. کاکە ئەحمەد بە سیٚ دروشمەوە دەستی پیٚ کردو تا مردنێش بەم دروشمانە بە ئەمەکو باوەڕدار بو. دروشمەکانیش ئەمانە بوون:

١ـ نەهێشتنی ستەمی نەتەوایەتی، ٢ـ نەهێشتنی ستەمی مەزهەبی، ٣. نەهێشتنی ستەمی چینایەتی. خەڵکی پاکو ساخیش! هەرسیٚ دروشمەکەیان زۆر بە لاوە گرنگو بە نرخ بو، لە ئاکامدا لە کۆتایی ساڵی ١٣٥٧دا ڕاپەڕینەکە سەرکەوت، کاکە ئەحمەد زۆر بە دڵپاکیو چالاکیەوە چوە بەرەوە تا بە ڕابەرانیٚ کە بۆنە خاوەنی بەرو بۆی ڕاپەڕینەکە بسەلمێنیٚ کە: بە سەرنجدانو پیادەکردنی ئەم سیٚ دروشمە، ـ نە بە وتەی پۆچ! ــ **هەوەڵەن:** ڕاپەڕینەکە دەبێتە ئیسلامی، **دوهەمەن:** گەلانی فراوانی جۆراو جۆری نەتەوایەتیٚو باوەڕیٚ ئێران (چ ئیسلامیو چ غەیرە ئیسلامی) ڕاپەڕینەکە بەهی خۆیان دەزانن و دڵی پیٚ خۆش دەکەنو گیان فیدایی بۆ دەکەن، **سێهەمەن:** دەبێتە سەرمەشقو

ڕوانگــە بــۆ گــەلان‌و موســوڵمانانی دێکــەی دنیــایش. بــەڵــام بــە داخــەوە هێچکــام لــەم دروشــمانە نــەبونــە بنــەمــاو بــەرنامــەی یاســاو هــەڵــسوڕانی بــەڕێــوەبــەرانــی ڕاپــەڕێــن‌و حکومــەتــەکــەی!!، جــا بۆیــە کاکــە ئــەحمــەد زۆر بــە داخ‌و خــەفــەت‌و ناهومێدیــەوە لــە یارمەتی‌دانیان دەستی هەڵ گـرت‌و گـەڕاوە سـەر بـارودۆخ‌و، جۆڵانـەوەی پـێش ڕاپـەڕیـن، کـە لەم هەڵـسوکـەوتانـەداو، بـە ڕواڵـەت! بـێ هێـز بـۆن‌و تێـشکانەدا، هـەنـدێکیش لـە خزمـان‌و شـاگردانی نزدیـک‌و جێگـە هیـوای، هـەروەهـا بـرێکیش لـە یـاران‌و هـۆگرانی، لێـی جیـا بۆنەوەو بە جیان هێشت!!؟ هەندێک بـە ئاشـکراو هـەنـدێکیش بـە نهێنـی پاڵیـان دا بـە هێـزو حکومەتەوەو هەندێکیش بە ڕاحەتی‌و ڕابواردن‌و بێ بەڵاییەوە!.

ئەنجا خۆیشی لە گەڵ هەندێکی دی لە یـاران‌و قوتابیـانی ڕاسـتەقینـەو بـە ئـەمـەکـی، لـە پاییزی ١٣٥٨دا بـۆ هـەمێـشە شـاری سـنەی خۆشـەویـستی بـە جـێ هێـشت‌و چـو بـۆ شـاری کرماشـان. لـەم مـاوەیـەدا زۆری ڕەنـج کێـشا، لـە لایێکـەوە بـە دەسـت بـەڕێـوەبـەرانـی حکومەتی ڕاپەڕینەوە، واتـە هـەمـان هاوسـەنگـەران‌و هـاوبیرانـی پـێش‌و کـاتی ڕاپـەڕیـن، لـە بەر بێ ئەمەکی‌و زیـان‌گـەیانـدن بـە ڕاپـەڕینـەکـەو بـەرو بـۆەکـەی، لـە لایێکـی دیـەوە بـە دەسـت نزدیکـان‌و شـاگردانێکیەوە کـە زەحمـەتـی پێـوە کێـشا بـوون‌و دڵـی پـێ خـۆش کـرد بـوون بـۆ ئـاوا کـاتی سـەختـی‌و تاقیکردنـەوەیێـک، کـە بـۆچی ئـەونـدە زۆ لـە ئـازموون ڕەد بۆنەوە؟!! دەبێ زۆر کات ئەم دوبەیتەی دوپاتە کردبێتەوە:

| | |
|---|---|
| **دوســت مــشمار آنکــه در نعمــت زنــد** | **لاف یــــاری و بـــــرادر خوانـــــدگی** |
| **دوست آن باشد که گیــرد دســت دوســت** | **در پریــــشان حــــالی و درمانـــــدگی** |

زۆری پێ نەچو کە حکومەتی ئـەو کـات، پـەیـوەنـدی پێـوە گـرت، بـە نـاردنی ئـەنـدامانێ لە «هیئت حسن نیـت»و ئـەنـدامانێکی پایـەبـەرزیـش لـە موسـوڵمانانی «اخـوان المـسلمین»و «فلسطین» بۆ کرماشان، بـە بـەڵـێن‌دانـی خودموختـاری بـەمو هاوڕیـانی ئـەگـەر بگـەڕێتـەوە بۆ نـاو کـارو کایـەی ڕامیـاری. بـەڵـام بـە تـەواو بـۆنی نوسـێنی «قـانون اساسـی» ـ یاسـای بنەمایێ ـ بۆ حکومەت کە خاڵێ بـو لـەنـاوەرۆکـی ئـەو سـێ دروشـمەی کـە ئامـاژەیـان پـێ کرا کاکە ئەحمەد تێگەیی کە ئیدی بە کـار نایـە. لـە گـەڵ ئـەمـەیـشدا ـ خـوا هـەڵنـاگرێ ـ ئەوندە ڕاپەڕینەکەو ئیسلام‌و خـەڵکـی ئێـران، بـە تایبـەتـی گـەلـی کـوردی بـە لاوە بـەڕێـزو ئازێز بو، کە بـەینابـەیـن هـەر نامـەی ئامۆژگـاری‌و ڕێنمـایی بـۆ بـەڕێـوە بـەرانـی سـەرەوەی وڵـات دەنوسـێ، وەک نوسـینی شـیکردنـەوەیێـک بـە نـاوی «تحلیـل کلـی مـسائل کردسـتان» ـشیکردنەوەی سـەرجـەمـی پێـدا ویـستیەکـانی کوردسـتان ـ وە «طـرح اصـلاح قانون اساسی»: ـ پرۆژەی چـاک کردنـی یاسـای بنـەمـایێ ـ، لـە مـانگی بانـەمـەڕی سـاڵی

١٣٥٩دا بۆ« بنی صدر»، سەرۆک کۆماری ئەو کاتە، بـەڵـام بـە داخـەوە ئـەم هـەوڵـەیـش بـێ ئاکام بو.

هەر لەم ساڵەدا لـەگـەڵ یـارانی راسـتەقینـەو بـە ئـەمـەکـی دۆ ڕۆژ لـە شـاری کرماشـان دانیـشتن تـا سـەبـارەت بـە ژیاندنـەوەو دەسـت پـێ کردنـەوەی کـارو تێکوشـانەکـانێ بـە کۆمەڵی مەدرەسـەی قورئـان دەنـگ بـدەنو هـەڵوێـستی شـیاو بگـرن، لـە ئاکـامدا لـە گـەڵ گۆڕینی ناوی مەدرەسـەی قورئـان بـە «مـەکتـەبـی قورئـان» بـەڵێنـیش درا کـە تونـدترو بـە برواترو گەرمتر لە ڕابوردو هەوڵ و هەڵسوڕان درێژە بدرێ.

لـە سـەرەتـای سـاڵی ١٣٦٠یـشدا: «١٢و ١٣ مـانگی خاکـەلێـوە» بـە هـاودڵیو هاوکـاری خوا لێ خۆشـبو مـەولـەوی عـەبـدولعـەزیـزی مـەلازادە ڕابـەری خـەڵکـی سـوننی ناوچـەی سیستانو بلوچستان، لە شاری تـارانی پـێتـەخـت، کۆڕێکیـان لـە زانایـانی ئـاییێنیو دڵـسۆزانی خەڵکی سوننی هەمو ناوچەکانی ئێران پێک هێنـا، تـا سـەبـارەت بـە مافـەکـانی ئـەو خـەڵکـە بـدوێنو ڕێگـەی چـارە سـەریـان بـۆ بدۆزنـەوە، دوای دۆ شـەوو ڕۆژ دانیـشتن، شـۆڕاییێک بـە ناوی: «شورای مرکزی سـنّت» بـە کـورتی ـ شـمس ـ پێـک هـات بـۆ شـوێن کـەوتنـی ئـەو مافانە، کە ئەندامەکانی یازدە کەس بۆن لە زۆربەی ناوچەکانی خەڵکی سوننی ئێران.

لـە کاتێکـدا نـاوی «شـمس» زۆر زو کـەوتـە سـەر زاری ئـەو خـەڵکـەو بـۆ بـە جێگـەی هومێدیان، بـە داخـەوە هـەر بـەوڕادەو پتـرێش بـۆ بـە هـۆی تـۆڕەیـیو ئـاڵۆزیو بـەرامبـەری کردنـی حکومـەت!؟. کاکـە ئـەحمـەد بـۆ ڕۆن کردنـەوەو ڕاگـەیانـدنی ئامـانجی خـۆیو هاوڕێیانی لە پێک هێنانی ئەو شۆڕا بانگـەوازێکـی گـشتێ بـە نوسـراوە لـە هـەمـو نوینـەرانـێ ڕۆژنامەکان، گۆڤارەکانو پەیـام نێرانـی نـاو خـۆو دەرەوەی ئێـران کـرد تـا لـە دانیـشتنێکدا لـە هـوتێلێ لـە تـاران بـە نـاوی «هتـل چهـل سـتون» بـاس بکـاتو بـدوێ، هـەروەهـا بـە پرسیارەکان لەم بابـەتـەوە وەڵـام بداتـەوە، بـەڵـام حکومـەت لـەم دانیـشتنە بـۆ ڕۆن کردنـەوە، بەرگری کرد. کاکە ئەحمـەد لـەو شـوێنە دیـاری کـراوەدا چـاوەڕوانـی هـەواڵ دەرانـی دەکـرد کە مەئمورەکانی حکومەت لە چۆنـە نـاوی کـەسـانێکی زۆر لـە ڕۆژنامـەوانـانو هـەواڵنێرانـی بە ناو بانگی نـاو خـۆو دەرەوەی وڵـات کـە بـۆ ئـەوێ، بانگێـشتن کـرا بـۆن بـەرگریـان کـرد. لەمە سەیرتر: هیچکام لەو پەیامنێرانە ئەم هەواڵەیـان نـەداو ئـەم پـەیامـەیـان نـەنـارد!؟. بڕیـار وا بو کە ساڵی دوایی هەر لەو ڕۆژانـەدا دوهـەمـێن دانیـشتنی «شـمس» بـەنـاوی یـەکـەمـین ساڵیادو، بۆ ئاوڕدانـەسـەرو لـێکۆڵینـەوەی دەسهـاتی ئـەو سـاڵە، لـە شـاری کرماشـان پێـک بێت، بەڵام لەبـەر هـەڕەشـەو گـوڕەشـەی حکومـەتو ئـاڵۆزیۆ نالـەبـاری بـارودۆخی ڕامیـاری ئـەو کاتـە، ئـەم دانیـشتنە کـەوتـە مـانگی پێنجـەم واتـە ١٤و ١٥ مـرداد پـاش پێـک هێنـانی

کۆڕی یەکەمێن ساڵیادی «شەمس» کەدۆ ڕۆژی خایاند کاکە ئەحمەد بە تێرو تەسەلی بارودۆخی ئەوکاتەی ئێران‌و حوکومەت‌و ئەوزاع‌و ئەحواڵی ئەهلی‌سوننەتی ئێران‌و بەتایبەت کوردستانی هەڵسەنگاند، هەروەها بەتوندی‌گازندەو ڕەخنەی خستە سەر دەسەڵاتدارانی حوکومەت. کەئەم هەڵوێستە توندو تێژانە بارو دۆخەکەی هەندێک گرژترکردەوە، هەربۆیە ڕۆژی پازدەی گەلاوێژ لە نوێژی جومعەی مزگەوتی جامیعەی ئیمام شافیعی شاری کرماشان‌دا دو کەس لە ئەندامانی مەکتەبی قوڕئان گیران‌و لە نۆزدەی هەر ئەو مانگەدا پتر لە دە کەس لە ئەندامانی مەکتەبی قوڕئانی شاری کامیاران گیران‌و خرانە بەندیخانە، لە بڕواری بیست‌و شەشی هەر ئەو مانگەدا (١٣٦١/٥/٢٦) تاقمێک لە بەڕێوەبەران‌و ئەندامانی مەکتەبی قوڕئان لە شاری سنەیش قۆڵ بەست‌کران، کە من‌و برای‌شەهیدیشمان کاکە فاروقی فەرسادیش لە ناو ئەمانەدا بوین.

سەرەنجام لە بڕواری ١٣٦١/٦/٨دا، دوحەوتو دوای گیرانەکانی سنە، کاکە ئەحمەدیش لە شاری تاران لە ماڵی خوشکی کە خێزانی بابا مەردۆخی ڕۆحانی بو (خوا لە هەمویان خۆش بێ) گیراو خرایە بەندیخانەی هاودینان (!)و یاران‌و هاوسەنگەرانی ڕۆژانی بێ هێزی‌و بێ دەسەڵاتی دەورانی پاشایەتی (!!؟).

هەر لەو ساڵ‌و سەردەمەدا ژمارەیێکی دی لە ئەندامانی مەکتەبی قورئان لە شارەکانی کرماشان، جوانڕۆ، پاوە، دیواندەرە، مەریوان، سەقز، بۆکان، دێگولان‌و قوروە گیران‌و لە بەند توندکران. کاکە ئەحمەدیش بۆ ماوەی دە ساڵ لە بەندیخانەکانی«کومەیتەی موشتەرک»، «قزڵ حەسار»، «ئەوێن»و بەندیخانەکانی نادیارو نەناسراو! وەک گەڕەکی «فەرمانیە» لە تاران، خرایە بەند، پتر لە دو ساڵ بە بێ ڕاگەیاندنی تاوانی یاسایی بە خۆی یا کەسێکی دی!! وە بەبێ حوکم، لە بەندا بوا!؟، پاشان پێنج ساڵ حوکمی زیندانی بە سەردا سەپێندرا، کە چی دوای ئەو پێنج ساڵەیش پێنجی دیش بەبێ حوکمی یاسایی هەر لە بەندیخانە هێڵدراوە!!؟، سێ، چوار ساڵی سەرەتای زیندانی بە تەواوی بێ چاو پێکەوتن (ملاقات) بو. لەبەر لەڕادە بەدەر ناخۆشی جێگە، نەبونی پێداویستی ژیان، تاریکی ناو بەند، نەبونی خۆرەتاو، وە ئەشکەنجەو ئازاری کەم وێنەی بەدەنی‌و ڕۆحی، لە ساڵەکانی کۆتایی زیندان‌و ژیانیدا زۆر بە توندی بێ هێزو لاواز بو، وە زۆر نەخۆشیشی پێدا پێچرا، چەند ئێسکی پشت ملی دەشکێ کە تا مردن هەر چاک نەبونەوەو ڕەنجی کێشا، کەس‌کون‌تر لە گشتی بە نەخۆشی قرژاڵە (سرطان) دوچار بو کە دوای دە ساڵ ڕاگرتن لە بەندیخانەدا، لە ١٣٧١/٥/١٩ ک.هـ دا

به نەخۆشـیو لاوازیو دەسـت داشـۆردن لـە مـانی (!!؟) لـە بـەندیخانـە ناردیانـەدەرێ، بـەڵـام زۆری پـێ نـەچـو دوای بـەندیخانـە، بـە ناچـاری چـوە نـەخۆشـخانە، دوای مـاوەیێـک لـە نـەخۆشـخانەی «ئاسـیا»ی تـاران لـە ۱۳۷۱/۱۱/۲۰دا پـاش تـەنیـا شـەش مانـگ لـە هاتنـە دەرەوەی لە بەندیخانـە دڵـە پـڕ لـە ئـەوێـنو کوڵـەکـەی بـۆ ئـایێنو نـەتـەوە بـەش خـوراوو سـتەم لێکـراوەکـەی لـە لێـدانو خـەم خـواردن کـەوتو، چـوەوە بـۆ لای خولقێنـەرەکـەیو، ئـازێزانو یـارانی دانیـشتوانی سـارای پـڕ لـە خۆشـی نێـوان دو دنیـای دۆ جـۆرە ژیـان. ڕۆژی دوایی تەرمە پیرۆزەکـەی هێنـراوە بـۆ شـاری سـنەی خۆشـەویـستی، هـەر چـەنـد لـە لایـەن دەزگا حکومەتیو ئەمنیەکـانی ئـەوسـەردەمـەی‌کوردسـتانەوە زۆر هـەوڵ درا بـۆ بـەرگـری لـە پێشوازیو ڕێزنان لە تـەرمـی ئـەو موجاهیـدە شـەهیـدە گیـانبـەخـتکـەرە، بـەڵـام خـەڵکـی ناوچە جۆراوجـۆرەکـانی کوردسـتانو ئێـران بـە پێـشوازی لـێکـردنو شـکۆیێکی شـیاوو کـەم وێنـــەوە، لـــە گۆڕســـتانی شـــیخ حـــەمـــە بـــاقر بـــە خاکیـــان ســـپارد. ڕۆحـــی شـــادو ڕێگـــەو ڕێڕەوانیشی هەمیشە بەردەوام.

**بە درۆدەوە بۆ خوینەران: حەسەنی ئەمینی لە شاری سنە،**
**۱۳۸٦/۹/۲۸ کۆچی، هەتاوی، ڕێکەوتی ڕۆژی جێژنی پیرۆزی قوربانی ۱٤۲۸ی کۆچی، مانگی و ۲۸ی سەرماوەزی ۲۷۰۷ کوردی**

# نیشتمان

## مافی نیشتمان

نیشتمان ئەی خاکو خۆڵی تــۆ کڵــەی چاوانمــە　　نیشتمان ناوی بــەرِێــزت هێــزی رۆحو گیانمــە
نیشتمان ئەی بــەربــەیانــت رۆشــنی ئیمانمــە　　نیشتمان ئێوارەکانــت خــەڵــوەتــی عیرفانمــە

نیشتمان قوربانی کوێستانت دڵــی پــڕ دەردی مــن
نیشتمان حەیرانی گەرمێنت هەناسەی ســەردی مــن

نیشتمان سەرمەشقی بەرزی هیمـــّەتە کۆماری تــۆ　　مەرکەزی زانستیو عیرفانــە لادێو شــاری تــۆ
نیشتمان باغاتی فیردەوسە هەمــو گــوڵزاری تــۆ　　عیزّەتو فەخرە هەمو نەخشی دەرو دیواری تــۆ

نیشتمان ئەی شاخو داخانــت ئۆمێــدی دڵ هــەمــو
نیــشتمان دەشـــتو بیابانـــت بـــەهـــشتی ئــارەزو

نیشتمان شەرتە کە تۆزی رێت بە ئەم دنیا نــەدەم　　شەرتە تا ماوم لە شەرتی گیان فیدایی لا نــەدەم
نیشتمان شەرتە لە عەشقی پــاکی تــۆ ســەر بانــەدەم　　شەرتە قەت گوێ بۆ رەقیبو وەس‌وەسەی ئەعدا نەدەم

نیشتمان ئەی فێنکی قەلــبم شــنەی کوێــستانەکــەت
نیشتمان ئەی ئاوی ژێــنم خــاکی کوردســتانەکــەت

نیشتمان ئێحسانی تۆیە خوێنی بــاو بــاپیری مــن　　هێزی شانو نوری دێدەو قودرەتی تەدبیری مــن
نیشتمان گەر خوێنی من پاکەو حەڵاڵە شیری مــن　　هەر لە سەر رێی خۆشەویستیێ تۆیە بڕوا و بیری مــن

نیشتمان دایم لە ســەر ئــاواتی بــەرزیێ نــاوی تــۆم
خاترت جەم بیێ بەڵاگەردانــی خــاکو ئــاوی تــۆم

لاوی کورد ئەر پاکە شیرت هەستە وەک شێری ژیان　　ڕاکە مەیدان بۆ بەجیێهێنــانی مــافی نیــشتمان
ڕۆڵەکەی صوڵتان سەلاحەدّین نەخۆی گۆڵی کەسان　　روکنی ئیمان خۆشەویستیێ نیشتمانە بــیێ گۆمــان

لاوی کوردم خوەت نەکەیتە دارەدەســتی دوژمنــت
دوژمنت نەت باتە مەیدان بــۆ بــرای خــۆ کوشــتنت

کوردە قەت نەنویێ بە لایەی دوژمنی عــەیّــارەوە　　شێری دوژمن تێکەڵە حەتمن بــە ژاری مــارەوە
ڕەنگ نەکەی داوێنی ناموست بە لکّەی عــارەوە　　نیشتمانت دایکتە، نەیدەی بە دەس ئــەغیــارەوە

ڕەنجی باوبــاپیری تــۆ ئــەم نیــشتمانەی دا بــە تــۆ
کوردە وریا بی نــەکــەی بــاپیرەکانــت رەنجــەرۆ

کوردە دێن و نیشتمانە مایەی بەرزی ژینــی تــۆ　　دوژمنی هەر دوکیانە دوژمنــی بــیێدینــی تــۆ
هەر بژی تۆو نیشتمانت، هــەر بــژی ئــایینی تــۆ　　با لە داخا شەق ببا بەدخاهی تــۆ بــەدبینــی تــۆ

هەستە سا، هەروەک تریشقە رێشەکەن کــە دوژمنــت
تا بە فێلو گــەرِ لــە رێــشەی دەر نــەهێنــاوە بنــت

# دەفتەری یەکەم

## ١- خەیاڵ قەورسانێ ئارامو بێدەن

خەیاڵ قەورسانێ ئارامو بێدەن — صەوزەی بەهاری، لە سەر ڕواوە،
زیارەتی باوکم، هێ خوٚم، هێ ڕوٚڵەم — ئەخاتە ڕێز یەک لەم لاو لەو لاوە
واتەی «مەولەوێ»م تێرێتەو وە بێر — کە لە سەر گڵکوٚی دوٚسی دای ناوە:

«داخوٚم صەوزەی منجەکام هەردێ بوٚ»
«وەفەرش مەجلیس کام هاوفەردێ بوٚ»

وائەمڕوٚ نوٚرەی ئێمەیە تێپەڕ — بە سەر مەزاری ئازێزانمانا
ڕوٚڵەکان! صوٚزێ ئێوە ڕائەبرن — بە بانی قەوری باو باپیرانا
دوٚسوٚ ئەوڵادەی ئێوە پا ئەنێن — بە سەر سەرتانا ڕازێ بن یا نا

بە خوا گیانەکەم مەیلە یا زوٚرە،
وەک کورد وتەنێ: «ئاسیاو وە نوٚرە»

هاوێنی ٦١

---

## ٢- چەن وەشەن پەردەی دوٚری وە لادان

ئازێزی گیانان! دوٚری ئازێزان — سەختەن تاڵەن نەکوێنەی دوٚرێ گیان

— —

چەمانی دڵەی جە دوٚرێ تارم — چێ سیا بەننەی فەزا بێمارم،
گیانی بێ ڕەمەق نەڕوٚی ژیان زێز — چوٚن گەڵای گەڵارێزانی پاییز،
بە جەماڵی ئەو گیانپەسەن ناوە — ڕوٚشن کەرەوە زیننە فەرماوە

—

ئەگەر توٚ قەبوٚڵ فەرماوێ، بە خوا — گیان پێشکەشەن پێش پێشەکی نەجوا
ئەر بێتو بێتو جار جار هەواڵێ — پەرسوٚ جە بەننەی ئاشوفتە حاڵێ
کونجی قەفەزی سەرانسەر مەینەت — مەفاروٚنەوە پەڕانپەڕ جەننەت
ئاخ چەنێ وەشەن گیانبەخشی گیانان — ئەمرت شەواوام کەروٚ چراخان

جه گیان ئازێز بـەیـۆ پـەرسـوٚم حـاڵ          گیـانی بێحـاڵم بـاروٚوە وە حـاڵ
چەن وەشەن پـەردەی دۆریٚ وەلادان          وە دێداری گیان صەد گیان وەبا دان

—

ئازێز گیان بویەر وە زوانـی وێمـان          بیٚ ئەدٚەبێم کەرد: پەنەم واتـیٚ: گیـان
ئـاخر «یـــُحییکُم» ئامـان عونوانــت          ئەرنە گیان چێشەن صەدگیان قوربانت

پاییز ٦١

---

## ٣- دێسان برێنی کوٚنی دەروٚن کەوتە ژان و چڵ

لە شیعرێکی زوێنگ، سیٚ بەیتم لە بیر ماوە؛ کە ئەو پەنج خشتەکیەی خوارەوەم لیٚ دروس کرد: هـەر کام لە سیٚ تێکەی بەرگ، بە بەیتێکەو؛ دو تێکەی تریچ، گشتی، تازەس:

دێسان برێنیکوٚنی دەروٚن کەوتە ژانو چڵ          هەمهاتە ئێشوگلوەکۆ ئەوسا کەچاویدڵ
پەتروٚکی بیخودیٚ بەوەزەی نەفسی مارەشڵ          کنیاوە، لـێم ژیایـەوە داخـی گرانـی زۆ:

«وەیٚرٚوٚکە دۆرلەتۆ دڵەکـەی رٚەنجـەرٚوٚم هـەمـۆ»
«عومری خەساری بۆ بە قوماشـی هـەمـارەپـۆ»

ئێستا بە داخی ئەو دەمە، هێشتا کە خوزگەمە          وا جیٚنەمابۆ دڵ لە گەلی رٚێبرٚ ئەو دەمە
چەن بەرزەفرٚ چەمانی برێبۆ لە سەر چەمە!          بە زمانی ئەو زەمانەیە پەلپی، چلوٚن ئەگرد!:

«خوزگا ئەتۆ منت بە غوڵـامیٚ قـەبـوڵ ئـەکـرد»
«ئەوسا هەزار شەهەنشەهی گەورەم غوڵام ئەبـۆ»

دڵ، ساوەبەرخی بێخەبەریٚ بۆ شوانی گیان          رٚێگەی نیشانی دابۆ بەرەو سەر ملەی ژیان
گورگی نەدێبۆ، داویە کەللـەی، هەوایسەران          بوٚرٚێزی ناویبەرزیبەرٚێزتوەخوٚ ئەکەوت:

«چێم وت! ببۆرە نوٚکەریتوٚچیٚ لە چـەو تـەرٚەوت»
«شـا نوٚکـەری بـیٚ، رٚوٚی نیـە نـاوی بخاتـە رٚوٚ»

گورگی رٚواسەکارو، هەوایەنەفسی دزدەسەک          وا، بەرخەیان رٚەتاندو، لەپا خستو، داشەتەک،
وا، جێگەما لە هوٚزی ژیانو، ئەبێنیٚ: حەک!          رٚێگای شوانە وا لەکویٚو، ئەم لەکویٚیە! دەک

کوٚس کەوتە دڵ! ئەوێستە لەبـاتیٚ هـەوای سـەران
خوا خوایە پاو دەستی لـە بـەنـدی، بـدا تـەکـان

تو خوا دەخێلە خاوەنی ڕان! باکەتێ شوان　　لایێ بکاتەوە لە منی جێگە ماوەڕان
دڵ زۆر نەپوختە بۆ، فرە ناشارەزاو، نەزان　　جێمانو تون ڕەوێم لە نەفامێو، نەبۆ زیان

شەرتە شوانە ئەم کەشە، لایێ بکاتەوە
بۆ گورگو گورگەمێش دڵم ئاوڕ نەداتەوە

**پاییزی ٦١**

---

## ٤– لێت تێ ئەگەم ئەی ماری ...

ئەیکتکە دەڵەی نەفسیپەس ئێترچەت ئەوێ لێم؟
ئەم هەمگە «تەڵە»، تاڵی هەوای تۆن کە تونو خاو،
گێرا لە قول ئەم گشتە چە هێشتا بە تەمای: هەم
بخڵەتمو، بکەم ڕێگەبڕانو ڕێە، بەدناو
هەرلێم گری ڕێش، خۆ کەیە دڵسۆزی ئەمو ئەو
لێت تێئەگەم ئەی ماری سەرو مێقنێ گۆڕاو
گەر دزدەسەکی وەک تۆ لە داو بەردەێ ئەمو ئەو
ئازادیێ وابێ بە فدای گێری تەڵەو داو

**پاییز ٦١**

---

## ٥– نەک واچێ ئێنە زینّانەن

هەنێ نەک واچێ ئێنە زینّانەن　　دەنێ دۆساخچێو بەرە بێنانەن،
تەم نە دڵ وارنان ئارامت بەردەن　　ڕۆژتچۆن شەوگار ڕەشوکپ کەردەن
نەک واچێ دۆری جە ئازێزانەن،　　دێلێ بێ هەواڵ ڕۆڵەی تاقانەن،
یەخسێرێ چەن صەد ئازێزو یارەن　　هەرچەن نە بەنێ ئێشار ئەو شارەن
یا کوڵی دڵەن پەی دڵەی خەمبار　　هەزاران دایەو بابەو کەسو کار،
کە پەی ئازێزان دەرۆنشا هۆنەن:　　یاگەشان جەکۆ؟ هەواڵشان چۆنەن؟

بـاری سـەربـاری دڵـەی کـەیلـشان:
تانـــەی ژەحـــراویٚ دژمنـــەیلـــشان،

مــاوەروٚ وە کــولٚ قــازانی هــەنــاو
جە کولٚش ئەسرێن مـەرێــژوٚ نـە چـاو.

—

ئێنە گرد تاڵەن وێنەی کەکـرەی مـار
هــــە ناوکــــاوان وزوٚ وە هــــاوار

بەڵام توٚی دەروٚن پەروەردەی دەردان
هەردەی ماڵ نەکوٚڵ ژیان سەرگەردان،

عومریٚ ویاردە فێشتەر وە سەخڵەت
ـــ الحمـد لله ـ نـەک نـازو نیعمـەت،

کەمتەر نە باوەش وەتەن سەر کەردە
پاڵــای غــەریبــیٚ نـەپـا بـەر کــەردە،

چەمان بە دوٚرنج مەینـەتـان ڕەشـتە
نــاراوی مــەرگــی ئــازێزان چــەشــتە،

وەمەرگیٚ نەک چوٚن «وەمەرگی سوٚرچوٚن»
بە زەجرەوە کوژ یـا زینـە چـالٚ بـوٚن!

تــوٚییٚ واردەنـــی پاســـە زوٚخـــاویٚ
چــەشــتەنــی تــامی پاســە عــازاویٚ،

بــاوڕت نــەبــوٚ مــەینــەتــی عاڵــەم
تــاووٚ ئــەســرێنت بــاوەروٚ وەچــەم

جەولایشەو خوٚ وێـت ئێنـەتـەزانـان:
مــەردمـــیٚ زینـــە مــەبــاوە ئاســـان،

مەینـەت پـەی خـاتر ملـەتـیٚ هـەژار
بەهرەش چەن بانەن جەیوٚ بـە هـەزار

جـەزای مـەینـەتـیٚ پـەی ئازێزانـەن
چەن زیادٚ جە توٚمیٚ وەصەد خەرمانەن.

چەمـەی دەردی تـوٚ، خـەتاکارێتـەن
جــە دەردی ملــەت شــەرمــەزارێتــەن

— —

ئاخ هەی دڵەکەی کوٚس کەوتەی نەفام
نە جادوٚی هەواو هەوەس خـاوو خـام

چەن سەرسەریٚ بوٚن چەنـیٚ بێحـاڵیٚ
چەن پەریٚ نەفسو شەیتان حـەمماڵیٚ

چــەنــیٚ ویــاردەی چــەنــیٚ نــەزانــیٚ:
«هــەوا» بــەر مــاروٚ مــەر پــەشــێمانیٚ

— —

بــەڵــان دڵــەکــەی بــیٚ تــاوانتــڕوٚ
وە ناحەق تەقسێر مـەگێـروٚن جـەتـوٚ

ئێنـەوێـم بێنـیٚ تـوٚم جـەڕاگـە بـەرد
پەریٚ نەفسی پەس، پەسو زەبوٚنکـەرد

کەردێم پەی دنەی هەواو هەوەس دێل
پەی داوی شەیتان پەلبەسـتەو زەلێـل

جـا ئێـسە بـەڵـام پـەی بیـەن نـازلٚ
تــوٚیش وێــڵوٚ ئــازادٚ بیــەنــی وە دلٚ

— —

ئێنــــە حــــەکایــــەت «إذا رکبــــوا»ن
ماروٚ وەسەر هێـلٚ لارێگـەی چـە تـوٚن

ئێتر نە «بۆبۆ»ی نەفس و شەیتانەن　　نە «لوەلوە»ی عەقڵی دێوانەن

– –

منیچ وێنەی تۆ، گۆشەی تەنیایێ　　بڕێەنم ڕشتەی بادێ هەوایێ
ئەسان نەزوانی هەوام بڵەبڵ　　عەقڵیش ئازاد بێ وەئارەزۆی دڵ
تەن نەبەن کەوتەن، دەم «خاوەنفەرمان»　　بێنیان؛ دەس و پای دەس و پاش بەسیان
وە دێلێ تەن و وێڵێ تەن ناسان　　خێڵێ گیان ئازاد بیێنێ ئاسان

– –

تۆ وەختێ یاوۆ بەڵایێ زۆردار　　کە فەزای ئومێدێ کەرۆ کپ و تار،
ئەوسا «فطرت»ت مەبۆ وە بێدار　　ئەنجا جەدەس من وێت کەری ڕزگار
ئێتر پەی دژمن بێرۆن و دەرۆن　　مەمەنۆ مەیان کە کەرات زەبۆن
ئەوسا مەوێنی: نە نەفس و شەیتان　　جە گۆڕەو نازێ مەمەنۆ نیشان
جۆچکە نەناو گەڵ مەکەران فیرار　　چۆن تانجێ خوێڕێ نە وەختی شکار
ئێنا کە عومرێ ئاغەیێشا کەرد　　پەی هەرکۆ دڵشان کێشا تۆشا بەرد،
هەر لە تەک کش و کشمێشێ مەبۆ　　بە تەنیات مازا هیچ من و هیچ تۆ
بەڵام بەڵا هەن یادگارشان　　کە هەر وەش کەردەی بەڵان کارشان

– –

سا ئەرێ هەی «وێم» هەردەی بێنەوا　　خاست کەرد دڵدایێ وە هەوای هەوا؟!
ئاخر نەزانات کولولی دەردان:　　هەوا دارە دەس نەفسەن و شەیتان؟!
جا ئێسە بەسیان فەزای ئازادێ　　یەخسێر کەوتەنی نە انفرادێ
چەمانی عەقڵت هەم کریانەوە　　دڵەی خەوبەردەت چڵەکیانەوە
نە نەفس و شەیتان نە دژمن نە دۆس　　وێتەنی و دڵێ لە پا کەوتەی لۆس
ئێتر ئاشکرا مەوێنی پاسە:　　چەن «لا إلە إلّا الله» ڕاسە
ئانا کە پەیشا بەنە بێ و حەماڵ　　— گردێن چۆن خەیاڵ پۆچێنێ و بەتاڵ
جا ئێنە خەمی عومرێ بێ کەڵکەن　　جەنەبیەی خەیرو خزمەت پەی‌خەڵکەن
تەمو مژ جەخوا دۆریەن دەردت　　مەینەتی دڵەی هەناسە سەردت
نە دۆکەڵ نەگبەت پۆچێ و لاریەن　　ئاسمانی دەرۆن ماتەمێن بیەن

وەرنە ئەگەر هیچ دو دڵێت نیەن — کە: خوا جە شێوەو کەردەت ڕازیەن،
ئەر دڵنیانی: خواوەن یارتانەن — وێڵتا مەکەرۆ ئاگادارتانەن
ئیٛتر ئیٛ خەمو ماتەمەت چێشەن؟ — خۆ چێش بەێڕاتا وە دەسی وێشەن
خۆ قەرەویٛچت پەی مەبۆ ئاسان — هەم پەی وێت هەم پەی مەردمو یاران
خۆ خاس مەزانیٛ: ئەر ئیزنش نەبۆ — بای صەڕصەڕ تەکان وە گەڵا مەدۆ
گەر گەرەکش بۆ: دڵ دژمن، وە کوڵ — ماوەرۆ پەیتا چون بوڵبوڵ پەی گوڵ
ئیٛتر چۆن مەینەت مەکەرۆت خەمبار؟ — چەنیٛ خەمت بۆ پەی ڕەنجو ئازار؟
مەزانیٛ هەر چێ وەڕاتان بەیۆ — کەکرەی تاڵیش بۆ وە شەربەت مەبۆ
مەگەر نەدێەنی تریٛقەی زاڕۆ — جە ئێشێ نەڕۆی خوەشەویٛسیٛ بۆ؟
پەی تاوێ سەحرا یا دیارێ یار — چەن ئاسان سەخڵەت مەکەران هەموار

—

بەڵێ یە تەمی پۆچیٛو تاوانەن — پاسە فەزای دڵ کڕۆ کپ کەردەن
تەماشای کۆکۆی خەتای ویەردەن — جە خەیری بەڵا نابیٛنات کەردەن
گەر پەردەیتەقسیٛر، جە خوا جیات کەرد — جا بەڵا تەنیا مەینەتەنو دەرد

—

نەک واچیٛ داخت پەی ئازادیەن — جە کڕۆ کپیٛ ئینفرادیەن
یە نیەن خەفەت قەفەسی زینان — تەمی یەخسیٛریٛن پەی نەفسو شەیتان
ئەرواچیٛ: زینان سەختو موشکڵەن — نەک زینان تەن، زینانی دڵەن
دڵێ چەنیٛ خوان، بێژگە خواوەن — مەتاوۆ تاوێ باوەرۆش وە بەن
نە ڕای ڕەزای خوا تەن کێشیۆ نە بەن — حەللاج ئاسایٛ شوکرانەی خواوەن،
وەجا ماوەرۆ: کریانش خەڵات — خەڵات ئازادیٛو یاوۆ وە ئاوات
تەنەن ئەمو ئەو کەراش گرفتار — کە تۆفانەیکیش، وزۆش وە هاوار
ئەر ئازادەیێ کەراش لەتو پەت — مەتاوا کەرا ئیرادەش نەپەت
تاریٛکخانەیێ دڵ خەفەو نابار — چەنێ خوەشەویٛس مەبۆ وە گوڵزار
گەر واچیش: تاڵیٛ دیٛلیٛ بۆ، گاهەن — ئاخر ئەویچ هەر جە تەم گوناهەن
ئەر نە بەرەولای ئازیٛزی گیانان — گیانی ئازیٛزان قیبلەی دڵسانان،

ـ چیٚ دڵت بەرۆ جە جیلوەی جەماڵ
یا ماتت کەرۆ جە شێوەی کەماڵ،
جە دەسکردش گرد، ڕەنێوەن بێڕەن
وستەن نە چوڵگەی عەدەم زڵەو دەن ـ،
ڕەنجی تەنیایی، یا زینان چێشەن
یا پێشکەشکەردەی ماڵو گیانچێشەن
گەر ڕای بانترین ئاواتی عاڵەم
لایق بۆ وە نیم هەناسە وەرهەم،
ڕاییێک بەرەو لای خاوەنی گیان بۆ
بەرەو مەنزڵگای پەیغەمەّران بۆ،
چە مەینەت دنیان کەمەن پەی نازش
«فـزت وربّ الكعبـه»ن پێشوازش
یە پەردەی خەتان پۆشان چەمانت
نەک بینیای بەرەی سیا زینانت
کردەوەت چەنەت دڵتەختی ئەسان
جە خۆشەویسی خۆشەویسی گیان
ئیتر نە بەڕات دڵنیاییت هەن
نە خاتر جەمی: مەنزڵگات گۆگەن
ڕێوگاری نەڕا نەمەنزڵ پەرێش
مەعلۆم بۆ، حەقشەن خەمباربۆ پەیوێش
بەڵێ: بەڵا زۆر لە سەر دڵ بەردەن،
بەڵان هەر یەخسیر هەڵەی ویەردەن
پەی «ئازادیە» فێرۆیی لواش
ڕۆشن بیەن چون تاریکی سەواش
دڵی ڕەنجەڕۆ چەمانواز کەردەن
پەی بە مەزڵومی ویەردەش بەردەن
جە هەر لا کۆکۆی تاوان دەورەش دان
بینان بینائی نەعەرزو عاسمان
جا مەنەن سەر سام: چ باسەن جەولا؟
چی گرد لەمپەرە چۆن بەرکەرۆ ڕا؟

— —

توخوا سا دڵەی کۆس کەوتەی هەژار
خاس چی فرسەتە گێرە اعتبار:
زەرەر ویەردەت باوەر وە حەساو
ئیتر غیرەتی: نەگنیوە نەداو
ئیتر جاریو تەر نەبیەن زەبون
پەی من یا شەیتان یا نەفسی چەتون
عومریوما و یارد ڕیش بی گورگو میش
توخوا چیشماهەن حاصڵعومری، چیش؟
نەگبەتی بی پەی پەی هەوای تاوی
چمان بەش نەچیر نە دانەو داوی

— —

دڵە خۆ بەخوا بە بەشگەل خواوەن
کاریوەم کەردەن، جەگرد بیم دڵکەن:
عەقڵی گەرنەجای ویشبۆ سەرکەردەن
چەن زۆ پەی هەوا داکیشۆ گەردەن
چەنی ئاسان پەی پەڵپی نەفسی پەس
دارگنۆش نە دەس بۆ وە داردەس
گەر ئاد دەلیلش سسەو بی پایە
جائێد بە قسەی زل کەرۆش پڕ مایە

جا عەقڵیٚ سەرخێڵ «قوای ذهنی»ەن    ئەر ملش لوا پەی هەوا نە بەن،
ئێتر باقیٚ چێش مەیوٚ جە دەسشان    بێژگە گزێریٚ پەی نەفس و شەیتان
نەفسیش خوٚ تاهەن «أمّار»و سەرکێش    ڕام نەکریانو ئاخێوەن پەی ویٚش،
غەیر جە کوڵوڵیٚ ڕاییک مەنمانوٚ    هەر تەقالاشەن زەربەتیٚ شانوٚ
پەی نەوەش، خوێنتاڵ مەکەروٚ دەرمان    پەی ناپارێزیٚ گێروٚ پەڵپو مان
ئەر لەشوٚن لوای ڕایشەیتان هەروەخت    وزوٚنە لیٚژیٚ گوڵوڵەکەی بەخت،
هێچکام جە هێزەیل نەبەریا ناویٚ    پەی پیا پەرمان نمەبان تاویٚ
(هەرچەنگەر هەرکام ڕاوکەوشەن ویٚشان    گێران، تاویٚ سەر بسپاریٚ پیٚشان)
(مەر هەوا کەویٚش نیەنش پایە    هەر جە غەفڵەتەن مەگێروٚ مایە)
جا گەر گردێن بێن وە هامڕای هەوا    دڵسوٚزیٚ «دڵ»یش کەران ناڕەوا
وەلێکان هەر چەن ئەحواڵی دەروٚن    پاسەن، هەڵەی ڕای دڵ ویٚڵ مەکەروٚن:
دەخێلەن ئەی دڵ گیان بە فدات بوٚ    هێوام بە هیچکام نەمەنەن مەر توٚ
دەسمە دامانت کاکە دڵ ئامان    دەست جە «ئێمان» بەرنەدوٚ دامان
مەزانیٚ: چرای ڕامان هەر ئادەن    پەی دنیاو قیامەت موشکڵ گوشادەن
ئێسە کە «بەڵا»: ڕەحمەتی خواوەن،    شەیتان جە دنیای دەروٚن بەر کەردەن،
هاودەساش گردێن بیێنیٚ سەرشوٚڕ    عەقڵیش خەرێکەن هەم بوٚوە پسپوٚڕ،
جە توٚیش ژیانەو «فطرت»ی خواییٚ    مەعلوٚم بیٚ: پوٚچەن بادیٚ هەواییٚ،
هەم چەنیٚ «ئێمان» شەرتت تازەکەر    یاری وەفادار مەنێوە تا سەر
ویٚت ئاسا ڕای ویٚت، پاسە گێرەبەر    عەقڵیش جارێوتەر نەبوٚ دەسەسەر
هەرچەن من جەڵام جەڕوٚی توٚ بەردەن    توٚیچم پیٚسە ویٚم ڕوٚسیا کەردەن
بەڵام هەڵای توٚ سەرڕاس تەرمنیٚ    جە باقیٚ ڕێکتر بیٚباس تەرمنی
دڵ وەشێم وە توٚن صەفات بەیوە کار    ئەگەرنە هاوار بە ماڵم هاوار

— — —

توٚیچ مامەعەقڵەی ڕێشچەرمەی سەرعێڵ    حەیفنیەن پەی نەفس ڕای ویٚت کەری ویٚڵ
ئاخر توٚی گەورە برێژی ئاویٚ    ئەڵبەت بوٚچک پای پیا ئەساویٚ
توٚ کەوا چەرمەی بەر خێڵەنی چوٚن    دژمن گنوٚ وەڵ توٚ گنیش نەشوٚن

ئێتــر دەخێڵــەن نــەختــێ بتــەو بــە
پەی هەوای پۆچی نەفسی ئـەممـارە
ڕاسەن: هەر عەقڵێ لە خەسـارێ سـا
چەنــێ دڵ، ڕاتـا سـەرهێـڵ بـەردێـوە
جـا ئـەم جـار «بــرا چــەنــێ بــرا بــۆ
ئێوە هاودەس بان بەرامبەر شـەیتـان
دەخێڵەن شەیتـان فـەنو فێـڵ زانـەن
نەک واچدێ: تـازە تـەمامیـان کـارش
بۆ هەر هەرمانێ جۆرە ڕایـێش هـەن
پڕ ڕێگـەن دنیـای دەرونــێ بـێ پـەی
چێگەیچ ڕای «ترس» و «واهمە» وازەن
هــەر لا کــەردێــوە کوتــۆپڕ کــەردە
ڕاتــان مــەگێــرۆ کــەرۆ تــا بێــدەس
شەیتانیش وێنەی بەڵـان پـەی انسان
هەنــێ نــەک بــازدێ دەمـش بـۆ دلێــر
ئەر جە قانۆن خوا هێچتـان نـەزانـدێ
هەرچێو جە تامو مەزەی حەق دۆرەن
ڕایحەق سەرڕاسەن، گێردێش عەلەڵڵا
پەیلای ڕاسو چەپ وێڵنەکـەردێ ڕا
دەخێڵـەن فێـڕۆ بـا بـەرنـەشـۆ هـەل
پـــەی ڕۆژی دنیـــا یـــاوۆ ڕۆژاوا

کەم نەرمەلێقـەی دەس ئـەم و ئـەو بـە
ســەر مــەکــە کــاوڵ دڵــی بێچــارە
خــەتــای ویــەردەت کــەرەوە پاســا
پــەیمــان هــامڕایێ تــازە کــەردێــوە
ئێتــر مــەر بــەڵــا لــە لای خوابــۆ»
خـواوەنـیش یاریـە مـەیـاونۆ پـەیتـان
دژمنــی قــەســەم واردەی انــسانەن
نـە تـەنگانـەیـش هـەم مـەدۆ دیـارش
پەی هەر خەرمـانێ بـارەبـاییێش هـەن
چێ لا بـەر کریـۆ جـە ڕایـێتـەر مـەی
هەوەس«ئازادێ!»ش پەیحەربە سازەن
کوتــۆپڕ یــاوۆ چــۆن کۆنــە جــەردە
دنـەتـان مـەدۆ پـەی هـەواو هـەوەس
بتــەوێ مــارۆ پــەی خــاوەن ئێمــان
هــەر، تاشـلتا کـەرد بـۆ وە نێـرەشـێر
خۆ فەرقی «حەق و ناحـەق» مـەزانـدێ
صەد دەلێلش بـۆ بـەرەو «غـورۆر»ەن
صەت سەخڵەتـیش بـۆ یـاوۆ مـەنزڵگـا
ئوتۆبــانیش بــان مــەلان پــەی فــەنــا
کاتێوتــا زانــا یــاوامێ ســەر کــەل
دەیــسا غێــرەتــێ، ئێتــر ماڵــاوا

پایزی ٦١

## ٦- بۆت ناخڵەتێم بە پایێ لە سەر لێوی قەورەوە

هەی گورگەمێشی نەفسی پەسی خۆپەرستی پێس!

هەرنەختێ بۆم خەواندی، دەسیخۆت وەشان! دەسا

شەرتە بە حەولو قووەتی خوا نۆرە گورزی خۆم

وات سەرنەوێ کەمو لە دەمت دەم پەسا پەسا

زاتت نەبێ پتر لە بەرت دابکێشێ پێ

نەتمێنێ باوو داوی خڵافان لە دەسرەسا

ئاخر ئەزانێ: من سەفەرێم مەنزڵم هەیە

نەک وەک تۆ گەردەلوولێو عومرێکی نارەسا

بەشکەم عەمەردرێژ نەبێ بەم تاوە عومرەوە

بۆ کەی گەرەکتە لێم کە: لە بۆت دابخەم پەسا

بۆت ناخڵەتێم بە پایێ لە سەر لێوی قەورەوە

بۆ لاشە مەردەڵۆکێ کە کەوتۆتە سەر وەسا

زمسان ٦١

---

## ٧- ئەم گشتە هەرگە ئەیشێلێن لە تۆس

گورگەمێشەکەی خاوەخڵەتێن!
بۆ ئەملاو ئەولا ساحێومالێ رەتێن!

هەی زوانبازەی دەم پڕ هەڵەو بڵە!
هاودەسی دزو شەرێک قاڤڵە!

هاوار! وەختێ دەم ئەدەێتە چەرخا
ئەوێتە شوانێ لە شانی بەرخا!

بێ نەتا! هێشتا ناکەفی لە دەم
بەم گشتە گێرەی ئازێزانو خوەم؟!

ئەم گشتە هەرگە ئەیشێلین لە تۆس
ئاوائێنە جێماو لە خێڵین لە تۆس

ئێسە لە گیانم بۆێتە بڵقاسم؟
خوەت مەگۆرە لێم خاست ئەناسم

خۆت لێم مەکەرە دڵسۆزی یاران
یا خوا بزرێێ ناوت لە شاران

زستانی ٦١

---

## ٨- کەوتەنە بەینمان چەن کەش‌و چەن کۆ

ئازیز! تەنی دڵ دۆر مەنەن جە گیان — چەن کەش‌و سارا چەن ساڵ‌و دەوران
هەڵای گەردڵێ وە گیان، لایق بۆ — هیچ نیەن دۆرێ ساڵان‌و ماڵان
ئەریش نالایق وە نۆری گیان بۆ — پاڵ بۆ وەماڵان، هەر مەیۆ ئەلعان

— —

وەێ وە یانەی دڵ ئارۆفتەی خاپۆر — کەی پەنەش گنۆ بۆ وە یانەی گیان
خوزگەم وە شاعیر نە کزەی دۆرێ — گیانش نە تەنیا کاوان کەردەن ژان:
«کەوتەنە بەینمان چەن‌کەش‌و چەن‌کۆ» — کوڵۆڵ دڵەی من ویێش جە گیان تاران
بەڵام گەر ئازیز کە «یحیی الموتی» — کەیفش بۆ کەرۆ وە وەهار خەزان

— —

ئاخ گیانەکەی دڵ! دڵی کۆس کەوتە — جە دەردی خۆ کەرد هەم وەیاد مارۆ:
«کەوتەنە بەینمان چەن‌کەش‌و چەن کۆ — مەگەر خوا یاونۆ بۆی هەناسەی تۆ»

زۆسانی ٦١

---

## ٩- خۆ بۆ خەیانەت نەبۆمە پێشرەو

خاوەن ڕان! دەخێل بەرخی دڵ تەراس — وا لێ شێویاگە ڕێگای ڕۆژو شەو
توخوا ئەم ڕایچە بمخەوە سەر ڕێ — بمکە ڕێوگارێ ڕێ ناس‌و بتەو
دەخێلە نەکا ڕێدەم لێ گوم بێ — کە ڕان کریا سەر تانەی ئەم‌و ئەو،
شوانی خۆشەویس ئەمێن‌و دڵسۆز — پەشێو کاو، گورگم دەم بلێسێتەو
ڕاسە: خەتام کرد لە ڕاگە لامدا — خۆ بۆ خەیانەت نەبۆمە پێشرەو
قەت نەم ویستوە بۆ زەرەر یا زیان — پشکێ ببەم یا ببم بە سەردەو
لەبەر حورمەتی شوان‌و ڕەحمی خۆت — لە سەرم دەرکە خاوێریەتێ خەو
وا بمخەرەوە سەر ڕێ جارێتر — سەر نەکەمە بن دەوەنا وەک کەو

زستانی ٦١

---

## ١٠– ڕێگەی سەر ڕاست سەختەو دڵنیا

دڵە! مەنزڵگای یاران بانْت ئەکا — بەڵام لە ڕێتە گورگو گورگەمێش
ها! بۆ سەر ملە فرەت نەمادە — ڕێک برۆ هەرچەن خومیچت کردگە کێش
ڕێگەی سەر ڕاست سەختەو دڵنیا — باقیٔ ئەوەڵیان نوٚشەو ئاخر نێش
لە خوەت دەرنەکا زانیٚن و توانیٚن — بێرانەوە بیٚر دەورانەکەی پێش
هیچیٚ بۆیٚ؛ چەیٚتو چەتهەس خەڵاتخواس — بابۆ خوەتو خەڵک نەبنە نیڵەو هێش
بە لادان لەڕێ نەیانکەیٚتە هوٚی — خوەشیٚ بێگانەو ماڵ ویٚرانیٚ خوێش

زمسانی ٦١

---

## ١١– ژیان تێژپەڕە

ژیان تێژپەڕە وەک تێسکەی تفەنْ — ها! نەیدەیٚتە سەر بە گاڵتەو جەفەنْ

زمسان ٦١

---

## ١٢– داری بەر داری؟ ئیٚتر بەرپەڵ بە

داری بیٚبەر بەوْ وەحەسیٚ بۆ خوەت — نە لەقت ئەکێشن نە پەڵ ئەخەن بۆت
داری بەر داری؟ ئیٚتر بەرپەڵ بە — لە سەرخۆ وچان لە سەرخۆ دەرکە[١]
تا ژیٚریٚک بەجیٚ ئەچنیٚ بارت — صەد گەوجو چڵێس ئەدەن ئازارت

زستانی ٦١

---

١ ـ (له خوٚشیٚ گەڕیٚ له وچان هەڵ به) به جێگەی مصراع دۆوم.

## ١٣– هاوار بۆ تۆ

ئەو ڕۆژە کە هەرکە بارەکەی، عەرزە ئەکا
مەیدان پڕ ئەبێ لە گوێزی ئازای یاران

هاوار بۆ تۆ بە گوێزی پۆچەڵ چەبکەێ
باری «بە وەزن گران بە قیمەت هەرزان»[1]

**بەهاری ٦٢**

---

## ١۴– سا خوایە!

تۆی ژەنگی خەتا، چەڵا لەڕۆی دڵ فەوتێن
هەوری تەمی وردەخەم هەناسەی دڵسێن

سا خوایە! لە ئاگری مەحەببەت، بە کەرەم
بەردە لە دەرۆن گڕێ تەم و ژەنْ سۆتێن

**بەهاری ٦٢**

---

## ١۵– وزەنێ شەیتان

وزەنــێ شــەیتــان دەمــارو فێــزە
خۆشگوزەرانێش قـەمچـێو نـەقێـزە

**بەهار ٦٢**

---

## ١۶– هەزاران تاوان...

هــەزاران تــاوان لــە هــەزار لاوە
وەک قولاپ لـە قـول پـای دڵ گێـراوە

دەێ خوایا سا خۆت بە بەزەیی خۆت
تــەکــانێ بــە بــەم دڵــە دامــاوە

**وەهاری ٦٢**

---

[1] – هەرچەن پۆچەڵ، سۆکە، وەلێ لە چاو قیمەتەکەی، هێشتا هەر قورسە.

## ١٧- هەرچەن قورعانزانیش بێ

فڵانێ! هەرچەن قورعانزانیش بێ
ئەر خۆشگوزەران یا بە دەماری،
بزانە: تەنیا هومەی زانێنی
لە موسوڵمانێ کزو نەداری.

وەهار ٦٢

---

## ١٨- هەوانەی عیلمی نەک زانای دێنێ

فڵانێ! کە زۆر بە کەیفو سازی
بە دەمو دەزگات ئەکەی شانازێ،
بزەی دەماختە، ئەنوێنی دەمار
لە ناو تەلاری لەبارو تەیار،
هەمێشە سەرمەس لە سەر سفرەی پڕ
تا نە خواردنو تا نە پاشاخوڕ،
سمێڵ با ئەدەی پڕ دەعیەو غورۆر
تل ئەخوەی لەناو کولۆر وە کولۆر،
ناپرسێ حاڵی ڕۆتو هەژاران
دڵت ناکوتێ بۆ دەردەداران،
ئا بەم حاڵەوە هەرچەن دانا بی
لە عیلمی شەرعو حەدێس زانا بی،
سێ جزمەی قورئان لە سێنەتا بێ
بە هەرچەن مەعناو ڕازی تیا بێ،
لە خوەت دەرنەچی بزانە: چێ نێ
هەوانە عیلمی نەک زانای دێنێ

بەهاری ٦٢

---

## ١٩- صۆزێ کە دەمت بۆ بە...

ئیمڕۆ لە قسەی تاڵی هەواڵێ، تاڵی
کاڵ کردنەوەیت ئەوێتو لێ هەڵماڵی
صوزێ کە دەمت بۆ بە ڕەتانگای مێرۆ
لات پۆچ و بەتاڵە: تێشکاوی، زاڵی

وەهاری ٦٢

## ٢٠- گوێو چاوو دەمێ کە...

گوێو چاوو دەمێ کە صوۆزێ ماڵی کرمن
دۆسوۆێچ لەپیان حەساو ئەکەن، گیانی برای!
مەیڵانە خەتــا بکــەن دەخێلــە بــا کــەی
داماوو کوڵۆڵ نەبی لەبۆ نەفسو هەوای

بەهار ٦٢

---

## ٢١- ئەم هەمگە خەتا لە بۆ دو سێ ڕۆژی ژیان!؟

تانە، گلە، پۆرخزێ، جنێودان، بوختان
ناونێتکەو تۆلەکێو خۆ هــەڵکێـشان،
تێفکرە: چە فایەیانــە گیــانی کاکــەی!
ئەم هەمگە خەتا لە بۆ دو سێ ڕۆژی ژیان!؟

وەهاری ٦٢

---

## ٢٢- ئەی مێوانداری بە ڕەحم و ڕەحمەت

ئەی مێوانداری بە ڕەحــمو ڕەحمــەت
مێــوانی ســفرەی ڕەمــەزانــی تــۆم
عومرێ، هەر تەنیا بۆ سفرەی تەن بۆ
وا پــەشــێمانی عــومری بــە فێــڕۆم
هەرچەن لەم سفرە گشکەس بەشناوا
یەکێ ئەگژیێ یەک ئــەژیــێ بــە چــۆم
بـــە چاولێگـــەرێ دڵپاکـــان هـــاتم
وەک مەلەنەزان بێ خوەی با لە گــۆم
لــە کــەلێکــەوە بــە خــۆ کــێش کــردن
دڵەی دڵمردۆی لە ژێر مەینەت کــۆم،
خۆی گەیانە لای سفرەی ڕەحمــەتــت
هــەر وەک لــە قــەراخ دەگاییێکــا دۆم
ئــەزانــم: بــێ «دڵ» نــاوێ وە هــاتن
هاتن، کفتەکەی «هات هاتەکەی ڕۆم»
تــەنیــا، خــاوەن مــاڵ! دڵــم دڵخۆشــە
بە تۆ، نەک «زۆرە بێزات»ەکەی خۆم:
لــە مــەیمانخانــەت، نائــەهلــێ کوڵــۆڵ
نــەکــەنــە دەرەو لــێ داخــەن کوڵــۆم
لـــە نۆربـــارانی «ليلـــة القـــدر»ت
بکـــەرەو چـــاوی دڵـــی ڕەنجـــەڕۆم

تاوصان ٦٢

---

## ٢٣- گەر هەر لەوەڕەو پۆڵە

گەر هەر لەوەڕەو، پۆڵە، کەرو، خواجە ڕەبێ
تێفکرە لە چاو تۆ چ مەقامیان بانە؟

زانستی بە بێ دڵێکی گەرمو ڕەحمێن؟
«هەر هێڵێ کە چەفتە هەر لە زانایانە»

جا گیانە! بە دڵ ڕۆکەرە سفرەی ڕەمەزان
با بزانی کە: حەیوان چیە، کێ ئینسانە؟[1]

تاوصانی ٦٢

---

## ٢٤- دڵێ بۆ داماو نەقرچێتەوە

تۆتەکوڵەیێ لە گەڕەکمانا،
نازانم چۆن بۆ دایکی بڕیا لێ

دەڵێ تۆتکدار بردی بۆ لای خۆی
وەک بەچکەکانی، خزمەتی ئەکرد پێ

— —

دڵێ بۆ داماو نەقرچێتەوە
مەزڵۆم هاوار کاو، ئەو دانەچڵەکێ،

پێ دڵخۆش مەبە ئەوە دڵ نیە
قەزای ئەو دەڵەی صەد جار لێ کەوێ

هاوێنی ٦٢

---

## ٢٥- ڕزگار بێ کاکە! ڕزگارت کردم

لە سەر بەرماڵا چاو قۆچاو مل لار
ئەژنەوم لە دوای هەر دوعاو ویردم،

ئاخرێن فرتەی نەزمی نەفسی هەول:
ڕزگار بێ کاکە! ڕزگارت کردم

هاوێن ٦٢

---

[1] ١ – بڕێ جار بە جێیە کە: بڕێ قاعیدەو قانۆنی «عروض و قوافیْ» (وەک بڕێ قانۆنی جۆرجۆری‌تر هەر کام لە جیەی خویا) تێک درێ، وەک: هەوای «رباعی» بۆ شیعری‌تر، یا «ایطاء»، یا... .

## ٢٦– کاتێ مۆچیارێ ئەم و ئەو ئەکەم

کاتێ مۆچیارێ ئەم و ئەو ئەکەم     بەوانە وا خۆم لێیان بێوازم،
دەنێ شەیتان لە گوێم دەنێ ئەداتەوە:     ئەڵحەق ئافەرەم هاوتای فەنبازم

**هاوێنی ٦٢**

---

## ٢٧– وەختارێ ئێژم: «استغفرالله»

وەختارێ ئێژم: «استغفرالله»،     کەچێ نەفسم بۆ دنیا ئەمرێنێ،
ترێقەی تانەو ڕشخەنی شەیتان     وەختە پەردەی گوێی دڵم بدڕێنێ

**تاوصانی ٦٢**

---

## ٢٨– ماشەڵڵا کۆکی

ماشەڵڵا کۆکی، سازی، تەیاری     ئەڵحەق کوێرایێ چاوی نەیاری
بەڵام ڕۆڵە گیان! ئەر بۆ ئەمو ئەو     ئەژێی، وەوێلکەی. تاپلۆی. شیعاری

**هاوێنی ٦٢**

---

## ٢٩– نمی مەمکی صەت دایکی دڵقرچاو

ماشەڵڵا جوانە دەزگاو مێزانت     ماشێنت، فەرشت، لە دەر تا بانت
ئەڵحەق کاڵای جوان لایق باڵاتە     هەزار ماشەڵا لە سفرەو خوانت

– –

ئەوێنەو صەد ئەوەنەیتریش هەزار جار     بۆ داخی دڵی بڕێ دنیادار
بە موارەکت بێ، بەڵام نەختێکیش     وردەوە بە بۆرێشەو تاو تۆی کار

– –

هەر ئـەوێنـە لـە ئـەو نـازو نیعمـەتـە لە تۆ حەڵاڵەو، بە ڕاس حەق خوەتـە،
لە دەخڵی وڵات هەر کەس بێکەوێ گەر بێ خەتایش بێ، باقێ نەگبەتە

— —

کۆ بۆنەسـەوە وەک تـک بـاران لە دەسرەنج، یا خۆ حەقی هـەژاران،
نمی مەمکی صەت دایکی دڵقرچاو تێکەی دەم کورپەی برسێ، هەزاران

هاوێنی ٦٢

## ٣٠– ئەی ئاخر تو خوا دڵی هەژاران؟

ڕۆڵـــەم! ماشـــەڵـــا دەق‌و مێزانـــت جـوان‌و لـەبـاره بـە دڵـی یـاران
خـۆم لـە ئـەحـواڵی جـاهیڵی نـەزان ئەزانم، موارک بێ لێت صەت جاران
باشە! با بێـژێن دێقـە بـۆ ئـەشـراف ئەی ئـاخر تـو خـوا دڵـی هـەژاران؟

**تاوصانی ٦٢**

## ٣١– کەرو زانا

کەرسـوارێ زانـا وتیـە کـەرەکـەی: من چەت پێ ئێژم، بێژە: بە سەر چاو
لـە پـڕ لـە زانـا کـەره هاتـە زوان بە دڵـێ پـڕەو بـانێ لـێ کـرد! هـاو!

— —

گیـانی خـۆت تـاوێ دەعیـە وەلانـێ لە کوڵی «کەری شەیتان» بێره خوار
تێفکـره بـزا: لــە مـــن‌و تـــۆ کـــام حەقیـە بفرۆشـێ بـەویاکـە دەمـار؟

— —

من کەرم ناو خوەم هـا بـە خۆمـەوه تا ئێسە بە خوەم نەوتگە: «ئینـسان»
چـە، چـە خـراوه تـوخنی ناکـەوم کار خوەیچم ئەکەم ڕێکو پێکو جوان

— —

وەلێ تۆ ـ قوربان دەعیەی زلت بـم ـ چورتیش نایشمێرێ، کـاری نابـارت

هەروا بڕوانە بۆ نزیک، نە دوور:
خۆ قڕمانی کرد دوکەڵ سگارت

— —

من ئەگەر جارێ هاوبەنێ نەوعم
دژمنێ، چتیێ، دابڕکا کاو جۆی،
ئەر پێم بکریێ ڕێشەی دەرتێرم
هیچیش نەتوانم دڵم ئەقرچێ بۆی

— —

وەلێ بزا: تۆ، لە توخمی انسان
چە زڵم ئەچێ، دائەچڵەکی جاری؟!
بە بێ عەدەوێ نەوێ: داخۆم خۆت
زڵمی، نەدێوێ جارێ، هەژارێ؟!

— —

هەر دوور بۆی نەچێن: منو بارەکەم
ـ بە تۆن لەوەیچە چەن بارێ قورسە!ـ،
هەزاران بەڵگەی گەڕو زڵمی تۆێن
من نایژم، تۆ خوەت لە دڵت پرسە

— —

ماڵت بە گەڕو ناحەقی جۆر جۆر
نیا یەکەو، ئێتر ئێسەتێ ئاغەێ
وڵاتت پڕیە لە ڕۆتو برسێ
بزا: جارێ بەش هەژارێ ئەدەێ

— —

ئەوێنە ئەزانی هەر ماڵ جەمەو کەێ
جارێ نایژێ: جا ئەم گشتە بۆ کەێ
بە زوان خوەم ئێژم:هەرکە سەر بێرێ
بەرەو ئاخوڕت، هاوار وە جەسەێ

— —

ئێتر ئەوە هیچ پەڕ تا پەڕ دنیا
پڕیە لە زڵمو زۆری بەدکاران
وە عەزیەتو برسیەتێ، لە بەشەر
لە هەرلا ئەمرێ ڕۆژێ هەزاران

— —

چە تۆ ئەصڵەنێ مێشێک ناتگەزێ
هەر نایژێ: مەگەر وان چەنو من چەم؟
وەلێ من حاڵێم: هەژار «انسان»ن
ئێتر بۆ جەنابعالێ چە عەرز کەم!

— —

زۆتر خاوەنم هەژارێ بۆ، خوەی
لە بارا یاریەی ئەدام جار جارێ
چە تۆ تێتە بان ئەم بارە قورسەم!
بەخوا بۆ عاڵەم وەێتە سەربارێ

— —

سا دۆعایک ئەکەم تۆیش بێژە ئامێن		هەم بۆخوەت خاسە هەمبۆ خاس‌و عام:
قەزای کەرێکی ژێـری لـە سـەر ڕێ		لــە هــەزار زانــای لارێ‌و نــەفــام

— —

ســەرت نایــشێنم لــەمــە زیــاتر		هاوڕێگەێن توخوا مەیگرە دڵ چەموت
مـەیـشفەرمـۆ: یـارۆ کـەرە، نافـامێ		دەردە دڵــێ بــۆ وتــم یــا نــەم وت

**تاوصانی ٦٢**

---

## ٣٢– بڕێ تێفکرە لە دڵ هەژاران

ساۆن کەستۆرێ‌و شامپۆی فەڕەنێ		ئــەوەێتــە حمــام
لــە نــاو تــەلارا لارەی باڵــات تــێ		وەک شۆڕە نەمام
بـە تورومبێـل خـوەت ئـەچێتـە خیابـان		یا بۆ شارەو شار،
وە زۆسان گەرم‌و تاوصان فێنـک وەک		هەمێشە بـەهـار
لـە نـاو کارخانـەو یـەخـەچاڵتـا هـەس		لە کوڵیـاگو کـاڵ
بـۆی چـزەی کـەواو کـزەی پیـازداخ		ئەچێ ماڵەو مـاڵ
لێت موبـارەک بـێ ئـەمـە گشت‌و وەک		ئــەمــە هــەزاران
وەلــێ گیانــەکــەم بــڕێ تێفکــرە		لــە دڵ هــەژاران

**تاوصان ٦٢**

---

## ٣٣– کاڵێ بە قسەی تاڵێ

کاڵێ بـە قـسەی تـاڵێ دڵـت یێـشێنێ		لێ‌ی تۆڕە ئەبێت‌و لێوی لێ ئەکرۆژی
ئازێزی برای! سوێ نە لە زاری نە یار		دەنگە، نە لە دەم تۆ کە قسەی پێبێژ ی[1]

**تاوصانی ٦٢**

---

١ – قسە وتن: تەوهێن کردن.

## ٣٤- دنیای بە تەنێ

ڕۆڵەم! دوـ سێ تاوە عومری تێژپەڕ، ئامان
نەک بتخڵەتێنێ ئەم ژیانەی لەڕەوەن

دنیای بە تەنێ وەک گەمەیەو کایەکلێ
پڕ کرنی ئاو دەس و کەلاکێ بۆ گەن

تاوصان ٦٢

---

## ٣٥- دڵ کاتێ دڵە...

سەیقەڵدە دڵت بە ڕوحمو، خەمبۆ داماو
تا ئایەنە بێ جەمالی حەق[1] بنوێنێ

دڵ کاتێ دڵە لە خەم خەمار پڕ زامە
شمشاڵ، دڵی، کون کون نەبێ، نانالێنێ

تاوصانی ٦٢

---

## ٣٦- لە باتێ ڕشخەن بەمو بەو

گیانە! لە باتێ ڕشخەن بەمو بەو
هەوڵ بە: با عەیبی خۆت ببێ دەرمان

صوزێ کە ڕازگەل کەفتە دەرەوە
لە لای خەڵک نەبێ ڕسواو، پەشێمان

تاوصانی ٦٢

---

## ٣٧- ئەو ڕۆژە پەردە لا ئەدرێ

هەردەم بە چەرخو ناوی ئەمو ئەو خراو بکە
وابزا: بە لای نەزانەوە، بەم کارە خاس ئەبێ

ئەو ڕۆژە پەردە لا ئەدرێ ڕاز ئەکەونە دەر
تاڵە کە چەت بە مەردم ئەوت، واێنە دەربچێ

تاوصانی ٦٢

---

١ - «حەق» بە مەعنای عام.

## ٣٨- به خوا لایق نێت پێت بێژن: حەیوان

یارۆکه سـەرمـەس نـازو نیعمـەتـی
شەوو ڕۆژ خەرێک کەیفخۆشی خۆتی

سـفرەت وا پـڕە لۆتـاوێژ ئـەکـەی
چه بۆ سازتر بۆن هەر ڕاوێژ ئەکەی

گوێ نادەی: چۆنه وەزعی هـەژاران
لـه برسـا ئـەمـرن ڕۆژێ هـەزاران

چۆنـە دڵـی ئـەو دایکـە فـەقیـرە
بۆ کۆرپەی برسێی، مەمکی بێ شیرە

چۆنـە حـاڵی ئـەو باوکـە نـەدارە
دەسـخاڵی تێتـەو بـۆ مـاڵ ئێـوارە

گـوێ نـادەی: دنیـا پـڕ زڵـمو زۆرە
هاونەوعت چەنێ مـەینـەتیـان زۆرە

له ڕەشو سـپی لـه سـۆرو لـه زەرد
چەنێ خۆەراسیان هەر مەینەتەو دەرد

گوێ نادەی: چەنێ بەشیان ئەخوریێ
چەن به مەزڵۆمەیل نافـات ئـەکریێ

چەنێ نای ناحەق زەنجێـر ئـەکرێن
وه هـەزاران جـۆر عـازاو ئـەدرێن

چەنێ به زەجـرو شـکەنجـه ئـەچـن
چەن گەورەو بۆچک ئازیەتبار ئەبـن

— —

تۆیێ بێ خەمی بۆ خـەم خـەمبـاران
داناچڵـەکـی بـۆ دەردی نـەداران،

نـە گریـان هـەزار منـاڵی برسـێ
نه حاڵی بـاوکو دایکیـان ئـەپرسێ،

نـە زەردێ هـەژار لـه ڕەنـجو داخـا
نه دەردی یەخسێر له ژێر شەللاخـا،

نـە گاڵـەی زاڵـم کـه سـام ئـەنـوێنێ
نه ناڵەی مەزڵـوم، داد ئـەچڵـەکێنێ،

به خوا لایق نێت پێت بێژن: حـەیـوان
دەێسا توخوا خوەت ناومەنه ئینسان

حەیوانێ لا با سەر لـه سـەر ئـاخور
بۆ حـەیـوانێتـر برسێو بێ گـور،

گا، که یەکێکیـان دەر بچێ لـه کـۆڕ
له سەر خوێنەکەی، ئەیکەنه گـاقۆڕ،

توخوا ئینساف به: کامتان ئینـسانن؟
کامتـان خـاوەنـی فـامو ویجـدانن؟

هاوێنی ٦٢

———

## ٣٩- هەولْ مەدە خەڵکیْ عەیبار کەیْ

گیانە! هەولْ مەدە خەڵکیْ عەیبار کەیْ
بوْ ئەوەی، عەیبی خوەت بکەیْ پاسا

ئـــەبێنـــی: دەردت گرانتـــر بـــوە
ئـەو رۆژە مـۆ دەرتێـرن لـە ماسـا

قـازانجی صـوْزێت لـەوایـە: ببـی
بە سەرمەشقی خەڵک لە باری خاسا

هاوێنی ٦٢

---

## ٤٠- لە سەر خوەت کڵاو ئەچیْ

یـارۆ! بـە نـاوو نێتکـە نیانـت بـە مـەردمـا
نە خۆشەوێس ئەوێتو نە عەیبت لەناو ئـەچـیْ
ئەو رۆژە نوخشەکەت پیْئەگەیْ، تیْئەگەیْ: نەخەیر
تەنیا زەرەر ئەکەێتو لەسەر خوەت کڵاو ئەچیْ

هاوێنی ٦٢

---

## ٤١- دەس لە دەعیە هەڵگرە

گیانی کاکەی! دەس لە دەعیە هەڵگرە
باریْ خاکو خوەلْ، دەمار هەلْ ناگریْ

یەک سەرت، «منها خلقناکم» لە پـاش
بەینیْ، هەم خوْڵیو، «تعودون»یچ سەریْ

جا بە سەر خاکا کە دوێنێتەو سوێت
پوْز چ مەعناییْ ئەدا؟! هەر خوْت بریْ

خوْت بە سەر خوْتا خەرێکی فێز ئەکەیْ؟!
بوْ لە غـەزبێـژی، رێـەی لـیْ نـابریْ

چەن لە قورئانا سوخون هەس، تێفکری
بێتە دەر یەکسەر، سەری موستەکبیریْ

ماڵو مێزان، دەستەڵات، زانێن، هونەر
زوْر، لە باریْ، نەبنە هوْی دەردێسەریْ

نیعمـەتـی دنیـا دو تـاوە چـاوەکـەم!
حەیفە وابیْ پیْی، لە ریْ بچیە دەریْ

گەر لە نیعمەت، بەهرە، ژێرانە بەریْ
نیعمەتە؛ دەردە لە رێت ئەر دەر بەریْ

خوْ نوێنیْو فێزە بوْ شەیتـان رکێـف
دوژمنت ماتـلْ هـەلێکـە؛ مـەیـدە ریْ

گەر هەمۆ دنیات هەبێ، بەهرەت چیە؟ ‏ ‏ وردە ئێسقانێکو کاسۆلکەی سەرێ
پاش ئەوەش: خاکو خوەڵێکو؛ ئاخری: ‏ ‏ باری دەعیەت، حەسرەتەو مەینەتگەرێ
سا دەخێلت بم نەکەێ دەرچێ لە خۆ ‏ ‏ عێرەتێ نەگرێتە ماڵی تا سەرێ
عومری ئەم دنیا دەمێکەو هێچێ دێ ‏ ‏ دایمە، قوربانی دەمی ئەکرێ، ئەرێ؟!

هاوێنی ٦٢

---

## ٤٢– دڵ بەرەو هەوەس

ڕۆ بەرەو قیبلەو، دڵ بەرەو هەوەس ‏ ‏ لە تەک سڵامی ئاخر رکاعەت
دێتە گوێم دەنگی نەفسی نێگەران: ‏ ‏ مەمنونم یارۆ لە لای لایەکەت

تاوصان ٦٢

---

## ٤٣– ناڵەی دڵ

کە بە ئاواتگەل دۆرو درێژەو ‏ ‏ جار جارێ ئێژم: «یا قیوم! یا حی!»
ناڵەی دڵ دڵی بەرد ئەکاتە ئاو: ‏ ‏ توخوا بۆ شەیتان، بۆ زەبۆنم ئەکەێ؟

هاوێنی ٦٢

---

## ٤٤– ڕۆژگێ بۆ دەمبەسی نەفسی چڵێس

ئەز قەزا ڕۆژێ هەوەس دای لە سەرم: ‏ ‏ ڕۆژگێ بۆ دەمبەسی نەفسی چڵێس
ڕاسەکەی: نەکپەرچی هەرچێ ناڕەواس ‏ ‏ بەڵکە لادانێ لە تەنیا چڵپو لێس

– –

وەک ئەڵێن: «بۆ تازە گەنجان، ئارەزۆ ‏ ‏ عەیب نیە»، جوانی قەدێمیچ جار بەجار
سەیر نیە ئەر ئارەزۆی سەیرێ بکا ‏ ‏ وەک هەوای سەربەرزە شاخان بۆ بنار!

– –

بەر لە بەربانێ هاتە دڵما: دا تو خوا      با بە قورئان بشکنم زوانی بە مۆر
«هل أتی» تا هاتە بەرچاوم، دڵم      دڵنیا بۆ: ڕۆژگم بۆ جۆری جۆر

— —

پێخوەری بەرچای‌و چێشتی نێمەڕۆم      حازرو ئامادە بۆ بەربانێ هەبۆ
نانی گەنمێنێش لە تافتون‌و لەواش      من بڵێم بەش یەک ژەمەن، تۆ بێژە دۆ

— —

چاوودەم، سەرگەرمی قورئان بۆ، لە پڕ      هات تەق و پۆقی گەڕانی سەتڵی شام
دڵ لە سێودۆدا کە: چێبکەم چێنەکەم؟      گەیمە ئایەی باسی «إطعامی طعام»

— —

کاری وا ئەم ئایەتە باسی ئەکا،      زۆر سەری داوە لە زومرەی «سابقین»
جا ئەگەر پێمان، مەدێنەس، مەنزڵی      «هل أتی»، وێنەیکی بەرزی، هەڵچنێن:

— —

ماجەرا وابۆ کە: جارێ دۆ گوڵی      باخی پێرۆزی ڕێسالەت کەوتنە جێ
باوکی خوێنشیرێنی زانای خۆشەوێس      بۆ شەفایان نەزری کرد: ڕۆژۆ گرێ

— —

دایکی دڵسۆزیش کە بۆی دەرکەوت: عەلێ      وا خەیاڵێکی هە، چاوی لێ بڕێ
جاریەیکیش بۆ لە ماڵیانا ئەویش      کەوتە شوێنی نەزرەکەی فاتمەو عەلێ

— —

ئەو پیاوە گەورە، کوشتن «عبد وَدّ»      دەرسیە بۆ قارەمانێ‌و گەورەتێ
ماڵی بۆ بەربانێ، لەوەی مێڵاکی کەن      وەک لە زەرق‌و بەرقی ژێن ڕوتەو پەتێ

— —

چۆ لە کاورایێ چکێ جۆی گرتەقەرز      کێژی ئازێزو بەڕێزی پێغەمەر،
دای لە دەس هارۆ، بە یاریەی جاریە      سێ کولێرەی پێ گەیان بۆ سێ نەفەر

— —

سەر لە ئێوارەی هەژارێ هاتە بەر      دەرکی ماڵی دەوڵەمەندانی هەژار
شێری شێران بردی بۆی، بەربانەکەی      خوەیچی بۆ شەو مایەوە بێ داژیار

— —

تاویَتر دەنگی لە درگا هاتە گویَ:
من هەتیۆیێکم کە ئێمە شیۆی شەو
فاتمەی سەربەرزی باری ژێن ئەوێش
شیۆی خوَی، هاورد و بردی دایە ئەو

— —

چەن دەقیقەیکی کە دەنگیَ بانگی کرد:
دۆر وڵاتیێکم ئەسێر برسیَو فەقێر
جاریەی شاگردی ژێری فاتمەیش
چو بەشی بەربانگی خوَی، دایە ئەسێر

— —

کاتیَ ئەم باسەم بە بێرا تیَ پەڕی
کاروباری ڕۆژگی خوَم هەڵ سەنان
دو فلەقانی دۆ ئەنۆسم هاتو وا
نیشتە ناو چاوم کە ئەسرێنمی ڕژان

— —

تیَ گەییشتم: هاتنی ئەو سۆرەتە
جیَی لە خوَ دەرچۆنو نوقڵانە نەبۆ
ئەم سەفەر هەر جوملەییَ وەک تانەییَ
بوَ موسوڵمانی هەڵەی وەک من ئەچۆ

— —

وەک هەزاران جاریتر، موَچیاریەکەی
پێری ڕۆشن بێری ژێرم هاتە بێر:
«کار پاکان را قیاس از خود مگیر
گر چه باشد در نوشتن شیر شیر».

هاوێنی ٦٢

---

## ٤٥- نەختیَ بڕوا بۆ...

نەختیَ بڕوا بوَ دەستەی دوژمنی
پێغەمبەرانو ڕابەرانی دێن
تێتە بەرچاوت سەرو مێقنی
«مستکبران»و مەستە «مترفین»

— —

گەورەی ئەنبیایش بڕیَ جار لە ناو
کەوشکەن یا لە خوار خەڵکەو ئەوێنی
شمشێر لە سەر ڕان، ڕێزەوڵو ئاو
لە بان خاکەوە لە سەر داوێنی

— —

پێشرەوی بەشەر، زیاتر، لەم دەستە
ژێن بەخشە بۆن یا لەو دەسەقوَشە
توَش نەقشەی هەر دۆ ڕێت لەبەردەستە
بڕوَ بەرەو هەرلایێ پێت خوَشە

— —

وەلێ ئەونەیچە بزانە: بەشەر	خۆ کەمتر نیە لە گیای بەهار
دەورەی دەشتی «کێ لە کێ» چوە سەر	خراوو خاس گەل گش ئەگەینە شار

— —

شارێ کە «هەرکە هەرکە» نەمێنێ	کە «خافضة رافعە» ئەوە:
بە دەعیەی سەربار دائەنەوێنێ	خاکێ ی زەحمەتکێش بەرز ئەکاتەوە

— —

جا گیانی کاکەی! باست بۆ ناکەم	بەهبەە بکەێتو دەم بتەقێنی
خوەشتم گەرەکە ئێژم هەولێ بەم	صوزێ نوخشە هات با دانەمێنی

تاوصانی ٦٢

## ٤٦– ساڵانی تەمەن

ساڵانی تەمەن گەیێنە دەوری پەنجا	بارێکی گرانی پۆچەڵم پێکەوە نا
ئەی خوایە لە من دۆر نیە کرموڵیش بێ	ئاسانە لە تۆیش کە بۆم بکەێتە ئازا

تاوصانی ٦٢

## ٤٧– هەر نەختاڵێکی بەش هەژارێکە

هەر نەختاڵێکی بەش هەژارێکە	ئەو نەختە چێشتە وا لەکێسی ئەدەێ
دەی جا گیانەکەم مەگەر دۆر لە تۆ	دوشمن بەشەری؟! بۆچێ وا ئەکەێ؟

هاوێن ٦٢

## ٤٨– ڕێشی گەنمو جۆت بۆچە ئەتاشی؟

ددانێ دۆرنجی پیرێ دای ڕزنێ	تازە بە دەرمان چەرمگ ناوێتەو

ڕیشی گەنم و جۆت بۆچە ئەتاشی؟ قیافەی پیری لە بیر ناچێتەو

تاوصانی ٦٢

---

## ٤٩- کە بۆ سوژدە ئەچم

بەم هەمگە کلابۆنە کە بۆ سوژدە ئەچم هەستێ هەمۆ ماتە: ئامە کەی بەندەگیە؟!

سیللولی تەنم لە تەوقیسەر تا بەری پێ سەریان سڕئەمێنێ: ئێتر ئەم نەزمە چیە؟!

هاوێنی ٦٢

---

## ٥٠- کاتێ دڵ وێڵە بۆ ئەم لاو ئەولا

لە تەک قاڵە قاڵ «وجـّهت وجهی»م کاتێ دڵ وێڵە بۆ ئەملاو ئەولا

ورتەی تانو پۆی تەنم ئەژنەوم: ئاخر خەجاڵەت بکێشە کاورا!

هاوێنی ٦٢

---

## ٥١- بۆ ئەتورشێنی؟

لە کاری دنیاو نازو نیعمەتی، تۆزێ تێفکری باش ئەوی حاڵێ:

هەر کایەکلێو تەتەبەخێیە هەر تاوێ ئاوا بۆی لە سەر حاڵی

بۆ کایەکلێو تەتەبەخێ، جا بۆ ئەی تورشێنی؟ مەگەر منداڵی!؟

هاوێنی ٦٢

---

## ۵۲- آنچنان راه «فاستقم» برویم

دوست چون خواست: پرده‌ای از غیب ... بگشاید بروی ملک وجود
در مکانی که مهرها تابند ... طاقت آفتاب ناب نبود

— —

نوری اندر حجاب «خلق» بود ... آنچه خورشیدها پذیرایند
از شعاعی ز «امر»، جمله جبال ... گرد گردند و ناتوان آیند

— —

سوخت طور از تجلیی زین دست ... آنچنان شهره جهان گردید
(گر چه با سوختن از آن تابش ... توتیا بهر دیدگان گردید)

— —

تاب آن قلب را بنازم کان ... کان نه، خورشید نور حق گردید
لیک از بهره جلوه‌ای دیگر ... نور اندر «کلام» در پیچید

— —

از خلال حروف پرتوکی ... بر دل نور جوی بنماید
صاف و روشن کند همه‌ی ظلمات ... بگسلد بند زنگ بزداید

— —

تا رسد «روح نور» در «دل نور» ... نبض هستی ز نظم دیگر شد
چون مکان زین مقام هم واماند ... «لیله»ای از زمان مقدر شد

— —

بعد، از آن فیض شام قدری نیز ... رشحه‌ای پخش گشت در ماهی
گر که همّت بود، شعاعی، بر ... دل صاحبدلی، رسد گاهی

— —

ای نگارندهٔ مکان و زمان ... آفرینندهٔ ممات و حیات
خالق ارض و بارئ افلاک ... رافع نور و واضع ظلمات

— —

بندگانی به بند ظلمتها ... همه ز اعمال خود گرفتاریم

آفریـــــــدیم عنکبـــــوتی بیـــــت     حـــال، کـــرم اســـیر در تـــاریم

— —

آنچـــه رفتـــیم پـــر خطـــا رفتـــیم     بـــسی از کـــرده نـــاروا کـــردیم
هـــر چـــه درک و توانمـــان دادی     همـــه آشـــفته بـــا هـــوا کـــردیم

— —

گـــر چـــه از نادرســـت رفـــتن راه     مانده بر جـای و جـای کـرده رهـیم
در زوایـــای قلـــب داشـــته‌ایـــم     آرزو تـــا کـــه جـــان بـــره بنهـــیم

— —

اینـــک از رفتـــه، ســـخت آشـــفته     و از خطـــا شرمـــسار و، دل پژمـــان
بـــــر در میهمانـــــسرای صـــــیام     آمـــده‌ســـتیم امیـــد در غفـــران

— —

گـــر چـــه وامانـــدگان وادی نفـــس     نـــه ســـزاییم وادی جـــان را
بـــــر کنـــــاری ز راه راهــــروان     چـــشم داریـــم رحـــم رحمـــان را

— —

نـــور بـــاران لیلـــة القـــدری     نـــسزد بـــر تـــن دل مـــرده
لیـــک از رحمتـــت امیـــد روا اســـت     زنـــده ســـازی قلـــوب افـــسرده

— —

بـــر چراغـــانی کـــلام منیـــر     بـــاز کـــن تـــار دیـــدگان هـــوی
بـــر طفیلـــی و شـــان ســـفره نـــور     از کـــرم پرتـــوی بـــدار روا

— —

بـــر مـــشقّات راه و، شـــرم خطـــا     رحمـــت ای اهـــل رحمـــت و احـــسان
قطـــره نـــوری ز چـــشمهٔ انـــوار     بـــر کـــویر قلـــوب تـــار افـــشان

— —

آنچنـــان راه «فاســـتقم» بـــرویم     دل محبـــوب را رضـــا افتـــد
بـــر وی و آل وی درود و ســـلام     تـــا رضـــا بـــر ره قـــضا افتـــد

رمضان ۴۰۳ ـ تابستان ٦۲

---

## ٥٣– ڕۆژێ لە ڕۆژان

ڕۆژێ لـە ڕۆژان لـە جـاری جـاران     لە شەقام «سعدی» لە شاری تـاران،
لە ناو صەف، ماتڵ ئوتۆبۆس خەت بۆم     لە شەرای گەرما زۆر بێ تاقەت بۆم
لە پڕ ماشێنێک ـ پێم کادێلاک بـۆ ـ     کە لە ئەو بەرەو بەرەو خوار ئەچۆ،
لە سەرخەت سپێ بە کوێرێ قـانۆن     دەوری داوەو چەن ئوتول ماتڵ بۆن
زڵەی خەڵک هەڵسا، ئەفسەریش لەولا     وەک «تۆڵبڕ برای سەوەتـەچـن» مـا
خاوەن ماشێنی بە دەعیەو مەغـرۆر     لە بەر صەفەوە ڕەد بۆ بـەرەو ژۆر
چەن هەنْاو لە ژۆر ئێمەوە ڕای گرت     هاتەخوار لەتەک ژنێ وەک خوەی قرت
قرتییێـک تێکـەڵ دەمـارو ئـەتـوار     ئـەتوت موڵکیانـە دنیـاو ڕۆزگـار
ماشێن کە لەبەر جوانێ ڕەنگو ڕۆ     بـۆ حـاڵێ نـەبـۆ ئـاواتیێ بـۆ،
بۆ ژێریچ وەبوە بۆ ڕچیاگ یـەخـێ     ناوی، جمکوت بـۆ لـە تـەتـەبـەخـێ
یـا ـ باکـەی برێـک نـەون نـارازێ ـ     بێژم: پڕی بۆ لـە «ئـەسپاو بـازێ»
ئـاخ دێـسان زامێـکـتـرم کولیـاوە     لە داخ تاقمێ، خوەی، «زانا» ناو ناوە
توخوا دەس مەدەن لە دەردم یـاران     لە دەس دەسەیـێ لـە خـوەنـەواران
خوەنەوار ئەشـێ دەوای مللـەت بـن     ڕێشەی چە دەردە دەربێرن لـە بـن،
چـە فـرەییێکیـان بـەڵـای میللـەتـن     لـە هـەربـارەوە مایـەی نـەگبـەتـن
تەنیا خـەیریـان بـۆ مـەردم بێچـارە     قـسەی زلزلو ئـەداو ئـەتـوارە
خوەشـتر بخـوەن و باشـتر بپۆشـن     بە سـەر مـەردمـا دەمـار بفرۆشـن
چ لـەوانـەوا بـە نـاوی «مـەلا»     خـوەیـان ئـەنـوێنن لـە نـاوی گـەلا،
چ لەوانە ناز لە سەر خەڵـک ئـەکـەن     بە «فکر ڕۆناک» ناو خوەیان ئەوەن
چەن جوانـە هـاوار ماموسـا هـەژار     لە داخی برێ «گەوجی خوەنـەوار»:
هەر کوردێ خوەندی، بە پێتو تێوێ     لە گەل دەشتەکەل گەلیش لە شێوێ[1]
هـەمـۆ بـاریکی ژیـان لـەمانـە     کـەڵـەلای دەردە، دەردی گرانـە

١ – ئەصڵی بەیتە شێعرەکەی مامۆستا هەژار ئاوایە:
هەر کوردێ کە خوێندی پێتو تێوێ     ئەو دەشتە کەلێکو گەل لە شێوێ

مەسەلەن: بزا زوانی بەسە زوان
بڕێک با دەرخەن کە: خوەنەوارن
کەفتن لە هەزار کەلیمەی جوان جوان
هەروا وەک «تەتەبەخێ»ەکەی خۆمان
تاک، مێش، داگرسیان، گرێان، شێویشەو
وەوێلکە، هێجوێیا کەی: خوارمەنێ ـ
بەرقلیان ـ یا کەی: بەردڵ ـ، چەمەن یا
چێمەن، بانجێڵە، کوژیاگەوە، ڕاو
هەزارانتریش وەک ئەمانە هەن
بڕێک بە فێرۆ لە بێرەو بریا،
خاسە: وەختی خۆی، کەلیمە هێنان
دەسکاری «فەرهەنگ» بە بەرنامەی دێن
نەک لە نای ناحەق: هەر زوان ڕۆتانن:
لە بەر ئەتوارو بۆ خۆ نوانن
ئێمە منالێ بۆین، لە شاری خۆمان
ئێسە منالگەل سنە، لەوانە
لە «کۆچە!»گەلا بگەڕە، بزا:
هێنەکان خوەمان بوگنەسە قاتێ
بازو، مەگەزو، ڕۆشن بۆن، لە گەل
گەللەو، عەروسەک، خواستگاری، یا ن
ئیستە خرو چەمەن، باڵکون، شکار، یا
بێژم بۆ ڕۆڵەم: چەنو چەنهایتر

لەمانە چەی دێ زەرەرو زیان!
لە ناو مەردما جیان، دیارن،
وشەی غەیرەیان لە جێیان ڕژان
بزاچەنیتر لەم جۆرە گۆڕان:
جەڕ بادەر، هەنۆێن، ڕان، هەروا بێتەو:
باوانێ، مارەبڕان، عەرزبەنێ:[1]
حەسێڵ، گەر دەورەی زەریف نەچنیا
زۆران، دەموچاو، کرێوە، لافاو
کە بێ تاوانو ناحەق بۆگنە بەن
بڕێک لە جێیان گەدایێ کریا.
لەملەق یا ئەولەق لەمزوان یا ئەوزوان
گەشەی، پێ ئەداو ئەیکا خوێنشیرێن
لەقوپۆی فەرهەنگ خوێێ سۆتانن
یا وەک بڕێتر: لە بەر دڵ دژمن[2]
ئاوانە باو بۆن لە «کۆجێو کوڵان»
وا زوان خوەیانە بۆگن بێگانە
چ وشەگەلێ پڕ ئەکەن فەزا
وشەگەل خوارەو هاتۆن لە باتێ:
سۆتیانو، شامو، پێچگوشتێو عەسەل،
جەهاز، صوبحانە ـ پاش عەقدکونان ـ
کوشتێو سۆرەت، کۆلاک، سەیل، هەروا
هەروا، کە هەروا بۆنەسە جێگر.

—

١ – ئەصڵەکەی، «ئەزبەنێ»ە کە دۆ وشەی کرمانجێ: «ئەز» + «بەنێ»ە یانێ: من بەندە؛ وە «تەکیە کەلام»ێکە لە سەرەتای باسەوە، یا دوای بەشێ لە قسەوە بۆ دادانی بەشێکیتر، ئەیژنی.

٢ – باس لە بارەی ئەوانەیچەوە، وا لە بەر دڵ دوژمن ـ چ خوەیان چ هەروەک مەیمۆن، لاسایێ ڕەفتار خەیانەتکارگەلیان کردوێتەو ـ بە بارێترا، زوان کوردێیان ڕۆتانەو، دوای چەنبەیتێتر.

ئەمە، کار تاقمێ بێگانە پەرەس / لەمان خراوتر، تاقمێتر هەس،
وا خوەی هەڵ ئەخا ملەت بێچارە / لە خوەی بزانێ نەک وەک غەوارە
خوێیێ بۆ بێدێو بێگانە لە خوێش / دڵیان بەرەو دۆر ئەیانکاتە کێش
ئەمان وەک «کاسەی گەرمتر لە ئاش» / بە فەن ئەکێشن ملّەت بەرەو پاش
کاریان، پەهلەویو ئەتاتورکیە / ئەۆنە نەوێ، زۆر لە پاڵیا نیە

— —

بۆ ئەوە ڕازی مەبەس دەرکەوێ / تماشایێکی مێژۆمان ئەوێ:
کاتێ لەت لەت بۆ وڵات عثمانی / لە دوای یەکەمێن شەڕی جەهانیێ،
نەک بە زۆر دژمن، هەر بەو خەڵکانە / ئێسە داگێرکەر سواری سەریانە،
کە عاڵەم ئیسلام ئێتر بێدەس بۆ / بەڵکە ڕۆژهەڵات گشتی لە دەس چۆ،
بە جارێ کێشای استعمار تەرەس / بە سەر سەرانسەر ڕۆژهەڵاتا دەس.
جا ئیستعمار ـ یا بە زوان «ئەوانگەل»: / ئیمپریالێزم! ـ بۆ بەهرەی لە هەل،
چ بەر لەو شەڕە، چ پاشان، چەن جۆر / دەسەی، ڕازانەو: زۆرکارو بێ زۆر
تا گڕ لە هەستیێ میللەتگەل بەر بەرن / چە مایەی هێزە لە دەسیان دەر کەن
چتێ بمێنێ بێ بەرگەو زلە / وەک باپرۆشکەو شەلەمێنکەلە
هەتا داگێرکەر بێ ترسو خەیاڵ / وڵات تاڵان کا مەحاڵ وە مەحاڵ
حوکۆمەت بکا بێ وتو وێرە / ماشەڵڵا ملەت، پێشرەفتەو ژێرە!
(ئەو دەورە، ڕۆسو فەرانسەو ئینگلیس / سەردەسە بۆن بۆ ئیستیعماری پێس
دەوڵەت ئیمریکای قرپە لێ کەفتگ / هێشتا سر بۆ وەک ئەژدیهای خەفتگ)
خوەلاسە: دوژمن بە هەرچێ ڕێگەس / کۆشای ڕۆژهەڵات بکاتە ژێردەس
تا ئەو تەکانە کەوتە سەر زەوێن / بەدەس چەن کەسێ وەک جەماڵەدێن،
لە ناو چێ بەدەس دەسەگەل مزدۆر / وڵات دابمرێ هەر لە خوار تا ژۆر
(نەک هەر ڕۆژهەڵات، گشتمان ئەزانێن / وە حاڵ ئیفرێقاو ئێمریکای لاتێن)
دەسەیێ بە ناو «تجـدّد»، لە ناو / خەڵکا، هەر چتێ بە ڕەواجەو باو،
هەر ئەونە نەختێ بەرەو ئیسلام بێ / لە ناوی بوەن، «غربیێ» بننە جێ
ئەمان مەعمۆر بۆن بە زۆرو کوشتار / ناوێ نەیێڵن لە دێنو دێندار
(هەر وەک دەسەگەل ماتریالیستیێ / بە ناو ئازادیێ یا کومۆنێستی)
ئەم دەسە بەدەس چەن کەس کەفتەکار / وەک رضاخانو ئەتاتورکی هار.

—

دەسەیکیش بە ناو بەرنامەی خوایێ    لە چەشنی بابێ یا وەک بەهایێ،
لە ڕۆژهەڵاتا دێنێ ڕەواج با    «فحشا» بێرێتو «جهاد» حەرام کا
(حەتمەن بێستۆتە: بە فەحشای تەنیا    ئەندەلوس لە دەس میللەتی سنیا
چە دوشمن، ئەمیە بە کەم ئەزانێ    «تحریم جهاد»ی، زیادێ کرد لە بانی)
تا ئەوانە وا وریاس «فطرت»یان    بێ دێن ناتوانن ڕازێ بن لە ژیان،
دێنێ لەندەنێو ڕۆسێ، بەن پیان    کە بە ئاغەگەل نەگەینێ زیان!
یانێ: لە جێگەی ئاوی ژیانا    هەلاهەل بکەن وەقوڕگیانا!
دێنێ خۆیی کوژ بو دوژمن بێوەی    کە تەحرێم شەڕە بانترێن پایەی

—

دەسەیتر بە ناو «ژێر»و «ڕوناکبێر»    چڵکاوخۆر دەرمال[1] استعماری پێر،
ڕاسەو کریاوە لە گیانی میللەت    لەوانتر زۆرتر وەرهەمو نەگبەت
تا ئەوانە وا قێتو قوتەشن    بە ناو بێ ناوک کۆکو دڵخوەشن،
بە هەوای «ڕۆشنفکرێ»، خاویان کەن    لە ڕێگەی ئەصڵێ ئیسلام لایان بەن
جا یا ئاشکرا قول لە دێن هەڵکەن    یا وەک مۆرد بێدەن لە تانو پۆی بەن

—

داگیر کار داوگەل فرەی خستە کار    بەڵام ئەم سێە زۆرتر کریان بار
دەسەیێ خوینڕێژ ملهوڕو چەتۆن    بۆ گیان مەردمێ نەبەز یا زەبوۆن
ئەوتر بە ناو دێن، بۆ گیان باقێ خەڵک    لە خەڵک بسێنن هەچتێ بە کەڵک
ئەر کەسێ، لێنگ نەوێ بۆ لایێ    ئەویاکەیتر، بۆی بێژێ لای لایێ

— —

جا لێرە باسە لە دەسەی سێهەم    بۆ زێدێ وەرهەم بۆ بێدێ بەرهەم:
برۆانە بزا: بە ناو ڕۆشنبێر    چەن هەن لە هەرلا لە جوانو لە پێر،
بەرەو داگیرکەر دڵیان ئەکوتێ    کوتێ بۆ ئەملا بۆ ئەولا کوتێ

١ – دەرماڵ لە کوردەوارێ جارانا، بە دەربار (یا: دارالحکومە) ئەوێژرا؛ وەک دەرماڵی ئەردەڵان لە شاری سنە، کە رضاشا، دوای تاڵان کردن، وێرانی کرد و؛ باشگای ئەفسەرانی لە جێگەیا کردەوە.

بەڵێ: ئێسە ڕۆس، تەزارێ نیە
بەڵێ: ئوروپای غەربێ کەم دەسە
جا چ فەرقی هەس بۆ داگیرکراو
بۆ قولە پایێ برێندار گازە
یا: بەڵێ: ڕۆسو ئیمرێکا جار جار
وەلێ لە ترسی یەکترا ناچار
بۆ ئەوە قەپێ زیاتر بسێنن
هەرتا بکریێ دنیا بەش ئەکەن
ئەگەر گەلێکیش نەوێ دێلو ڕام
دەس وە دەس یەکەو ئەدەن لە گیانی
پێ لار ئەکەن بار لێ لێژ ئەکەن جێ
بڕوا بۆ حاڵی خەڵکی فەلەستێن:
چۆن لە گلاوە استعمار تەرەس
چۆن استعماری ڕۆسی سۆر، لە پێش
بۆ کۆچاندنی صەهیونێستەکان:
چلۆن لە مەکۆی بە ناوی «ملل»
تا فەلەستێنێ وەیلان کەنو، دێل
چۆن بۆ «پاراستن اسرائیل»، وە دەو
هەروا تێفکرە بزا: ئەم بەینە
چلۆن لەبنەو، ڕاس و چەپ، وەک یەک
جا ئەر غەربێگەل بۆ بنکەی خوەیان
بۆ یاریەی بنکەی ڕۆژاوا ئەدا
دو دەلیل هەس، یەک: باج وە دژمن دان
بڕوا بۆ حاڵی میللەت بزانە:
چۆن بۆنە سەربار لە سەر «هاوسا ماڵ»
چە دەمیچ ئەدەن لە «حقوق بەشەر»!

بەڵام کاری، هەر ئیستیعماریە
وەلێ هاودەسەی ئیمرێکای پەسە
ئەملا یا ئەولا ئەم ناو یا ئەو ناو؟
چ فەرقێ ئەکا: بۆرە یا بازە؟
ئەمڕنن لە یەک وەک دۆ سەگی هار
سازشیان هەیە لە بۆ ئیستیعمار
ناوێرن لە یەک شەڕ هەڵگرسێنن
هەر لایش هەوڵ ئەدەن فرەتر بوەن
گەرەکی بێ ملنەدا وە هێچکام،
بە گش جۆرێ تاڵ ئەکەن ژیانی
جا نەخسوس گەلێ کە موسوڵمان بێ
چۆن دەمی لیان کردگەسەو زەوین
بۆ گیان ئەمانە بۆگنەسە هاودەس
استعماری ڕەش کەوتە کێشە کێش
بنکەیێ ساز کەن دژی موسوڵمان
بەر لە غەربێگەل کەوتە پەلە پەل
لە جێگەیانا دانێن «اسرائیل»
دەرچۆ، تەنانەت لە بەر ئینلێسەو
چەن شەڕی جۆر جۆر قەوماوە لەینە
لە ملّەت دژنو بۆ دژمن کۆمەک
داکۆکێ ئەکەن، ئەی ڕۆسی «پاپان»
ئاشکراو پەنهان لێ نادا هەدا؟
یەکتر دژمنی لە تەک موسوڵمان
چلۆن بێ خانەو لانەو وەیلانە
ئەمچوڵ بۆ ئەوچوڵ ئەمیاڵ بۆ ئەو یاڵ
بەشەر خۆرانی دنیا داگێرکەر

خۆ حوکۆمەتگەل هاوسایش هەرکامێ / هەر ڕۆژێ ئەدەن لە گیانیان زامێ
وەک کورد وتەنێ: ئاوارەی بێکەس / «دۆسگەل وایە هەس، دژمنی بۆچەس؟!»
لە بێستارێ، ناچار بەوو بەم / ئێژن: «بە سمێڵ مەردانەت قەسەم»!
بە ڕاسێ، دۆمو قەرەچێ داماو / کە تەواو سەریان ماوە بێ کڵاو،
ڕۆژیان باشترە لە ڕۆژ ئەمانە / لە هەرلا بێخەن، وەک ماڵ خۆیانە
کەس ناتورشێنێ ناو چاوێ لێان / مەگەر بێژم چە ناحاڵێو نەزان
نە دوژمنگەلن قەتڵوعامیان کەن / نە دۆسو برای درۆزنو گەن.

—

ئەڵبەت ئەر ئەوان یا باقێ ئۆمەت / موسوڵمان بوان نەک خوێرێو نەگبەت
هەر دۆ ئیستیعمار ئەبۆن ڕێشەکەن / نەک لە ماڵمانا ساز کا بنکەی پەن
حەتمەن، خەوەرتەس لە ڕۆمو ئێران / کاتێ کەمدەسێو کەمێ موسوڵمان.

—

خولاسە: بزا چۆن سێو پەنج ساڵە / خەڵکی فەلەستین ژیانیان تاڵە
چۆن وڵات خۆیان لیان حەرامە / زۆرتر لە دڵیان لەشیان پڕ زامە

— —

یا دۆر بۆی نەچێن بڕوا بۆ ئێران / کاتێ میللەتی موسوڵمان هەڵسان،
چۆن ئیمرێکاو ڕۆس هەوڵیاندا زۆرێ / تا نەزمی شایێ ڕاگرن بە جۆرێ!
(تەنانەت چێنیش کە تازە ئەلعان / سەر تێرێتە ناو سەرگەل بۆ تاڵان!)
ئێسەیچە، دوای انقلاب، دێسان / ڕۆسو ئەمریکاو دزگەل هاودەسیان،
چۆن بۆنەسە یەک بەنەقشەی جۆرجۆر / لایێ بە کەڵەک لاییکیش بە زۆر،
تا هەڵمەقوت کەن هەمێسان وڵات / ئەم شێری نەفتو ئەو گازو شێلات

—_—

ئەلغەرەز: دەسەی بە ناو ڕۆشن بێر / کریاگنە مەعمۆر بە ناو «زاناو، ژێر»،
بڕێ ئاشکرا بەربۆنە گیان دێن / بڕێ بە پێچو قەمچو داو تەنێن،
بێکەنە کارێ بە فێڵو درۆ / ئۆمەت لە ئیسلام دۆرەو کەوێتو
تا کەی وەک ئاتاتورکو ڕەزاشا / بکەن لە فەرهەنێ ئیسلامێ حاشا

هەوڵ بەن لە تورکیو فارسیا: هەرچێ — هەبێ کەلیمەی عەرەبی دەرچێ.
ئەمە نەقشەیێک؛ یەکێتر: نوسێن — بگۆڕن، وە چی؟ وە شێوەی لاتێن!
وەک خوەمان ئێژێن: هەربەمە، یەکسەر — «کڵەشێرەکە، کلکی، کەفتە دەر»
پێنەو بیانک نەیانما ئەسەر — بۆ بە «دەنێ مەڵاو سەرەی نێرەکەر».
ئاخر ئەگەر لەم کێشەو گێرەیە — مەبەسیان «سەرەو بۆرەو ژێرە»یە،
ئەکرێ ئەو کارە کە زوانی کوردی — بۆ بێ ئیشکاڵ بۆن رێنوسی، کردی،
بۆ تورکیو فارسیش بکرێ بەو جۆرە — کە بێ زەرەرەو؛ قازانجی، زۆرە.

— —

لە ناو کوردیچا، هاومەبەسگەل وان — بەرەو رۆژاوا گایان ئەی قۆڕان
بە کرێ گێراوان کەوتن وە تەلاش — زۆری سەرسەریو سەتحێش وەبەلاش!
ئەمان بەرعەکس ئەو خوەنەوارەکان — کە زۆتر وتمان، خوێان «داتەکان»[1]
ئەوان، وشەگەل کوردی پەتییان — لە خوڕا لە ناو ئەبردو ئەمان،
ئەیانوت: کوردی، عەیبی فرەی هەس: — پڕ لە کەلیمەی زوانی بێگانەس
باشیش تێفکری، کاریان یەک کارە: — رۆتاندنەوەی زوانی بێچارە
جا ئەو لە پۆچی پیوایە: ئەر خوی — هاورەنْ غەیرە کا، ئیفتخارە بوی
ئەمیچ یێ لە سەر مەیلی داگێرکار — بەشکە داکوتی رێشەی ئیستیعمار
ئاخر هەر نیە زوانێکی تەرێک — لە وشەی زوانگەل چ دۆر چ نزێک
هەر چتێ هەر چەن لە زوانی بێدێ — هەر بۆ بەهێ «خەڵک» ئەوێتە زێدێ
بەشەریش، ئەگەر باش تێفکری، هەر — بە هاوکاریە ئەبن وە بەشەر
مللەتێ ئەگەر بە ڕاس زانا بێ — بە وشەی زوانگەل هاوسەر کەم نابێ
عەرەبو بەنی ئیسرائیل، بە خوێن — یەکتر تێنۆنو تێغ لە یەک ئەسوێن،
چە هێشتا «عبری»و «عربی» هیچکام — هەوڵ نادەن وشەی یەک بکەن حەرام
کاری وا وەسە کورد ئێژێ: «کاورا — لە قێن هاوسا ماڵ، خوەی، ترۆ ئەکا»
ئاخر ئەزانی: کار حوکومەتگەل — جیاس لە حەساو زوانو ملەتگەل
ئینڵیسی، ئەگەر فەرانسەی لانی — هێچە، خوەی وەهاوسەرکەم نازانی

١ — لە رێشەی «داتەکاندن» نەک «تەکان دان».

عەرەبیش، هەر چەن زوانێ گەورەیە   وشەی زوانگەلێ کەی تیا هەیە
جا بڕێ کە جوان تێناگەن کە: زوان   یانێ چێ، پیان سەیرە کە: قورئان
یا هەندێ «حدیث»، چۆنە، جار جارە   وشەی غەیرەیان تیا دیارە

—

گیانە وریا بی ئا بەم قسانە   بێگانە لە خۆت نەکەن بێگانە
«زوان» یانێ: ئەوە هەر لە ڕابردۆ   خەڵک پێ دوێون، نەک بڕێ، هەمۆ
(بێژگە بڕێ باس کە ناچار وایە   زوانی لە زوانی گشتێ جیایە)
ئەڵبەت دەسکارێ بۆ فەرهەنگو زوان   لازمە، بەڵام بە شێوەیێ جوان
یانێ: بەو ڕێگە ئیسلام کردیەوە[1]   نەک لە گیان ملەت ببێتە هەوە
نەک بە «خورێ بۆ ئیستیعمار ڕستن»   بەشەر لە یەکتر بێگانە خستن
شەڕی «فاشیستێ» هێنانە ناو زوان   وشەگەل لە گیان یەکترێن هان دان
وشەی لاوەییش کە پێویس بۆ، زوان،   گەشە پێ ئەداو ئەیکا ڕەساو جوان

—

بە هەر حاڵ تاقمی بەکرێ گێراو   لە گەل زۆر کەسی سەلێقە شێواو،

---

١ – وابزانم زۆتر لەبارەی «عرف» (:فەرهەنگ) و، دەسکاری کردنیەوە، باسمان کردوێ.

تۆخوا قسەیکیش با بۆ دز بکەین   بۆ لایێتریچ ئاوڕێ وەدەین:
دەسەیێک هەر لەو تاقمە «زانا!»   وا وتمان خوەیان لە خەڵک وەلا نا،
قسەیان بە ناو «قسە کردن» بۆ   «کوردێ» چە؟! بە ڕاس عەرەبیا خن بۆ
مەسەل: ئەیان وت لە جێ «سەحرا» (یا:   سەیران) یان «قسە» یان «خوا خوەشت کا»:
«ڵیافەت!»، «کلام»، «سلّمک الله»   دەک ژەقنەمۆتت لێ بەم ئیشەڵڵا!
ئەویچ «ڵیافەت»، بە لامی گەورە!   وەک «سوپاس»ەکەی تاقمی ئەو دەورە

—

یا نەێچە هەر لەو تاقمەی هەوەڵن   کە هەر بۆ ئەتوار لە مەردم تەڵن
ئەۆنە هەس: شێوە بۆ ئەتوار زۆرە   یەکێ بەو جۆرە و یەکێ بەم جۆرە!

—

بە هەر حاڵ کاری گشتیان «زیان»ە   بە هەر جۆرێ هەر زەرەر زوانە
چ هەر دۆ دەسە تاقمی «ئەتوار»   چ تاقمی چڵکاو خۆری ئیستعمار
گش هەر زوان ئەکەن نابارو، قەرەت   ئەویش نەک بەلاش، بە کوڵێ منەت!
نەخسۆس دۆ دەسەی «ڵیافەت و سوپاس»   بە ڕاس، ڕاس کاریان وەسە پاسەو پاس!

—

زانا کلاچێ یا نە نەفامێ   هەزاری قوربان تاقە عەوامێ.

هەر وەک یاروەکان باسیان کەوتە بەر:  بۆ خۆ نوانن خۆ لە مەردم کەر،
جۆرێتر دەسیان وەناو زوان برد  بۆ تاڵان کوردێ کەوتنە دەسو برد
ئەوان غەیرەیان ڕژانە ناو زوان  ئەمانیش وە ناو: غەیرە وە لانان،
وتیان: عەرەبێ، زوانێ بێگانەس  نایەڵێ کوردێ، پاک بێتو یەکدەس [1]
دێسان «کلکەکە» کەفتە دەر، ناکا!  ئەی بۆ لە زوانگەل دێ بێ قەی ناکا؟!
وەک «یاسای چەنگیز» [2]! لە باتێ قانوون  «مێرسێو سوپاس!!» لەجیایێ مەمنوون
«پڕو پاگەندە» لە جێ تەبلیغات،  چە بێژم بە سەر زوانمانا چە هات!
کوچک بکولنی! بۆگە تا بۆگە  دنیای مللەت کورد هەر «دنیا» بۆگە
ئەمانە هاتن (بەشکە بونە پەن)  «گێتیو جیهان!!» یان داو«دنیا»یان سەن
(ئەویش نەک «جەهان»، «جیهان»ی نابار  وەک لەجێ «سپاس»،«سوپاس»و ئەتوار!)
یا: وەک، هێنایان لە جێ دێن، «ئایێن»!  یانێ: کورد بکەن لە دنیاو لە دێن

—

دڵسۆزیش هەس بۆ نۆسێن ناچارە  کەوێتە شوێن ئەم ئەداو ئەتوارە
چۆنکە وا فامی خوەنەوارگەلیان  شێوانو، دڵیان بڕێ لە گەلیان
ئەر گەرەکت بێ: وە خوێنن باست  بەشکەم تێ بگەن دۆ قسەی خاست
ئەشێ سێپاڵی خوێن تاڵو نابار  ببڕێتە باڵای نۆسراوەت، ناچار!

—

بەڕاس، دڵسۆزێو غێرەتێ زۆرێ  ئەوێ لە گشتێ دەست داشۆرێ،
هەر «باو» [3]ێ گەن بۆ لێ لە هەرادەێ  زوانو وڵاتت لە گەن پاکەو کەێ
نەخسۆس دەسەیێ بەناو «ڕۆشنبێر»  دڵانێ ئومێدیان لێ کردبێ گێر!
چۆنکە ئەمانە بە قسەی نەستەق  لە خەڵک ئەشێونن چە ناحەقەو حەق
ئەشێ هەولێ بەێتو چشکەێتو بەتۆن  لە «جاچکە خوەشەی دەم ئەمانە» بۆن

---

١ – بگەڕێوە بۆ لاپەڕەی پێشو.

٢ – «یاسا»، لە زوان کوردێدا، جێ گردگە و بوەتە خۆیێ، بەڵان نەک بە تەنیا، بەڵکە بە شوێن وشەی، «ڕەسم»دا (:ڕەسم و یاسا)؛ ئەویش بە مەعنای ڕەوشی عومۆمێ نەک «قانۆن».

٣ – «باو» لێرە، لە جێ «عورف و فەرهەنگ»، بە کار براوە.

جا گیانە وە نیە هەر کوردی هەژار کولۆڵ بێ لە دەس بڕێ خوەنەوار
یا: وە نیە دەردی خوەنەواری لار هەر ئەمانە بێ یا صەت یا هەزار
ئەم پەڕۆ ئەو پەڕ دنیا بە پاوە: پڕ لە زڵمو زۆر لە ناحەساوە
نەختێ وردەو بێ خاس خاس دیارە: «هەر هێڵێ لارە لە خوەنەوارە!»
کەسێ «زانا» بێ وە بێ «تێ گەیێن» گەلێ گەنترە لە جەنەڵ نشێن
ئەر خەروار خەروار «زانێن» ببێ جەم «ئێمان» نەو، ئەکرێ بوێتە وەرهەم
هەرچێ تەشکێلات «جاسوسێ» بنیاس لە هەرلا بیسات ئیستیعمار بەرپاس،
هەر کارخانەیێ ئافەت دوروسکەر یا هەر دەزگایێ گەورەی غارەتگەر،
یا لە هەر لایێ هەڵگرسێ شەڕێ گەرگەرەی وە دەس زانا ئەگەڕێ
ئەر بە «تێگەیێن» دڵی زانایان، بە تێن بوایە تا پلەی «ئێمان»،
نە وەیشوەمە بۆن نە دزدەسەک بۆن زڵمو زۆریان ڕاو ئەنیا تۆناو تون.

—

حەک! لەباس خوەمان چەن دۆرکەفتێنەو! بۆ بە «حەکایەت هەزارو یەکشەو!»
بێژم چە! هەر بۆ زامێ دەس مەوە هەزار زامێتر دەم ئەکاتەوە.

—

بە هەر حاڵ، وێڵکەێن ئەم بەرەو ژۆرە بچێنەوە لای ماشێنە سوورە:
لە ڕەدیف پشتەو، مناڵێ تەنیا بێ خەمو خەیاڵ، بۆ خوەی ئەشنیا
مناڵێ پەن ـ شەش ـ ساڵەی جوانکێلە ڕۆح سوکو مەعسوم پاکو خنجێلە

—

لێرە، با ئەوەیش بێژین: ڕۆڵە گیان! نەرژێتە دڵت قێن لە بێ تاوان
بەڵێ، خوێنتاڵە نەزمی بانو خوار یەکێ کوکو ساز، یەک کزو هەژار،
بەڵام خو یەکێ وەک ئەو مناڵە بێ خەتاس، وەزعی بەشەر خوێنتاڵە
نەک هەر مناڵگەل، گەورەیش برێ هەن باوە، کردونی کوکو دەوڵەمەن
خوەیان نەلارن، نە گرانفروش نە بەیتوڵماڵخوەر نە مللەتفروش
بەڵام، یەکێ وا، ئەر پوز بفروشێ دڵی بو خەڵکی داماو نەخروشێ،
بو خوەی بێ هەرچێ سەروەتو ماڵە ئەوسا لە لای خواو، ژێرگەل خوێنتاڵە

—

بەڵـێ؛ ژنو شـۆی ماشـێندار، عـانێ      هاتنە خوار، یەکڕاس چوونە دۆکـانێ،
پـڕ لـە وەوێلکـەو تـەتـەبـەخـێ بـۆ      لـە نـاو دۆکانـا فـرەیکیـان پـێ چـۆ

— —

لـە پـاڵی پایـەی دۆکانـا دۆ کـوڕ      دڵـی ڕاکێـشام ئـەحواڵیـان، لـە پـڕ.
تەمەنیان هەروا شەش حەو ساڵێ بۆ      بـەڵـام کـزۆک وەک پێـری دڵمـردۆ
ئەمانیش یەکجار جوانو خوێنشیرین      وەلـێ لـە ژاری هـەژاریێ، کـەم تـێن
شـڕو پـێ خـاوس شـپرزو شـێواو      سەر کوڵمی ناسک لە بەر تاو سۆتاو
لە زۆری تەمی «فەقر»ی لە نـاو چـۆ      کـاڵێو تـەرچکـێ منـاڵێ گـوم بـۆ
لە لاوە، سـەیـری دۆکانیـان ئـەکـرد      بەڵام دەسـیان بـۆ هێچـێ نـەدەبـرد
نەیش ئەهاتن بـۆ بـەرانبـەر دۆکـان      سەیر کەن. دیار بـۆ: ترسـاندبۆنیان
جار جاریش تێشکی ڕوانیان ئـەچـۆ      بـەرەو دۆکـانو هـەرچـێ تیـا بـۆ
تاو تاویش ئەبۆن ماتو، ماق ئەمـان      هەناسەی سەردیان بەردی ئەتـەزان
جار جاریچ خەیـاڵ، وا ئـەیـانی بـرد      دەسیان با ئەداو «دێد دێد»یان ئەکرد!
جارجار، بە تەکان، لە جێ هەڵ ئەسان      دائـەنێـشتنەو جارجـار بـێ تـەکـان،
بە قنچکانەو؛ دەسـی گچکـەو جـوان      لـە ژێـر چناکـە، کـزو بـەسـتەزوان
زیـاتر، تماشـای منـاڵ نـاو ماشـێن      هۆشی ئەبردن ئەی کردن غـەمگێن
ئەیپرسی نگای ماتو بـێ دەنگیـان:      چیـە دەلێلـی گۆنـای بـێ ڕەنگیـان؟
بۆ ئەمان نێن وەک یارۆی ناو ئوتول      وەڕەنگو بۆشناخ بە پۆشەن پاوپـل؟
ئەیزانـی مـرۆی تـۆزێ دڵ زینـدۆ:      دڵـی بۆچکیـان بـۆچێ بـێ تـێن بـۆ
منـیش لـە پـەنـای ڕوانێنـی ئـەوان      چاوێکم بـەرەو نـاو ماشـێن خشان
کۆرپەی ناو ئوتول، وە تێرێ بەرچاو      وەدەسـیـەوە بـۆ سـێوێکی پـاراو
جارجار دەمێکی بۆی ئـەبـرد بێـواز      هیچ نەت ئەزانی: گـازە، یـا نـە نـاز؟
لە دوای چەن جار ئەم سەرو ئەو سـەر      نەختێ کەلی کرد، پەرتـی کـردە دەر

—

لـە جۆگـەی قـەراخ شـەقامـا نـەتـاو      بەرەو خوار ئەچۆ بۆگـەنـێ ڕەشـاو

—

دانیـــــشتوانی لاژۆرۆی تـــــاران     ئەشوێن شمەکی دۆکان و ماڵان؛
جا ئەو ئاوە تا بۆ خوارتر ئەچێ،     هەر چڵکنترو بۆگەنتر ئەبێ.
ئەنجا بەو ئاوە لە جەنۆبی شار     گشتێکیان ئەشۆن مەردمی هەژار

—

سێو تلێرەو بۆ بۆ ناو جۆگەلە     دو کوڕپەی ئازێز هەڵسان وە پەلە
هەرچێ خەم دنیاس لە دڵیان دەرچۆ     ئەت وت دنیای وان، هەر ئەو سێوە بۆ!
لەم بەرو لەو بەر جۆگەوە وەغار     لە تەک سێفەکا ئەچۆن بەرەو خوار
ئاخری، یەکێ لە شێرە کوڕان     ساوی لاکەلی لە دەس ئاو فڕان
بە حاڵێ، بۆ خۆی گازێکی لێ گرد     ئەنجا بەرەو لای دەم هاواڵی برد.
بە ڕوانێنی پڕ خوەشەویسیو ناز،     «ئاوی حەیات»یان ئەدا نۆرە گاز!
دای وە «مەحەبەت»، جەڵاو ئیعتیبار     بزەگەل جوانتر لە خونچەی وەهار

— —

چەت بۆ بێژم لەو مەنزەرە، ئەوسات     چەگەلم ئەدیو، بە دڵا ئەهات!
ئەونە ئەزانم: بێ خەوەر لە هەر     ڕەسمو یاسایێ، ڕۆژ ڕەشێ بەشەر:
لایێ داماوێو خەفەت هەژاران     لایێ سەرمەستێ لە خۆشێ هاران،
دڵمی، هێنا کول؛ کولێ هەناوم     بۆ بە ئەسرێنو، ڕژیا لە چاوم
لە تەک فرمێسکا، زوان کەوتە گەڕان:     بە قوربانتان بم ڕۆڵە گیانەکان!
لە کوڵ کڵپەی دڵ، دەنگێ هاتە دەر:     تف لە قانۆنو بەرنامەی بەشەر

ڕەمەزانی ٤٠٣، هاوینی ٦٢

## ٥٤- تروسکێ لە کۆچی ڕەحمەت

ڕۆجیاری ڕۆژگاری نەجاتی لێو بە باران
ئازێزی خواو بەننە، هەتاوی ڕۆژی ڕۆژڕەش     هەڵپێچی بەزمی خاوەن دەماران
تاوی ئومێدی تاڵەلارو نالەباران
تێنی دڵی بێتێن، گلێنکەی چاوی زەخساو     هەڵ گێری ئاڵای تاڵەی دەواران،

بۆ وشکە دەشتی بەختی داماو، بەختەباران

بۆ تەختو بەختی چێنی خوێنمژ، تۆفو لافاو — وەستای «إخاء»ی داراو نەداران.

ڕێبواری چۆڵو قاقڕێکە کڵپە باران

لەدوای زیاردە ساڵ تەقالاو ڕەنجو زوخاو — جۆتیاری مەزرای بەختی هەژاران.

لەو دەشتە گڕبارانەدا، صدّیقی دڵپاک

ئەو تاقەیاری کۆچو غارە، پاک ئەوەی بۆی — دای نا لەڕێ دێن تا کەوتە سەر خاک؛

جارێ بەدڵیا هات: توخوا، خوای عەرزو ئاسمان!

داخۆم چلۆن ڕجوا ئەوێنی: خۆشەوێست — زۆربەی شەوی، شەونوێژە وچان دان،

وا بۆ نەجاتی بەندەگانت، خۆت ئەزانی:

تامو مەزەی خۆشیو وچانی، بۆ نەماوە — هەر داخو دەردە خۆشی ژیانی،

ئەم چەن شەوو ڕۆژە، لە دەشتی وشکو برژاو

چەن ڕۆژەڕێ، هەر ڕمڵو تۆزە، بێ ڕەنو بۆی — ئاوو گیاو دار تا کار ئەکا چاو،

واماندوو تێنگ، لە تەک تەنیا هەواڵێ

دەورو بەرێش دوژمن قەسای قەس، وەک سەگی هار — هێچ لا لە دۆسێ ناگا هەواڵێ!

ناشارەزا چەن سەختە ڕێبوارێ کەوێرێ

نە شوێنی ڕێگایێ، نە دەنگی ڕێبوارێ — غەیری گەلێ وەکسەگ بۆ نەچێرێ!

داخۆم لە یثرب، چۆنە حاڵی هاوڕیانێ

دەوریان هەمۆ ئەشرافی أوسو خزرجو جۆن — خۆێچیان کزو ڕۆت بێ تاقە نانێ؛

ئەو دوژمنانەیچ وا لە ظڵمو زۆر تەیارن

دەسڕەنجو خوێنی خەڵکی داماوە، کە ملهوڕ — سەرمەستو زۆردار خاوەن دەمارن،

ئاسۆدە ئەیبوێرن لە کۆشکو باخو بێسان

خۆراکو شەربەت وا لە بەر دەمیان گ جۆرێ — تەنیا لە کەیفو بەزمە وچانیان

یاری وەفادار، داخ و خەم، لە دڵی بەبار بۆ

ڕێبواری ئازیزیش ـ خوەم و ئازیزەکانم          قوربانی ڕێگەی ـ غەمبار دیار بۆ

ناکاو بەشی چوار ئایەتی سۆرەی «محمّد(ص)»

تاک بۆ لە ماڵی غەیبەوە چەن دەرکی ڕەحمەت          بۆ قەلبی پاکو ڕۆناکی احمد: (ص)

ئەی خۆشەویسی خوا! لەمانەی دوژمنی تۆ

وا خۆت و یارانت، لە زۆریان دەربەدەر بۆن          زۆردارترێچ، بۆن وەک پەڕوە بۆسۆ

مەڕوا، دەمێ، ظاڵم بە خۆیانا ئەنازن

یا، خۆت و یارانت، کزو بێ دەستەڵاتن          ئاوارە کەوتۆن بێ ڕەنگو نازن

کەی وەک یەکن دۆیوا، کە یەکیان دڵنیاو ڕێک

ئەڕوا بە ڕێگەی بێهەڵەو سەرڕاسی خوادا          هەرچەن لە ڕێی دان هەر دەردو ڕەنجێک

یەکتر، قسەو ڕەفتارو بیری، خۆنمایێ

گشتی خەیانەت بۆ دو ڕۆژی عومری دنیا          دیلو ئەسیری بادێ هەوایێ؟

بڕوانە: صوزێ، ئێوەگەل، سەر بەرزو ئازاد

زۆرداری خوێنمژ، تێ شکاوو، تەفرو تونان          ڕەنج و تەلاشیان بێ بارو بەر باد!

بانتر لەوەش: دۆسوێ، لە دەورانی قیامەت

وانەی، لە بەر ڕێ خوایە، برسێو کەیل و تێنۆن          تا خەڵکی داماو دەربێن لە ناو پەت،

جێیان، بەهەشتی پڕ لە جۆگەی جۆرەئاوێ

شیری، مەیێ، ڕێوالە هەنوێنێ، کە هەرگیز          نەی چەشتوە لێوێ نەی دیوە چاوێ؛

داری هەموٚ میٚوەیکی لیٚیەو، بەخششی خوا

کەی وەک ئەوەن، وا، مالّی، ئاگرێنەو؛ لەجیٚ ئاو — جـوٚرە گـرٚاویٚ نـاوزک بـرٚ ئـەخـوا؟

لەو موژدە، چوٚنە سوژدە، خوٚرو مانگی ئەنوەر

«الله اکبر»یان، مەلایکەی، خستە «تکبیر». — سـا، تـا قیامـەت «الله اکبـر»

تـا پیٚکـەنـیٚ گـولّیٚ بـە فـوٚی شـنەی بـەیانـان
لـە کـاوی کوٚسـالّان و عـەودالّـان و شـاهوٚ
صەلّواتیٚ دلّسیٚنتر لـە قاسپەی حـەفتـەوانـان
لە بوٚی هەناسەی وەرکەمەر، بوٚ پیٚشکەشی توٚ
ئـەی گیـانی انـسان، بـەنـدی دلّـی گیـان!

پاییزی ٦٢

---

## ٥٥- صەلّواتیٚ خوٚشتر...

صەلّواتیٚ خوٚشتر لـە ورتـەی کـانیٚ — بـوٚ ویٚلّـیٚ لـە نـاو چـولّیٚ بـیٚ ئـاوا
لـە نـەزمـی دلّـی دایـە بـوٚ کوٚرپـەی — بـوٚ دیٚ، فرتـەی دلّ تاقانـەی سـاوا،

— —

صەلّـواتیٚ خوٚشـتر لـە زلّـەی یـاران — لـە پـرٚ برژێنـە نـاو «انفـرادیٚ»
بـوٚ دێلـیٚ کـەیلـی دوٚریٚ ئـازیزان — دەرو دەروٚن چوٚلّ لـە هیٚـزو شـادیٚ،
صەلّواتیٚ باشتر لە هـەرچـیٚ خاسـە — لە هەرچیٚ جوانەو، خوٚشەو، خویٚنشیٚرێن
هەر بەر بـەیـانو سـەر لـە ئیٚـواران — پیٚشکەش بە خزمەت رەسولّیٚ ئەمیٚن.

زوٚسانی ٦٢

---

## ٥٦- ئاخ بوٚ دلّیٚکی ساق...

ئـاخ بـوٚ دلّیٚکـی سـاقو وریـاو ژیٚـر — رٚیٚ خیٚـرو شـەرٚیٚ، لـیٚ نـەشـیٚوا بـیٚ

هەرچیٚ لار ئـەچـم، لامدا لـە ریٚگـەم ئەریٚش سەرراس چۆم، ئەویش بەولا بیٚ

زستانی ٦٢

---

## ٥٧- کورِ ئەو کورە

کورٚ ئەو کورە، وا نەفسی پەس، هەرچەن زۆری بـۆ تیٚـریٚ، تـەکـانی نـادا

نـە زۆری زالـم نـە بلٚیٚـسەی نـەوس نـاتوانیٚ بـستیٚ لـە ریٚگـەی لادا

جستانی ٦٢

---

## ٥٨- ئەی خوایە!

ئـەی خوایـە! وەختـە دلـٚیم بیٚتـە دەر بـۆ دلـیٚ، دلـی بـە لای منـەو بـیٚ

لە هەرلا چە هات، نەیگریٚتـە بـاوەش هەر تاویٚ بەرەو صەت لا دەرئەچیٚ

زمسان ٦٢

---

## ٥٩- هەر یادی تۆن

هەر یادی تۆنو هەرچیٚ بارەو تـۆن یـادەو بـاقیٚتـر، بـاری سـەربـارە

زمسانی ٦٢ لە انفرادیٚ پیٚمارستان «اوین»، لە حالیٚ لە بەینی مەرگ و ژیانا.

---

## ٦٠- ئاخ بۆ نەفسیٚکی ...

ئاخ بۆ نەفسیٚکی بـیٚ هـەلپـەو ئـارام ژەمەن هەر چیٚ هات، بیٚتو وەسەرچیٚ

با شامیٚکەواو، هەر بۆی بیٚ، کـەچـیٚ شـیٚوی، وە نـانو مـرەبـا دەرچـیٚ!

زسانی ٦٢

---

## ٦١- گێل گەوجە

گێل گەوجە! ساوێن لە زک خوەت مەدە       بێمارسـتانی «اویـن»و نیمـڕۆ؟!

زۆسان ٦٢

---

## ٦٢- خوایە! لە دەس دڵ

خوایە! لە دەس دڵ، دڵـم هاتگـە تـەنگ       بێ سەرەو بەرەی هەر وەک کەلاوە
مـاڵی، وێـران بـێ بۆگـە ڕەپـەڵگـە       ڕەپەڵگەی هەر چـێ خـاسو خـراوە

— —

سا خۆت ئاسـایێ مـاڵ تـەکێنـێ کـە       نـەمێنـێ شـوێنی جـڕو جانـەوەر
مەکۆی شـەیـاتێن، بـەزمـی بـشێوێ       ڕەن زۆر بێرێـتو گـەن بچێتـە دەر

— —

تو خوا سا ئێتر بـا وەس بـۆ خـاوێم       هەر تۆم پەی مەنێو هەرچێ بارەو تۆ
بـا خـوەشـەوێـسێت لـە مـاڵی دڵمـا       هەر کفتـەکـەی ویـم «انفـرادێ» بـۆ

زۆسانی ٦٢

---

## ٦٣- باخە نەمامە

خوایا! ئەی کەسی مـەردمـی هـەژار!       ئاگـا لـە دڵـی دڵـسۆزێ بێـدەس!
ئەو خەڵکە، بێکەس کەوتۆن و؛ ناڕاس       بە گەڕو، بە زۆر لیـان بۆگنـە کـەس

— —

خوایـا! بـە دڵ ئـەو باوکـە نـەدارە       برسێ ئەی بوێرێ ژەمەن بۆ ژەمەن
ڕۆڵەی تاقانەی، نەخۆشەو دوختـۆر       ئێژێ: گ ژەمـێ، کـەواوی پـێ بـەن

— —

خوایـە! بـە دڵ ئـەو دایکـە برسـیە       مـەقـاش پلێکـی لـێ هـەڵ ناکـەنـێ
ڕۆڵەی بەر مەمکەی لە سەر باوەشی       لـە برسـیەتیـا گیـانی دەر ئـەچـێ

— —

خوایە بە دڵ ئەو کرێکارانە
لە هۆدەییێکی عەمارەتێکا
کولانەیکیان هەس لە گۆشەیکەوە،
کە ماڵ تەواو بۆ، فەرمۆن دەرەوە

— —

خوا گیانێ! بە دڵ ئەو منداڵانە
دڵخوەشن: دایکو باوکی ماندۆیان
هەر بە ئیمرۆژو صوزێ ئەیبوێرن
ئاخری، چێشتیان لە دەر بۆ تێرن

— —

خوایە! بە دڵی ڕێبوارێ تەنیا
تەواو وەتەنی، کولانە جنێ
ناکەس لە کەسو یارانی تاران
«کۆسالانی لێ بوە بە تاران»

— —

ئەی خوایە! بە دڵ ئەو هەتیوانە
لە هەزارێ، کەس، لۆتێکیان پیا
ڕۆتو، پاپەتێو، برسێنو بێکەس
نایرێ، لە خەڵکی خاکپەرسی پەس

— —

ئەی خوایە بە دڵ بێکەسێ ژاکاو
لە بەر ئیترێسی خەڵکی دنیادۆس
هەر دەری ئەکەن ڕۆ لە هەرلا ئەکات
منالێ مەعسۆمیش پەلی بۆ ئەخات

— —

خوایا بە بەختی خەڵکێ خڵەتیاگ
تەمو مژیان پێ هەوری ڕەحمەتە
لە شوێنی خەون خەیاڵان ڕەتاو
گەنکاویان لە لا یانێ نانو ئاو

— —

خوا! بە هەزارێ مەردمێ هەژار
«چۆن بێ، با وا بێ»، یا لە بێ هێزێ
چرای ئیقبالیان وەک زۆسان، سەردە
یا نە نازانن دەردیان چ دەردە

— —

خوا! بە مەزلۆمێ تەواوی بەشەر
شەیاتێنی ژێن زاڵن لە سەریان
لە هەر لا دێلن، سەر لێ شێواون
ئەمان وەک ماڵات، ئەوان قەساون

— —

خوایا! بە «قدر»ی مانگی ڕەمەزان
بەوەی، سەرچاوەی نۆرت خەڵات کرد
بە خەڵاتی نۆر: قورئانی پیرۆز
تەنیا پێشرەوی ڕێزانی دڵسۆز

— —

بگەی فریای ئەو «باخە نەمامە»   ناومەو ناتوانم بێگەینم وە بەر
لە هەر ئافاتێ خوەت بێپارێزە   تا شێن کا وشکان کوڵوڵێ بەشەر

ڕەمەزان ٤٠٤ ـ جۆزەردان ٦٣

---

## ٦٤- مزگانی، یاران!

مزگانی، یاران! ڕاخرا دێسان   سفرەی ئیکسێرێ، دێو کەروو ئینسان
تاری پارەی دڵ وە ئاواز ئاوەرد   هەڵاڵەی هیلال مانگی ڕەمەزان

—

ئامان، فرسەتەن نە سفرەی خوایێ   دڵی ژەنێ گێرتە بەێنە سەیقەل دان
بەزمی خەوەرێو، کرە خەوی شەو   وێڵ کەێن، لەمانا، کوکترن حەیوان
ژیانی تەنیا بوو نیازی تەن   گوم کەروو گیانی چوون ئینسان ژیان
نەختێ برسیەتێو، دڵ وریایێ شەو   نزێکمان کەروو وە گوم کەردەی گیان
دەخێلە نەک جەم کرێووە سفرەو   ئێمەیچ مەنمێوە بێبەش چوون جاران

ڕەمەزانی ٤٠٤ ـ جۆزەردانی ٦٣

---

## ٦٥- دێسان هیلالی مانگی تەکان کەوتە بانەواز

دێسان هیلالی مانگی تەکان کەوتە بانەواز
ڕاکە ژیان بە فێروەکەی خوانی عەیش و ناز!

ئەو خاوەنەت کە خوانی تەنی، خستە دەسرەست
سفرەی ژیانی گیانتی ئەم جارە کرگە ساز

—–—

تا ئێسە گوایە چوەمە بوو ئەو لایە چەن گەرێ
خاکم وە سەر، کە هێچێ نەبوو بێژگە تێپەرێ
هێوام گەلێ برێبوە ئەم جارە ڕێم کەوێ
لەم نوەرە سفرە، ڕێم بکەوێتە کەلێ، پەرێ

— —

هاوار له بهختهكهى له خهتاو نارهوا رهشم
داخم وه بۆ: نيه له دهرۆنێكى گهش بهشم
ئهم نۆرهيه له باتىٚ دهرۆن بێته تانى تهن
وهك دلٚ، كهنهفتو بىٚرهنٛو هێز كهوتوه لهشم

— —

خوايه! قهبۆڵه: لايقى ئاواتى بىٚ حهساو
ههر وهك خهيالٚ پڵاوه به گاڵێكى وشكهجاو
جواوى: دهرۆنى كاولو ئاواتى شهوچرا
بێجۆڵه لاشهيێكه كه دهربێته رێزى ناو

— —

هێشتا كه شهرته خوايه ئومێدم له دهس نهدهم
لاڵهو تكام وه پێش خهمو، داوێنى بهر نهدهم
«لا تقنطوا»: فرشتهكهى ئازادهيىٚو نهجات
بىٚ ئهم دڵهم دهرێنىٚ له چاڵى گوناحو خهم

— —

خوايه! به «قدر»ى ئهو شهوه، رۆژ بىٚبزهى، شهوه
بهو نۆره وا كلێڵى نهجاتى بهشهر بهوه
بهو هاورێيه، به ئهو دڵه نۆرى خهڵات كرا
داوى ههڵهو خهتام له قولو قاچى دلٚ كهوه

— —

نۆرهيكىتر كه مانگى ههڵاڵهى نهجات ههڵات
دلٚ هێزى بىٚ بگهيته پهناى سفرهكهى خهڵات
چۆرىٚ، تكىٚ له ئاوى حهياتى وهبهر كهوىٚ
ئازێزهكانمو خوٚم له كلايىٚ نهجات بدات

رهمهزان ٤٠٤

## ٦٦- بەشەرە خاوەنی زەویٚ

برٚوانە، ئاشكراس: بەشەرە خاوەنی زەویٚ

بەو حاڵەیە ئەویش كە ئـەویٚنێـتو ئـەژنـەوی:

هەندیٚ، رٚواسی زوٚڵو، برٚیٚكیكە گورگی درٚ

بـاقی «بـەهـائیمیٚ» چ نـەزانو چ سـەر نـەویٚ

توٚیش گیانەكەم! بەرٚاسیٚ ئەگەر كەویە شوێنی دێن

ئینسان ئەبیتو، بوٚ بەشەریش عەینی شوانئـەوی

دانسقەكەی زەوێنیٚ! نەكەی ببیە بزنو مەرٚ

یا وەک رٚواسو گورگو، وەگیان بزنو مەرٚ كەوی

رٚەمەزانی ٤٠٤

---

## ٦٧- نەكەیٚ: كلا بچی!

ماڵو بساتی جوٚرو، بە لیٚژاوە بەستە پوٚل

حەتمەن لـەلات پڤـە بـە بـرٚیٚ دەركو فامـەوە

صەت ساڵی نویٚژی سوننەتو فەرزیش، هەموٚ فدای

رٚكعـاتیٚ، سـوژدەیـیٚ، بـە بـرٚیٚ تـێنو تامـەوە

ئەمما بە ئەم بەهانەیە نەیكەیٚ: كلا بچی!

چوٚن بوٚ هەدەف، خوەشە، بە قولو قاچی زامەوە

رٚەمەزانی ٤٠٤

---

## ٦٨- وا دیارە كە ئیكسێری عومرەكەم

هاوارە! وا دیارە كە ئیكسێری عومرەكەم

زوٚری رٚوێـوە، مـاوەتـەوە دەرفـەتیٚكـی كـەم

خاوەن کەرەم! کە ڕەحمیٚ نەکا، بەوکەمە چلوٚن

ئەو گشتە پیٚسە کردەوەیەم، پاکەوە بکەم؟

ڕەمەزانی ٤٠٤

---

## ٦٩- بڕوانە بوٚ دو مالّی...

پیٚت خوٚشە تیٚبگەیٚ: بەرەکەت چوٚنە، یانیٚ چیٚ؟

بڕوانە بوٚ دو مالّی تەنکدەست و، دەولّەمەن

ئەم بیٚگلەو، نکەو، قڕە، خوٚ جوانو خویٚنشریٚن

ئەو پڕ لە ئوٚفو، دەردو، شەڕو، پڕ لە عەیبو پەن

ڕەمەزانی ٤٠٤

---

## ٧٠- کە من مردم، چ خەمە

کە من مردم، چ خەمە: هەمبوٚ، نەمبوٚ
پلاّوو گوٚشتی سفرەم زوٚربوٚ، کەم بوٚ؟

چ خەممە: چوٚن بکەن باسم لە دوٚرەو
خراوو خاس، نە یارو یار، ئەم و ئەو؟

چ خەم: چوٚن تیٚپەڕیٚ دوٚ ڕوٚژی دنیا
خوەشو ناخوٚش، لەتەک یارانو تەنیا؟

—

کە من مردم، ئەوەن بوٚ من بەکارە:
لە ئازاو، پوٚچو کرمیٚ، چیٚم لەبارە؟

کەسیٚ جاریٚ لە زیندانیٚ کرابیٚ،
ئەوەندەی، مەتلّەبە: باسی چ دابیٚ؟

— —

کەسم! وریا بە کەمعومری، بە عەمری
گەنی یا باشی، کاروانیٚتو ئەمری

نەکەیٚ: بوٚت بیٚتە ئەصلّیٚ، باسی ناوڕیٚ
خراوو خاسی مالّی خوٚت لەبیٚر چیٚ!

ئەویٚ دەم دادگاهی گەورە چنیا
فڕو فیلّی نیە وەک کاری دنیا

خراوو خاسی ئەعمالّی دەرو ژوٚر
تەلّیٚکی ناکریٚ بستیٚ لە خوٚ دوٚر

بەلّیٚ تەکلیٚفە کاریٚ بوٚ شەنەی تەن
تفاقیٚ، شتمەکیٚ، نەک شیٚکو نەک گەن

وەلیٚ خوٚ تەن تەنا ناتکاتە ئینسان
بە لاشە، بان لە توٚن: حەیوانو «شعبان»

بە هەر گەشیانەوەی گیانەو، بەخزمەت
بە مەردم، جوانو بەرزەو بوٚنی پایەت

به دایکو باوکو لایسەرتر، بە خێزان — به خزمو دۆسو چێ هاواڵو هاوسان
بە گوێرەی «دایرەی مەسئۆلیەت» خۆت — ڕێەی کێشاوە: ئەصڵی «أقربین» بۆت
هەتا هەوڵی نەجاتی نەوعی ئینسان — وەلێکان میللەتی خۆت بەر لە هەموان

—

بەڵام گیانی برای! ئەوۆنەش بزانە: — «وەزیفە»ی تۆ نە ـ نەک پایە ـ ئەمانە
بناغەو پایە هەرتەنیا «ڕەزای خوا»س — کەخۆی، نیشانیدای ڕێیڕێکو سەرڕاس
لە هەر جەغزێ لە مەسئۆلیەتا هەی — ڕەزای خوای گەر لەسەر بۆ کرژێ لادەی
بەدی هێنانی بەرپرسی، بە شەرتێ — لەسەر ئەو ڕێشە بێ؛ خۆ جوان وەبەرتێ
لە بۆ خۆتو کەسو کاریشو بۆ خەڵک — بەهەر ئەو شەرتە هەوڵت بەر ئەداو کەڵک
دەنا مەعلوم نیە: هەوڵو تەقالات — نەبێتە نەگبەتو، نەبرێتە باڵات
لە بۆ خەڵکیش نەبێتە مەینەتیتر — نەکا دەردیان گرانتر، نالەبارتر
دەخێلە سەر لە خۆتو خەڵک نەشێونی — لە جێ دەرمان، ئەتۆش دەردان برێونی
لە بیرت بێ کە بۆت هات کاتی کۆچی — بە تەنیا: خۆتیو، چێت کردو، بۆ چی

ڕەمەزانی ١٤٠٤

## ٧١– ئازیزی برای! نەکەی

ئازیزی برای! نەکەی: بە خواستی — تەنو، ماڵو حاڵ دنیا بسرەوی
نەک کاتێ مەلی گیانت هەڵفڕێ — کزو بێ دانەو هێلانە کەوی

جۆزەردانی ٦٣ ـ ڕەمەزانی ٤٠٤

# دەفتەری دوهەم

## ١- ڕێگەی سەرڕاس (سرودی منداڵان)

یاران جەمن لەو سەحرایە     چ سەحرایێ لە باس نایە
هاوتای نیە لەم دنیایە     خاوەنی بانگێشتن خوایە
ئازێز وەخۆ کەوە ئا دەێ     کرژو کوڵ خۆتی بۆ بادەێ
ڕێگەی سەرڕاس بگرە ها دەێ     لە هێڵی ڕاس و چەپ لادەێ
لە هێچ مەڵبەندێ نەگرسێ     لە دڕک و داڵان نەترسێ
لە خۆش و تاڵە نەپرسێ     هەرچەن تۆنێت بێت و برسێ
نەنکێنێ: ڕێگاکەم دۆرە     مردن، ئاخرێن سنۆرە
بۆوەێ عەقڵی سوارە، سۆرە:     هەروەک لەم ژۆر بۆ ئەو ژۆرە
لەوێ میوانی خوا گیانی     لە خزمەت پێغەمبەرانی
جێگەی ئاوا هەر وچانی     حەمّۆ دنیا بە قوربانی[1]

**زۆسانی ٦٣**

---

١ـ **یاران:** ١- حسن اولئک رفیقا. ٢ـ هاوڕیە شەهێدەکانمان

**سەحرا:** سەیرانگا هەم لەبەر خۆشیێو، هەم لەبەر ئەوە، تا سەر نیە. چۆنکە دەورانی بەرزەخ، تا قیامەتە. دەلێلی بەهەشتی بەرزەخ: الّذین تتوفّاهم الملائکة طیبین یقولون سلام علیکم ادخلوا... (٣٢/نحل) دەلێلی جەحانمی بەرزەخیش: أغرقوا فأدخلوا نارا... (نوح/٢٥) وە...

**لەباس نایە:** فلا تعلم نفس... وە... (سجده/١٧)

**خاوەنی بانگێشتن خوایە:** سارعوا... وە... (آل‌عمران/١٣٣)

**بادریاگ:** ئازای تون و تۆڵ.

**لە هێڵی ڕاس و چەپ لادەێ:** و لا تتّبعوا السبل... (انعام/١٥٣)

لە هێچ مەڵبەندێ نەگرسێ: وەک ئەوانە کە رضوا... واطمئنّوا... (یونس/٧)

**لە دڕک و داڵان نەترسێ:** ←
**هەرچەن تۆنێت بێت و برسێ:** ← ئایەتگەلی «جهاد»و مەعنای خود کەلیمەکە.

**ڕێگاکەم:** تا قیامەت

**مردن، ئاخرێن سنۆرە:** بۆ ئەوە بەر لە قیامەت، هەرتەک، بڕیان لەم دنیا، فەوری چاو ئەکەیتەو لە بەهەشتی بەرزەخا.

**لەوێ:** لە بەهەشتی بەرزەخا.

**مێوانی:** چۆنکە تا قیامەتە. پەس وەسە مێوانێ. ئەنجا بەهەشتی قیامەت «دارالقرار» و «دارالمقامه»س

**لە خزمەت پێغەمبەرانی:** اولئک مع النّبیین... (نساء/٦٩)

**حەمو دنیا بە قوربانی:** چۆنکە: و ما الحیوة الدّنیا فی الآخرة، الاّ متاع. (رعد/٢٦)

## ٣– مامەڵەی لە خەسار

گورٚی تەمەن بوە سفتاحی کوٚتو زەنجیٚریٚ     هەتا قولو ملی دلٚ لیٚبرٚا تەوژمو تەکـان
نەگا تەوژمیٚ وە فریا، وەعومری بیٚهیٚزیٚ     چلوٚن دەریٚنیٚ، خوا! بیٚ تەکانیٚ گەنجیٚ لەکان[1]

---

## ٤– چەفتە رٚەفت

بەم هەمگە باری قورسی خەتاو چەفتە رٚەفتەوە     چون کوٚرٚو کوٚڵەوار نەبیٚ کوٚلی دلی کولوٚلٚ
ئاوی حەیاتی رٚەحمەتی توٚ مەر هەناسەییٚ     باتە گەروٚی وشکی دلی نوقمی کوٚڵە خوٚلٚ[2]

---

## ٥– کەلامە پوٚش

رٚابردوٚ ئەگەر لە خوٚپەسەندیٚ تیٚ گەیٚ     لیٚی وردەوە بیٚ، تەواوی لاشی، خوەرەیە
خودخواهیٚ ئەگەر نەبیٚ، قسەو کردەوە، رٚاس     وەک باسی کەلامە پوٚشەکەی دەشتەکە[3]یە[4]

---

## ٦– خوٚ خونجانن

هەرتا رٚواڵەتو دلی، باشتر بخونجنیٚ     زوٚرتر کلاسی دەرسیٚ، قوتاویٚ ئەکا تەیار
سا شەرمی سپڵەییٚ، دەروژوٚرت گریٚتە بەر     تا رٚوٚشنیٚ لە رٚوٚچنی نویٚژت کەویتە کار[5]

---

١ـ **گورٚی تەمەن:** عومری گەنجیٚ.

عومری بیٚهیٚزیٚ: عومری پیٚریٚ و نەخوەشیٚ.

گەنجیٚ لە کان: دلٚیٚ کە دلٚ بیٚ، بەرٚاسیٚ، گەنجە. ئەویش، چ گـەنجیٚ. گونـاه و خـەتاگـەلیش، وەنـە ئـەو گـشتە کوچـکو خاکـە کە بان گەنج دائەپوٚشن.

٢ـ **کوٚڵەخوٚلٚ:** ١ـ دلٚ ئەگەر کار نەکا، لەناو بەدەنا ـ کـەوە بـاریٚ خـوەلٚ بـە کـوٚلٚ دلـەوە ـ نـوقم ئـەویٚ. ٢ـ دنیـا بـە هـەرچـیٚ نیعمەتگەل ماذیٚیەوە، وەسە کوٚلیٚ خاکو خوەلٚ کە دلگەل گرفتاری، لە تەکان ئەخا.

٣– لە «تایەی نادیار»، باسی کراوە.

٤ـ **رٚابردوٚ ئەگەر لە خوٚپەسەنـدیٚ تـیٚگـەیٚ:** چوٚنکـە: تـا بـاش حـالیٚ نـەبـیٚ کـە: خوٚپـەسـەنـیٚ، چ نـەگبـەتیٚکـەو، خـوٚت لـە زنجیٚری، ئازاد نەکەیٚ، بە عەیبەو خەتاگەل خوەت، پەی ناوەیٚ.

٥ـ **دەر:** رٚو. **ژوٚر:** دەروٚن.

**سا شەرمی سپڵەییٚ، دەرو ژوٚرت گریٚتە بەر:** رٚوٚی قـسەم، لـە تـەک خـوەمایـە (نـەک هـەر لیٚـرە. لـە هـەرچـیٚ باسگەل بـەم جوٚرا هەس).

**نویٚژ:** نویٚژ، باشترین وەسیٚلەی یادی خـواس کـە وەسـە رٚوٚچنیٚـک بـەرەو رٚوٚشـنایـیٚ رٚەحمـەتـی خـوا. جـا وەختـیٚ، نـویٚژ، نـویٚژ بـوٚ، ئەو رٚوٚچنە ئەکەفیٚتە کار و؛ ئەوسا ئەو نویٚژە «تنهی عن الفحشاء...» (عنکبوت/٤٥) وە ئەوسا «تطمئنّ القلوب» (رعد/٢٨).

## ٧– پەسا مەخە

تاویٚ تیٚفکره: چوٚن بەتاو هاتنو چوٚن ... ئەو گشتە خوەشو ناخوەشە وەک تاوو خەیاڵ[1]

صەد ساڵیترت مابیٚ بە دنیاوە ئەویش ... هەرواسە؛ دەسا پەسا مەخە بوٚ لە زەواڵ[1]

---

## ٨– جوٚتیاری بە فام بە

دنیا وەکو تاو تیٚتو بەتاو تیٚئەپەڕیٚ ... ئامانە نەکەیٛ بە تاویٛ خوٚ بفروٚشیٛ

جوٚتیاری بەفام بە: توٚوی دنیای خوەشەوێس ... بپژییٚنە خاکو بوٚ بەری تیٚکوٚشیٛ[2]

---

## ٩– ئاورٚیکی توٚ

ئەم لە دویٚنیٚ پەشیٚوە ئەو لە سوٚی ... من خەمی هیٛچو پوٛچیٛ ئێسامە

ئاخ کە کەمتەرخەمیٛو خلیٛسکانی ... دویٚنیە ئیٛسە پاوەنی پامە

گیانەکەم ئاورٚیکی توٚ پاسای ... دویٚکەمو ئیٛسەمو لەمەو لامە[3]

زمسان ٦٣

---

١ ـ **تیٚفکره:** یێ لە «تیٚفکره» وەک دودانە یێ، ئەویٚژریٚ.

**تاو:** تاو باران

٢ ـ **تاویٚ:** ئان + تاوباران

٣ ـ **دویٚنیٚ:** رٚوٚژی «تەقدیٛر»

سویٚ: داهاتوٛی تەعیین‌کراوی لە ئەزەڵەوە

**من خەمی هیٛچ و پوٛچیٛ ئیٛسامە:** چوٛنکە: نە تەقدیٛر وابوە کە چوٚن بم؛ وە نە نوٛسیاگە کە حەتمەن، جەزام چوٚن بیٚ. ئیٛسە حەساوە کە «ئیختیار» هەس و؛ هەرچوٚنیٚ بم، جەزای صوٚزیم، بە پای ئەوە ئەبیٚ. پەس لەباتیٛ: خەم بوٚ «تەقدیٛری ئەزەڵی» یا «سەرنویشتی مەحتوٛم» ـ کە خوا، هیٛچکامی، دانەسەپاندوە بەسەر ئینسانا ـ خەم ئەوە بە جیٚگەس کە: ئیٛسە، وا رەفت ئەکەم، ئەویٚتە هوٚی زەرەری ئێسە و صوٚزیٛم.

**دویٚنیە:** وەک ئەوانە کە: «... لهم اعمال...»: (مؤمنون/٦٣) و «...ران علی...»: (مطففین/١٤) موسوڵمانیش خەتای زوٚری بوٛبیٚ، فرە سەختە بتوانیٚ بەرەو خاسیٛ، تەکان با. ئەم «دویٚنیٚ»، ئەوەسە.

**گیانەکەم ئاورٚیکی توٚ پاسای دویٚکەم و ئیٛسەم و لەمەولامە:** «و لو أنّهم إذ... واستغفر لهم الرّسول...» (نساء/٦٤) و «إنّ صلوتک سکن لهم» (توبه/١٠٣) ریوایەتیشمان هەس کە: صەڵوات و سەلامیٚ، بەکار بیٚ، خوا، ئەیگەینیٚ. جا خوٚزگە بە بەختی ئەوە وا، پیٚغەمبەری خوٚشەوێس ئەمری «...فحیّوا...»ی، بوٚ ئیتاعەت بکا!

## ١٠– بۆ پێشوازی تۆ

گەر لەبۆ پێشوازی مێوانێکی گەورەی خۆشەوێس
هەوڵ ئەدەن بێرەوبەرەو جاوجوڵۆ دەزگا جۆرئەکەن
من لە بۆ پێشوازی تۆی نازی زلەو ماقۆڵ شکێن
کاولـــەیکـــی انفـــرادێم هـــەن بـــێ ئـــاوەنـــدو ڕەوەن[١]

---

## ١١– شێری خودا

ئەتۆی شێری خودا ئەژنۆشکێنی دێوی خودخواهێ
چیە دێلی هەوایی گیانەکەم سەربـەرزو گـەورەی کـەێ
سەرم سەرگەردی وا جبریل ئەبێتە یاوەری لای خوای
بە خەڵک ئەشێ ئەتۆ عێسای دوارەی بێ بەشارەت بەێ[٢]

---

## ١٢– من چێم هەیە؟

ماقۆڵگەل ئەر بە پێ دەمو دەسگای بەزەرقو بەرق
ملّقێ وە خۆوەنـێنو ئـەموئـەو وە سـەر بکـەن
من چێم هەیە پەسەندی زلەی زۆرو زێـر شـکێن
مەرگیـانێ دێلـی لاشـێ لـە کپخانـەیـێ لـە بـەن

---

## ١٣– ئاسیاو بە نۆرە

مـەردم مـەدە بـەر تانـەو تۆلـەکـێ        ئەر باش تێفکرێ خۆت عەیبت زۆرە

---

١ ـ **ماقۆڵشکێن:** هەر لە ئاشکرابۆنی «لاإلەإلاّالله»ەو، تا سەرشۆڕکەوتنی زلەگەل، عانێ: «سیهزم...» (قمر/٤٥)

٢ ـ **دێلی هەوایێ:** چۆنکە: «و ما أصابک من سیّئةٍ، فمن نفسک» (نساء/٧٩) وە... .

لەبەرا تانەو تەشەر لە خۆت بە          وەک کورد وتەنێ: ئاسیاو بە نۆرە[1]

---

## ١٤– شەرمەزار

پاخستگی پەلی ورە بردۆی کەلی هەوا

ڕێ ڕێکی خوا لەکوێو خلیسکی هەوا جەکۆ

ئەی شەرمەزاری لای تۆو خۆم، خۆمو کردەوەم

بۆ خزمەتم بە دێنی خوەمو بەندەکانی تۆ[2]

---

## ١٥– وەڵامی تفێ لە شەیتان

خنکاوی بێنکەی گەنکاوی زقی هەوەس          تۆ چێو لەشوێنی ڕێگەبڕان ڕێگە کەوتنێ

جواوی تفی کەنەفتێ لە شەیتان، تەکانی دام:          ئەی تف لە خۆت کە کەوتیە شوێن هێڵی دوژمنێ[3]

زستانی ٦٣

---

## ١٦– سەری سڕ داخە

ڕۆی زەردی شەرمەزارێ لە «وجـّهت وجهی» یا          چۆن ڕۆت هەیە هەڵێنی هەڵەی هێڵی هەوڵی لار!

داخە سەری سڕت لە خەمی هێچو پوچیا          بەحری کەرەم کەوێتە کەرەم بەشکە لێت هەژار![1]

---

١ ـ **ئاسیاو بە نۆرە:** نۆرەی خوەت بۆ: دۆزێنەوەی عەیب و، لەناوبردنی، ها لەبەر گ کەسێکەو.

٢ـ **خلیسکی هەوا:** ڕێگەی هەوا، بەڕاسێ خلیسکە نەک ڕێگە. وەسە: «شفا جرف هارٍ...» (توبە/١٠٩).

ئەی شەرمەزاری لای تۆو خۆمو کردەوەم          بۆ خزمەتم بە دێنی خوەمو بەندەکانی تۆ:

ماجرای بە غەڵەت بەکار بردن دوزوێن بە «مائۆ»و، نەتیجە تاڵەکەیتان ژنەفتگە. ئەوە نمۆنەییێکە لە خزمەتم!

٣ـ **تفی کەنەفتێ لە شەیتان:** لەبەر «ما أصابک من سیّئة فمن نفسک» (نساء/٧٩)ەس، کە حەزرەتی ایُوب لە دوعایا ئێژێ: «إنّی مسّنی الشّیطان...» (ص/٤١).

**هێڵی دوژمنێ:** «و قال الشّیطان لمّا قضی الأمر...» (ابراهیم/٢٢).

## ١٧- فرسەتی ژێن (کۆنە چاڵ)

ئەو دەمەی ئەسپەردەیان کرذیتو چۆن
چۆن ئەبێ حاڵت کە گیانی خۆشەویس
گەر خراوەت زۆر نەبۆبێتو نەبێ
چۆنە بترنجێتە تەنگی بێتەکان
گیانەکەم تا گیان لەبەرتە گیانی خۆت
فرسەتی ژێن حەیفە فێرۆ تێپەڕێ
مەرگی ناخافڵ لە ڕێس نەیلێ دڵت
عومری دنیا ئەوێنە نایێنێ سەرت

هەرکەسێ بۆ باری کاروباری خۆی
بێتەوە لای کۆنە چاڵی پاری خۆی
لایقی تواڵەو سزای پاش مردنێ
مردنیش نەی زۆبەزۆ ناقت چنێ
خۆت مەدە تەقسیرو یەخسیری گوناه
حەیفە ببیە ئەسپەرەی تێری گوناه
شوێنی زڵمو، عەزیەتی مەردم کەوێ
بۆ خەیانەتکەر بە مەردم دانەوێ[27]

---

١ـ **هەڵەی هێڵی هەوڵی لار:** ڕێگەی هەوەس‌و شەیتان، ڕێگە نیە. هەر خەتێکە کورتو بێسەرئەنجام، کە ئەو سەرەکەی‌و ئەوپەڕەکەی، تا کاتی مردن ئەچێ‌و ئەبڕێتەوە. جا چەنێ داخە: لە شوێنێکەوە بچی، کە لە کوتوپڕا ئەویش وەختێ کە تازە ئێتر کاری ناکریێ، دوایێ بێتو کوێرەوە بێ‌و توێش بە لێو پەرتگای مەرگەوە بی! ئەی هاوار لەو حەسرەتەو لەو پەشیمانی‌یە!

٢ـ ...**بێتەوە لای ک١ـ ۆنە چاڵی پاری خۆی:** ژنەفتگتانە کە: لەم جۆرە، جارجار پای کەفتگە (فتواییێکمان بۆ لە بارەی «ئەسپەردە کردن دوای یەقێن بە مردن» کە ئەصڵی پرسیارەکەی، لەم بارەوە بۆ).

**چۆنە بترنجێتە تەنگی بێتەکان:** بڕێک خۆشبەخت، هەر تەنیا بە بەلای دنیا. پاکەو ئەون.

**خۆت مەدە تەقسیرو یەخسیری گوناه :** بەشەر وا ئەزانێ: خراوی‌گەلێ کە ئەی‌کا، بۆ خوەیە لە حاڵێ‌کا، «شروا بە أنفسهم» (بقره/١٠٢)!

**حەیفە ببیە ئەسپەرەی تێری گوناه:** نازانم: لە عیلمی بەلاغەتا، چەی پێ‌ئێژن: لێرە هەم وەێتە ئەسپەرەی بێڵ‌و، هەم وەێتە، نیشانە یا قەڵخان تێر.

**مەرگی ناخافڵ:** ئاگری ئایەی ٤٠ی «أنبياء»، هێ وەختی مەرگە. فرەیێک‌تریش، هەروا. وەک «ولو ترى: إذا الظالمون...» (انعام/٩٣)

**خەیانەتکەر بە مەردم:** کەسێ کە «أكرم غنيّا لغناه»، وەزعی ئەوەسە، بێرە دیار ئەوە کە: سەردانەونێ بۆ خاینێ لەبەر «غنا»ی، یا قودرەتی!!

## ١٨– ژیانت داشۆرە

گیانە چ خەتات هەبێ چ نەتبێ    ماڵی زەبەنت لە خوێنی خەڵکە
داشۆرە لە چڵکو زۆخ ژیانت    تا تۆبەوو داچڵەکان بە کەڵکە [1]

زمسانی ٦٣

---

## ١٩– نەنگە ژینی وەک حەیوان

خۆشەویستم خوشکم برام ڕۆڵەم    عەشقی دەزگاو خوان کەسنە بۆ انسان
دەس لە عەیشو نۆش هەڵگرە نەنگە    ژینی وەک حەیوان بۆ موسوڵمانان

– – – –

چۆن دڵت بڕوایێ ئەدا سازکەیێ    ماڵو دەزگای جوان پڕ دەقو مێزان
صەد هەزار کۆرپەی ناسکی ساوا    ژێرە خەریان خاک یا شڕەی نمناک

– – – –

چۆن ئەوێنێ ڕجوا بکەیێ بۆ سەر    خوانی ڕەنگاورەنگ خۆشەویسان دە نێ
چەندە دایکی ڕۆڵە نەخۆش ماتن    بۆ دو تێکەی خاو یا نە چوڕێ ئاو؟

– – – –

چۆن دڵت بێ بۆ بەر یەخەو دەستت    تەڵبژێن کەێ گوڵ لەم چڵو لەو چڵ
هەڵ وەرێنێ صەد گوڵ لەسەر کۆشی    دایکی دڵسۆتاو، برسیەتێ هەرتاو

– – – –

خۆ ژیان لای تۆ نەک دو سێ ڕۆژە    تا تەنێ هەولبەیێ عەیشو نۆشێ کەیێ
خۆڵپەرستێ پەستت ئەکا ئەتکا    تا لە تەک حەیوان هاوپلەو هاوشان

– – – –

تۆ ئەزانێ: ڕێبواریو ناکاو    چۆڵ ئەکەی کۆڵێت بۆ قەڵای صوزێت

---

١ـ **خوێنی خەڵک:** خوێن هێز ئەداتە خەڵک. کار ئەکەنو، لە حاصڵی کاریان، کەم یا فرە، بە ڕێگەگەلێ کە کۆمەڵ دایئنیاگە (: باو) وە تۆ خوەت، خەتاییکت نیە؛ یا بە زۆرو، فەنو فێڵی خۆت، تێتە لای توا، تا ئەویتە خاوەنی «ماڵی زەبەن» (نەک هەر زەبەن؛ هەرچێ لە «ناوەڕاس» زیاتر بۆ، هەر واسە).

**تا تۆبەو و داچڵەکان بە کەڵکە:** چۆنکە: داچڵەکانی سەرەمەرگ ئێتر کارێ ناکا. چۆنکە: «لن یؤخّر...» (منافقون/١١).

بۆ کەوێڵێ لێت جوان نیە وێڵ کەی      خەڵکی ژێن فێرۆ، پاشەڕۆژی خۆ

– – – –

گەر پیارسەی خۆ بەریە کاکێشان      ژێنی مێکروب تا هەنگو دەعبای وا
فاصڵەی هێشتا زۆرترە زۆری      گەر بنۆڕی بۆ ژینی هەن تا تۆ[1]

– – – –

گش لە هەرلاوە تێنە هاودەنگی      گاگەلی، گورگی بۆ یەکێکیان بێ
چۆن نەپرسی تۆ لەو گ مەزلۆمە      گەر لە انسانی، ئێژی نازانی؟

– – – –

فەرز بکەێن دەزگاو خشڵو زەرقو بەرق      دۆر لە ڕۆت وابێت بان بوا بایێت
گیانەکەم جارجار نەختێ ژێرانە      ژێنی داماوان بێنە بەرچاوان

– – – –

ماڵ لە ئەنّازی ناوەڕاس زۆرتر      با وەکۆ وا بێ باو بە تۆی دابێ
تێکەیێ هەر شت هێلمەیێ فەرشت      هێ نەدارێکە بەش هەژارێکە

– – – –

سا وەرە یا نەێژێن موسوڵمانین      یا بە پای ئێمان چۆن ئەڵێ قورئان
بێن لەبەر خاتر دێنو داماوان      ڕێ خوداپیۆێن ڕێکو ڕاس پڕ تێن

– – – –

خۆ ئەزانێ: دێنیش لە بۆ خەڵکە      تا نەمێنێ لار، ژێنی بانو خوار
تۆ ئەگەر دێلی پۆزو خۆشێ بێ      بۆ بەشەر، کاری باری سەرباری

– – – –

بەرهەڵستێ نەفسە جیهادی تۆش      نەک شلو جارجار: وەک لەتەک خونکار
ژەحری نەفس «استکبارو اتراف»ە      یانێ: فێزوناز، خوانو دەزگای ساز

– – – –

تۆی مەسی خۆشێو دەعیەزل، خۆێچت      زاڵمی ئێتر جا بڵێین کەمتر
زەحمەتت بۆ خۆتە نە بۆ مەردم      چەن تەقالاش بەی، خۆش بەکوشتن دەی

– – – –

١ – ئەگەر هەر لە باری غەریزیەوە تماشا کەین.

تا بە ئەو دوٚ دەردە گرفتاری　　پوٚچە گیانی من شەڕ لە تەک دژمن
بوٚچە چەس دەردو نەگبەتی زاڵم　　زەرق‌و بەرقی ژێن، خوٚ بە زل زانێن

- - - -

گیانەکەم یا مەیژە موسوڵمانم　　یا ئەگەر ئێژێ ڕێکو ڕاس بێژێ
دڵ بەتێن‌و گەش کە بە عەشقی خوا　　پێغەمبەر، قورئان، عەشقی داماوان

- - - -

دێنی توٚ ڕەحمەو؛ هەوڵی ڕزگاریێ　　بوٚ هەژارانە بوٚ نەدارانە
توٚی لە داوی خوٚ ڕوٚت هەیە بێژێ:　　من موسوڵمانم ئەهلی ئیمانم

- - - -

پێشەوای گەورەت گش بە ئاوات بوٚن　　ماڵی پێشکەش کەن هەر لە گەن تا ڕەن
ڕاخەری باشی وەک حەسێری زەل　　گوٚشەیێ ماڵی، باقیەکەی خاڵێ

- - - -

لەشکری ساز بوٚ جەنگی استعمار　　ماچئەکاتەو ڕێش دەستی زەحمەتکێش
فەرشی خوڵ‌و نانی لەسەر داوێن　　وەک حەماڵ‌و شوان وەک کرێکاران

- - - -

گەر بە ئاواتی خوٚشەوێسی لای　　خواو محمد -ص- بێ، بێخەفەت بمرێ
باری عەیش‌و نوٚش باری فێزوپوٚز　　جوان‌و ژێرانە هەڵگرەو دانە

- - - -

توٚ لە کویٚ‌و کاتی گیانەڵا چاکان　　بینە پێشوازت بینە هاوڕازت
ئەروەکی بەردەی نەفس‌و شەیتان هەر　　هەڵقونی بوٚ خوەت بێخەمی ئوٚمەت

- - - -

ئەو دەمەی کوٚ بوٚنەو خراوو خاس　　ژێنی خوٚشی پار بێ بە ژاری مار،
گەر لە حاڵم پێغەمبەری ئازێز　　نارەزاو تاڵ بێ یا پەشێو حاڵ بێ[١٧]

زسانی ٦٣

---

١ ـ **ژێنی وەک حەیوان:** حەیوان ئەگەر هەر خەرێکی خزمەتی تەنە ئێرای، لەسەر نیە. بوٚ ئینسان نەنگە وابێ.

تێکەی ٢ـ **ژێرەخەریان...:** ڕەنگە هەر لە تەنیا کوردستانی خوەمانا، هەزاران نمونەی وا بوێ.
تێکەی ٣ـ **.... چۆڕێ ئاو:** ئاگات لە فرە جێگەی وەک ئیفرێقا هەس.
تێکەی ٥ـ **... دو سێ ڕۆژە:** تۆ ئەزانی: دنیا تەنیا بگارێکە.
**تا لەتەک حەیوان...:** «کالأنعام، بل هم أضلّ»: (اعراف/١٧٩)

تێکەی ٦ـ **چۆڵ ئەکەی کۆڵێت...:** هەم جسمی ئیمڕۆ هەم دنیای ئیمڕۆ، عێرەتیە، وەک کۆڵێت. وەلێ جسمی قیامەتو ماڵی قیامەت (نەک بەرزەخ) وەسە قەڵا لەچاو کۆڵێتێ.

تێکەی ٦ـ **بۆ کەوێڵێ، ژێن فێڕۆ، پاشەڕۆژی خۆ. چوار چت، لە دەسڕەس هەر کەسێکا هەس:** ١ـ دنیای خوەت ٢ـ قیامەت خوەت ٣ـ دنیای خەڵک ۴ـ قیامەت خەڵک. ئەگەر هەر ئەوەڵەکەت پێ موهیم بێ «وەک ئەوانە وا رضوا بالحیوة الدّنیا» (یونس/٧) ئەو سیانەکە وێڵ ئەکەێ (ئەنجا شەرمەزارێ خوەت و نارەزایێ خوا، حاصڵی تەلاشتە. چۆنکە ـ بتەوێ و نەتەوێ ـ لە کوتۆپڕا، بەدەنیشتو تەواو ماڵو سەروەتت جیەتێڵی). ئەگەر ئەو سیانەکەت پێ موهیم وێ، ئەگونجێ ئەوەڵەکەت، تەقو لەق بێ. (ئەنجا، دڵخوەشیو سەربەرزێ هەمێشەیێ خوەت لە سەرەمەرگەوەو، ڕەزای خوات وەگیرتێ وەک ئەوانە کە: «تتوفّاهم الملائکة طیّبین، یقولون»: (نحل/٣٢)
تێکەی ٧ـ **گەر بنۆڕێ بۆ ژێنی هەنێ تاتۆ:** ئەگەر هەر لەبارەی ماددیو غەریزیەوە تماشا کەین.
تێکەی ٩ـ **دۆر لە ڕۆت وابێت بان بوابایێت:** چۆنکە:
بە پێ جلوبەرگ، نرخی، ئەگۆڕێ بارەبەری گەن باگێنی قۆشە.
ئەگەرنە، قێمەت انسان لەکوێو قێمەت ماڵ دنیا لە کوێ!
تێکەی ١٠ـ **ماڵ لە ئەنّازی ناوەڕاس:** نوسیاگو نەوارگەلێکمان لەم بارەوە هەس.
تێکەی ١١ـ **بەپای:** پێ، یا معیار و، ڕێ و ڕەوش.
**بێن لەبەر خاتر دێن و داماوان:** بۆ: ١ـ ڕەزای خواو ڕەفاقەتی خاسانو سەربەرزیو خوەشێ هەمێشەیی خوەمان و ٢ و ٣ خوەشێ دنیاو قیامەت خەڵک، چەنێ ئاسانەو، چەنێ مامەڵەی پڕفایەیێکە: تەنیا تاوێ خوەشێ دنیا دانیان! بەڕاسێ: «فاستبشروا...»: (توبه/١١١). یاخوا، خوەشەوێسەکانم! ئەم مامەڵە ژێرانە، بوێتە قسمەت گشتمانو باقێ خەڵکیش بۆ ڕزگارێ تەواوی بەشەر.
تێکەی ١٢ـ **خۆ ئەزانی:** دێنیش لە بۆ خەڵکە: «للنّاس» فرە جار لە قورئانا ئەوێنی. لە جواو برێ قسەی ئیحساساتییا کە ئێژێ: گشت فدای دێن، ئەشێ هەر ئەوە بێژی، وا لە دوای شیعار جاران «پلیس»ەو ئەمانوت. بەڵێ: تا ئەو ئەنازە لازم بێ، ببێنە فدای دێن، تا دامەرزێت و باقیتر ڕزگار کا.
تێکەی ١٢ـ **تا نەمێنێ لار** (فردی)، **ژێنی بان و خوار** (اجتماعی)**:** نەمانی لار، بە اصلاحی فرد؛ نەمانی بان و خوار، ـ مادّی و معنوی ـ بە اصلاحی کۆمەڵ.
**پۆز:** معنوی. **خۆشێ:** مادی. **کاری:** یانێ: وەک.
تێکەی ١٣ـ ... **دەزگای ساز:** یانێ: بانتر لە ناوەڕاس.
تێکەی ١٥ـ ... **خۆ بە زل زانێن:** کە خوەیچت، گرفتاریانی.
تێکەی ١٩ـ **فەرشی خۆڵ و نانی سەر داوێن وەک حەماڵ و شوان وەک کرێکاران:** تەنانەت لەو وەختیشا کە لەشکری، ئامادە ئەبۆن بۆ شەڕ لەتەک ئیستیعماری ڕۆما.
تێکەی ٢٠ـ **باری عەیش و نۆش: یانێ:** ئەو جۆرە ژیانە: (ئەم بارو ئەو بار).
**باری فێز و پۆز:** «ساء لهم یوم القیامة حملا!»: (طه/١٠١) «ألا ساء ما یزرون!»: (انعام/٣١)
**هەڵگرە و دانە:** بپێچەرەوەو لایەوە (وەک: سفرەو سێنێ هەڵگردن).
تێکەی ٢١ـ ... **بێنە پێشوازت:** هەم مەلایکەو، هەم ئینسانگەل خاس. بۆ پێشواز مەلایکە: «الّذین تتوفاهم الملائکة تا ئاخر»: (نحل/٣٢). جا هاتن جەماعەت مەلایکە، بۆ ئەو ئیحترام و پێشوازەسە (پێچەوانەی ئەوانە، وا: بۆ تەحقیرو عازاویانە). بۆ پێشواز موسوڵمانگەل خاسیش: «... مع النّبیّین و...» (نساء/٦٩). پەوچێ ئەفەرموێ: «مع»، چۆنکە هەر لەم حەیاتیشا، هان لە تەکیاناو(١)؛ ئەم ڕەفاقەتە، هەر نابڕێتەو. جا ئەم «شهادە»، پەردەیێکە نایەڵێ، خوەمان ئاگامان لێ بێ. لەتەک مردین پەردەی شەهادە، لائەچێت و،

## ٢١- دوژمن مەکە شەو لە بان

ئەگەر انسانیو و دڵسۆزی انسان — دژمن لە مەردم مەکە شەو لە بان
وەها بەئێمان هاوڕێت تەیار کە — پێی گشتێ نەبێ دۆ ڕۆژی ژیان
وانەزانێ: گەر ئازارێکی دێ — یا تێکچۆ نەزمی دەزگاو سفرەو خوان،
لەکێسی چوە. بزانێ: هەرچەن — تەقالای، ڕزگار نەکا هەژاران،
ئەو هەر بە جەزای خزمەتی ئەگا — زۆرتر لە تۆمێ بە هەزار خەرمان
دنیا بۆ ئەبەد دانان ئاسانە — بەڵان بە بەلاش، هەرزانەو گران [١]

---

## ٢٢- تا تۆڵە چەمێنەوەی هەیە تۆڵ

ڕوڵەم نەکەوێتە توخنی پێسێ — تا تۆڵە لەلات ئەبێتە شەربەت
تا جوانو منالی هۆشی خۆت بێ: — جارێ نەکەوێ بەدێ لە قەرخەت

— — — —

کەمکەم، بە کەسن گرۆ ئەبێ دڵ — هەڵمەگرە بەرەو خراوە هەنگاو
کەسنو پەسنی، لە لا یەکێکە — بێبەش لە دو چاوی تێگەیێنماو

— — — —

---

ژیانی شێرێنو سەربەرزانە دەرئەکەفێت. یاخوا بە قسمەتمان بێ. دەلێل‌تریش، فرە هەس: هاتنی «فادخلی فی عبادی» لە بەراو؛ لەوەدوا «وادخلی جنّتی» بۆ ئەوەسە کە: لەتەک ئازادبۆنی گیان: «إرجعی إلی ربّک»: (آیات ٢٧ الی ٣٠ فجر)، ئەگەیتە ناو جەماعەت «عبادی» (: پێشوازکاران)؛ جا پاشان لەتەک ئەوانا بەرەو بەهەشتی بەرزەخ ئەڕوا.

(١)ـ **حەتمەن ئەزانی:** ئەو لەتەکابۆنیچە هەروەک ئەوە، لەم دنیایچا ئێژین: فلانە کەس، هالەتەک ـ مەسەلەن: ـ مەکتەب قورئانا، یا هالەتەک فلانە حەرەکەتا، یا لەتەک فلانە ڕەهبەرا، بەو مەعنا نیە کە: بیس‌وچوار سەعاتە، لە جیەیکا، بەیەکەو بن. لە نامەی جواو «سێ پرسیار»یشا، باسمان کردگە لەبارەی ڕابتە پەیا کردن ئەهل بەرزەخەوە لەتەک خەڵکا.

تێکەی ٢٢ـ **پار:** دنیا. نارەزاو تاڵ بێ: ئەگەر فرە خراو بی کە پێ ناخۆش بێ: تۆ لەناو پەیرەوانیا بی. ... یا پەشێوحاڵ بێ: ئەگەر ئەونە خراو نەوی کە قێنی لێت بێ. وەلێ، بۆ خەمتو گرفتارێت، خەمبار بێ.

١ ـ ... **شەو لەبان:** یەکێ لە ئیشتباگەل گەورەگەل، ترساندن بێجێگەی منالە. جاران منالیان بە «شەو لەبان» ئەترسان. شەولەبان، کینایەس لە «بان‌گلێن». یانێ: ترساندن بە چتێ کە: ئەصلێ بۆنەکەی، ڕاسە (نەک وەک چتگەل خەیاڵێ). وەلێ، ناوێکیان بۆ تاشیە کە سامدارە، ئەگەرنە هیچی لێ نای. ئەگەر مەردمیش نەخلەتێنو نەترسێن، زاڵمو زۆردارگەل ـ هەرچەن ناوو ڕوالەتیان، وەسە «شەو لەبان»و سامدارەو ئەکریێ منالی لێ بترسنی ـ وەلێ فرە هیچو پۆچن.

**ئەو هەر بە جەزای خزمەتی ئەگا:** بە شەرتی: ١ـ نیەتی، پاک بێ ٢ـ تا ئەتوانێ، بکۆشێ ڕێەی خوا لە هەر مەسەلەیێکا بدۆزیتەوەو، لەینەوە بچێ.

کاتیٚ که دو چاوی «معرفت» خەوت    گەوجیٛ لە مروٚ ئەبیٚ بە ژیٛریٛ
تا توٛڵە چەمێنەوەی هەیە توٛڵ    کەم توٛڵ ئەچەمیٚتەوە بە پیٛریٛ

– – – –

هەر ئەوٛنە مروٚ بە گەن گروٚ بوٛ    خوٚی گوٚرٚەوشارە خوٚی ئەگوٛشیٚ
دوٛکەڵ ئەکریٚ بە پوٛڵو ئەیخوا    وەک بوٚنی بەهەشتیٚ هەڵ بلوٛشیٚ

– – – –

دڵ، خەوت، بەشەر وەهایە لیٚیێ    ئاواتی زیانی خوٚی بخوازیٚ
دەزگای لە حەقی هەتیٛوو داماو    ساز کاتو کەچیٛ بە خوٚ بنازیٚ[1]

---

## ٢٣- بەچیٛ خوٚ هەڵئەکیٚشی

پرٚکیٚشیٛ ئەکەیٛ: خوٚ هەڵبکیٚشیٛ    بە پوٛڵو جلو سفرەو دیٛواخان
کە بەش هەزاران رٚوٛتو برسیە    هەرچەن خوٚیشت بیٛ بیٚخەتاو تاوان[2]

---

١ ـ **توٛڵە:** بە مەعنای وەک ناراوو ژەقنە ئیٚژنی.
**تا جوان‌و منالی:** رٚەفاقەت، لە منالا، کە هیٚشتا تەجرەبەی خاسگەڵو خراوگەلی نیە، فرەتر کار ئەکا.
تیٛکەی ٢ـ **بیٚبەش لە دو چاوی تیٚگەییٛن‌ماو:** تەنانەت ئەگونجیٚ وای لیٚ بیٚ: خاس، بە خراو بزانیٚتو، بە خراویگەلی، بنازیٚ! هەر لە زاڵمو زوٚردارگەل زلو بوٛچکەو بیٛگرە تا ئەگەیتە وردە گرانجانگەڵو تا ئەگەیٚتە جوانیٚ کە سگار ئەنیٚتە لای دەمیەوە بوٚ فیٛز!

تیٛکەی ٣ـ کەم توٛڵ ئەچەمیٚتەوە بە پیٛریٛ
یا

تیٛکەی ٥ـ **ئاواتی زیانی خوٚی بخوازیٚ:** ئاوات ئەخوازیٚ بوٚ مالیٚ فرەتر، یا مەقامیٚ بانتر، بەلاٚم: لە ناحەساوو بوٚ ناحەساو! بەرٚاسیٛ، «کسراب... .أو کظلمات فی بحر لجّیّ یغشاه موج، من فوقه موج، من فوقه سحاب: ظلمات بعضها فوق بعض!»: (آیه ٣٩ و ٤٠ نور)
ئەگونجیٚ: کاورا لە بەحری وایشە، نەجاتی بیٚ. ئەمما نە لە مەرگ (: ئاخری حەتمی بوٚ بەحری حەیات) نەجاتی ئەویٚتو، نە لە نەتیٛجەی شەپوٚلو تاریٛکی‌گەل خراویٛگەل خوەی.

٢ ـ **هەرچەن خوٚیشت بیٛ:** ئەگەر بە بوٚنەی باوەوە بیٚ.

## ٢٤- دەعیە مەفرۆشە

بە پێ جلوبەرگ، نرخی ئەگۆڕێ بارەبەری گەن بارگێنی قۆشە
ڕۆڵەم تۆ ئاوا خۆت لەدەق داوە ئەگەر پێ ناچێ دەعیە مەفرۆشە

---

## ٢٥- خۆ خوارتر بگرە

لە ڕەحمەتی خواو بە زەحمەتی خەڵک ئەگەر انسانی بۆگی بە انسان
جا ئەگەر ژێرو نمەکشناس بێ خۆ خوارتر ئەگرێ هەرچەن بچیە بان

---

## ٢٦- گرۆگاڵ چەتە؟!

شاعیر! گرۆگاڵ چەتە وەک مناڵ هەڵکە وەک شەماڵ بێکە گاڵەگاڵ
گورگەل هەزاران ڕانگەل بێ هەواڵ هیچ ناکا سرتەو بوڵە، بێکە قاڵ

---

## ٢٧- «بە دۆعای کتک باران ناوارێ»

دۆعای کەمزاتو کەمتەرخەم پۆچە: هانای بێهۆرتەو بەرەی جۆتیارێ
بە ئاوات ڕاسەو ناوێ باری لار «بە دۆعای کتک باران ناوارێ»[1]

---

١ ـ دۆعای پێغەمەران ـ ص ـ بەوجۆرە قورئان ئەگەڕێتەوە سەرمەشقە بۆ موسوڵمانی دڵسۆزی خەڵک.
**کەم ذات:** ترسەنۆک. **کەمتەرخەم:** کەم لیاقەت و تەقالا.
**هانا:** داوای یاریە کردن، استغاثە.

## ٢٨- ڕێ ڕاس‌و دورسی خزمەت

گــەرەکتــە مــەردم دەم نــەتــەقێـنن　　بــۆ فێـڵ‌و درۆ گــوێ نــەتــەکێـنن

بەهبــەە نــەکــەن بــۆ نـاراوی دەرۆن　　بــۆ ئافــەتــی فــام ســەر نــەلــەقێـنن

لــە دەردی عــەقـڵ‌و دڵ، ئاگایــان کــە　　وایــان تــەکـان بــە خــۆ وەشــەکێـنن

لــە بــەرا بنکــەی دژمــن لــە دەرۆن　　تێــک دەن‌و پایــەی بــاش بــڕۆخێنن

بەرماڵ‌و بەرماڵ دەرمـاڵ‌و دەرمـاڵ　　پــاش تــەکانــدنی ژۆر هــەڵتــەکێـنن

---

دوژمنــانی دەر نــەوچــەی شــەیتــانن　　لــە بــەرابنکــەی خــۆی بــشێوێنن

ئەر لە ژۆر مەکۆی شەیاتێن تێک دەێ　　لــەســەرت زاڵ‌و زۆردار نــەمێـنن،

دوژمنــانی دەر لــەتلــەتیـشت کــەن　　نــاتوانن: ســەرت پــێ دانــەوێـنن

---

وانــەبــێ، دنیــایش ژێروبــان بکــەن　　هەر لە نـای ناحـەق خـۆ ئـەڕەتێـنن

گورگێکی ناســراو تــەفـرو تۆنـا بـۆ　　بۆ گـورگێکیتـر سـەر ئـەخـەوێنن

ئەش‌بێ: ئاخری، لە ترس یـا تــەمـاع　　دەسی تـەسـلیم بـۆ دژمـن هـەڵێـنن

هیچکام لەوانەش نەبۆ، هــەر خۆتــان　　عەهدو پـەیمـانی خۆتـان ئـەشـکێنن

بێــدەس، دەرۆنـــی، وەدەر ناکـــەوێ　　دەرۆنتان کاتی دەسـچۆن ئـەنـوێنن

لەعنەت‌و نافـات ئێـسەت لـە زۆردار　　خەڵک ئەنجا لەسەر خۆتی ئەڕژێـنن

چ عــەقڵــە ئێــسە هــەڵکــەێ ئــاگرێ　　صوزی خەڵک لە خۆت هەڵی گرسێنن

بکـــەوێتـــە ســـەر ژیـــانێ، مـــردێ　　لـــە تـــۆنی زڵـــم‌و زۆرت خـــزێنن[1]

---

١ ـ بەیتی ١و٢: تەزوێر.　بەیتی ٣ مصراع ١ـ **ئاگایان کە:** یتلوا علیکم آیاتنا: (بقره/١٥١)

بەیتی ٣ و ۴ و ۵ مصراع ٢ـ یزکیکم: (بقره/١٥١).　بەیتی ۵ مصراع ٢ـ **تەکاندنی ژۆر:** جهاد اکبر

بەیتی ۶ مصراع ٢ـ **بنکەی خۆی:** کە هالە دەرۆنا.

بەیتی ١٠ مصراع ٢ـ **بۆ گورگێکیتر سەر ئەخەوێنن:** خڵەتیان بە تەزوێر.

... بەیتی ١١ مصراع ٢ـ **دەسی تەسلیم بۆ دژمن هەڵێنن:** خاوبۆن بۆ زەڕ و زۆر.

بەیتی ١٢ مصراع ١ـ تەزکیە نەبۆگ، بێ‌ئێتوارە.

بەیتی ١٣ مصراع ٢ـ **کاتی دەسچۆن ئەنوێنن:** إذا تولّی، سعی فی الارض... (بقره/٢٠٥).

بەیتی ١۵ مصراع ٢ـ **صوزی خەڵک لە خۆت هەڵی‌گرسێنن:** ئەوە، دنیا بێ!

بەیتی ١۶ مصراع ٢ـ **تۆن:** جەهەنم کە «مثوی الظّالمین (آل‌عمران/١١۵) و مثوی المتکبّرین» (نحل/٢٩)ە. **لـە تـۆنی زڵـم و زۆرت خزێنن:** ئەوەیچە، قیامەتت بێ!

## ٢٩- گەوجیٚ حەسود

ئەم هەمگە نیعمەت مادیو مەعنەویٚ — خـوا ڕژاندۆیـە بـۆ خـاسو خـراو

لە تەواو عالـەم، حـەسـۆدیٚ ئـەوەیٚ — بە خزمو ئاشنای دەسدار یا خۆشناو

تاوان کەسیٚ وا لەناو گشتا چـەس؟ — مەر هەر نزیٚکیٚ تۆی چکۆلـەی خـاو

زمسان ٦٣

---

## ٣٠- ئامان لە درۆ!

لــەتــەک بــە درۆ گــرۆ بــۆ مــرۆ — لە خۆیچی ئەشـیٚوی ڕیٚ ڕاسو درۆ

لادان لـــە ڕاســـیٚ بـــۆ درۆ، زۆرە — تەنانەت بـە قـەدێ: لـە چـاو تـا بـرۆ[١]

---

## ٣١- مەیلانە ملەت خەوی لیٚ کەویٚ

ئەر خۆت لە زومرەی ئینسان ئەزانیٚ — بــە خــاوەن فــامو ئیمــان ئــەزانــیٚ،

مــەیلانــە ملــەت خــەوی لــیٚ کــەویٚ — بە «گورگە شەویٚ گورگانە شەویٚ»[٢]

---

## ٣٢- دڵ بە هۆشەت خۆش مەکە

مەخلەتە گەر لە هۆشەتو بـە درۆت — تــاویٚ ســەرســام بمیٚـنمو گـم بـم

واقعیـــــّت بـــــەوانـــــە نـــاگۆڕیٚ — تــۆی ئــەگۆڕیٚـتو بـاوڕی مـەردم[٣]

---

١ ـ ... **ڕیٚ ڕاس و درۆ:** کاری «ڕین» (: کلاّ بل ران علی...): (مطففین/١۴) لەهەر مەسەلەییٚکا، وایە.

٢ ـ «**گورگە شەویٚ گورگانە شەویٚ**»: قسەییٚکە، ڕازویٚژگەل، دوای تەواوبۆن ڕازەکەیان، بە هەواییٚکی خاوی خەوهاوەر، بۆ خیالگەلی ئیٚژن تا ئیٚتر بخەون.

٣ ـ **تۆی ئەگۆڕیٚیٚت:** خراو ئەوی

**تۆی ئەگۆڕیٚیٚت و، باوڕی مەردم:** نیسبەت بە تۆ. چۆنکە ئەگەر تاویٚ، باوڕت پیٚ بکەن، ئاخری، دەرئەکەفیٚ کە درۆت کردگە. ئەنجا ئیٚتر مەردم، باوڕیان پیٚت نامیٚنیٚ.

## ۳۳– عاڵەمێ گەن بێ تۆ وە ڕەن ناوێ

له هەوەس، باسی کەس مەکە بەخراو ‌ ‌ ‌ چ لـه خـاصو ڕەنـێ چ بـەد نـاوێ
عاڵەمێ گـەن بـێ تـۆ وە ڕەن نـابێ ‌ ‌ ‌ «بە دەمی صەدێ، بەحر گڵاو نـاوێ»[1]

---

## ۳۴– ماڵێ هەر کۆی ئەکەێتەو

ماڵێ کۆ ناکەێتەوە هەر کۆی ئەکەێتەو ئا خری
نەگبەتێ خێزانو مشقوڵزمەیێ بۆ خۆت ئەبێ

---

## ۳۵– میراتێ فرە

ئەو ماڵە هەر بە هەڵپەوە زۆری ئەکەێ چیە ‌ ‌ ‌ نەگبەت بە دۆی خوەتایە بەڵاس بۆ ژنو منالْ
مێراتی زۆر بگاتە کەسان کەم ئەبێ نەبێ ‌ ‌ ‌ بۆیان بەهۆی وەباڵێ وەکۆ بۆ مرۆچە بالْ

---

## ۳۶– «لە تەڕ ئەخوەێتو...»

سـەرمـەس لنـەو تلـۆر ئـەکـەفـی ‌ ‌ ‌ «لە تەڕ ئەخوەێتو لەوشک ئەخەفی»
توخـوا ئـەر ئـەوەت پـێ زینـدەگیـە ‌ ‌ ‌ فەرقی میکرۆبێ لە تەک تـۆ چیـە؟[2]

---

۱ ـ **لە هەوەس...:** نەک ئەو جۆرگەلە کە لە ڕۆی وەزێفەوە بێ، کە شەرع، ڕۆشنیانی کردگەسەو.
**عاڵەمێ گەن بێ...:** ڕێشەو ئەنگیزەی ئەصڵێ ئەوجۆرە گوناهگەلە، هەوڵە بۆ ئەوە: کاورا، بە خاس بزانن! یانێ: زیهنی مەردم، بگیریێ بە عەیبی کەسگەلێکەو، تا عەیبی ئەم دیار نەوێ!
۲ ـ «**لە تەڕ ئەخوەێت و لە وشک ئەخەفی**»: عیبارەتێکە بۆ کینایە لە خۆشگوزەرانێ. «**لە وشک...**»: لە جێگە و پێخەف وشکا.

## ٣٧– لایێ تۆ بیٚکەیٚتەو

چیٚ خاسو خراوە گشتی خزمەت کەن پیٚم — هەرچیٚ زلو ماقوٚڵە بشیٚلن دەسو پیٚم

باخاتی بەهەشتیٚ بیٚ نە سیلّولیٚ جیٚم — گشتی بە فدای لایێ ئەتوٚ کەیٚتەوەلیٚم

---

## ٣٨– گیانم گاوگەردوٚنی رٚیٚت

کولەیکی کولۆلٚو کەیلی کولّیٚ نەوەجیٚ — لەم کاولە خستوٚیە کلابوٚنی لـە پـیٚ

گیانم لەبەری پیٚت بە گاوگەردوٚن بیٚ — کەی لایقە وەک توٚییٚ هەوالّی پرسیٚ

---

## ٣٩– لە بارەقەلٚاو ناسزاگەرٚیٚ

ئازیٚز ئەگەر سەعادەتی خەلّکت ئەویٚ بەرٚاس — کارت نەویٚ بە بارەقەلّاو ناسزا لە خەلّک

هەر نەختیٚ دلّ ببەستی بە نافاتو ئافەرەم — بارت ئەبیٚتە قوٚشە لە خوٚتو بەلّا لە خەلّک [١]

---

## ٤٠– لە پا کەوتوٚ

بەم قولو قاچی قەلّبی قەلبەوە کـوا — هیٚـزی رٚوٚیـیٚن بـەرەو ئـەمـەولامـە

---

## ٤١– دلّ کز مەبە

هەروا کەسیٚ بە دوٚکەلٚو چت وا گروٚ ئەبیٚ — هەلّدیٚ لە موٚچیاریٚو دەرمانی اعتیاد

خەلّکیش ئەبیٚ کە دلّبەنی ناجوٚرو گەن بىن — پیٚ کز مەبە نەکەن کە لە هەولّت بە چاکە یاد

---

١ ـ **کارت نەویٚ بە...:** یانیٚ: لە لایەن خەلّکەوە.

**بارت ئەبیٚتە قوٚشە لە خوٚت:** چوٚنکە مایەکەی، ریایە. ... **بەلّا لە خەلّک:** چوٚنکە لەباتیٚ رٚیٚ خوا، خەلّکت خستوٚتە سەر رٚیٚگەی هەوا.

## ۴۲– کارت به قسەی خەڵک نەبێ

گەر خێری خۆتو خەڵکت ئەوێ گیانەکەم ئەبێ
کارت بە باری بارەقـەڵـاو ناسـزا نـەبـێ

---

## ۴۳– سەرشۆڕی هەواو هەوەس مەبە

ئازێزی برای ئەگەر وەڕاس خوەت خوەش ئەوێ    وریا بە وەها ڕێبکە پێت هەڵنەکەوێ
سەرشۆڕی هەواو هەوەس مەبە مردن هات    صەد ساڵی ژیان وەسە خەیاڵێک و خەوێ[1]

زۆسانی ٦٣

---

## ۴۴– کەلێنی گۆڕێچە

بەم باری ژیانی ئێسەوە گـەر نـەکـرێ    تێگەێ کە چلۆنە خۆشو ناخۆشی سوێ
تێفکرە کە هیچ نەبێ دوای ئـەسـپەردە    وەک هەبوە دوارە گیان وەتەرمت بکەوێ

– –

هاوار کە کەلێنی تەنگی گۆڕێچە نەجـێ    هەولێ و پەلەقاژەیەو نە جێ هـاوارێ
بەو حاڵەوە چەن سەعات ژیان، لێت ناکا    صەت ساڵی هەواو هەوەس وەژەحری مارێ

---

## ۴۶– مەردم مەکە وە لۆتێ

تەقلێتت وە خـەڵـک، تماشـاچێگـەل    ئەکاتە لوتێو خوەیشت وە مەیمۆن
وەتۆنیش لە خوەت بکەێن، خەڵکێ، وەک    دزدەسەک شەیتان مەکێشە وەتـۆن

---

۱ ـ.. **ئەگەر وەڕاس خوەت خوەش ئەوێ:** لە یەکێ لە دو نامە عومومیەکەی ئەم بەینا، بەبۆنەی باسی «**مەحەبّەت**»ەو، بـڕێ لـە فەرقی خۆ خۆشویستنی خاس و خراو، باس کراوە.
صەد ساڵی ژیان وەسە خەیاڵێکو خەوێ: إن لبثتم إلّا قليلا (اسراء/٥٢).

## ٤٧– تایەی نادیار

پێغەمبەری خوۆشەوێسو چەن یاریٚ　　ڕیٚیان ئەبریٚ لە قاقریٚ جاریٚ
پێویستە کە سوختیٚ، وشکەڵیٚ بێنن　　ئاگر کەنەوە کە چێشتی ژەم لێنن
یارانی لە چوڵگە شارەزا وتیان:　　دیاناژنیٚ ناکەوێتە گێر بوٚدیان
ئەو ڕابەری چوڵو شاری ڕازانە　　ئەو پێشرەوی شارەزاو چازانە،
بەو گفتە گیان گەشێنە واتش: یاران　　هەرکاریٚ گەرەکیە هەولو تێکوٚشان
هەریەک کەسەمان بچیٚ بەرەو شوێنیٚ　　چیٚ پوٚشو پڵاشی گێرکەویٚ بێنیٚ.
پاش زوٚرو کەمیٚ گەڕانەوە، هیچکەس　　نەیهانیەوە بە تاڵو خاڵیٚ دەس
پوٚشەلٚ کە وەکوٚ کرا بە دەس هاتوٚ　　هەر لای کەمەکەی بە قەدٚ کەلامیٚ بوٚ
کەسنو پەسنی دەروٚنو کوٚمەڵناس　　دەس هاتوی کردە دەرسو پەندیٚ خاس:
انسان کە بەسەر سەریٚ تماشا کا　　چیٚ عەیبی هەبیٚ لە چاوی هەر ناکا
تیٚفکریٚ لە کردەوەی دەروٚ ژوٚریٚ　　کەسنی چیە کوٚی وەکاتو نەیبوٚریٚ،
ئەوسا کە لەوەیٚ کە هەر لە چاو نایە　　تاوان کوٚ ئەبێتەوە وەک ئەو تایە

---

## ٤٩– بەهاری شەصو چوار

ئێژن لەدەر بەهارە　　بەهاری شەصتو چارە
یاخوا بگەیٚ بەهاری　　ئەو مەردمە هەژارە

---

## ٥٠– ڕابردوٚی خوٚت لەبیٖر بیٚ

خاکیٚ هەبوٚ؛ لە توٚ نەبوٚ باسیٚ نەزوٚر نەکەم　　هەر هاتی هاتی هاتی هەتا بوٚیتە ئاوەلەم
هەر ئەو برەت لەبیر بیٚ لە «سبحان ربّی»ا　　ڕەنگە لە چاوی دلٚ برەویٚ لەم زوێڵە تەم [1]

---

١ ـ ... نە زوٚر نەکەم: ... لم یکن شیئاً مذکورا: (انسان/١)

... هەتا بوٚیتە ئاوەلەم: «هو اعلم بکم إذ أنشأکم...»: (نجم/٣٠) «فإنّا خلقناکم من تراب، ثم...: (حجّ/٥)

زوێڵەتەم: تەمی زوێڵیتەن، یا مالٚ و تەعەلوقاتی دنیا، چاوی دلٚ دائەپوٚشی. باش بێردان بە بەسەرهات، بریٚ مەعنای «ربّانیّت»مان بوٚ ڕوٚشن ئەکاتەوەو، هیچ و پوٚچیٚ خوٚمان، تێریٚتە بەرچاومان. جا ئەو وەختە تەمی زوێڵی هەم «غەفلەت» هەم خودخاهیٚ، لە چاوی دلٚ ئەڕەویٚ.

## ٥١– خۆت هاودەنْ کە لە تەک...

تیٚفکرە تانوپۆی تەنو، عالەم چ باس ئەکەن     هاودەنْکە ژێرە خۆت لەتەکی خۆتو عالەما

زۆر ادّعایکی گەورەیە «ایـّاک نعبد»ت     دلٚپرٚ مەبە بە چنْگە زوێلیٚ لە پرٚ نەما [1]

---

## ٥٢– سەرکز مەبە

«ایـّاک نعبد»ت لە کویٚو، بۆ دو چنْگە گلٚ     فرتەو تەپێنی ئەو دلە بچکۆلە گیانەکەم

سەرکز مەبە بە نازی تەنو تۆزو پۆزی تەم     صوٚزی نەماوە چنْگە زوێلیٚ نە لەو نە لەم [2]

---

## ٥٣– بۆ ئەتورشێنیْ؟

گیانەکەم ناوچاو بۆ ئەتورشێنی     بۆ بەسەر خەلکا هەیبەت ئەنوێنی

سەوای کاسۆلکەی چەمو کاسەی سەر     بووە ڕەتانگای جرٚو جانەوەر

بەهاری ٦٤

---

## ٥٤– تامی کولی دلٚ

ئەر گیانی دەرۆن بشکوٚفێتەوە     بەنی دلٚ لە گلٚ نەبەسرێتەوە

ئەزانیْ: گەلیٚ لەزەتی وا هەن     فرە خۆشترن لە لذّتی تەن

---

١ ـ ... **عالەم چ باس ئەکەن:** گشتی، یسبّح...

**دلٚپرٚ مەبە:** خەمبار مەبە ئەگەر لە پرٚ مالی دنیات فەوتا. دلت پرٚنەبیٚ لە عەشقی تەنو دنیا کە ـ ئەونەت زانی ـ لەپرٚ نەما.

بە چنْگە زوێلیٚ: ١ـ دلت نەئاخنی بە خۆش وێستنی چنْە زوێلی لەش، کە ـ ئەونەت زانی: ـ لە پرٚ مردن هاتو، لەش نەما بوٚت. ٢ـ ئەگەر تەعەلوقاتی دنیا، کە چنْگە زوێلیکە، کوتوپرٚ لەبەین چۆ، دلت پرٚ نەبیٚ لە خەفەت.

٢ ـ ... **دو چنْگە گل:** چنْیٚ، لاشەت و؛ چنْیٚ، مالی دنیات.

**فرتەو تەپێنی...:** فرتە بۆ دەس کەفتنو، تەپێن بۆ: ترسی لە دەسچۆن یا خەفەتی دوای فەوتیان.

**سەرکز مەبە:** بۆ تەئمین یا پاراستن یا لە دەسچۆن، بە خەفەت یا بە زیللەت.

**تۆز و پۆزی:** زەرقو بەرقی وەک خۆنواندنو فێز. **تەم:** دنیا.

به واتەی زانای دەرسی تـیٚگـەیـێن: «له پڵاوو گۆشت خۆشـتره زانـێن»[١]
خۆزگەم بەوە وا ئەگـا بـەو مـەنـزڵ تـام نـاوێنیٚ وەک تـامی کـوڵی دڵ[٢٧]

---

## ٥٥– عەقڵی گزێر!

گەر بە زانێن‌و دەستەڵات وەهات لیٚ بیٚ
هەڵفرٚی بۆ سەیران‌و پیارسە بەرەو کاکێشان
کایەو هەڵماتان بکەیٚ بە گەلاوێژو مانگەو خوەر،
ئەگەر بە سیحری زوان‌و قەڵەمت، بکێشێتە ژێر رٚکێف
گیان لە رێگەت، سەر لە ژێر پێت دانێن، نەک هەر مڵەتیٚ، تەواوی بەشەر،
ئەگەر بە فێڵۆ تەڵەکەو کەڵەک، نێڵەتون بکەیٚ
لە مل هەزاران بە دەسەڵاتی ناودارو زانا
تەسلێمی فەرمانت بن لە بەرامبەرت بخەوێنن سەر،
وەلیٚ دڵۆ مێشکت هەر بە تەنیا
بۆ کەیف‌و هەواو هەوەسی هەر خۆت کار بکات و بەس
خەمت نەبیٚ دانەچڵەکیٚ دڵت
بۆ هەزاران دایک‌و باوکی نسک‌و ناهمیٚ رۆڵە نەخۆش‌و برسیٚ
بە هاواری پۆل پۆلی یەخسێران لە ژێر شکەنجەو ئازاری زۆرکەر،
نە لە خۆ دەرچوٚ نە خۆ بە ژێرو خاوەن فام دانە
بزانە: «لە پایێزا جۆجەڵە ئەژمێرن»
لەسەر جەز گەنم ئەپێون[٧]

---

١ – مەرحۆمی حاجی رٚەحمان ئاغای مهتدی ئەیگەڕانەوە کە: جاریٚ لە مەجلیسێکا نزیکی وەختی نان، باسێکی عیلمی داتیٚ. زانایێکی گەورەو چەن‌کەسی حەمەچەشنە لەویٚ ئەبن. نان دائەنرێت‌و، زانا لە تەک تیٚگەیێوی خەرێکی باس ئەبن. صدیق ناویٚ، گەرەکی ئەویٚ دەم لە باسەکە با. کاورای زانا ئێژیٚ: رۆڵە صدیق گیان! پلاووگۆشت بخۆ. زاناوو زانێن دۆس، هەر خەریکی باسن‌و خەڵکیش خەریکی خواردن. دوای رٚۆشن بۆنەوەی مەسەلە، زانا، بە گوێگرە تیٚگەیێوەکە ئەڵیٚ: کاکە فلان [حەیفی، نە ناوی ئەوم لە بێر ماوەو نـە نـاوی زاناکە] «زانێن لە پلاوو گۆشت خۆشترە نە!».

٢ ـ **فرە خۆشترن لە لذّتی تەن:** وەک لەزەتی دڵ کە زۆتریش، ئیشارەییکمان پیٚ کرد: لە «تامازرۆییٚ خۆشترە بۆ دڵ لە تامی قەن». جا لەزەتی هەم زانێن و هەم تێگەیێن، بۆ دڵە نەک بۆ خودی زیهن. ئێرە جێگەی شیٚکردنەوەی ئەم باسگەلە نیە.

**... وەک تامی کوڵی دڵ:** چۆنکە: کوڵی دڵە، دڵ ئامادە ئەکا بۆ تامی یەکجار گەورە. (ئیکسێری گەورە، برٚیٚ، مەبەس رٚۆشن ئەکاتەو)

**«قول ڕەش‌و چەرمگ لە وەخت بگارا ئەکەوێتە دەر».**
**عەقلٚ ئەوەیە: وەختی نوٚخشە خەرمانت گەورە بیٚ، هوٚشەت پڕ دان بیٚ**
**نەک چاوی حەسرەت لە خەرمانی خەڵک بخەیٚ نسک‌و ناهمیٚ دەستە ئەژنوٚو**
**پەکەر سەر لە بەر.**
**عەقڵیٚ بتکاتە حەیوانێکی سەر بڕیاگ با لە قول کریاگ**
**هەتا تاویٚتر لە مەنجەڵت خا**
**ئەو عەقڵە عەقلٚ نیە گزێری گەوجی هەواو هەوەسە.**
**تیٚ هەڵدە لە ماڵی گیان بیکە دەر.**[1]

**بەهاری ٦٤**

---

## ٥٦- نەکەیٚ دڵت بلەرزیٚ...

**لە دوێنیٚو سویٚ ئەهلی دنیا لە دنیـا بفکری، چنٚیٚ خـوٚلٚ ئـەبێنـیو قوتـار**
**دەخێلە نەکەی بوٚ چنٚیٚ خوٚلٚ لەبەرخوٚلٚ بلەرزیٚ دڵت یـا سـەرت بێتـە خـوار**

---

## ٥٧- کەمالٚ نەوٚ...

**بە ئێمـان‌و فـامێن‌و تـەقوایـە قـەدرت شتیتر لـە شـوٚن وانـەیـە قێمـەتـی**
**کەمالٚ نەوٚ، جەمالٚو، گورٚو، مالٚو، زانـێن گوڵی سەر سەرێوانە نەک بخڵـەتـی**

---

١ ـ سطر ٣ـ ... **مانٚگ و خوەر:** مەبەس، «تەسخێر»ە.

سطر ١٥و١٧ـ «**لە پاییزا جوٚجەڵە ئەژمێرن**» «**قول‌ڕەش و چەرمگ لە وەخت بگارا ئەکەوێتە دەر**»: مەسەلەگەلی کورد

سطر ٢٠ـ **با لەقول‌کریاگ:** وەختیٚ گەرەکیانە پوٚس حەیوانیٚ سەربڕیاگ بکەنن، لە قولیەوە، کونابیٚ ئەکەن‌و پفی تیٚئەکەن کە ئاسان جیا بوێتەو. جا چۆنکە: ئەو وەختە، حەیوان، زلەتر ئەدٚاتە چاو، «با لەقول کریاگ» ئەوێتە کینایە لە مەغرۆری لە خوٚدەرچۆی خوٚ وە زل زان.

## ٥٨- شەماڵٚی بەهاراویٛ

شەماڵی بەهاراویٛ هەناسەی ئەتوٚن ئێسەیش        لە ئەم چوٚڵە زستان بردوا تاوو تێنیٚ هەن

هەموٛلا بە سەریا خاکی مردوٛ پژابوٛ تـوٚ        جمو جوٛڵی ژێنت خستەوە زیارەتانی تەن

---

## ٥٩- وڕاوەی خەوتوٛ ڕاپەڕێن

بەم پوٛچیە لەم چنێنی ئەلفازە، گەلـیٚ        پـڕٚ فایـەتـرە هـەرای گڕوٚگـاڵی منـاڵٚ

ڕاپەڕنە خوایە بەم وڕاوانە لــە خــەو        هەم خوٚمو هەمیش خەڵکی خەواڵوٛی بێحاڵٚ[1]

---

## ٦٠- هێوای سوٚمایێکی خواییٛ

مەلو موٚری لەنـاو هێلانـە خـەوتـوٛ        ئەیانکا شەوقی شوڵەی شەم شـەوارە

خوایا خوٚت بە بـەم پرشـنگە سـوٚما        بە قەلبی خوٚمو ئەم خەڵکـە هـەژارە

---

## ٦١- افتخار محضر «وجّهت»

خود افتخار محضر «وجـّهت»ام دهی        ور نه چو من کجا و چنین بارگه کجا

وهــم از تخیــل ســعۀ خلــق نــاتوان        سبحان وصف من فطر الارض والسما.

---

١ ـ **وڕاوانە:** ئەکریٚ: وڕاوە، قسەگەلی چاک بن. کەوابیٚ ئەم شیعرانە، بە بوٚنەی نیسبەتیان لە من، وڕاوەنو بیٚکەڵـک، نـە لـە زاتـی خوەیانا.
**هەم خوٚمو هەمیش خەڵکی خەواڵوٛی بێحاڵ:** هەڵئەکەویٚ کە وڕاوەی بە دەنٛ بەرز، هـەم خـاوەن وڕاوە، خـەوەرەو کـاتو هـەم خەڵکتریش.

## ٦٢- کەی وەک یەکن...؟

نوێژێ بەناوی کار ئەکرێ کەینێیێ بەکار
کەی وەک یەکن ئەدای وەزیفەو دیاری یار

خوایا شنوێی عیبادەتێ بانتر لە ئەشتەهای
لاوی ژەمەن بگردگی تامازرۆی هەژار

---

## ٦٣- نەبڕێتە باڵات...

لێت موبارەک بێ دەزگاو ماڵ ناوماڵ
سفرەو خوان ئوتول چەن دەسە سێپاڵ

بەڵام بەو شەرتە نەبڕێتە باڵات
«خوەشگوزەرانێ و خواردن وەک ماڵات»[١]

---

## ٦٤- کەسم! ...

کەسم قۆرخو تەرخانە وا ماڵو مەزرای دڵ
فداتم هەناسەت تاو تۆوی ژیان پرژێن

ئەوی بۆ تەکانی زیارەتان ناردتی یاخوا
بە دەنگت بکا ئەم چۆڵو چوڵگە گیان پرژێن

---

## ٦٥- دۆ جۆرە باوڕ

دۆ دەسەن باوڕ یەکێ دێنێ یەکێ هەر خوڵ ئەپێوێ

حاڵی ئەو هەروەک نەمامێکەو ئەمیش وەک وشکەچێوێ

ئەو بە خزمەت بەرئەداو هەر هەڵئەدا تا خوا بزانێ

گیان لە گیانی ئەم بکەێ هەرخۆیە ئەر نەشکێو نەسێوێ

تا لە زۆر بۆن بێ وەسێلەی باوڕی دێنێ، بە انسان

ڕێ وەفاو ڕێ خۆشەوێسێو ڕاسێو پاکێ ئەپێوێ

باوڕی مادێ کە کارکا بێوەفایێو دڵڕەقێو گەڕ

زیاد ئەکا تا بۆ مرۆ نەیڵێ مەگەر ڕەنگێک و نێوێ

---

١ ـ «**خوەشگوزەرانێ و خواردن وەک ماڵات**»: «والّذین کفروا، یتمتّعون و یأکلون کما تأکل الأنعام»: (محمد/١٢)

ئەو دەمەی هەرکام بە ئەخلاقی لە وێنەی خوّی تەیاربوٚ

ئەو ئەکا انسان بە انسانو ئەمیش ئەیکاتە دێوێ

چوارپەلی باورێ لە قورٚدا بوٚ، تماشا کە لە هەرلا

کەس لە کەس هاورێی لە هاورێی دەرد ئەچێژێ سەم ئەپێوێ

ئەوٚنە ئێرانو عێراقو رٚوٚسو ئەفغانو، هەموٚلا

وەزعی وای دێوە بە ئامێژەی پەلێ کێوێ ئەمێوێ

بوٚ دڵی پاراوی ئێمانی هەواڵێ، یاری غاری

خوّشە ژەحری ئەژدەها شێرێن خەوی ئازێز نەشێوێ[1]

## ٦٦- دڵی بە ئیمان

دڵ کە ئێمانی گەیشتێ نەونەمامێکە سەرێ | هەربە عەرزا رێشە دائەکوتێ سەرێ هەر هەڵ ئەچێ

باورێی پێوانە زوّر زوّر بێ، بە چاوەی ئاوی ژێن | سس ئەبێ پایەو بنێچەی کوّشکێ دەر ناکا وەچێ

## ٦٧- دڵی ئێمان پێ گەیێو

دڵێ گیانی لە ئێمان پێبگا دارێکی بەردارە

هەتا کاری لە گەڵ کەێ دارو باغی تازە ئەروٚێنێ

بە شاقوٚڵو تراز کوّشکی خەوەرنەق سازکە لافاوێ

گرێ بوٚمێ کە لێدا شوێنەواری لێوە نامێنێ

١ ـ **ئەو بە خزمەت بەرئەداو هەر هەڵئەدا تا خوا بزانیٚ:** ... کشجرة طيّبه ...: (ابراهيم/٢٤)

**گیان لە گیانی ئەم بکەیٚ هەر خوٚیە...:** ... کشجرة خبيثة: (ابراهيم/٢٦)

باوری مادّی کە کارکا... ← وا بزانم: نەوارێکمان هەس بەناو «مادّیگری فکریو اخلاقی»

ئەو دەمەی هەرکام بە ئەخلاقی... ← کە باسە لەبارەی: هاودەنٚ بوٚن یا نەبوٚنی ئەخلاق لەتەک فکرا.

## ٦٨- زانێنی وه بێ ئیمان

هەرچەندە زانێن سەرکەوێ ئیمانی دێنێ گەر نەبێ

هەر وەک ئەبێنێ باری زڵمو زۆرو گەڕ کرێتر ئەبێ

بڕوانە بۆ پەڕ تا پەڕی دنیا ئەبێنێ: خوێنەوار

مایەی کولۆلیو نەگبەتن بۆ خەڵکی دێلی کوڵەوار

---

## ٦٩- گیانە وریا بە ...

گیانـە وریـا بـە وڕاوەی خوڵـشناس
وەختە حەیوانیش بخاتە پـێکـەنـێن:
«هەر لە خۆڕا» پۆچە حەتتا بۆ وڵـاخ
هەر لە دەزگاگەل ئەتوم تا عنـصران
سەیری سەیری دۆرو گەورەو جۆربەجۆر
بـۆ مرۆیـێ خـۆ بـە زانـا زانئـەرێ
وایە باوی وەسوەسەو داوی هەوەس

لێت نەکا عەقڵو دڵت بێتـێنو کـاس
«هەر ئەوەندەت پێ هەبێ وادێتە دێن»
خشپەیێ پەوکانێ ئەیکا گوێ قوڵاخ.
تا کە سیلّول و گیـاو خـاوەن ژیـان،
هێ هەسارەی بیحەساوو مانگو خۆر،
چۆنە ناکا کاری خشکێ بۆ کـەرێ؟!
قول ئەکاتە فول حەساو دەردێ لە دەس.

---

نەخڵەتی بە قسەی ئەوانـە ناحـەقـن:
زۆرێ حوکمی عەقڵو، وێستی قەلبو، تەن
«اوّلیـّات» ناکەون هـەرگیـز لـە بـاو

«ئەم قـسانە کۆنـەنو بـێ بایـەقـن»
کۆنە بۆنیان بۆ نیـە، هـەر نوێبـەرەن
هەر وەنە: وێستو، خدەو، وەک نانو ئاو...

---

«نە» لە هـەرچـێ نادیـارێ بـێ فـرە
ئەصڵەنی لەم عالەمەیدا هـەر شـتێ
بەو ئەنازەش بوردی «حس»لێ کول ئەبێ
ئەر لە لات ئەم باسە باش ڕۆشن نەوێ
باش تماشا کە لە سەرتەو تا کە پات
یا لە شانو باڵو قۆڵو دەستی خوەت
قەت وەبەر چاوت، لە چاوو گوێو زمان

لـەو «لـە خـۆڕا»وتنـە، خـۆڕاییتـرە
هەرچەنێ قەدری بەرەو بانتر بچـێ،
ڕۆ بە دنیای تێگەیێنی «عەقڵ» ئەچێ
هەر لە خۆت تێفکرە تا بۆت دەرکەوێ
چێ ئەبێنێ؟ جسمی تەنیا نەک حەیات
پۆس ئەبێنێو مایچە نەک زاتو قەوەت
نایە: دێـنو بێـستنو هێـزی بـەیـان

هەروەها بۆ بانترو بانتر بچۆ
تا وڵاتی وێستو، حاڵو، خولقو خۆ

دەێ هەتا ئاواتو بێزانو هەدەف
تا کە علمو فامو، وجدانو، شەرەف

تا ئەگەێتە عەقڵو ئێمان، چەن هەزار
بۆنی جۆرجۆر هەن هەمۆ هەر نادیار

گیانە بەو گش نادیارە پەی ئەبەێ،
چۆن وەبێ دێتن لە بۆنیان تێ ئەگەێ؟

شوێنەوارە، شایەتێ بۆنیان ئەدا.
خۆتو عالەم شوێنەوار تێن بۆ خودا؟!

—

بەو نەفامە پاڵ بە «مجهول»ەو ئەنێ
مامری کوڵیاگ حەقی هەس پێ کەنێ:

ئەونە خۆی پێ شارەزاو دانسقە بێ
هەر شتێ خۆی پێ نەزانێ پێ نە بێ!!

«ابن راوندی»ش نەخۆشی خۆپەرەس
وای ئەزانێ ئەۆنە خوەی ئەیزانێ هەس:

ئەو حدیثانە کە باسی میکروبن
ئەو ئەیانیدایە بەر تانەو خۆسن:

«چۆن لە ژێری تاقە نێنۆکی تەنێ
گیان لەبەر ئەژیێ؟! ئەویش نەک یەک چەنێ!»

لەو کەسانەی ناحەقو حەق لێک ئەدەن
دڵ بەدەردی «سەرسەرێ بۆن» تۆش ئەکەن،

بۆن کە گوێ شل کەن بین یەخسێرو ڕام
بۆ قسەی وا فەیلەسۆفێکی نەفام.

بۆ مناڵی ئێسە هەروەک «وڕ» وەهاس
باسی وای وا فەیلەسۆفێ خوا نەناس

—

بەم هەڵێتانە هەن ئێسەش خۆپەسەن
چێ نەبێنن یا نەزانن «نفی» ئەکەن

هەس کە لەم چەشنە «پڕۆپۆچ»مان ئەڵێ
یانێ: وێنا کاکڵەداری پۆچەڵێ

ژێرەگیان تۆ شەرتە ئاگای خۆت هەبێ
بەم قسانە ئاشکرات لێ ون نەبێ

—

خوا پەنامان باتو لامان با لە دەس
سەرسەرێ بۆنو، نەفامێنو، هەوەس [1]

## ٧٠– کەی موسوڵمان ئەبی؟

تا زڵمێ هەبێتو تا نەدارێکو کزێ
گەر بێدەنو بێخەمی، مەڵێ انسانم

ڕۆت خۆش بێو دڵ لە کوڵ زمان پڕهاوار
ئەوساکە بەخۆت بڵێ «موسوڵمان» گیانم

---

١ ـ **گیانە وریا بە وڕاوەی خۆڵشناس:** ...و لم یرد إلاّ الحیوة الدّنیا*ذلک مبلغهم من العلم: (نجم/٢٩و٣٠)

## ٧١- پۆچەڵ

ئەی پۆچەڵــە ادّعــای ئیمــانی چــەتــە ئەو گشتە گرفتارنو تۆ هەوڵی خوەتە
تا خەڵکێ خەمێن هەبن بە تەنیا خود خوا «فی اَهْلِهِ مَسْروراً»نو دڵ بێ خەفەتە [1]

---

## ٧٢- وەک دایکێ...

ئازیزی برای هەتا گرفتــارێ هــەبــێ وەک دایکێ بەرۆحمو ژێر بە رۆڵەی نەخوەشە
ئەخوا ئەخەوێ کایە ئەکا پێ ئەکەنێ ئاواتیو هەوڵی، هەر وەشێ رۆڵەکەشە

---

## ٧٣- لە وتن نەهاتگ

لەخوا بەزیاد بێ نیعمەتی باشە بەیان بەڵان
ئەونەش بزانە: زۆر مەبەسان نایەنە بەیان
وەک تامی حاڵو باڵی مرۆی خاوەنی دڵێ
یا هێ بزەی مناڵێ لە کۆش دایکێ میهرەبان
یا داخی دایکو بابەیێ رەحمێنو دەستەنک
بۆ جەرگی ماتی تامی خوەشێ یا شتێکی جوان
داخی کەنێشکە عازەوێ دڵ پاکو پڕ ئومێد
بێبەش لە بۆنی گەورەیێ هاوڕازو رێگەزان
یا ئافرەتــێ، دڵــی، بــەهــەزاران ئومێــدەوە
داوە بە بێبەزەیکی ژیانکەر لە ژن بە ژان
یا هێ مناڵە بێبــەشــە نــازێ دڵــی ئــەڵــێ:
بۆچێ ئەمن وەهــامو مناڵــانیتــر وەهــان

---

[1] ـ «فی أَهْلِهِ مَسْروراً» (انشقاق/١٣)ن و دل بێخەفەتە: لە تێکەی ٧٢دا، نەختێ ئەم مەبەسە، رۆشن کریاگەسەو.

یا دۆ دڵی بەگیانو بەدڵ کۆکو دێلی یەک

خەڵکیش هەڵەی ڕواڵەتی وەک باسی شاو شوان

یا وەک لە پاڵی سفرەی بێڕەحمێ دەوڵەمەن

حاڵی پشێلەییێکی بەهێوای دو ڕێزەنان

دەردی وڵاخێ، باری، لەپای خستوە کە چێ

ماڵداری بێبەزەو بە تەما لێ ئەوێ ڕەتان

یا وەک دڵی بچۆکی خەفەتباری کۆرپەیێ

ماتە لە ماڵە دەوڵەمەنانو منداڵی وان

یا حاڵی دێلی چاڵەڕەشێکی وڵاتی خەڵک

بێبەش لە دەنگێ ڕەنگێ، لە یارێ لە نیشتمان

شاگردی تۆشو تۆڕە وەسایێ کەسێ نیە

جارێ بڵێ، برێ وەکۆ انسان بە لالە گیان

یا وەک قوتەو جرێکەو فرتەی مەلێچکێ

یانێ: بزانە خۆشتم ئەوێ هاولفی ژیان

پێرێ بە شەوقو نازەوە منداڵی پێ گەیان

لای سپڵەگەل ئەوێستە وەسە کۆنە ژی کەوان

حاڵی کەسێ لەوانەیە ئاگاو تێئەگا

بێڕێو شوێنی هەڵمەتو باسی دەسو زمان

حاڵی ئەوەی ئەزانێ: ئەوەندەی کە تێئەگا

وەک یەک ترۆسکەیە لە هەسارەو لە ئاسمان

ئەی خوا دڵێ خەڵات کە بە خۆمو عەزێزگەلم

تێبگاتو، کولێ بداتو، لە مردۆ بخا تەکان [1]

---

١ ـ بەیتی ١١ـ پێرێ بە شەوق و نازەوە منداڵی پێگەیاند     لای سپڵەگەل ئەوێستە وەسە کۆنەژی کەوان.

## ٧٤- «نۆکاو»

کاکە هەژار گیان کاتێ کە ئەتوت: «نۆکاو»، پێم سەیر بۆ ناوێ فێر نابێ
بەشەر عەیبی خۆی ئەوێنە ناوێنێ ئێسە تێئەگەم نۆکاو یانێ چێ

---

## ٧٥- دگانت تێژ مەکە

ئەو دڵەت وا وەختە بۆ دنیا دەرێ ئاخری، دنیا دەری تێرێ هوڵۆڵ
وا ددانت تێژ مەکە بۆ خۆڵو خاک سەورکە صوێزێ خۆت ئەوێتە خاکو خۆڵ

---

## ٧٦- کام «خوەت»؟

«خوەت» دوانی، خوەتێ کە کەیفت بێ مەرگە، جەژنی لەدایکبوونی ئەو
خوەتێتر خوێرێ خوتو خاڵێ کە دۆ رۆژەو هەرای ئەورێیێتەو
جا خوەتو غێرەتت کە بۆ خوەتێ پوچ خوەتی ئازات لە قورێ نەبەستێتەو [١]

---

## ٧٧- چۆن بخۆێ؟

مەگەر تۆ دژمنی خۆتو خوەراکی برژنێتە زکت تا ورگت ئێشێ
لە دەردی تێرێ ئەمرۆ گەر نەزانی سوێ گیانت مەزەو تامی ئەچێشێ
لەوەن بۆ سڵامەتێ پێوێستە زۆرتر مەخۆ هەرچەن ئەوەندەی باڵە مێشێ
موسوڵمان بەر لە برسێ بوێنی ناخوا لە خواردن بەرلە تێرێ دەس ئەکێشێ
ئەگەر وەک پێشرەوانمان بێ خوەراکمان لە زۆر دەردان یەکێکمان نایە پێشێ [٢]

---

١ ـ **قورێ**: بەدەن یا دنیا.
٢ ـ **سوێ گیانت مەزەو تامی ئەچێشێ**: نەخوەشێ (ئەگەر «سوێ»، دنیا بێ)؛ یا پەشیمانێ (ئەگەر «سوێ»، قیامەت بێ)؛ یا هەرتکیان.

## ٧٨– کام نۆکەری کام؟

نەختالێ بە فکری «خۆت»و خەڵکیش بە کەسم
چەن هەر ملۆمۆشی زک وەکۆ مشکو کتک
سێودۆی دڵی خۆت بکەو لەخۆ مەعلوم کە:
سک نۆکەری تۆیە یا ئەتۆی نۆکەری سک [1]

---

## ٧٩– ئێمانی دڵ

ئێمانی دڵە کە تام ئەداتو گڕو گوڕ
ئێمانی بە چورتو گەز هەرایەو مژو تەم
بۆ ئەو لە بزەی گوڵێ هەزار تاو ئەشنێ
«حەف دوڵو کوناو ڕێوی»ە هەر گێچەڵە ئەم [2]

---

## ٨٠– زۆرکار بە چێ زۆردارە؟

گیانە بە حوکمی «سنّەتو کتاب»
بەشەر هاوشانن لە یەک دایکو باب
چێ لە عەرزایە لە ناوو لە ڕۆ
بۆ بنیادەمە هەمۆ بۆ هەمۆ
جا خۆت تێفکرە موسوڵمانی خوا
بەڕێوە ئەبرێ ئەو فەرمانی خوا؟

— — —

ئەی خوشک ئەی برای زڵم لێکراو
بۆ ڕاناچەنێ لە خەیاڵی خاو
دائەکێشێ بۆ ناحەساو گەردەن
لەولایچەو واچێ: «خوا پاسەش کەردەن»!
نەختێ تێفکرە بزانە: زۆردار
چۆن سوارە لە سەر مەردمی هەژار؟

---

١ ـ **نۆکەری سک:** کەسێ، فرە زکنو چڵێس بێ، ئێژن: نۆکەر زکیە. لە حاڵێکا بەڕاسێ، دوژمن زکیە. چۆنکە لەبەر نەوسنێ، زیاتر لەوە وا مەعدەو ڕۆدە، دەرەقەتی بێ، ئەخواو؛ بەو کارە عەزیەتیان ئەکاو، ئەوێتە بایس نەخوەشێیان. پەس، ئیستلاحێ وەک «نۆکەر زک» یا «زک ئاغە» وەختێ دروسە، کە «زک» بە مەعنای «نەوس» بگرین.

٢ ـ **ئێمانی بە چورت و گەز...:** ئێمانی زیهن ئەوەسە کە: «لقد علمت...» (اسراء/١٠٢) یا «و کانوا مستبصرین»: (عنکبوت/٣٨) یا «... واستیقنتها أنفسهم»: (نمل/١٤)

**بۆ ئەو لە بزەی گوڵێ هەزار تاو ئەشنێ:** ئەحواڵ مناڵێ زیهن نەپشکۆتۆ. لەتەک زانایێ بێدڵ (: دڵ لەکار کەوتۆ) هەڵسەنگێنە.

زاڵـمگـەل بــە زۆر خۆیانــە زاڵــن؟ مــەردم کــوێترن ئــەوانــیش داڵــن؟
نە، هەر بە مەردم زۆرکـار زۆرداره بــە زۆر مــەردمــە دەم زاڵــم هــاره

— — —

مــەســـەلــە، گــەلــیٚ دەردی گرانــە کــە ڕیٚــشەی گـشتیش کـزیٚ ئێمانــە
برِیٚ ئەبنــە دار بــۆ دەسـی زۆرکـار بۆ سەر هەرکەسـیٚ کـە بکـا هـاوار
زۆرێکیش لە ترس یـا نـە بـۆ تمـەن هەن بێدەنْن هەن یاریەی زۆر ئەدەن
خەڵکیش لە فیڵی دەسبرِ ئەبـن کـاس بیٚبەر لە عەقڵی حەقو ناحـەقنـاس
(ئەڵبەت وایشئەبیٚ گەلیٚ، کەم یا زۆر هەر لە خڵەتیان بچنـە یاریـەی زۆر)
بە هەرحاڵ، خەڵکی کـزی بـیٚئـەنـوا لە خۆ گلـە کـەن نـە لـە کـاری خـوا
خـوا کردۆمـانی بــە فـامێن تــەیـار لە تەک فـامێنیش، وێـستو اختیـار
قانۆنیـــــشی وا دانـــــاوە بۆمـــــان: هاوشانو، ژێوار وەک یەک بن انسان
چـە تـۆ بـە یاریـە یـا هـەر بێـدەنـیٚ بۆ سواریٚ زۆرکـار ئـەویـە وزەنـیٚ
یـــاخوا وابـبــیٚ ئێمانمـــان پـــرتێن بۆ بێژگە لە خوا سەر نـەخـەوێـنێن [1]

---

## ٨١- چەپکیٚ صەڵوات

چەن جوانە کورسانو دێمـەن بـەهـارانی
چەن خۆشە قاسپەی بەر ڕۆژو نـسارانی
صەڵواتیٚ دڵگرتر، لای خواوە پێشکەش بۆ
پێغــەمبــەری ئــازێز بــۆ ئــالو یــارانی

بۆ دەسەجەمی (لە دوای هەر تێکەیێک)

— —

١ ـ **بەشەر هاوشانن لەیەک دایک و باب:** ئایەت و ریوایەت فرەس.
**چیٚ لە عەرزایە لەناو و لە ڕۆ بۆ بنیادەمە هەمۆ بۆ هەمۆ:** ... ما فی الأرض جمیعاً: (بقره/٢٩) (زۆتر، مەعنامان ڕۆشـنەو کردگـە).
«فهم فیه سواء»: (نحل/٧١) و «فأنتم فیه سواء»: (روم/٢٨). ئەم دو ئایەتە، تەفسێریان گەرەکە. وەلیٚ ئەگەر هەر بێر بەنـە ئـەوە کـە: هەرتک جوملە، «خبری»ن، مەبەستان بۆ ڕۆشن ئەوێتەو.
**بەڕێوە ئەبریٚ ئەو فەرمانی خوا؟** «ئەم» و «ئەو»ی ئیشارە، برِیٚ جار، «ە» ئەنۆسێتە ئاخر «مدخول»ەکەیانەو، وەک: ئەم ماڵە، ئەو شارە. برِیٚ جار، نا، وەک: کورِ، ئەو کورِ بۆ، کە... یا: ئەمشارو ئەوشار. تەوزێح، بۆ ئێرە ناویٚ (برِیٚ جاریش (لە لەهجەی سنە) لەبەر ئەوە ئاخر وشەییٚ، «ئەلف» بیٚ، «ە» ناهێنریٚ).

دێسان لە کوردستان بەزمی بەهارانە
بەزمی مەڵو مۆری دەشتو بنارانە
بێنەوبەرەی کابان نازی پەچەو کۆتان
هۆرتەو بەرەی جۆتیار ئاوازی ئارانە

— — —

دێسان شنەی عەتری شەوبۆ لە ئێواران
کاتێ شەماڵ ئەشنێ بۆنی هەناسەی شەو
دێسان گژەو فێتۆی پۆل پۆلی گاوانێ
شانۆکو مۆسێقای کۆجێو حەسارانە

— — —

چەن جوانە هەڵقونیان بەرغەل لە شێوو دۆڵ
تێکەڵ یەحەو گدگد منداڵە دێهاتێ
گۆرانێو هۆرەو حەیرانو بالۆرە
پڕ دەشتو سەیرانگای دێهاتو شارانە

— — —

کایەی مناڵ خشڵی کوڵانو بەرماڵان
فڕکەی مەلان ملوێنکی بەرملەی کۆسار
لەولا کزەو سۆزی شمشاڵو بلوێرە
لەم لاوە هەڵتێقانی هەرزەکارانە

— — —

هەم کەوتە سەر ئاشتێ ئاسمان لەتەک عەرزا
لەجیەی هەناسەی مەرگ ئاوی ژیان ئەڕژێ
لەولاوە پێری شاخ لەملا جحێڵی باخ
میوانێ هەورانە پێشوازی بارانە

— —

شاخو بنار پەیمانی عەشق ئەبۆژێنن:

هەدیەی بنار بۆنی شەوبۆ لەبۆ شاخان

سەوقاتی کەل بۆ داوێن دەنگی قاسپەی کەو

شاتر شەماڵ ڕازداری ڕازدارانە

— —

هاژەی شەتاوی شاخ ورتەی زنەی پامێرگ

ئەڵحەق دڵی صەد دڵ سەرسامو حەیرانی

چەن خۆشە مەسناو تا ماماتگەی ئاویەر

هەرچەن کە چەن ساڵە بێدەنگی یارانە

— —

بەخوا وەتەن خۆشی، خوا جوانی خولقانی

یاخوا خوەتو خەڵکت ئازادو ڕزگار بن

لەو گشتە دەردانە لەو هەمگە داوانە

لەو دێنفرۆشانی بۆ پۆڵ تەیارانە

— —

بەخوا وەتەن بۆ خۆتو خەڵکی مەزلۆمت

کەیلە دڵم ئەمما هێچم لە دەس نایە

دڵ هەر بە تاسەی خۆتو روڵەتە هەرچەن

گوایە لە داوێنی ئەلبورزی تارانە

— —

یارانی دەر ئەکرێ لێک کۆوەبن جارجار

ماڵو، کەژو سارای فەصڵی وەهاران کەن

بەم چەپکە صەلواتە عەتراژنو ئاوا

وا بزانن ئێستاکەش هەر جاری جارانە؟

— — —

خوایا ئەویٚ دەم کەس ناگا وە فریای کەس

مۆری سەعادەت بیٚ ئەم کوٚڕی صەڵواتە

نامەی عەمەل موٚر کا بوٚ خوٚمو یارانم

بوٚ هەر کە دڵسوٚزی برسیٚو هەزارانە

وەهاری ٦٤

---

## ٨٢- ژیانی ماڵ و خێزان

بەدەن بیٚ نانو ئاو ناویٚ وەلیٚکان     ئەوندەو، وا کەفایەت پیٚ بگەینیٚ

نە تاویٚ دەمگەڕان: کەیفیٚکو، پاشان     پەشیٚمانیٚو نکەی دوسویٚو سبەینیٚ

— — —

خوەراکت جوانو خوٚش بیٚ. باشە؛ ئەمما     بزانە: فایەیە پایە نە خوٚشیٚ

پتر فایەی خوەراکیٚ سوری ئەکەیتەو     ئەدوٚشیو ئەیکەیە مایەی نەخوٚشیٚ

— — —

بزانە: ئەصڵی داو دەرمانە پاریٚز     گەدێگ درگای نەخوٚشیٚنەو نکو ناڵ

لە چەورو، ترشو شیٚرین نوٚشی گیانت     بەڵام وابیٚ لەمەولات لیٚ نەکا تاڵ

— — —

چ عەقڵیٚکە گەدەی خوٚ هەر بئاخنیٚ     هەتا ورگی هەژارت تیٚتە هاوار

ئەوندە فایە باپیٚت نوٚشی گیانت     (لە «مەسئوٚل» هەرچەنیش کاریٚکە نابار)

— — —

بە زوٚر جاویٚنی کەم، زوٚر داخ یا سارد     نەخواردن، وەک لەسەریەک سەردو گەرمان

بناغەی سڵامەتیٚت دانە، ئەگەر هەر     لە هەرچیٚ نەفسی سەرکیٚشت ئەکا مان

— — —

گەمەیچو دەرسوباسیش فەرزە بوٚ ماڵ     ژنو شوٚ پیٚکەوە یا تەک مناڵا

مەکە کاریٚ لەبەر ئەرکو چزو بز     نەمیٚنیٚ فرسەتیٚکیتر لە ماڵا

— — —

فەزای ماڵت بە ڕۆی خۆش پڕصەفا کە    نە وایش دەرچیٚ لە ماڵ قاقاو ترێکە
لە ماڵی پۆرخزیٚو، ناکۆکیٚو، جڵـف    مـەلایکـە دۆرنو شـەیتـان نزێکـە[1]

---

## ٨٣- اسراف و تبذیر

گیانەکەی کاکەی هەرچەنیش دەس بات    لە تۆ جوان نیە «خواردن وەک ماڵـات»
یانیٚ: گویٚ نەدەیٚ، هەرچیٚ کەوتە گێـر،    لە خاس‌و خـراو «اسـراف‌و تبـذیر»

— — —

«اسراف» نسبیەو، زۆرە دەرەجـەی    هەرکەس بە گوێرەی مەسئۆلیەت خوەی
یـەکـەم ئـەوەیـە کـە زۆرتـر لـەوە    پێویــستە بخــۆی یــا بخۆێتـــەوە
دوەم لە دەخڵو خەرجا گویٚ نەدەیٚ    خەرجی خۆت زۆرتر لە دەرامەد کـەیٚ
سـیەم شـێوانن ئـەنـازەو مێـزان:    دەس‌درێژی بۆ حەقـی خـاو خێـزان
چـوارەم لادانـە لـە حـەد نـاوەڕاس    لای‌خوار کۆمەڵتەو لای‌سەریش دنیاس

— — —

«تبذیر»یش یانیٚ: نیعمەت لەدەس‌دان    وەک ڕژتن خۆراک بۆ دەر یا سەر خوان

— — —

جا ئەگـەر اسـراف کـاری حـەیوانـە    «مبـــذّر» ئێتـــر براشـــەیتانـــە

— — —

گیانـە وەزێفـەی تۆیـە گیـان دانـان    بۆ خۆشبەختـیٚو خۆشـی هـەژاران
دەیٚ جا تۆ لەکویٚو زیانـەخـورۆیی    یـا زکـەرۆیـیٚو سـفرە گـورۆییٚ[2]

---

۱ ـ تێکەی ٢ـ **خوەراکت جوان و خۆش بیٚ. باشە؛ ئەمما:** یانیٚ: بەهەرحاڵ. الحکم لله.
تێکەی ٣ـ **بزانە: ئەصڵی داو دەرمانە پارێز:** المعدة باب الدّاء و الحمیة رأس الدّواء. بەلاٚم وابیٚ لەمەولات لیٚ نەکا تاڵ: نکەی دنیاو پەشیمانیٚ قیامەت.    تێکەی ٥ـ **نەخواردن، وەک لەسەریەک سەرد و گەرمان:** ڕێوایەتگەل.
تێکەی ٦ـ **گەمەیچ و...:** یانیٚ: وەک خواردن.
٢ ـ «**خواردن وەک ماڵات**»: ... و یأکلون کما تأکل الأنعام: (محمد/١٢)
بەیتی ٨ مصراع ٢ـ **وەک ڕژتن...:** باسێکمان بۆ بەناو «پاشاخور»
بەیتی ٩ مصراع ٢ـ «**مبذّر**» **ئێتر براشەیتانە:** إنّ المبذّرین...: (اسراء/٢٧) چونکە: دژمنی سەرناسی بەشەر، شەیتانەو؛ دیارە حەز ئەکاتە زەرەردان لە بەشەر. جا کەسیٚ بە «تبذیر» زەرەر با لە بەشەر، وەسە شەیتان‌و ئەوێتە برای.
بەیتی ١١ مصراع ١ـ **زیانە خورۆییٚ:** تەبزێر.
بەیتی ١١ مصراع ٢ـ **... و سفرە گورۆییٚ:** کەسیٚ وا، دیارە نیە لە خەم هەژارگەلە.

## (دوارەکی) ٨٣– چاوڕەمەقەی دنیا

ئەی چاوڕەمـەقـەو مـاق‌مـاوی دنیـا　　بـەنــی دڵ، بــەنــی دنیــای بــێبنیـا
هــا ئــەونــەت زانــێ باروبنــەی ژێــن　　لــەم کاروانـسەرا ناکـاو هــەڵکنیـا

---

## ٨٤– بەرەو دوا!؟

چوار پەلـی دڵـی لـە قـوڕ چـەقێـوت　　بــە تــەکــانێ دەربێنــە، کــاروانی [١]
بارگێنی عومرت بەرەو پـێش ئـەڕوا　　تۆی خاو بەرەو پاش تا کەی ئەڕوانێ

---

## ٨٥– ژیری‌و ئیمان

نەخوێندەوارێ ژیر بـە تـێگـەیێـوێ　　نەخوێندەواری دڵ لە قوڕ چـەقێـوێ
فامت، ئەگەر لەخۆ خەڕەیێ بە زانـێن　　بەختـی گوڵوڵـەیـە لـە لێـو نـشێوێ
بۆچێتـە زانێنـی حـەدیـث‌و قورعـان　　تۆی بۆ زوێڵ وەک کوردی دۆ نەدێوێ
شەیتانە سواری ملتە دای ئەنـەونـێ　　بۆ دەسـپڕێ، یـا ملهـوڕێکی خێـوێ
ئێمـان هــەبــێ نــابێ لــەتــەک زلێکـا　　مەحەبـّەتێ هەتە لە تەک هـەتێـوێ[٢]

---

١ – اقتباس از یک رباعی «ملا شاه بدخشی»، کیهان فرهنگی، شماره ۵، سال ١٣۶۴، صفحه ٣٩.

٢ ـ ... **وەک کوردی دۆ نەدێوێ:** ئەم مەسەلە، بۆ دو مەعنا ئێژنی. یەکێ: چتێ سەیرو سەمەرە بێ وەک ئێژن: «کۆسەی ڕیش پان» دۆ: تامازرۆیێ‌و زۆر پێخۆش بۆن. دیارە: هەر لە زووەوە، کورد، بەوە مەشهۆر بوە کە: خوەشی دێ لە دۆ. مەرحۆمی بابامەردۆخی ڕۆحانێ، لە لاپەرەی ١٩ و ٢٠ی جەڵدی یەکی «مشاهیر کرد»ا، لە شەرحەحاڵی شاعیر و ناودارێکی هەزار ساڵی لەمەوبەری کوردا ـ کە بـڕێ شیعری فارسێی لێ بەجێماوە ـ شیعرێکی لێ تێرێ کە پاش چۆنەوە لە «بخارا»وە بۆ «لەوگەر» بۆ وەزێری بوخارای نوسیوە. بەیتێکی شیعرەکە، ئەمەیە:

بخارا خوشتره از لوگر، خداوندا همیدانی　　ولیکن کرد نشکیبید از دوغ بیابانی.

بە قسەی براییکی ئەفغانی، ئێسە «لەوگەر» شارێکە لە جەنۆبی شەرقی ئەفغانستانا.

ئێمان هەبێ نابێ لەتەک زلێکا　　مەحەبّەتێ هەتە لەتەک هەتێوێ: أذلّة علی المؤمنین أعزّة علی الکافرین: (مائده/۵۴)، هەزار لەقی لێ جیا ئەوێتەو، کە یەکێکیان ئەوەسە.

## ۸۶– بە حەساوی دۆ دۆ چوار

ئەچێتە ڕاو بۆ کەورێشکێ، کەوێ ... ئەویش وەگێرت کەوێ، نەکەوێ
چەنێ مانیەتێ، برسێو تۆنێ بۆن ... چەن لەتر، دڕک وە پاو دەسا چۆن
چەنێ کێشانی گەرماو سەرمایێ ... جارجاریش شکیان سەر، دەسێ، پایێ
تەنانەت گونجان بەرەو بۆن لە تاش ... سەرتاپای عەنام بێ پراش پراش
ئەمانە هەموار ئەکەێ بۆ ڕاوێ ... یا بۆ ڕەفاقەت یا خۆشێ تاوێ
دەێ جا گیانەکەم کڵاو خوەت قازێ: ... بۆ ئەوە کە خوات لێ ببێ ڕازێ،
بۆ ئەوە خەڵکی مەزڵۆمو هەژار ... ڕزگار کەێ لە ڕێ ڕەنجی لە خەسار،
بۆ ئەوە عومرت نەچێ بە فێڕۆ ... بۆ ئەوە بەهەشت کەوێتە دەستۆ،
بۆ ئەوە ببیە ڕەفێقی پاکان ... صوزێ بگەێتە مەنزڵگای چاکان،
ئەر بۆ ئەو هەموە عومرێ دەردو داخ ... یا تفو تانە یا زەجرەوەو داخ،
هەموار کەێ، بەپای حەساو دۆ دۆ چوار ... بەهرەت لا نادا لە یەک بە هەزار؟[1]

---

## ۸۷– تامازرۆیێ خۆشترە

دڵ پڕ ئەداو پەڵپنو کەمبەرگە بێ نەبێ ... مەزڵۆمە بێڕەتانو تەکان بەچکە دەوڵەمەن
ئاوات کە زۆ نەهات نە کز بەو نە نائومێد ... تامازرۆیی خۆشترە بۆ دڵ لە تامی قەن[2]

---

## ۸۸– لە سەرمەستێ خۆشتر

دوعات کە زۆ قەبوڵ نەبۆ، کز مەبە، کزەی ... ئومێدو چاوەنۆڕێ لە سەرمەستێ خۆشترە
ئاواتی گەورە خۆشی بەدێ بێ بچۆک ئەبێ ... قەلبێ بە هۆشترە کە بەجۆشو خوروشترە[3]

---

۱ ـ بەیتی ۳ مصراع ۲ـ **سەر:** «سەر» یەکێکە. لەبەر ئەوە، عەلامەتی «وەحدەت»ی، گەرەک نیە (وەک دەس یا پا).
بەیتی ۷ مصراع ۲ـ **ڕزگار کەێ لەڕێ ڕەنجی لە خەسار:** هەرجۆرە ژیانی، بێژگە لەوە وا لەسەر ڕێەی خوا بێ.
۲ ـ **دڵ پڕ ئەداو پەڵپنو کەمبەرگە بێ، نەبێ:** دڵی وا، هەرنەبێ. چۆنکە باییس هەزار کوڵوڵی و پەستی و نەگبەتە.
**ئاوات کە زۆ نەهات:** «سەکتە مەلێح»
**تامازرۆیێ خۆشترە بۆ دڵ لەتامی قەن:** دڵ و نەفس، هەرکام، جۆرە لەزەتگەل تاویەتییان هەس. تام قەن بۆ نەفس، چۆنە، تام تامازرۆیی بۆ دڵ، خوەشترە لەوە.
۳ ـ **دوعات کە زۆ قەبوڵ:** سەکتە مەلێح.

## ٨٩- بارە کتێو

فەرقی، گەلێ گەلێ هەیە زانێن لە تێگەیێن | زانێن نەبێ نەگیانۆ ببەستێ بە خوڵەوە
علمێ کە خزمەتو هەوەست زیادوکەم نەکا | هیچ پێ مەنازە بارە کتێوە بە کوڵەوە[1]

---

## ٩٠- امّید تبی

رهروان در سوز و راز و ناز سوز | ما بە امّید تبی زان آتشیم
واصلان در منزل مستیّ انس | ما بە حسرت جرعەای کی سرکشیم

---

## ٩١- خزفپرست

آن دل کە قدر غم نشناسد غمین مباد | خمرەی شراب آب سکندرنشین مباد
ارج حیات جان چە شناسد خزفپرست | بر خاک، کیمیای سعادت نگین مباد[2]

---

## ٩٢- ئۆخەیٚ لەو خەمە

ئۆخەیٚ لەو خەمە خەمی لە خەسار | ئەکاتە بەفری شەماڵی بەهار
چە دەردی دنیاس دات نەچڵەکنێ وەک | تکێ فرمیسکی مناڵێ هەژار

---

١ ـ **عیلمێ کە خزمەت و هەوەست زیاد و کەم نەکا:** «لفّ و نشر مرتّب»

**بارەکتێوە:** مثل الّذین حمّلوا التّوراة...: (جمعه/٥)

٢ ـ **قدر غم:** ئەو خەمە، وا وردە خەم، مەحفەو ئەکا (: خەمی لە خەسار ئەکاتە بەفری شەماڵی بەهار).

**غمین مباد:** چۆنکە، خەمی وا، سەرسەری‌یەو، تەکان ناخاتە خاوەنیو، لەباتێ، خێر، زەرەری هەس.

**ارج حیات:** حەیاتی تەنیا تەن، بە خۆش ڕابواردنو، گوێ بە خاسو خراوو، دەردی مەردم نەدانە. وەلێ حەیاتی گیان، بە «محبّت»و دڵسۆزێ بۆ خەڵکە؛ کە: وەبێ ناسێنو، مەسئۆلیەتناسێو تەقالا بۆ نەمانی خراوەو، هاتنی خاسە، نابێ.

## ٩٣– دل ارزشمند

**بر دل که نیست لانۀ قدسیّ غم منـاز　　بر غیر درد رهگـذران نـردغم مبـاز**

**من دوست با وفای تو ای غم ندیده‌ام　　بـر خاکبـاز بـاز نـشد راز پاکبـاز** [١]

---

## ٩٤– هه‌ر دڵیٚ ماوه

**گه‌لیٚ له‌یلیٚو مـه‌جنـۆن هـاتن چـۆن　　هه‌ر دڵیٚ ماوه‌و خێڵه‌که‌ی مـه‌جنـۆن**

---

## ٩٥– چ تۆ، چ میکروبیٚ!

**گه‌ر هه‌ر له هه‌وڵی کۆکو خۆشبۆنی ژیانی**

**ده‌عبای‌تریش هه‌ر وان چ میکرۆبیٚ چ فیڵیٚ**

**پێت به‌رنه‌خوا به‌خوا له‌به‌ر چاوی مرۆی ژێر**

**ـ لای‌که‌م ـ که‌روگا پێش له تۆن هیڵیٚ دو هیڵیٚ** [٢]

---

١ ـ **بر غیر درد:** ده‌ردی هه‌م مه‌عنه‌وی‌و هه‌م مادی.

**نرد غم مباز:** له‌باتیٚ خه‌م بۆ ماڵو ده‌سه‌ڵاتو شتی وا، غه‌م بۆ خه‌ڵکی به‌جیٚیه که ڕێبوارن‌و؛ که‌چیٚ، ئه‌گه‌ر داچڵه‌کان: (إنذار) نه‌بـیٚ، وه‌ک ئه‌وه عومریان هه‌مێشه‌یی بیٚ، دڵ ئه‌به‌ستن به دنیا؛ تا ئه‌نازیٚ، که ئه‌گونجیٚ: هه‌ر بۆ دنیا، ناحه‌ساو بکه‌ن، که: لای‌که‌می، زه‌ره‌ره له عومری بیٚبڕانه‌وه‌ی خوه‌ی.

**... تو ای غم ندیده‌ام:** خه‌می حه‌ساویٚ، ده‌ست به‌رناداو، لێت جیا نابێته‌و، تا سه‌ربه‌رزت نه‌کاو نه‌تگه‌ینێته خوه‌شبه‌ختیٚو نه‌تگه‌ینێته لای خاسان. ده‌یٚ چه‌ی ئه‌م دنیا، ئاوا، به وه‌فاس؟

٢ ـ **ـ لای‌که‌م ـ که‌روگا پێش له‌تۆن هیڵیٚ دو هیڵیٚ:** بل هم أصلّ چۆنکه: ئه‌گه‌ر وابیٚ، ١ـ هه‌ر بۆ ئیمرۆتی‌و، خه‌می صۆزیٚ خوه‌ت نیه، ٢ـ گویٚ له خاس‌و خراوو، له وه‌زعی خه‌ڵک ئاده‌یٚ. ده‌یٚجا، بۆ ئه‌و جۆره ژیانه، که‌روگا، ئازاترن. چۆنکه تۆ ـ ئـه‌گـه‌ر لـه فکـری عومری هه‌میشه‌ییٚتا نه‌وی ـ لای‌که‌م هه‌ر فکری داهاتۆی ئه‌م دنیا، یا ـ لای‌که‌م ـ ژه‌میٚترت هه‌س، یا ماڵه‌که‌ت بۆ زمسان تـه‌یـار ئه‌که‌یٚ. ده‌یٚ خۆ که‌روگا، ئه‌وه‌یچیانه نیه!

## ٩٦– کوا موسوڵمان وا ئەبێ

**کاکەلێ تۆخوا کە تۆ هەوڵێ نەدەیْ دێنی خودا**

**بێ نەجات با بەندەگانی دێڵو بێتێنی خودا،**

**چۆنە پڕکێشێ ئەکەێتو خۆ موسوڵمان ناو ئەنێ**

**پەیڕەوی پەیغەمبەر و پابەندی ئائێنی خودا؟**[1]

---

## ٩٧– کاسە کەلێ!

**ئەم دەفرە ژەنْگنە کە دڵم خۆشە یانێ دڵ**

**نەک کاسە کۆنە کاسەکەلێکی بە تۆزو گڵ**

**ئاخ بۆ گڕێ لە داخی خەمی مەردمی کوڵۆڵ**

**تا لەو هەمۆ تعلّقە پۆچەی بکاتە کڵ**

---

## ٩٨– بێ ودمی هەناسەیێ

| | |
|---|---|
| **زانێنت ئەگەر لە شانی بەحران شان با** | **سیحری قسەت ئەر تانە لەصەد سەحبانبا** |
| **بێ ودمی هەناسەیێ کە تامی گیان با** | **با هەر بقونێتو سەر لە بن هەوران با** |

---

١ ـ پەیرەَوی پەیغەمبەرو پابەندی ئائێنی خودا: و ما لکم لا تقاتلون...؟! (نساء/٧٥)

**ئەم دەفرە ژەنْگنە:** ژەنْگی خەتاو تاوان

**...کاسەکەلێکی...:** دڵێ کە نەیتوانیوێ «فطرِیّات» خوەی ڕابگرێ، وەسە کاسەکەلێ، کە ئەو ئەنازە وائەشێ، ڕاناگرێ.

**ئاخ بۆ گڕێ لە داخی خەمی مەردمی کوڵۆڵ:** لە «ئیکسێری گەورە»دا، باس کریاگە لە تەئسێری خۆشوێستنی هەژاران.

**تا لەو هەمۆ تعلّقە پۆچەی بکاتە کڵ:** بەڕاسێ، ئەگەر گڕێوا بەربێتە دڵ، ئەیکاتە کڵو، هەرچێ ئاژاڵە، گشتی ئەسۆتنی.

## ٩٩– بەڕەزا گیای تۆنیە

نەفسی چەڵەک بە هەڵپەیە هەرتا لە خوانی خـۆڵ

دڵ هەرچێ هەوڵی هەوڵی هەبێ باوڕت نەبێ

ڕێبواری سەختەوانی کەڵەی سەڵتی پێ ئەوێ

تۆی مێرگەوانی شل بەڕەزا کەی گیات ئەبێ[1]

---

## ١٠٠– «ایّاک نعبد»ت...

ڕێ ڕابەرانی ڕێبڕی ئازای ڕچـەشـکێن بۆ دێلی خۆڵو کایەکلێ کەی ئەبێ بەبێ

دڵ لادە وەک مڵە لە مڵو مۆشی خاکوخۆڵ «ایاک نعبد»ت بە قسەی سەرسەرێ نەبێ[2]

---

## ١٠١– هەر ئاواتە

ئەم گشتە دۆکەڵو تەپو تۆزی هەواو هەوەس!

دڵ ماوە بێهەناسەو سۆمای چەمو گەرۆ

گیانێ، تەکانێ لای تووەوە گەر نـەبـێ نیـە

«ایـّاک نعبد»م مـەگـەر ئـاواتو ئـارەزۆ[3]

---

١ ـ **دڵ هەرچێ هەوڵی:** اضطراب و تعجیل. **هەوڵی هەبێ:** تەلاش و کوشش

**... بەڕازە کەی گیات ئەبێ:** «جهاد» یانێ: قەبۆڵی سەختێ و دەردێسەر.

٢ ـ **مڵ و مۆشی خاک و خۆڵ:** ئەگونجێ ئەم وشە لە یەکخستنی دۆ کەلیمەی «مڵە»ی کوردێ هەورامێ و، «مـوش»ی فارسـی، دروس کرابێ بۆ گەیاندنی مەعنای ئەو حاڵەتە کە مشک هەسی بۆ خواردەمەنێ ـ لەم جۆرە تەرکیبە هەس لە کوردیدا وەک وشەی «گوێقولاخ».

٣ ـ **دڵ ماوە بێ هەناسە و سۆمای چەم و گەرۆ:** چاوی دڵ، بێسۆما ماوەو؛ گەرۆی دڵ، بێهەناسە.

## ١٠٢– به «دگل...»...

بــه «دگــل دگــل دانــت پــیٚ ئــەدٚەم» ئامانه لــه گیــان مــەردم بــەر نــەویٛ
صوٚزیٛ خوٚ زوٚرکــار ناگاتــه فریــات که ئەسپەردەیان کردیٛ سەر نەویٛ [1]

---

## ١٠٣– خواییٛ له توٚ جوانه

یا رٚەب له توٚوه جوانه خواییٛ وەها که من
بەندەیکی هێچو پوٛچو گەنو ناسپاسـی تـوٚم
خوٚم زولٚمو ناحەقێم له حەقی خوٚم نواندو وا
هێوامه رٚوحمی توٚ قەرەویٛ کاتەوه له بوٚم [2]

---

## ١٠٤– نەزانیٛ و سپلٚەییٛ

خوا وایه بوٚت: ئەگەر لەوه بوٚ خوٚت شەرٚه گەرێی
شوکرت ئەکاو به چاکه جەزات پیٚ ئەداتــەوه
تیٚفکره: چەن نەزانیٛو چەن سپلٚەییٛ ئەویٚ
توٚ بیٛو بپیٚچیٛ داوی کولٚوٚلیٛ بــه پاتــەوه [3]

---

١ ـ **به «دگل دگل دانت پیٚ ئەدٚەم»:** منالٚگەل، وەخت کایەی نابارو زالٚمانەی «کەلٚەشێره شەرٚیٚ»، به کلٚەشێرەکەی خوەیان ئەوت، بوٚ ئەوه بەری بەنه گیان هاو بەنیٛنەوعی خوٚی!

٢ ـ ... **بەندەیکی هێچو پوٛچو گەنو ناسپاسی توٚم:** له موناجاتی حەزرەتی شافعیدا هەیه:

إلهی! لإن جلّت و جمّت خطيئتی فعفوک من ذنبی أجلّ و اوسع.

له «مفاتيح الجنان»ا، شیعریٚ که ئەو بەیتەی تیایه، بەهیٛ حەزرەتی علی ـ س ـ دائەنیٚ. بەلاٚم ئاشکراس که وانیه. چوٛنکه له نێوه بەیتێکا هەیه:

الهی! بحق المصطفی و ابن عمّه... .

**هێوامه رٚوحمی توٚ قەرەویٛ کاتەوه لەبوٚم:** قل: يا عبادی الّذين أسرفوا علی أنفسهم! لا تقنطوا من رحمة الله...: (زمر/٥٣) + و يكفّر عنكم من...: (بقره/٢٧١) + ... فأولئک يبدّل الله ...: (فرقان/٧٠)

٣ ـ **شوکرت ئەکاو به چاکه جەزات پیٚ ئەداتەوه:** إنّه غفور شكور: (فاطر/٣٠) + و لنجزينّ الّذين صبروا...: (نحل/٩٦)

**... داوی کولٚوٚلیٛ به پاتەوه!:** چوٛنکه: عليها ما اكتسبت: (بقره/٢٨٦). جا ئەو وەختە، خوای بەو هەمگه رٚەحمەتەوه، لـه خـوەت، نـارٚازیٛ ئەکەیٛ.

## ١٠٥– بێ سەقامی اطاعەتی دوژمن

زڵمت کە لێ بچێ لـە نـەگروێـسی زاڵمـێ[1]

بۆ توڵە خۆخوەراسو خەوت لێ حەرام ئەبێ

هیچ دوژمنێ هەزار یەکی نەفست شەڕی نیـە

چۆنە لە شوێنی ئەمری، دڵت بێسەقام ئەبێ[1]

بەهار ٦٤

---

## ١٠٦ – ئاخ بۆ ڕاپەڕینێ

ئـاخ بـۆ دەنـێ یـا شمـشاڵێ — یـا ورتــەیـێ گرۆگـاڵێ

لـــە ئـــاگری دڵو دەروٚن — بڕژێنێتـــە دەر تۆزکـــاڵێ

لـەخـەو ڕاپـەڕنـێ خـەفتگـێ — لـە کـەفتگـێ بگـرێ بـاڵێ

ڕچـەی چـەن سـاڵە بـشکێنێ — بـۆ ئـەهلـی هـەواڵ هـاواڵێ

دەرمـان کـا دەردی هـاودەردێ — یـا بێرێتـە حـاڵ بێحـاڵێ

حاشـا لـە بـۆ هـەر بـەخبـەخـی — دەمتـەقێنـان قاڵمـە قـاڵێ

---

## ١٠٧– تاوێکت بەفێڕۆ نەچێ

ڕۆڵەم ئـەگـەر بـاش بزانـێ قیامـەت — بۆ باشان چۆنە چەن خۆشو جوانە،

تـەنیـا تاوێکـت بـڕوا بـە فێـڕۆ — لـە لات قێمـەتـی لـە ملیـۆن بانـە

---

١ ـ **نەگروێسی:** موخالفی «خوەشەوێس». **خوەراس:** ئاسایش و ئارامش.

**هیچ دوژمنێ هەزار یەکی نەفست شەڕی نیە:** دژمنگەلتر، ئەوە توانیان دنیات لێ تاڵ کەن، دەێ نەفست ـ ئەگەر دنیایچت تـاڵ نەکا ـ خۆ قیامەتت تاڵ ئەکا. خۆ مەعلۆمە: دنیا، هەزار یەکی قیامەت نیە.

## ١٠٨- زانێنی بێ تێگەیێن

هــاوار لــە زانــێن وەبــێ تــێگــەیــێن  دەریـایـێ وەبـێ چـۆڕێ ئـاوی ژێـن
ئەر هەوری ڕەحمەت پاڵفتەی نـەکـا  مـەزرا نـابۆدو ئیـسقا زیـاد ئـەکـا[1]

## ١٠٩- ئاخ بۆ فامێ

ئــاخ بــۆ وا فــامێ تــێبگــا ئاســان  لە قسەی دۆس‌و باسـی خواناسـان
لــە حــاڵ منــاڵی فــەقێــرو هــەژار  لــە داخــی دایـکو باوکـانی نـەدار
لــە دڵ شــاگردی وەســتایێ دڵــڕەق  کەس فریای ناگا وە دۆ قسەی حەق
لــە دڵــی بێکــار کــەوتــوێکی پێــر  دڵسۆزێ لە ناو خـەڵکێ نـەزانگێـر

## ١١٠- نیشانەی ئێمان...

چـاوەکـەم لــە تــەک خێزانــی ماڵــا  ناوچاو مەیرە یەک ڕۆ مـەتورشـێنە
نیشانەی ئێمان ڕوی خوەشـە؛ ئـاگر  لـە خـۆو خێـزان هـەڵمـەگرسـێنە[2]

## ١١١- هەزار گیانم لە ڕێت

ئەگەر ودمی هەناسـەی تـۆ نـەبایـە  ئەمن چێ بۆم مەگەر هەر خوا بزانێ
لە تۆوە گەیوە سەرمایـەی حـەیـاتم  ترۆسـکەیکـی دەرۆن تـامی ژیـانێ
لە من بۆ من لە مـن فـەرزو نزێکتـر  هەزار گیانم لە ڕێت ئەر بۆنە گیانێ

---

١ ـ **هاوار لە زانێن وەبێ تێگەیین:** «علم لاینفع».

٢ ـ ...؛ **ئاگر لە خۆو خێزان هەڵمەگرسێنە:** بە ناوچاو تاڵکردن، ناکۆکێو، شەڕو، قێنو، خەفەت ئەکەوێتە ناوماڵ؛ کە ئەوە ئاگرێکە بۆ خوەتوو خێزانت لە دنیادا. ئەنجا بەو ڕەفتارە ناباره، زڵم ئەکەێ لە خێزانو؛ ئاگری قیامەت لەخۆ هـەڵئـەگرسـێنی. ئـەیـچ‌گـونجێ: خێزانیشت لەقێن توا، بکەونە سەربار فرەجۆر لە خراوێو ناموسوڵمانێ، کە ئەوانیش، بەم جۆرە بنێری بۆ جەهەنم.

## ١١٢– وەک قومقومە

ئەر سەرنەکەوی لە خاکی بێگیان      یا دەرنەکەوی لە تۆی تەڵەی نان
وەک قومقومە سەر هەڵێنە دانە      وەرزش بکە تا ئەوێتە «شعبان»[1]

بەهاری ٦٤

---

## ١١٣– ئاخ بۆ دڵێ

ئاخ بۆ دڵێ پڕ لە خۆشەوێسێ      بگارە بدا لە بگار «بۆچێ؟»
«بۆ عافیەتەکەی، ئاو نەخواتەوە»      پێ بێگیان ژیان هێچێ بێو پۆچێ[2]

---

## ١١٤– مەوە حەماڵی شەیتان

بە پۆرخزێو بە ناوچاوی تاڵ      ژیان تاڵ ئەوێ لە خێزانی ماڵ
شەیتان پێ خۆشە خێزان ناکۆک بن      گیانە بۆ شەیتان مەوە وە حەماڵ

---

١ ـ **ئەر سەرنەکەوی لە خاکی بێگیان:** یرفع اللّٰه الّذین...: (مجادله/١١)

**یا دەرنەکەوێ لەتۆی تەڵەی نان:** پایەو بنچێنەی «ئازادەیێ» ئەوەسە: لەناو تەڵەی مادّەپەرستێ،بیتە دەرەو. چۆنکە تا وەختێ مادّەپەرس بێ، هەر ئەگونجێ، خۆ بفرۆشی لە هەڵێکا. جا ئێتر: تۆ چەو، ئازادەیێ چە! هەرچێ بایش بکەێتە خۆت (بۆ: پاساکردنی پەستیی خۆفرۆشێ!)

«**شعبان**»: شعبان بی‌مخ.

٢ ـ **بگارە بدا لە بگار «بۆچێ؟»:** «بۆچێ؟»، کاری عەقڵە. حاڵی «غەرێزە»و «دڵ»، بۆ بەشەرو حەیوانات، بێ «بۆچێ»ە؛ هەرچەن ئەکرێ، دوێن لە دەلێلگەل پەیابۆنی. یانێ: گیانداری، برسی ئەبێ، یا بەچکەی خوەی، ئەحوبێنێ، بێئەوە: بێری، لێ بکاتەوە. جا ئەکرێ، ئێمە لەبارەی دەلێل ئەو حاڵگەلەو، باس بکەین.

«**بۆ عافیەتەکەی، ئاو ناخواتەوە**»: کاورا ئاوی خواردەو. وتیان: عافیەتت بێ. وتی: وەڵا، کاکە، بۆ «عافیەت»ەکەی، ئاوم، نەخواردەو. هەر تۆنێم بۆ. ئاخ بۆ مەحەببەتێکی گەورەی وا، کە کاری، بەسەر هیچ مامەڵەو خاسو خراوێکەو نەوێ! ئەصڵەن بێ «گیانی ئینسانی» ـ کە بەو مەحەبّەتە پەیا ئەوێ ژیان بە پۆچێ بزانی.

**بێگیان ژیان:** «بێگیان ژیان» یا «ژیان وە بێگیان».

**هێچێ بێو پۆچێ:** وەک ئەوانە وا تەواوی تەقالایان، هەر بۆ دنیایە (: ضلّ سعیهم...): (کهف/١٤٠) جا چ گومبۆنی، لەوە خراوتر، کە: هەر مردی، هەرچێکت کردو، هەبۆ، هەمۆ بۆ بە هێچ؟!

## ١١٥– زەحمەت کەمتر، خزمەت زۆرتر

گیانە تێکۆشە لە تەک مەردما       زەحمەت کەمترو خزمەت زۆرتر کەێ
تەنیا بە فایەی زۆرتر گەیاندن       بە پلەی بەرزی «خیرالنّاس» ئەگەێ [١]

---

## ١١٦– بەرەو کام لای؟

شەیتان حەز ئەکا فێزنو موٚن بێ       ڕەزای خوایش لەسەر ئەخلاقی جوانە
جا سێودوٚی دڵ خوەت بکە: ئارەزوٚت       بەرەو ڕێگەی خوا یا لای شەیتانە

---

## ١١٧– خزمەت کە بە خەڵک

چاوم تێکۆشە خزمەت کەێ بە خەڵک       بە دەم بە قەڵەم بە هەنْاو بە ماڵ
باشتر لە گشتێ: وە ڕێگە خستن       بەرەو خۆشبەختێ ئەمماڵو ئەوماڵ
دوٚ دنیای خەڵکو هەتا هەتای خوٚت       خۆش بێ چش با هەر دنیات ببێ تاڵ [٢]

---

١ ـ «خیرالنّاس»: «خیرالنّاس أنفعهم للنّاس»: حەدیث. جا، خزمەتی بەپێو بە ئەنازەی دەسەلات، کە ئەکرێ. جۆرجۆر بێ یا کەمو زیاد بێ.

٢ ـ **بەرەو خۆشبەختێ ئەم ماڵ و ئەوماڵ:** هەرچەن هەرچێ خزمەتە، هەر باشە. بەلام هیچکام ناوێتە «خستنە سەرڕێگەی خوەشبەختێ» چۆنکە هەم لە گشتێ گەورەترەو؛ هەم سەمەری، هەر نابڕێتەو. بەلام نەکەێ ئەم حەقێقەتە بکەیتە بیانکێ بو لادان لە خزمەتگەل بۆچکو لازم. چۆنکە بڕێ وەخت کارێکی چکۆلە بۆ خێر، یا لادانی شەڕ لە کەسێ، ئەگونجێ لەلای خوا یەکجار خوێنشیرێنت کا.

**دوٚ دنیای خەڵک و هەتا هەتای خوٚت      خۆش بێ:** وەختێ تۆ لەو ڕێگەوە تێکۆشیو، حەساوێش تێکۆشی، ئێتر ئەگەر نەتێجە دنیایییەکەیچی نەوێنێ، مامەڵەکەت، هەر بەرەندەس.

## ١١٨– ژیانی بیٚ سم و دم

ژیـــانی دنیـــا تاویٚکـــه دەخێـــل
لەکێسی نەدەیٚ بە عەزیـەت مـەردم

لەبیٚنەو بەرەو لە جـاو جـوٚلٚ گـەڕیٚ
ژیـــان خوٚشـــترە وەبـــیٚ ســـمو دم [١]

## ١١٩– خوٚت بە هەوا مەفروٚشە

گیانە بە هەوا دەخێلە خـوٚ نـەفروٚشـی
دەس نایە خەسار نەبیٚ لە ئەو سەودایە

لە سویٚش بگەڕیٚ، ئەتوٚ گەلیٚ مایەت هەن
هیچیان نیە وەک هەوا، هەواو بیٚمایە [٢]

## ١٢٠– باروبنەت لە هەوا نەبیٚ

باروبنەت لە مەیلو هەوا کوٚوە بیٚ سبیٚ
دەستت لە بن هەوانەی خاڵیٚوە دەرئەچیٚ

عومری دو ڕوٚژە فرسەتە دوٚبارەکیٚ نیە
دڵسوٚزی خوٚ بە با بە کلاچوٚن هەدەر نەچیٚ

## ١٢١– ئەی دنیای بیٚوەفا!

ئەی دنیە خولت لە ئاش ئەکا ئەی دنیا
بوٚ هیچکە وەفات نیە تـەکـا ئـەی دنیـا

وەک خەونو خەیاڵیٚکی دەمیٚ هەیٚتو نیٚت
گەوج ئەو کەسە دلٚ پیٚت خوەشئەکا ئەی دنیا

## ١٢٢– ئەی دنیا نە هەیٚتو نە نیٚت

ئەی دینە ئەتوٚ چیٚت کە نە هەیٚتو نە نیٚت
هەردەم لە ڕەنٚیٚ دویٚنیٚو ئیٚسەو صوٚزیٚت

---

١ ـ **لە بیٚنەوبەرەو لە جاوجوٚلٚگەڕیٚ:** ئەرکو دەردیسەری بەڕیٚوەبردنی چتی زیادیٚو تەشـرٖیفاتیٚ، بیٚژگـە: پـوٚزو، مانیـەتـیٚو، عـومر خەساربوٚن، چەی هەس؟

٢ ـ **لەسویٚش بگەڕیٚ، ئەتوٚ گەلیٚ مایەت هەن:** بوٚچە عومرت نەکەیتە سەروکار چتیٚ بەکەڵک، نەک هەوا؟

خۆزگەم بەوە دائەنیٚ نەبۆنیٚ بۆ بون    پیٚ ڕەنجی خەسارە زەرقو بەرقی کوڵێت[1]

---

## ١٢٣– گەر پەروەرشو ...

ئەو کاتە مەلوٚتکە بۆی، لە بێچۆی هەرچیٚ

بێکارەترو نەزانترو کەمتر بۆی

گەر پەروەرشو هیدایەتیٚ نەبوایە

هەنگاویٚ بەرەو بەرو بەرەو بان نەئەچوی[2]

---

## ١٢٤– با مەکە خوٚتو ...

ساوەی لە تنوٚکە ئاوەکەی دوێنیٚو پێر    وا با مەکە خوٚتو ئەونە ناز مەفروٚشە

خزمەتیان کردی تا گەیێتە ئێرە    انسان بە ئەتوٚش لە خزمەتان تێکوٚشە[3]

---

## ١٢٥– هەرچیٚ بۆ وەختی خۆی

هەرچیٚ هەیە لە وەختی خوەیا بایەقی هەیە

دنیاو کەوێڵی وێڵکە لە «وجـّهت وجهی»ا

خوزگەم بەوە لەکاتی حضورا لەهەرچیٚ هەس

بێژگە لە خوٚشەوێسیٚ حەساوی ئەکا جیا[4]

---

١ ـ **خۆزگەم بەوە دائەنیٚ نەبۆنیٚ بۆ بۆن:** چۆنکە: بۆنی ئەم دنیا، ئەوەسە کە ئەزانی کە: هەر بەر لە مردنیش، وەسە نەبۆن، بەڵام بۆنی قیامەت، لهی الحیوان: (عنکبوت/٦٤).

**پیٚ ڕەنجی خەسارە زەرق و بەرقی کوڵێت:** ڕاوچیٚ تاویٚ لە کوڵێتا دائەنیشیٚ بۆ ڕاو. ئێتر خوەی مانگ ناکا بۆ ڕازاننەوەی کوڵێتەکە. دەیخۆ صەد ساڵیش عومری دنیا، لەچاو عومری بیٚپایانی بەشەر، لە تاوەکەی ناو کوڵێتەکەیش کەمترە.

٢ ـ **گەر پەروەرش:** پەروەرشی بەشەرو، هەر سیٚجۆرە هیدایەتە فیتری‌یەکەی خوا.

٣ ـ **... تنوٚکە ئاوەکەی دوێنیٚ و پێر:** من نطفة: (عبس/١٩). خلق من الماء بشراً: (فرقان/٥٤)

**انسان‌بە ئەتوٚش لە خزمەتان تێکوٚشە:** جا هەرچیٚ ئینسانتر بی، خزمەتت، فرەتر ئەوێتەو.

٤ ـ **دنیاو کەوێڵی...:** هەرچیٚ لە ماڵو، شمەکی دنیات هەبیٚ، هەر وەسە کەوێڵێک بەو خرۆپێتاکەوە، هاتیا. **کەوێڵ:** خانەباخ.

## ١٢٦– خوزگەم بە سوجدەی ...

**خوزگەم بەوە لە سێوەری «وجـّهت وجهی»ا**

**تاویٚ لە تاوی ئـاگری دنیـا حـەسـایەوە**

**خوزگەم بە سوجدەی ئەو کەسە وا نزێکئەبیٚ**

**جیٚ بوٚ مەلایکەیـش نـەمێنـیٚ بـەلایـەوە** [١]

---

## ١٢٧– کوٚلێتی حەشار

| | |
|---|---|
| **چیـە دنیـاو دەمو دەزگـاو بـساتی** | **کـەویلێکـە لــە هاوێنــە هــەواریٚ** |
| **بەخـوا ژێرانـەتـر تـیٚ بفکـریٚ پێـت** | **ئەبێتە عەینـی کـوٚلێتی حـەشـاریٚ** [٢٧] |

---

## ١٢٨– نیعمەتی پڕ زەرەر

**بە زیاد نەبیٚ ئەو نیعمەتە پیٚی لێم شێویٚ:**

**مشتیٚ خوەڵی دویٚو سوێم وەبیٚ تاوو تـێن**

**دوٚ بانتری نیعمەتان کـە عـەقـڵو عـیلمن**

**با بکەێتە خوەتو پیان بنازیٚ، گەوجـین** [٣]

**بەهاری ٦٤**

---

١ ـ **لە تاوی:** گڕو بڵێسە

**خوزگەم بە سوجدەی ئەو کەسەوا نزێک ئەبیٚ:** چۆنکە: أقرب ما یکون العبد... .

٢ ـ مەرحۆمی کاک ئەحمەدی ئەیافەت، ئەو شیعرەی، لەبەر کردۆ بوٚ ئەوە: وەختیٚ حوکمی ئیعدامی، پیٚئەدەنو ئێژن: وەسیەتنامـەت بنۆسە، لەناو وەصیەتنامەکەیا بێنوسیٚ. باسی ئەو کاک ئەحمەدەم کردگە بوٚ برٚیٚ لە یاران، کە: چـوٚن، دوای بـەینـیٚ، دڵێکـی گـەرمو پڕعاتفەی پەیا کردۆ.

٣ ـ **دۆ بانتری نیعمەتان کە عەقڵ و عیلمن:** دیارە کە: «ئێمان» بانترێن نیعمەتە. وەلیٚ قسە لە نیعمەتگەلێکە کە بگونجیٚ ببنە هوٚی با لە خوٚکردن. تەقوایش هەر لە عەقلو عیلم، یەکجار بانترە. وەلی ئەویش لەو چەشنە نیعمەتە سەر لیٚشێوێنە نیە.

**با بکەێتە خوەت و پیان بنازیٚ، گەوجێن:** ئەو دۆ نیعمەتە گەورە، وەختیٚ باشن فایەت پیٚبگەینن. دەێجا ئەگەر بـات کـردە خـوٚت، دیارە: زەرەرت لیٚ ئەدەن. ئەووەختە: عەقڵ: گەوجیە! عیلم: گەوجی‌یە!

## (دوارەکی) ١٢٨- دارُالهوی

حبیبـی لِقَلـبُ العـینِ تنـبض بـاْلهَوی | و بِاْلحُـبّ روحُ القَلـبِ فـی وَکـرِهـا تَجْـری
بِکُـمْ کَـمْ اتـی الحیَـرانِ لِلْحَـقّ رَحْمَـةً | فَـرحمـةُ ربِّ العـالمین کمـا تَـدری
رسـالتک الکُبـری بلَغـتَ کمالهـا | و لکـن تُـری »قطبـاً« هُـدی اکْبَـرِ الفطـرِ
اِذا لَـم تَلِـق عـین التـوی بِقُـدُومکُمْ | فَـدارُالهوی قَـرَّت علـی الْحُـبِّ و القَـدْرِ

تاوصانی ٦٤

---

## ١٢٩- سێ پرسیار

ئەگەر ئەرکی گرانی ماڵو منداڵ | تەنێ لێ هەڵچنێوی بێتە سەر حاڵ،
بە تامو تێن بەجێ نایێ عیبادەت | ئەنامت مانوەو دڵ هەوڵی مەینەت،
لەباتێ خەم کە: بۆ ئاواو وەهایە | سرنجێکی دڵت بە، چێ تیایە.
بەڵام ژێرانە ناخی دڵ دەرێنێ، | قوماری ژێنە نەک خۆ بخڵەتێنێ
لە بۆ سێ پرسی نرخی بۆنێ دانان | پەیاکە راستەقێنە سێ وەرامان
یەکەم: بەندەی هەوای یا خوا؟ دوەم: دڵ | لە هەوڵی پاشەڕۆژە یا هەڵەی گڵ؟
سیەم: عاڵەم فدات یا تۆ فدای خەڵک؟ | بەمانەن ژێنی بایەقدارو بێ کەڵک.
ئەگەر بەنّەی هەوائیتو دڵبەنی گڵ | بەتۆن عاڵەم گرفتار بۆنو ماتڵ،
بەخوا گیانە بەجێس هەرچەن بخۆیخەم | بە نەختێ بانو خوار تۆزێ فرەو کەم
(ئەگەرچێ بۆ کەسێکی وا عیبادەت | نیە بێژگە جمو جۆڵو ڕواڵەت)
ئەتۆ هەیتو دو ڕۆژی تۆکو نێوێ | دەجا چۆن دێقنەکەێ گەربۆت نەلێوێ
ئەوەش پێت وایە تامو تێنو حاڵە | خەیاڵی خاوی خانۆچکەی منالە

---

بە ئەو ئەحواڵەوە هەرچەن بەناو بێ | لە ئەم دنیایە تەنیا خوەت حەساو بێ،
ئەگەر بێ هەر ئەنۆست بێڵەکانێ | کەسێ ئەنّازی زانێنت نەزانێ،
وەکۆ باران دراوت لێ ببارێ | لەپشتی هەورەوە خوەر بێنیەخوارێ،

له حاس زۆرو کەڵافەت عۆج و ڕۆسەم — له بێ‌هێزی‌و له ڕێزی لێک بنێن دەم،
وەها خۆ جوان‌و دەنخۆش بێ نە یوسف — دیاری دا، نە داوودت ببێ لف،
له بەر جوانی قسەت، ون بێ له ناوان — هەواڵی سێسەرۆن خەنساو حەسسان،
لە فێڵ‌و وردیا کارت وەها بێ — کە «حەو کێوو کوناو ڕێوی» تیا بێ،
بە ناو بانی بێ بە ناوی باوکو باوا — شەوو ڕۆژت بە نوێژو ڕۆژگ ئاوا،
ـ بەڵام هەر توکڵێکی نوێژو ڕۆژۆ — کە هەر ماندوت ئەکاو برسی‌و تینو، ـ
له بەر سفرەت نەوی بێ ناوی حاتەم — ئەوانەو صەد ئەوەندەت لێ ببێ جەم،
وەکو منداڵی‌و سەرگەرمی خوڵی — زلەو دەنزل دەهەوڵێکی هوڵوڵی
له ناو ڕێ سازو خاوەن جاو جوڵی — له مەنزڵ نسکو ناهمێتو کوڵوڵی
کە صوزی بای ئەجەل بێ بتوەرێنی — له توزی خەم پتر چێت بۆ ئەمێنی؟
کە نیەت خوارە خاپورە قیامەت — بە تەنیا، پوچە یا کرمێ: ڕواڵەت
له نوێژو ڕۆژگی کرموڵ‌و پوچەڵ — وەگێرت نایە بێژگە کرم‌و کوتەڵ
له دنیا نازو نیعمەت هەرچی جۆرتر — کە جێت‌هێشت چێت‌ئەمێنی؟ داخی‌زۆرتر
کە ڕێ‌و سەرمەنزڵی هەوڵ‌و تەقالات — بەرەو خۆتەو، هەواتو، عومری دنیات،
له جەغزی دەورەگێراو، کۆم‌وکۆڕی — له وێنەی گای‌بنەی هەر هەڵئەسوڕی

---

وەلێکان گەر بە دڵ بەندەی خوا بێ — نە دێلی داوو توی دێوی هەوا بێ،
بواری تێپەڕی نەگرێتە مەنزڵ — له داوی کاکڵەمۆشان بەن نەکەی دڵ،
ئەگەر نەک دایمە، لای کەم جارو باران — تەکانێکت بدا دەردی هەزاران،
خەمی ئەو کەم دەسە ئێوارە بۆ ماڵ — ئەتێ ڕەنزەردی لای خێزان‌و منداڵ،
خەمی ئەو دایکە وا بۆ پاروی نان — لە تاوی ماتڵی خێزان‌و مێوان،
ئەڕەنجێنی ـ له گەر دەردی گرانی ـ — دڵی منداڵی ئازیزتر لە گیانی،
وە کوڵ بێنی بقرچێنی دڵ‌و گیان — نمی ئەسرینی دڵ بەرداتە چاوان،
له ناڵەی بەستە دەستو شان‌و باڵی — له ئێشی زەجرەوەی زاڵم ئەناڵی،
بشێوی باوو تاوی وەرم‌و خواردن — حەرام بێ لێت ژیانی ڕابواردن،
ئەگەر هەوڵبەی ببێ دەرمان له انسان — هەزاران دەردی بێ ئامان‌و سامان،
بە خەڵکی ڕێگە لێ‌شێواوی داماو — نیشان‌دەی ڕێکە ڕێگەی خوانیشان‌داو،

که ڕزگار بن له هەر زەنجیرو داوێ
بە ناوی دێنێ یا هەر «ئیسم»و ناوێ،
له ناو چێ شوێنەواری داێکه دەردان:
«قەتێسیێو بەندەگێ انسان بۆ انسان»
کەسی کاکەی! مەرامت گەر وەها بۆ
له کانگای گیانەوەو؛ هەوڵی تەکابۆ،
مەخۆ خەم گەر له تاوی ئەرکی دنیا
بڕێ نوێژت بە تامەو بۆ نەخـوەنیـا
ـ بەڵام ئەرکێ کـە پێوێـستی ژیانـە
نە ئەو جاو جوڵە وا ئەشراف هەیانە ـ
بەڕاس ئەر وای لەسەر ڕێگەی خـواوە
لەڕێشت وەک بتەو هەر بۆ حەساوە

—

ئەوێ دەم هەوڵی پەیدا کردنی نـان
ڕەتانی خزمـەتـی مێـوانو خێـزان،
لەتەک ژن، شۆ، منالێ، هاوالێ، کەسو کا ر
گەمەو گەپ، باسوکێشەی یارو ئەغیار
هەراو، سەیرانو، هاتۆچوی ئەمو ئـەو
پیارسە، ڕاو، تەنانەت خواردنو خەو
کە دەروەنبێ بەپێ ڕێو شوێنی دێن بن
هەمۆت هەر وەک عیبادەت بۆ ئەنۆسن

— — —

له کاری دێش وەکۆ دەرسو موتالاً
ئەگەر پەردەژ نەبێ نـەتبێ سـکاڵا
ئەگەر زانێت له ژێنـت خـوا ڕەزایـە
حەساوی دەخڵو قازانجت بە خوایە:
بە گیانت گیانەکەم کاری کەمت، زۆر
پتر له زیادی خەڵکی، بۆ ئەبێ جـۆر
بخوێنێ جوملەیێ تەنیاو وە حالێ گەێ
نە دایمە پەڕوەلا دەێ قاڵە قالێ کەێ
له بۆ خەڵکیش: قسەیکت ڕایشەکێنێ
نە بۆ عومرێ هەرات هەر دەمتەقێنێ

—

هەرای مەجلیس نشێنانی زمان زان:
هەزارێ وەک «ولیدو عاصو سحبان»
له هەرچێ بێرو گوێس سرێیاو بڕاوە
لیان هەر نـاوێ مـاوە یـا نـەمـاوە.
خـوەمو تاقـانـەمو یـارانی گیـانێ
فـدات مانـدۆی کرێکـارێو شـوانێ
چەنێن قەڕنە له دەنگی گیان گەشێنت
بـە کـامی دژمنـانی ڕێو شـوێنت،
نـەزانـی خـوێێو زانـای درۆزن
پەراوێزو پیارزگ هـەڵ ئـەبـەسـتن
شنەی ودمی شەماڵ شانای هەناسەت
بە مردۆی تۆفی تۆشی نەفسو عەزرەت
دڵی شێران ئـەداو گیـانی بـەهـاران
له وشکارۆی تەکانە، بەختـەبـاران.

— — —

هەزار خوزگەم بەوە وا ئەوْنە ڕاسە خەتایشی گەرهەبیٚ وەک کاری خاسە
چەمێکی خوڕ لە کوێستانێکی پاکا تکەی جارجاری پێسیٛ، پێسی ناکا
بگوٚڕیٚ هەرچەن ئەنّازەی ئەو ئاوە ئەوەش لیٚ زیائەویٚ هەر ئاو حەساوە

—

دە جا گیانی برای وریا بە: فێڕوٚ نەچیٚ ئەم فرسەتی عومرە لە دەستوٚ
بە مردن کەویە سەر دەورانی خوٚشیٛ نەکوْ لێت تەختە بیٚ دوْکانی خوٚشیٛ
لە دەس دان هەر شتیٚ ئاسانە ئاسان گرانە قیامەتو دنیا لە دەس دان [1]

زوْسانی ٦٤

---

## ١٣٠– بڕو بەهانە پارە ناکا

**گیانە بە حوکمی قورئان تەکلیٛفی توٚی موسوڵمان**
**بوٚ خاتری هەژاران دانانی ماڵو گیانە**
**پێم سەیرە چوٚن نەترسیٛ ڕایبوێریٛو نەپرسیٛ**
**خەڵکیٛ چ تێر چ برسیٛ هەسیان بژێو نیانە**
**جاریٚ بە دلٚ نەناڵیٛ بوٚ دێلی زلٚمو، حالٚی**
**هاوارو ناڵەناڵی ئەڕواتە حەفتەوانە**

---

١ ـ بەیتی ١١ـ : لەچتیٚ بیٚبەش بۆن، ئەگەر بیٚقەرەویٛوی، سەخت و تاڵە. وەلیٚ ئەگەر زانیت کە خوای هەردو دنیاو، خوای هەرچیٚ خێرە، لێت ڕەزایە، ئێتر چوٚن پێت گران ئەبیٚ؟!
بەیتی ٢١ـ : ڕیوایەتگەل. بەیتی ٢٦ مصراع ١: **خوار:** لار
بەیتی ٣٢ مصراع ٢ـ لەداوی کاکڵەموشان: «أوهن البیوت». (عنکبوت/٤١)
بەیتی ٣٥ و ٣٦ـ (مبتدا) ← خەمی ئەو کەمدەسە... . ← خەمی ئەو دایکە... .
بەیتی ٣٧ـ (خبر) وەکولٚ بێنیٚ...
بەیتی ٤٣ مصراع ٢ـ «**قەتێسیٛ و بەندەگیٛ انسان بوٚ انسان**»: قسەی نمایەندەکەی حەزرەتی عومەر ـس ـ بە شای ئێران.
بەیتی ٤٥ـ جەزای شەرت. تەکراری «شرط» لەبەر فاصڵەی فرە.
بەیتی ٤٦ـ : بێر بەنە «مەسئوٛلیەتگەل جوٚرجوٚر». ئەگونجیٚ کەسیٚ، شەرعاً تەکلیٛفی بویٚ کە ـ بە ئومێدی خاسبوٛنی وەزعەوە ـ خزمەت بکاتە زیندەگییٚ ئەشرافیٛ.
بەیتی ٥٠ـ : لە «مادّیترێنو جسمیٛترێن»ن.
بەیتی ٦٤ـ «یبدّل الله سیّئاتهم حسنات». (فرقان/٧٠)

**وێـڵ کـە بڕوبیـانۆ: بێـدەسـەو لـیێـنـەهـاتۆ**

**خوٚ نێن هەژار یەکو دۆ دنیا پـڕە لـەوانـە**

**توٚ بیٚ بکوٚشە گیانم تـا دێنـەوەی ڕێـەی گـم**

**دەرکا لە گیانی مەردم ئەم گشتە دەردو ژانـە**

**ڕیٚ خوٚت بپێوە سەرڕاس بەوجوٚرە وا ڕەزای خواس**

**مەردم چ کاس چ حەقناس دەسهات دیار بیٚ یا نـە**

**ئەوسا ئەگەر گەلت مان وەک خوٚ گلە لە خوٚیان**

**بوٚ توٚ ژیانو خەرمان خوٚ جوانو پڕ لە دانە**

**گش کەس ئەگاتە سەر هات هاکا نوەی تویش هات**

**ئەو کاتە پـارە ناکـات ئێتـر بـڕو بـەهانـە** [1]

---

## ۱۳۱– بزن بر موج شب

**بزن بر موج شب تنهـای بـا دوسـت کـــە یـــابی بامـــداد زنـــدگانی**

**بە قلب روز اگر دل خـالی از اوسـت شــب تــاریکی ار بــی دیــو مــانی** [2]

---

۱ـ **بۆ خاتری هەژاران:** فی، لە «فی سبیل اللّٰه و المستضعفین» (نساء/۷۵) یانیٚ: بۆ خاتری.

**وێڵ کە بڕوبیانۆ...:** «الّذین تتوفاهم الملائکة ظالمی انفسهم... قالوا: کنّا...». (نساء/۹۷)

**دەرکا لەگیانی مەردم ئەم گشتە دەرد و ژانە:** «... لتخرج النّاس من الظّلمات...». (ابراهیم/۱)

**ڕیٚ خوٚت بپێوە سەرڕاس:** فاستقم کما أمرت (هود/۱۱۲)

**مەردم چ کاس چ حەقناس دەسهات دیار بیٚ یا نە:** چۆنکە: حیساب «غدربّی»، خوٚ ئەویش، «لا یعزب...». (یونس/۶۱، سباء/۳)

**بۆ توٚ ژیانو خەرمان خوٚجوانو پڕ لە دانە:** «قال: یا لیت قومی... و... . (یاسین/۲۷-۲۶)

یەک کەلیمەس، یا دوانە

**گش‌کەس ئەگاتە سەرهات:** کلّ نفس ذائقة الموت. (آل‌عمران/۱۸۵، انبیاء/۳۵، عنکبوت/۵۷) **هاکا نوەی تویش هات:** إنّـک میّـت و إنّهم میّتون (زمر/۳۰)

۲ ـ **شب تاریکی ار بی دیو مانی:** کە دڵ، چوٚل بۆ لە یادی خوا، وەسە شەویٚ تارێک. جا ئەیش‌گونجیٚ، ببێتە ماڵی شەیتان. پەنا بە خوا!

## ۱۳۲– تو خود سرچشمهٔ آب حیاتی

منـــال از چـــاه ظلمـــات ســـکندر　　　بـــزن بـــر مـــوج شـــب بـــا ذکریـــاتی
دلـــی ســـیراب کـــن از چـــشمهٔ حُـــبّ　　　تـــو خـــود سرچـــشمهٔ آب حیـــاتی[۱]

---

## ۱۳۳– خۆت چاوکەی ئاوی ژیانی

لە سێنەی شەو دەگەمیەی یادی ئازێز　　　لە وەشتی خۆشەوێسیٚ دڵ کە کـانی
لـە ڕێبـازی سـکەنـدەر وڵنٚـەوازی　　　ئەتۆ خۆت چاوکەکەی ئـاوی ژیـانی

---

## ۱۳۴– توقّع لە خۆ زۆر...

گیانە پێـت خۆشـە موسـوڵمانێ بـیٚ　　　خۆشەوێسی خواو هـەر کـە انـسانە
خاسیٚ خەڵک نەختێ، بـە فـرە بگـرە　　　چاکەی خۆت زۆری، بە کـەم بزانـە
عەیبەی خەڵک لە لات کاوێ کایێ بێ　　　تۆزکـاڵێ لـە خـۆت بـە کێـوێ دانـە
توقّـع لـە خـۆ زۆر، لـە مـەردم کـەم　　　سەرمایەی بـەرزیٚ هـەر دۆ ژیانـە[۲]

---

## ۱۳۵– ناخوەشێنی دڵ گرانە

نـاخوەشـێنی دڵ گرانـە لـەش چیـە　　　ئەوپەڕی هەر عومری دنیایەو قوتار

---

۱ ـ ... با ذکریَاتی

**تو خود سرچشمهٔ آب حیاتی:** هەروا کە ڕابەری گەورە ـ ص ـ «یحییکم» (۲۴/انفال) وە ڕەحمەتە «للعالمین» (انبیـاء/۱۰۷)، پـەیـڕەوی ڕاسو دروسی ئەویش، لە ئەنازی خۆی، حەیات ئەداتە خەڵکی مردۆ.

۲ ـ بەیتی ۲و۳: مەفهۆمی «علیکم أنفسکم» (مائده/۱۰۵) وە «لا تکلّف إلاّ نفسک» (نساء/۸۴) وە بـڕێ ڕێوایـەت. موسـوڵمان، ئـەشـێ هەمێشە چاوی، تێژ بێ بۆ دیێنی عەیبی خۆی بەلام، بۆ خەڵک، تەنیا دڵسۆزیٚ بکا، نەک عەیب بوێنێ تا تۆشی گەلێ گونـاهی وەک «منهیّات ستّ»: (حجرات/۱۱و۱۲) نەبێ. موسوڵمانی حەساویٚ، وەک «صدّیقی أتقی» ئەوێ کە لە موناجاتا، ئێژێ:

...... یظنّ النّاس بی خیراً و إنّی　　　أشرّ النّاس إن لم تعف عنّی

دڵ نەخۆش بێ ماڵی صوزێت تاڵ ئەبێ
بێتو ئەمرۆت لێ نەکاتە ژەحری مار

قامکێکی سێسی وەک گاندێ هەسی
صەد ئەوەندەی حەیتە «بێموخ» اعتبار

تۆ کە بۆ تەن تێئەکۆشێ چۆن دڵت
دێ دڵت وێڵکەێ نەخۆشو دەردەدار

ڕاسە تۆ مەسئۆلێ هەردۆکی بەڵام
سەیرە خاس وێڵکەێتو گەن بگرێتە یار [1]

**زۆسانی ٦٤**

---

## ١٣٦– خڵەتانو لە شۆن هەوەس چۆن

ئەی لاوی خۆشەوێسی بە غێرەت، بە فێڵو فەن

خۆوێسی دەمهەراش لە شوێنی خوەیت نەخا

ناراو بە پێچو قەمچی قسان لێت نەکاتە ئاو

یا نە: هەوەس بە دارەدەسی ناکەست نەکا

زۆر هەس بە داوی مەکتەبی تەن یا بە ناوی دێن

بۆ جاوجوڵە تاوێ کە چێ ناوی خەڵک ئەبا

مێژۆێ گەلان پڕە لە خڵەتیان بە سەفسەتان

هەر دەسبرە بە دەسپڕو دەسدار هێز ئەدا

خاوان نەبێ خەڵاتو کرێن کوشتنو بڕێن

چۆن عالەمێ لە شێوی کوڵوڵێ ئەکاتە گا [2]

---

١ ـ **حەیتە «بێموخ»:** مەنزۆر زەبەرلاحە زۆردارەکەی پاڵەوانی «شا»یە، کە بە ساتۆر، سەری چەن دانشجۆی لەسەر کلاسەوە، پەڕاند. ناوی، «شعبان جعفری» بۆ، کە فارس گەل، پیان ئەوت: «شعبان بی‌مخ» (**مخ:** موخ (نەک مۆخ) یانێ: مێشک).

٢ ـ ... **فێڵ و فەن:** تەزوێر.

**خۆوێسی دەمهەراشێ لە شوێنی خوەیت نەخا:** خڵەتانن، گەورەترێن وەسێلەی زاڵبۆنی زاڵمگەلە: لە ئایەتا، «واستفزز»وە «و عدهم» ئەم بەرو ئەوبەری «أجلب» و «شارکهم»ی (اسراء/٦٤)، گرتوە.

**هەوەس:** ئارەزۆی «زەڕ» دوای تەزوێر، نەختێ «زەڕ»یش، کار ئەکا، ئەمما یەکجار کەمە، لە چاوی ئەوی‌تر. «زۆر»یش، ئەگەر ئەو دوانەکە نەبێ، نەخسۆس «زەڕ» کارێک ناکا.

هەر دەسبرە بە دەسپڕ و دەسدارێ هێز ئەدا.

**خاوان:** تەزوێر. خەڵات و کرێن: زر. کوشتن و بڕێن: زور.

## ١٣٧- دۆستایەتیٚ ناکەس

کەسم ناگرێتە کەس ناکەس بە دڵ، کەس ئەوەی هەس باوە یا نە داوو دانەس
بزا: بێدیٚنی ڕەسمیٚو غەیرە ڕەسمیٚ لە قودرەت تا ئەبیٚ دڵتەختو سەرمەس،
ئـەگـەر دەسـتـە برایێکـی قـەدیٚمـیٚ، بەرامبەر ناحەسـاوێکی بڵـیٚ: بـەس،
لە بیٚری چۆن ئەچێتەو دۆسیو بەین ئەبێتە دژمنی خوێنیٚو قەسای قـەس
نە هەر دەستە برا، خزمو، کەسو کار برا، باوک، ڕۆڵە، یا هاواڵی هاودەس
تماشـــای کـــاری زۆرکـــارانی دنیـــا ئەوەن هەن یا لە مێژۆ باسیان هەس
هەزاران شا بە نـاو حـەتّـا خـەلیٚفـە بە ڕۆ خواناس بە دڵ ڕەشتر لە قەقنەس،
نیرۆن، چەنگیٚز، هەزارانـی وەهاینـە ئەوەی ئاواتی هەر دەسچۆنە، هەرکەس.
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
هەمۆ تـاریٚخی تـازەو کـۆنی انـسان نوێنگەی جوملەیێکە کورتو سەربەس:
لە ئیٚمانی بە دڵ سیٚنکەر بە صوٚزیٚ تەنا قازانجی ئیمرۆی خۆی ئەویٚو بەس [1]

---

## ١٣٨- کرێوەی هەوا

هەوای زۆسانوار [2] کرێوەش هوٚر کەرد نە ڕۆی مەزرای دڵ ڕەنْ وە جەڵا بەرد
هاهـا کـا هــەرەس بــەرزە دەمـاخیٚ ڕەنْی ژیان کەرد نـە مـەزرام یـاخیٚ

—

خـــاوەن کلیڵـــەو مـــەزراو کرێـــوە ڕۆی ژیان چێویٚش نـەمـەنـەن پێـوە

---

١ ـ **کەسم ناگرێتە کەس:** دۆس و خوەشەویٚس و موٚنس و... .

**بێدیٚنی ڕەسمی:** ئەوە وا ئاشکرا، خوەی لە گورۆهگەل ماتریالیٚست، حەساو ئەکا.

**... وە غەیرە ڕەسمیٚ:** ئەوە وا ئیٚمانیٚ لە دڵیا نیە، وەلیٚ خوەی، وە خاوەن ئیٚمان ئەداتە قەڵەم.

**... یا لە مێژۆ باسیان:** «سیٚن»ەکە، بە «ژێرە»یێکی سۆکەوە ئەخوێنریتەو، وەک ئەوە بێژی: خاسن.

... حەتّا خەلیٚفە: وەک شاگەل اموی و عبّاسی.

**لە ئیٚمانی بەدڵسیٚنکەر بە صوٚزیٚ:** یانیٚ: بە زیهن، تیٚگەییبیٚ، بەلاٚم، دڵی، لەنج بکاو قەبۆڵی نەکا نەک ئەوە کە زیهنی، پەیی بـە قیامەت نەبردبیٚ.

٢ ـ زۆسان وارێن.

جـوانیٚ وادٚەی مـالٚ ئـاوایێش یـاوان　　هانــە پــەلوکــوٚی زەردەی رۆژاوان
هوٚردان جەردەی مەرگ کەمێنوەش کەردەن　　بەیاخی پیٚـریٚ نـە سـەر ملـەی تـەن
ئەر ئەوجە پـاییز هـەوالٚ ئـاوەردەن　　ئەم وە رٚەنْ زوٚسان کەفەنپوٚش کەردەن
شنەی تەم رٚەوێن گیان وە شەمالٚدەر　　زوٚسان وە وەهار مـەردەزینـّـە کـەر
نە هـوٚی هـەناسـەی ئـازیٚزی گیـانیٚ　　بکیــانی رٚچــەی خــەمــان بــشانیٚ[1]

---

## ١٣٩– ئارٍوفتەن مەغار

ئارٍوفتــەن مــەغــار دلٚ مــەینــەتکێش　　کوٚلێتی رٚاوگەی گورگو گورگەمێش
داو جالٚجالوٚکەی کوٚنەو نوٚی خەمان　　رٚای رٚوٚشناییٚ بەست نەرٚوٚی رۆچنەی گیان

—

سا خاوەن رٚەحمەت رٚەحمەت فەرمـاوە　　وە فریــای خــاپوٚر ئـاوای دلٚ یــاوە
پـەیکـی ئاشـنای ئاشـکراو پـەنهـان　　ئاشکرا پەی عام پەنهان پەی خاسان
بکیانـــە یانـــەی دەروٚنــــی ویٚــــران　　وە فـەرٚ قـودوٚمش ئـاوا بـوٚ دیٚـسان
دەس خاســان رٚاس گیٚــروٚ هــەزاریٚ　　با گیٚروٚ جارجار دەس کەفتـە لاریٚ[2]

**بەهاری ٦٥**

---

١ ـ **هەوای:** بە هەردوٚ مەعناکە، بە حەقیقەتو بە مەجازگرتن.
**ها، هاکا هەرەس:** هەرەسی تەبیٚعیٚ لە جیٚگەگەل لە یالٚ بەرزەوە هەلٚئەسیٚ. هەرەس هەوایش، لە بەرزیٚ دەماخو خوٚ بەزلزانیٚنەوە.
**خاوەن کلیٚلەو مەزرا و کرٚیٚوە:** « ما تعملون» لە فەرمایشی حەزرەتی ئیبراهیما ـ ع ـ بە «عمل» نازانم؛ بەلٚکە بە مەعنای بوتە دروس کریاگەکانە. وەلیٚ لیٚرە، خوا، بە خاوەنی هەم مەزرای دلٚو، هەم کرٚیٚوەی هەواو، هەم هەرەسی کوٚبونەوەی خەتاگەل فرە، ناسریاگە . بوٚ؟ لەبەر ئەوە: خاوەن، دەسەلاٚتی «تصرّفی» هەیە لە مەملوٚکەکەیدا. مەسەلەن: توٚ خاوەن پوٚشەنیٚکی، مەعنای ئەوە نیە: کردەوەی خوٚت بیٚ. بەلٚکە دەسەلاٚتی تصرّفت تیا هەیە.
**مالٚئاوایێش...:** خواحافزیٚ.
هوٚردان جەردەی مەرگ کەمێن وەش کەردەن　　بەیاخی پیٚریٚ نەسەر ملەی تەن
**ئەر ئەو جە پاییز...:** پەلوکوٚی رٚوٚژاوای جوانیٚ.
**ئەم وەرٚەنْ زوٚسان...:** چەرمگیٚ موٚ
جەردەی مەرگ
**نە هوٚی هەناسەی...:** «هوٚ» ئەکەن لەچتیٚ رٚچیاگ تا تەز سەرمای دەرچیٚ.
**بشانیٚ:** نەک «بشکنی». چوٚنکە رٚچەشکانن، نیشانەی تەواوبوٚن سەرماو سوٚلەو هاتن بەهار نیە. بەلٚکە: «اهتزّت و ربت».
٢ ـ **گورگ:** شەیتان.　**گورگەمێش:** نەفس
**داو جالٚجالوٚکەی کوٚنەو نوٚی خەمان:** خەمی گەروە، رٚیەی رٚوٚشناییٚ بەرەو رٚوٚچنەی گیـان ئـەکاتـەو وەلـیٚ ئـەوە وا، ئـەی وەسـیٚ، وردەخەمی پوٚچەو، خەمی خەتاگەل (کوٚنەونوٚ). وەلیٚ ئەم جوٚریشە، ئەگەر لەتەک شەرایتی «توٚبە» بیٚ، هەر باشەو؛ ئەگونجیٚ بوٚیٚتە هوٚی رٚوٚناکیٚ بوٚ دلٚ.

# دەفتەری سێهەم

## ١٤٠- دڵ، دڵی خۆت

دڵ دڵـی خـۆت هـەروەکـۆ لـەش لاشـی خـۆت
مـاڵی ئـەمرۆشـت لـە بـۆ خـۆ وەک سـوێ
لەش نـە هـەر هـێ تۆیـە حـەیـوانیش هـەسـی
هـەرکـە انـسان بـۆ، بـە دڵ، انـسان ئـەوێ
مـــاڵی ئـــەم‌لا ناخڵـــاف ویڵـــت ئـــەکـــا
شـەرتو شـوێنی وەک هـەوێـیـە بـۆ هـەوێ
لـەش لـە بـۆ گیـان سـەردەمـێ هێلانـەیـە
مەل هەڵئـەفـڕێ بـێخـەوەر ڕۆژێ شـەوێ
مـاڵی ئـەولا مـاڵی خۆشـێو تـا سـەرە
تـامی ژێـن دەرناکـەوێ مـەر هـەر لـەوێ[١]
سەیرە پێم بۆ لـەشـتو دنیـات هـەوڵ ئـەدەێ
قیامـەتو دڵ چـوْن وە بێـرت ناکـەوێ

---

## ١٤١- مەدە دەم نەفسەوە

نەفس ئەگەر داتە دەمیـەوە، لـە خـراو
پـەلپـە ئـەگرێـتو خـاس ئـەبێزێنێ
سەیرکە: گەردێ هەمۆ شتێکی بە نـرخ
چۆن لە بـۆ گـەردی دەرد ئـەدۆڕێنێ

---

## ١٤٢- نەفست وێڵ مەکە

نەفس ئەگەر وێڵی کەێتو بـۆی بلـەوێ
پۆچت ئەکاتەو ئـەوێتـە نۆکـەری زک[٢]
هیمـەتی نەفسی بـێفـەڕی گـەنـەخـر
هـەر قـەتێـسە لـە مـەنتـەقـەی نـاوک

---

١ – چونکە: لهی الحیوان.

٢ – لە ژمارەی ٧٨(ی دەفتەری دو) دا لە بارەی ئیستڵاحگەلێ وەک «نۆکەری زک یا زک‌ئاغە»وە تەوزێح دریاگە.

## ١٤٣- بەرە وە نەفست مەدە

نەفس ئەگەر بەرەیێ پێبەێ، وێڵی کەێ     زیاتر لە بەڕ خوەی پا دابکێشێ،
خەیر ئەبێزێنێو داوای شەڕ ئەکا     وەک منالێ دڵی لە پارێز ئێشێ

---

## ١٤٤- بە چە قوڵمی؟

بە چە قوڵمی کەسم بە پۆڵێ، دەسەڵات     زۆر، کەڵافەت، جەماڵێ، صەوادێ، کەسو کار؟
سەورکە صوزێ زەلانی چۆن هەڵێ کا     تێ ئەگەێ تامی دەردی عەشقی بگار

— —

ئەوە خوا خەلقی کردوە گشتی     خەیرە، ژێرانە گەر بیانخەیە کار:
چێ لە دنیایە نیعمەتی مادێ     چێ لە خۆتایە نادیارو دیار
ئەونە هەس دۆ چتت لە بەر چاو بێ     بۆ لە گش بارەوە ژیانی لە بار
یەک: لە هەرچێ، ئەنازە ڕاگرتن     نەک بڕێ سێس بکەێ بڕێ پەروار
دۆ: دوان پێکەوە نەیان کریا     بێ لە دەستا حەساوی بانو خوار
وەک لە بۆ سلامەتێ، نەخۆشی ژێر     دەس هەڵئەگرێ لە چەن خوەراک چەن کار

—

ئەم دو شەرتەت ئەگەر دروس ڕاگرد     پڕ بەرە زەحمەتت ئەگەرنە خەسار

وەهاری ٦٥

---

## ١٤٥- ڕازی دزەکان

(شێعرێکی دۆرو درێژە کە تەنیا بەشە ئاخرەکەی بۆ ئێرە بەسە)

تو خوا با باسی ئەمو ئەو بەس کەێن     وریای خۆمان بێن نەک لە ڕێ لادەێن
هاورێ خۆشەوێس! ڕێوگاری عاقڵ!     عەزیەت درکو دالێ ڕێگە مەگرە دڵ
گوێ مەدە: ساوە، بۆرانە، هەورە     مەینەت خۆشە بۆ ئاواتی گەورە

قیامەتی خۆتو دۆ دنیای ملەت     چلۆن جۆر ئەبێ بێ ڕەنجو مەینەت؟
ئەو مەنزڵە تۆ ئەچێ بەرەو لای     هەر کەمە هەرچێ بکێشی لە پای
کێشانی صەدٚ ساڵ زەجرەوەو تانە     هەر وەک بۆ «مەسناو» تاوێ ڕەتیانە
دیاری ئازێز، مەنزڵگای یاران     تەرخاناوای نۆر، ڕۆی ڕەحمەتباران
فدای تاوێکی، عومرێ صەد ساڵە     پڕ لە عەیشو نۆش بێ تاوێ تاڵە

—

ئەگەر بە ڕاستە بۆ خەڵک پەرۆشی     نەک بەناو مەردم بۆ خۆ تێکۆشی،
خۆشەوێسیو دڵسۆزی وەبێ     کێشانی ڕەنجو مەینەت چۆن ئەبێ؟
سەیرکە: دایکێکی دڵسۆزی فامدار     بۆ خۆشەوێسی، چی ئەکا هەموار
تۆ بۆ عاڵەمێ دڵت نەناڵێ     بە قەو دایکێ بۆ تاقە منداڵێ!

—

تۆ ڕێ خۆت بگرە بێ تەڵەکەو، گت     هەر چەن مەردمیش نەزانن قەدرت
هەر چەنیش بڕێ مەلای یارمباز     دنیاپەرستی لە قیامەت بێواز،
کە بەردی «ئەولا» لە سێنە ئەدەن     یا بارەقەڵا بۆ «ئەملا» ئەکەن،
بە ناو پێشەوای مەردمو ئایێن     خەیانەتکارن بە مەردمو دێن،
بەردی افترا لە سەر ڕێت بخەن،     تۆماری کفرت بۆ امضا بکەن.
خۆ خۆت ئەزانێ: ڕەنجت نابێ گم     گوێ مەدە چۆنە پێشوازی مەردم
صۆزێ کار ناکا «ها»ی دۆس یا دژمن     خۆ وە مەن[1] مەردم دەخڵت ناپێون
تۆ ئەگەر وابێ خوات لێ ڕەزابێ     با هەر ئەمو ئەو لێت لە هەرابێ
بۆ خەڵکی مەزڵۆم گێرۆدەی بەڵا     خوشبەختێت بوێ نەک بارەقەڵا
ناڕاسیش ئەر هەر بەخاس باست کەن     دەردە، نەک ئەگەر جنێوت پێ بەن.[2]
نەک دڵسۆزی خەڵک، گزێری هەوای     گەر دەروەن نافات یا بارەقەڵای
وەک ئافرەتەکەی: «بێکەن دەرزیا ژن     هەر بەو شەرتە پێ بێژن قەیخاژن»
لە سەر ڕێگەی حەق هەرگیز مەبە کز     با هەرچێ دزە هەر پێت بێژن دز

---

١ — کاسە مەن.

٢– هەڵ ئەکەفێ: بڕێ جار ناڕاس، وە خاسە باس کا لە خاسێ (لە بەر هۆگەلێ دەرۆنی یا بێرونێ). وەلێ ئەگەر کەسێ وا بێ کە ناڕاسگەل، لە هەر وەختێکا هەر بە خاس باسی کەن، نیشانەی عەیبێکە لە ئەخلاق یا کاریا.

هەروابوەو وایش ئەبێ کە: ناحەق — بۆ پاکانەی خوەی، بەنێناو بکا حەق
یاخوا خاوەنکار لێمان بێ ڕازێ — کەیف خوەیە خراو چێ ئێژێ خاس چێ

بەهاری ٦٥

## ١۴٦– مەبە دڵکەن

مەبە دڵکەن لە تەزکیەو تەعلیم — کەمە گرساو بە باری لاری خراو
چۆن بوەو چێ: ڕەفێقو، فامو، محیط — لە گڵە گولێ بەڵام بە ئاوو تاو
ڕێشە[1] هەر چەندە زۆری، زۆرە، بەڵام — هێزی سەیری «ارادە» ناکا داو[2]

## ١۴٧– چەنێ گەڕە لاوژە؟

ئادابو، فکری پۆچو، هەوای: ورگو دەستەڵات
ئامانە دێلی خوڵو گرۆی خوێڕیەتێت نەکەن
گەر خواپەرستی «أخلد[3]» بوێ توێ ڕەوا نیە
ئاخر چەنێ تەنێ گەڕەلاوژەی خەوو ژەمەن

بەهاری ٦٥

## ١۴٨– ماڵی کەمو باش

زۆر گوێ مەدە لە زۆرو کەمی ماڵ، کەسی برای!
یاخوا خودا برێ بەرەکەت باتە زندەگێت

---

١ – هەم ڕیوایەتی: «... فنّ العرق، دسّاس»، و هەم برێ ڕازی دەرکەوتۆی «ژینیتێک» (: توارث).
٢ – «داو کردن» یا «دا کردن» ئیستڵاحێکە لە سێبازو کەوشەکا.
٣ – واتل علیهم نبأ الذی...

کـەم، بێتـە خـەرجـی خۆشـیٚو بلکێتـە گیانـەوە
نەک زۆری بەرجی مەینەتو بیٚبەش لە خێرو پێـت
تاوصانی ٦٥

---

## ١٤٩- حەق ڕاگرە

چاو مەبڕە کەسم لە حەقّی خـەڵکیٚ — خوشکو کچو دایکو لف، نەتا، ماڵ
گەر پێت خوەشە حورمەتی حەقی خۆت — حـەق ڕاگـرە بـۆ نـەنـاسو هـاواڵ

---

## ١٥٠- بە فلسیٚ، گەنجیٚ

چەن گەوجە خڕڵ بە ماڵو پارەی زۆرتـر — بەش خۆیو ژنو منالّی، هەولو ڕەنجیٚ
ئاخر کورە ئەو بارە لە بۆ کەی؟ بۆ کیٚ؟ — بە خوا بەرەکەت نەبیٚ بە فلسیٚ گەنجیٚ

---

## ١٥١- بە دەم نەفسەوە دان

انسان کە بە دەم نەفسەوە با وای لیٚ بیٚ — لیٚ زیادە گەلیٚ کەپیٚ بوێژریٚ حەیوان[1]
گیرفانی ئەکاتە خەرجی گێجیٚو گەوجیٚ — ئاگایشە لە برسیەتیٚ هـەزاران انسان

— —

چیٚ بایەقو نرخـی بانـە فیٚـرۆی دەر ئـەکـا — مایەی هـەوەسـی دو ڕۆژی تـەن دەسبێـریٚ
بۆ مادّە ئەدا قیامەتو ـ گەر بیٚبیٚـ شەرەف — بەشکەم بە خەیالی خۆی خوەشی ڕابوێـریٚ

— —

خەڵکو وەتـەنـی ئـەخاتـە ڕەنـج و ذلّـت — چیٚ ناحەقو ناحەساوە هەمواری ئەکـا

---

١ – بل هم اضلّ

بۆ مەردم ئەوینێ کوتو زنجیر ڕجوا    تا نانی، ببێ پلاوو گۆشتی لە تەکا

— —

ئەی خاوەنی عەقڵو دڵ خوەمو یارانم    لادە لە هەواو لە زۆری نەفسو شەیتان
هەر کامە کە دێلی خوڵ ئەبێن مشتێ مەرگ    زۆتر لەوە داکەوێن بنێرە بۆمان

---

## ۱۵۲– پەلە مەکە

هەوڵت[١] ئەگەر بە ڕاسە لە بۆ مەردمە نە خوت
هەوڵت[٢] نەبێ کە قافڵە خۆشێ بگاتە جێ
هەرتا کە ملّەتێ لە گ بارێکەوە نەگا
هەرچێکی دەس کەوێ وەک ئەبێنێ لە کیس ئەچێ

— —

خۆشە نەجاتی ملّەتی مەزڵوم بەڵام ئەگەر
مایەی حکومەتت پەلەیە، بێ نەتیجەیە
دوشمن لە ڕاسو چەپ، دەسو پا[٣]و هاودەسی فرەس
خاس بی لە پات ئەخاتو خراو بی ئەوا هەیە

---

١ – تەلاش.
٢ – اضطراب.
٣ – ئیستڵاحی «دەس و پا» کە لە نای ناحەق، هاتوتە ناو ئێمەیش و؛ بۆ خزمەتکارانی بەڕێزو خۆشەوێسی ماڵ، بە کار ئەبرێ لە پاشماوەی فەرهەنگی خوێنتاڵی «طبقاتی»ی ئێرانی بەر لە ئیسلامو برێ وڵاتیتره. ئێسە، وتنی بۆ خزمەتکارانی ماڵ ـ کە ڕاس وەنە موهەندسو حەکێمگەلێ، بە حەقە دەسێ، کار ئەکەن ـ یەکجار ناشەرعێو نابارە. بەڵام بۆ ئەوانە وا بەردەسەو گرتک کرێنی ئیستعمارو، هەر حوکماتێکی ناڕاسن، بە ڕاسێ، حەساوێو بە جێگەس (هەر وەک ئیستڵاحی تازە داهاتگی «جاش»).

## ١٥٣- خۆ بە خەونو خەیاڵێ مەدۆڕێنە

ماروو مۆری کێوو سارای ڕۆی زەوێ

گەر لە خۆت ئاگات نەبێ چێت لێ ئەکەن؟

ئەوپەڕی، دۆ ڕۆژی دنیای هێچو پۆچ

لێت ئەبێزێنن لە بەر چاوت ئەخەن

— —

دڕکو داڵی کۆی هەواو سارای هەوەس

تێک ئەدەن لێت ژینی بۆن ژینی بەڕاس[1]

هەروەها وریای خوەتی بۆ سەردەمێ

ئاگەداری خۆ بە بۆ هەرتا هەتاس

— —

گیانە خۆ وەک ئەم شپرزاوا نیە

وەزعی ئەو دنیایە وا کەی بۆی ئەچێن

ئەینە «ڕۆژی فەصڵە»؛ وەک خاسو خراو؛

لێک جیا ئەکرێنەوە تاڵو شرێن

— —

لەینە مەردمخۆری ملهوڕ ڕائەنێن

بۆ ئەوێ جێ، چێ خراپە لێی جەمە

جێ ئەوانەش وا لە هەوڵی مەردمان

هەرچێ تارێفی بکەێ هەر لێی کەمە

— —

گیانی کاکەی وا بژێ لەو ڕۆژەدا

نەبیە هاوتای خوێنمژانو زاڵمان

---

١ — چ لە دنیاو چ لە قیامەتا. جا ئەوە وا لە دنیایشا تامی ژینی بە ڕاسی، چەشتبێ، تاڵەو بەڵایش، کاری لێ ناکەن، چۆنکە ژیانی دنیای، ئەو ژیانە «هێچو پۆچ»ە نیە، کە مارو مۆر، کاری لێ بکەنو بیبێزێنن.

حەیفە بۆ خەونو خەیاڵی، ئاخری
نسکو ناهمێ بەیتە سەر ژینی نەمان

**تاوصان ٦٥**

---

## ١٥٤– پێت سەیر نەبێ...

گەر پەیڕەوی دینی، گیانی کاکەی        پێت سەیر نەبێ کە وای لە بەندا
پێم سەیرە کە بانو خوار هەبێو تۆش        بەن بی لە خەمی خەوو ژەمەندا

---

## ١٥٥– داخێکی هەر تازە

سەردەمی جوانی جارێ ڕێبوار بووم        پێم لە سنەوە بۆ تاران ئەچووم
ئوتووبووس وەختی ژەمەنی نەهار        لە «ئاوەج» لایداو گش هاتینە خوار
لە غەزاخوەری چاوەچاوم کرد        لە کونجێ، شوێنێ خاڵیم گیر هاورد
ـ عەقڵم هەر ئەۋنە ئەشکیا بە کار:        خواردنم نەبێ لە دەرەو دیار
ئاوەنو ڕەوەن ژووریش هەرچێ هەس        کەسێ نەزانێ پێخوەرەکەم چەس
تا ئەگەر سادەو، گەوجە دەوڵەمەن        من سۆک نەوێنن با لە خۆ نەکەن
وەک تریش، تو خوا بۆ کزو هەژار        با منیش نەبمە هۆی خەمو ئازار
با منیش نەبمە باری سەرباران        بۆ بە هەزار جۆر بەش چوو بە تاڵان
(لە زۆر بارەوە لە ناتەواوی        عازاوم ئەدی لە دەس تاوتاوی )[1] ـ
لە دوو لای مێزی، دیوارو کەنوو        لەو دوولا هەرکام صەنْەڵیێ بوو
لە سەر یەکێکیان گەنجێ دانیشتوو        بە سەرو وەزعی لە دەستەنْ ئەچوو
نانو پیازێ بوو لە پێش لاوە        کە وا دیار بوو پاشخوانەس ماوە

---

١ — دەوڵەمەنم ئەدی، حەزم ئەکرد ئەۋنە ڕازیاگەو پڕ زەرقو بەرقو لە بار بم، بۆمە دێقێ بۆ دڵی (یا: وەک ئاواتی بێمایەگەل: «هاوسەرکەم» نەوم!!). هەژاریشم ئەدی، لە ڕواڵەتی سازم، خەجاڵەتم ئەکێشاو...

جاروبـار دەسـی لـە بـۆ ئـەبـردن — بـە وردە وردە وەک چـرۆ کـردن
لـە تـەک سڵامیٚ بـە حورمـەتو تـێن — ئیجازەم لیٚ خواست تاویٚ هاوسا بـێن
وەختیٚ کە ئەحواڵپرسێم تـەواو کـرد — نـەختـەنـەختـە سـەر قسەم داهـاورد
وتـم: لـە لای مـن کـەم چـت لـە دنیـا — ناخۆشـە وێنـەی سـەفـەر بـە تـەنیـا
بـۆ خـواردن، تـاقو تـەنیـا دانیـشتن — وا دیارە تۆیش بـە تـەنیـای وەک مـن
زۆر مـەمنـۆن ئـەبـم گـەر ببـێ ڕازێ — بـۆ ئـەم نـەهـارە مێـوانی مـن بـێ
وا دیارۆ لاوە پـەی بـە مـەبـەس بـرد — بـە تـشکرەو، خـواردنی، وێـڵ کـرد

—

وتـێ: هـەر تـاویٚ بـەر لـە پـیٚ ئێـوە — نێـوەڕۆژم کـرد نـاخوەش بـیٚ ئێـوە
بـاوڕم کـردو وتـم کـە وا بـیٚ[1] — پاشخوانە ئەبـیٚ هـێ خـۆی بـیٚ مـابیٚ
بار قسەم گـۆڕاو لـە سـەری نـەچـۆم — بە تەنیا خەرێک نەهـار خـواردن بـۆم
لـە پاشـان هـەڵسام بـۆ خواحـافزێ — چە ئەو هەر لـەجـیٚ خۆیـا مـاو وتـێ:
لـە بـەر ڕەفێقـیٚ وا ماتـڵ مـاوم. — چۆم بەرەو درگاو، بە گۆشەی چـاوم،
ئـەمرۆانـێو هۆشـم دابـۆ بـەو لاوە — بـزانم پاشـان چـێ ئـەکـا لاوە
حەساو خەرجم کرد چۆمە دەر لـە دەر — دیـم لاوە کـاتیٚ دێمـی چۆمـە دەر،
نـانو پێـوازیٚ لـە قـەس نـەمخـواردۆ — دەسی برد، بردی بەرەو لای خۆی زۆ
دەسی کـردەوە خـواردن وەک ئـەوەڵ. — بەڕاس بـیٚقایـەو حـەسـاوە ئـەنجـەڵ
لـە کوتـۆپڕا تـەزیٚ پـەیـا بـۆ — لە تەوق سەرمەو هات لە پامەو دەرچۆ
بەربۆنە گیـان دڵ چـەن ئافـەتـی گیـان — حەسرەت، خەجاڵەت، خەم، هەنوٚی گریان.

— —

ئاخ لـەعنـەتـی خـوا لـە نـەزمـیٚ، دێنـیٚ — نـەزمـی «طبقـات» ڕجـوا ئـەوێنـیٚ:
لـە لایـیٚ، خـەڵکـی ملکـزو هـەژار — لاییٚتـر «اتـراف» لـە تـەک «استکبار»

**هاوێن ٦٥**

---

١- یانیٚ لە دڵ خوەمەو.

## ١٥٦- غرور خود باختگان

خـود باختگـان مـسلک مـادّه پرسـت   از نـــشأة بـــادۀ جهالـــت سرمـــست
نازنـد بـه فهـم خـود کـه ره یافتـه‌انـد   «زیرو زبر شکم اساس همـه اسـت»(!)

---

## ١٥٧- کەی ئینسانی؟

ئـەگـەر بـە دەردی دامـاوو برسـیٚ   بــە حــاڵی دێــڵو مــەزڵــوٚم بزانــیٚ،
چە هەڵای هەوڵت هەر ژێنـی خـوٚ بـیٚ   بـە خـوا حـەیفـە خـوٚ وە انسان دانـیٚ

---

## ١٥٨- چەمەڕا

ئـازێز خـەیلێـوەن چـەمـی دڵ بڕێـان   نە توٚتیـای گـەرد پاڵـای دێـدەی گیـان
خــەیلێــوەن مــەنــەن تارێکــاوای دڵ   نــە ڕای ڕوٚی ئامــای گیـانی دڵ ماتـڵ
نــەوشــکاروٚی دڵ مــەزرای محبــّت   مـەنـەن چـەمـەڕای بـارانی ڕەحمـەت
خەیلێوەن چەمان سەرچەمـەی ئـاوات   چــەمــەڕان هاکــا لێڵــاوێش داهــات

— —

تەن تەنیاش وستەن سەرمایەی شـادیٚ   هــەمێـسان خزیــان نــە انفــرادیٚ
وێنەی یانەی دڵ چوڵـەن یانـەی تـەن   تەنیش تون چوٚن دڵ وە تەنیا مـەنـەن
ئەر نـەبـوٚ کـوٚرەی دڵ مـاوەروٚ کـوڵ   هێچ نیەن تـەنیـا مـەنّـەی تـەن بـیٚ دڵ
دڵ بــانتر جــە خــەم دوٚریٚ ئــازێزان   سوٚچیان وەسە بوٚن دوٚریٚ چەمەی گیـان

— —

توخـوا بـا پـەڵـەی ڕەحمـەتـت واروٚ   پەی کوێراوای دڵ موژدەی گیان باروٚ
بە کـوێرایـیٚ چـەم چـەمتـەنـی زەبـوٚن   تــەمــی تــەنیــاییٚ بــەرشــوٚنە دەروٚن
دڵ تـاویٚ تـاوان قـوٚرخ جـە جـەردەن   بێگانـە نـەگیـان یانـەش بـەر کـەردەن
سا فرسەتەن سای ڕەحمەتـت دێـسان   نەسەر دڵ واروٚ گیان باروٚ پـەی گیـان
پــەیکــی ڕەحمــەتــەن لیلعالــەمێنــت   نــازوٚ وە تــەنیـا بــەنّــەی خــەمێنــت

سەردەسەی خاسان حەیفەن بۆ ڕازێ          وێـڵ کـەروٚ شـێوەی بـەننـە نـەوازێ

—

یاخوا کڵەی چـەم گـەردی پاڵـاش بـوٚ          سەرم هەزار جار سەرگەردی ڕاش بوٚ

---

## ١٥٩- لافاوی داخ

دێـسان خـەیـاڵی دەردی گرانـی گـەلو وڵـات

لافـاوی داخـی ڕشـتە کـەلاوەی دڵـی کوڵـوڵ

داخـی وڵاتـە لـەتلـەتـەکـەی لاشـە پـڕ لـە داخ

زۆخاوی دەردی ملّەتـی دامـاوی خـەم لـە کـوڵ

— —

ئـەو نیـشتمانە بێکـەسـە، وەک مـاڵی ئازیـەتـێ

ژۆرو دەری هــەرایــە لــە هــاواری ڕوٚڵــەڕوٚ

وەک باخێ هەر پەڵـەیکـی کـەوێتـە دەسـی دزێ

مێراتیێ کە بـەشـبەری، شـەڕیانـە خـوٚ بـە خـوٚ

— —

ئەو خەڵکە وارەتاوو شەلو پەت بوە ئەڵێێ

ڕانێکــە تــێ ڕژاوە لـــە هـــەرلاوە گورگـــەلـــێ

خوٚی ژێرچەپوٚکێ دائێکە دەردانێ بەرپەڵێ

ماڵی ، لەشێ لە بەر پەلی هەر درنەیێ پەلێ

— —

کوٚسارو دەشتی، گوڵگوڵی خـوێنی جحێـڵو پێـر

دێهـاتو شـاری، دڵ پـڕە هـاواری دایـکو بـاب

ترسـاوە شـێنی بێـدەنـی منـداڵی بـاب کـوژاو

وەختە بڵێم کە جەرگی یەزێـدیش ئـەکـا کـەبـاب

—

ئـاخ خویێنـەوارە خـواری زکو دەسـتەڵاتـەکـان

هەندێکی سەر بە گۆدلە بـڕێ سـەر بـە مێـزەرە

ئـەم گـشتە دەردی خـەڵـکو وڵاتـە لـە ئێـوەیـە

هەر بۆ خوەتانە هـەرچـی تـەقـالاو سـەرودەرە

— —

یەک هەڵئەڵێ بە مـەرحـەمـەتو عـەدڵـی زاڵمـا

یەک هەڵئەنێ بەرەو هەڵەتـی مـەرگـی لاوەکـان

ئەو بەشکە خـوانو کوانـوی بگرێـتو پـڕ کـرێ

ئەم بۆ بەشێ لە دەستو بڕۆی ئاو کوتـاوەکـان

— —

ئەی خوایە ئەو خـەمانـە هـەمـۆ لایـێ، لایـێتـر

خۆم شـەرمـەزاری دێنـی تـۆو بـەنـدەکـانی تـۆ

ڕێ تۆم ئەگەر بە جوانێ بدایـە نیـشانی خـەڵـک

نە ڕاوی ڕێویێو نە لـە بـۆ گـورگ ئـەبـۆن گـرۆ

— —

تەنیا ئەگـەر لـە دۆ کـەلیمـەی دێنـی تـۆ، گـەلـم

کردایــە شــارەزا نــە ئــەبــۆن واێنــە دەردەدار:

خوا هەر یەکێکە، ملکزی لای غەیری خوا مـەبـن

ڕێ کفرە: چەندێ سەرمەس[1]و ماقۆڵ[2] گەلی هەژار[3]

— —

خوایــە خــەجاڵــەتــی دڵــی قرچــاوی ملــەتــم

هێ خـەڵکـی دێـلو ملکـزی بـەردەسـتی زاڵمـان

---

١ – مترف.

٢ – مستكبر.

٣ – مستضعف.

ئازانــە نــەمبــڕی کــەلــی «أنــذر عــشیرتک»

تا وا گەلم لە پەل تـەڵـەکـەو زۆر نـەبـێ بـە ڕان

— —

ئەی خوایە خـۆت ئـەزانـی خـەیـاڵی خـەیانـەتـم

هەرگیز نەبۆ نە بـۆ گـەلـی خـۆمو نـە دێنـی تـۆ

بـمبـەخـشە؛ خـۆمو هاوڕێـەکـانم بتـەو کـە، وا

ئەو خەڵکە موخلیـسانە لـە ڕێ تـۆ بخـەینـە خـۆ

— —

چوار ڕۆژی عەیشو نۆشی هەوارگەی نەفامبەزێـن

بـۆ مـوڵکی بـێزەواڵـی ڕەزای تـۆ فـدا بکـەێـن

هەم خۆ بە بەختی بەختەوەران شوێنی وان کەوێـن

هەم خەڵکی وێڵێ بەختەوەری هەر دو لا بکـەێـن

هاوێنی ٦٥

[1]

## ١٦٠– نرخی ڕەفێق

بـۆ شـەپـێ، پاسـێ لـە تـۆپێکی بـەێ — یـا قـسەییێـت وە پێـشەوەی بـەێ،

دڵــی ڕەفێقێــک لــە خــۆ ئێــشێنێ — وا لـە قێمـەتـی ڕەفێـق تـێ ئـەگـەێ؟!

پاییزی ٦٥

---

١ ـ دۆ دانە خەت، نیشانەی بەین دو فەصڵە، لە چوار فەصڵیساڵ.

## ١٦١– تا دەستیٚ بە دڵسۆزیۛ

تا دەستیٚ بە دڵسۆزیۛ[١] کەوتۆیی ٚهەڵئەستێنی ٚ
بۆ نازی هەتێویٚ تا خاوەن کەرەمیٚ[٢] ئەڕوا
تا دەنگیٚ دەریٚ: مەزڵۆم ڕزگار بیٚ لە مەزڵۆمیۛ[٣]
پێشکەش بە محمّد بیٚ صەڵوات‌و سەلامی خوا

---

## ١٦٢– تامی انفرادیۛ

لە جەرگەی جەمی یارانی گیانیۛ    تۆم نەبیٚ هێشتا خۆم پیٚ تەنیایە
تۆم هەبیٚ تەنیا لە انفرادیۛ    لێم جەمە هەرچیٚ خۆشیۛ دنیایە

---

## ١٦٣– تاویٚ خەویٚ ژینگ

عومریٚ خەوەریۛو تەلاش فدای تاویٚ خەو
ژینگ بە شەپۆلی گۆشە چاوێکی[٤] تۆ
صەد ساڵی صەفای ڕەفاقەتی ئازیزان
قوربانی هەوای[٥] خزمەتی تاوێکی تۆ

---

١ – نەک لە بەر هەر حەساویٚ‌تر.
٢ – نەک مامەڵەچیٚ‌گەل. (چۆنکە چتێک موناسبە، کە لە تەک ئەخلاق و ڕەوشی ئەو ڕەحمەتەن لیلعالەمێنە، سنخیـّەتی بیٚ).
٣ – نەک دەنگ‌گەل‌تر.
۴ – گۆشەچاو: بۆ ڕواتێنێکی کەم و کەم‌تین، نیم نگاه، طرف.
۵ – کەیف‌و دەماخی فرە خۆش‌و کۆک.

## ١٦٤- ئامان لە هەوەس ماقوڵیٚ

ئامانـــە گیانـــە دەســـمە داوێنـــت
هەوەس ماقوڵیٚ نەکـەویـە شـوێنت[١]
بـەڵـێ «اسـراف‌و تبـذیر» خوێنتـاڵن
بـەڵـان بـێ هـەوای مـاقوڵیٚ، کـاڵن
هەوای زلە بـۆن، ڕێ ژێنـی بـەرچـاو
ئـەنێتـە بـەرت، چ خـاس چ خـراو
کەم هەڵ ئەکەوێ وەبـێ سـەرمایـەی
اسـتکبار، اتـراف دامـەرزێ پایـەی

پایزی ٦٥

---

## ١٦٥- ئیکسیٚری گەورە

ڕۆڵـەم هاوڕێـەی دنیـاو قیامـەتـم
بـە دڵ گـوێ بگـرە بـۆ نـەسیٚحەتـم
ڕازێ، تـازە مـن دوای پـەنجـا سـاڵ
تێگەییم، ئەویـش بـە حـاڵ‌و نـە حـاڵ
خۆشـە تـۆ هـەرتـا جـوانی حـاڵیٚ بـیٚ
تـا پوختـەو قـاڵی موسـوڵمانی بـیٚ

— —

ڕۆڵـەم ئـەزانـی: لـە دوای تـێگـەیـیٚن
بـە دڵـە ئیٚمـان زۆردارو بـە تـیٚن
بـەڵـام چ ڕازە: بـڕێ دڵ، سـازن
بـۆ قـەبـوڵی حـەق، بـڕێ لـەجبـازن؟
بڕێ ئـەخـلاق، یـان قسە، یـا ڕەفتـار
یـا ڕەفاقـەت، یـان عـادەت، یـا ژیٚـوار
مایـەی نـەخۆشـیٚ یـا سـاقیٚن بـۆ دڵ
لادان لـە زۆریـان گرانـەو موشـکڵ
چتـێ کـە لـە نـاو ئـەوانـا گـشتی
جـوانترەو زۆرتـر بـردو بڕشـتی،
«خۆشـەویٚـسـیٚیـە»[٢] و، لـەوەلا ئیٚتـر
ناگاتـە گـەردی پایـا هیٚچـیتـر
هەر وەک دڵێ چۆڵ لـە خۆشـەویٚسیٚ
ئامادەس بۆ صەد نـەخۆشـیٚ‌و پیٚسیٚ

—–—

ڕۆڵـەی هـاوڕازو هـاو گرفتـاریٚم
پـێم وایـە: تـەواو دەرس‌و مۆچیـاریٚم
گشتی هاوقیٚمەت هەر یەک کـەلیمـەس
یانێ: «محبّت»، ئەرزش گـشتی هـەس

---

١ – خڵەتیاگی کە وائەزانیٚ: توی کەفتگیٚتە تەقالا بۆ گەییٚن بە ماقوڵیٚ، ماقوڵی‌یە، کە وەک دژمنێ کەفتگە شۆنت تا بەدبەختت کا، وەک حەکایەت کاوراو خیەکە.

٢ – حەزرەتی صادق ـ س ـ لە جواوی پرسیارێکا ئێژێ: هل الدّین، إلّا الحبّ؟! (لە جێگەییٚکا تەوزیحمان داگە کە مەبەس چەس، وەلێ نازانم لە کوێنەدا).

**محبـّت هەر کەس یا هـەرچـیٚ کـە بـیٚ　　بەو شەرتە: «تەنیا غـەرێـزیٛ»[1] نـەبـیٚ**
**چۆنکە خوٚش‌وێستن ئەر هەر غەرێزێـس　　لە حەقیقـەتـا لـە بـەر «خوٚویـستیٛ»س**
**زوٚرن محبـــّت کـە لـە خـوٚ وێـستێن　　بوٚ گەل، بوٚ وڵات، مەزهەب، حەتّا دێن!**
**بـرِیٚ بـەش لـە ئـەو نـۆرە نـەبـردۆ　　لـە نـاو دۆکـەڵـی هـەوەسـا ون بـۆ،**
**خوٚشـەوێـسیٛـیـان تـەنانـەتـیٛ بـوٚ　　رِوٚڵـەی باوشـیان بـوٚ نانـەو بـوٚ دوٚ[2]**
**خواو پیٚغەمەری «خو»یان خوٚش ئـەویٚ　　ئـەر خـوٚش وێـستنیان بـە دروٚ نـەویٚ**

**ـ ـ**

**لە دوای ئەو شەرتـە وریـا بـە لـە داو　　عـەقڵـی رِیٚشـیٚواو ئـارەزۆ[3] لـیٚداو،**
**عـەقڵـی گزێـری غـەرێـزەی جـادۆ　　عـــەقڵـــی تمـــەنو مـــەنو تـــرازۆ،**
**بـە «جـەدەل» سـەرت لـیٚ نـەشـیٚویٚنیٚ　　بە فیٚـلٚ قولـت لـیٚ بـە فـول[4] نـەنـویٚنیٚ**

**ـ ـ**

**ئاخ لە جیٚ ئـەو گـش حـەچـەلو قاڵـە　　بمفامیـای ئـەم چـەنـای چـەن سـاڵە:**
**تیٚکوٚشـــم: خـــوٚمو هـــەمـــۆ هـــاواڵیٚ　　بە «خوٚشـەوێـسیٛ» بگـەیٛـن نـەختـاڵیٚ**
**ئـەڵبـەت نـاڵیٚم ئـەو باسـانە زیـادێن　　بـەڵـام بـە بایـەق لـە پلـەی دوایـێن:**
**لـە دێنـا «تعلـیم» پایـەی ئـەسـڵیـە　　وەلـیٚ جیٚگـەی وا لـە پـاش «تزکیـە»**
**ئـاخر ئـەزانـیٛ: نـادروس، هـەر چـەن　　زوٚرتـــر بزانـــیٚ زیـــاتر ئـــەدڵا پـــەن**

**ـــ**

**بە هەرحاڵ هێوای قەرەویٛ هەر هەس　　«ماسیٛ هەر وەختیٚ بیگریٛ هەر تـازەس»**

**ـ ـ**

**گیانـــە دۆ رِیٚـــان کـــافریو ئێمـــان　　چ بـــوٚ کـــەم حـــاڵیٛ چ بـــوٚ فـــرەزان،**
**خـــوٚ بـــە نـــەزانـــێن یـــا زانـــێن نیـــە　　بـەڵکـە بـە انـصاف یـا لاسـاریـیـە**
**خوا بە کەسـانیٚ، «کـافر» یـا «مـؤمن»　　ئیٚژیٚ، حـەسـاویٛ لـە حـەق حـاڵیٛ بـن**

---

١ – خوٚش‌وێستنی تەنیا غەرێزیش هەر باشە (یطعمون الطعام علی حبـّە، یا: ...ممـّا تحبـّون) وەلیٚ خوەی بە تەنیا مایەی گەشەو نەشەی دلٚ نیە؛ مەگەر عاملٚگەل‌تر ـ لە مەحەببەت یا هەرچیٚتر ـ بکەفیٚتە تەکی.

٢ – کنایەس لە دنیاو ماڵی دنیا

٣ – لیٚرە مەبەس، تەنیا ئارەزۆی نەفسە نەک هیٛ دلٚ.

٤ – ئیٚژن: ئەصڵی ئەم مەسەلە، لە بەسەرهاتیٚکی بهاء الدینی عاملی‌یەوە هاتگە. ئیٚرە بەشی نوسێنی ناکا.

یانیٚ: تا پلەی «لە حەق تیٚگەیێن» ئێمانو کوفر، لە یەک جیا نێن
پاش حاڵیٚ بۆنە، یەکیٚ، هەوەسی ئەیکێشیٚ بەرەو باری ناکەسیٚ
یەکتر، دڵی، دێل هەوەسگەل نیە ئامادەی قەبوڵ حەقو ڕاسیە
ئەگەر دڵ بدەیٚ بە باسی قورئان «کافر» کەسێکە لە زلەییٚمان
جا یا هەر ئێسە ماقوڵو زلە یا بۆی ئەپێویٚ پلە وە پلە
چونکە ئەوێنیٚ ئەر ئێمان بێریٚ ئەشیٚ «گەورەییٚ» بە خوا بسپێریٚ[1]
ئەبیٚ ببێتە هاوشان هەژاران توێڵ بنێتە جیٚ پیٚ نەداران
ـ «کما آمن السّفها»ت ژنەوت لە دەم نەفامگەل زلە دەر ئەکەوت ـ
ئەنجا، لە ناحەق، نادا وچانیٚ چۆنکە حەق، بۆ خوەی، وەشەڕ ئەزانیٚ

---

[جا هەر چەن تەنیا دەسەی «مترفێن» لە هەر دەورانیٚ دوژمنن بۆ دێن
چۆن بۆ ئەتبێنیٚ: لە «مکّە» زۆریٚ تا بەینیٚ ئێمان نایرن، وە جۆریٚ؟
زۆربەییٚ لە خەڵک، لە ترسی زۆرکار ناوێرن بچن بەرەو حەق یەکجار
یا ڕێک ناکەویٚ: لە سامی دژمن بۆ مەبەستی حەق جارجار گویٚ بگرن
یا هەر سەفسەتەو درۆی دەسدارگەل لە حەق، کول ئەکا چاوی عەقڵی گەل
کارێکیان ئەکرد: بە «پێشداوەریٚ» مەردمیش بکەن لە حەق بێوەریٚ:
بۆ قسەی «شاعیر»، «جادۆگەر»، «شێتگەل» کیٚ حازرە خوٚی بخاتە حەچەل؟]

---

بەڵان ئەویتر، هەوای «زلەییٚ» یا نیە، یاکەی نایکا کەلەییٚ[2]
کە تیٚگا لە حەق، یا خاو یا بە تاو بۆی ئەچیٚ، ئەکا چش لە نانو ئاو

---

بۆ یەکیٚ وایەو، یەکیٚتر ئاوا؟ تەنیا مەسەلەی «دڵ»ە لە ناوا:
هەر ئەنازە دڵ، ناساق یا ساق بیٚ سێن ئەکا یا خۆ بەرەو حەق ئەچیٚ.
(نەک تەنیا کوفرو ئێمان، تەواوی بە دڵە: باری «خاسیو خراوی»[1])

---

١ – بە مەعنای حەقیقیٚ یا مەجازیٚ.
٢ – ئەلبەت یانیٚ: دوای تێگەیێن.

لە ناو هەرچێکا لە دڵ بە کارە   «محبت» لە گش زۆرتر زۆردارە
تێشکی محبت، دڵ ئەکا پڕ بار   لە: ئەخلاقی باش، ئێمانی تەیار
«ئەخلاق»و «ئێمان» وە بێ محبت   هەر تەشریفاتەو باوەو ڕواڵەت
پێت وانەبێ: بێ خۆشەویسی خوا   لە ماڵی دڵا «ئێمان» هەڵ بکا

—

کەوا بۆ، ڕۆحی مەبەستە: هەڵ بۆن   چرای «محبت» لە دڵو دەرۆن

— —

وەک لە مەسەلەی کفرو ئێمانا   زۆتر مەردمان وە جۆرجۆر دانا،
بۆ مەحەببەتیش، مەردم جۆرجۆرن:   کرژ یا خاو، بەشدار لە کەم یا زۆرن

—

چێ بکەین: بڵێسەی خوەشەویسیمان   زۆر بگرێ، قاڵ کاو، زۆردار کا ئێمان؟
ڕەنێ خودخواهی، سسی، ناپاکی   بە سەیقەلی دڵ، پاکەوکا پاکی؟
«هەر بە «محبت»، لە گشتی زۆرتر   سۆسەی محبت ئەوێتە ئاگر»
چۆنکە دڵیش وەک عەقڵو لەش، کەم کەم   لە هەر بارێکەو، خوەی ئەکا مەحکەم
بە خوەشەویسی بۆچک فێر ببێ   ئەتوانێ: بەرەو لای گەورەیش بچێ

—

برێ عارفگەل ـ خوایان لێ ڕازی ـ   وا ئەڕوانن بۆ عیشقی مەجازی:
بە مەجازیێ ئالۆدە نەبێ   دڵ، بۆ حەقیقی ئامادە ئەبێ.
(بەڵان ئیشتبان باوڕت یەبۆ:   «حەقیق بێ مەجاز، تاقێق نەمەبۆ»
هەر مەحەبەتی[۲] ناپەسەن نەبی[۳]   ئەگونجێ بەرەو حبی خوا بچێ
هەر وەک ئەگونجێ: دڵی کۆکو ساز   بگاتە ئاوات بێیاریەی مەجاز)

— —

ئەلغەرەز، ئەگەر بە ئاواتی: دڵ،   بە خوەشەویسی، جوانتر بێ لە گوڵ
قاڵ بێ بە حبی خوداو پێغەمەر   تا چە پێسیە، لێ بچێتە دەر،

---

١ – ئەگەر کەسێ بێوێستنی دڵ خراوێ بکا، ناوێتە «خراو»و کارەکەیشی خراوی واقیعێ (شیاوی «ذم و عقوبت») نیە (مەسەلەی «علم و عمد»).

٢ – ...اللهم! ما رزقتنی مما أحبّ، فاجعله قوّةً لی فیما تحبّ، و ما زویت عنّی ممّا أحبّ، فاجعله فراغا فیما تحبّ. (الحدیث)

٣ – بێژگە مەحەبەتێ کە تەنیا غەرێزێ بێ.

کـەم کـەم تێکۆشـە تـا وە محبـّت
لـە بـۊچکترەو، دڵـت بـەیؽ عـادەت.

—

لە بەینی هـەر چـێ جـۆرا، دوان هـەن
خاسـترو زۊتـر وە مـەنـزڵ ئـەگـەن:
یەک: خوەشەوؽسیؽ خاسخواگەل،هەرکەس
لە هەر ئۆمەتـێ یـا ڕۆژگـارێ هـەس.
وەک لـە ڕەفێقـیؽ چـەفتـان لا ئـەدەیؽ
لـە تـەک ڕێکانـا ڕەفاقـەت بکـەیؽ.
بخوێنـەرەوە ئـەحـواڵی خاسـان
بێـژەو ببؽـسە لـە دەمـی ڕاسـان.
دوەم: محبـّت هـەژارو فـەقؽـر
کە بۆ صەفـای دڵ، ڕاس وەسـە «ئیکسؽر»
بـە هـەرچـێ جـۆرە تێکۆشـە تاکـەێ
دڵ وە مـەحـەبـەت هـەژاران بگـەێ
بە گیانەکەی خۆت قەسەم ڕۆڵە گیـان
خۆشەوؽـسیؽو خزمـەت بـێدەسـتان،
دڵ ئـەکـا وە مـاڵ خـوداو پێغـەمبـەر
شەیتان لە کـەوشـەن دڵ ئـەکاتـە دەر
بـەڵـام بزانـە: بـە تـەنیـا زوان
یـا بـە ڕواڵـەت، دڵ نـابێ بـە کـان
بزانـە: هـەرچـێ گـەورەو گرانـە
وە دەس هێنـانی، سـەخـتو گرانـە
بزانـە: ئـەبـێ خـۆشوؽـستنیؽ تـۆ
پڕ بە دڵ بـێ، وەک بـۆ خێـزانو خـۆ[1]

—

جـا بـۆ ئـەوە ئـەو خۆشـەوؽـسیە
ببێتـە گیـانیؽ، وەسـؽلە چیـە؟
١ـ یـەکـەم وەسـؽلە، <u>ڕێ جۆرکردنـە</u>
ژیـان، بـەرەو بـار هـەژار بردنـە.
دۊ نەخۆشیؽ[2] هـەن بـۆ گیـانی انسان
نەک هەر مەحەببەت حەتتـا بـۆ ئؽمـان
بـە گیانـت ئـەو دۊ «دەردە چـەپـەڵـە»
بـۆ بێـسانی دڵ، هـەر وەنـە کـەڵـە
ئەپێچێن لە دەور هەرچـێ کە جوان بێ
هەر خـۆیێ بـەرەو بـاری ئؽمـان بـێ،
تا زەردی نەکەن نەیخەن لە گـەشـەی
مەحاڵە کە دەس بەربـەن لـە یـەخـەی
یەک: دەعیەو دەمار، خۆ بە زل گـرتن
ئارەزویؽ بـان بـۊن لـە مـەردم کـردن
دۊ: دەمو دەزگای پڕ لە زەرقو بـەرق
خۆ لە ناو نازونیعمـەت کـردن غـەرق.
گەرەکتە جۆر بـێ بـەرەوخـوا چۊنـت
نـەبێتـە مـەکـۆی شـەیتـان دەرۊنـت،
بـە نیـّـەتێکـی ڕێـکو پاکـەوە،
بـەرەو لای ژؽنـی هـەژار لاکـەوە

---

١ – هاوار لەوە، وا ئەۊنە دڵڕەقەو کۆڵۆڵ کە: نە خەیزانی، خوەش گەرەکەو، نە ئەفامێ: حەساویؽ، خوەی، خوەشگەرەکویێ!
٢ – لەناو ئەو چتگەلە، وا لە بەیتی شەشەما وتمان.

پاکەوکە سفرەو پۆشەن‌و ماڵت     مەبەستو هێواو خۆو ئەحواڵت [1]،
لەو دۆ پێسیە، تا ئامادە بێ     بەرەو خۆش وێستن هەژاران بچێ
دەنا، تا زلێو خۆشگوزەرانێ     مەبەستە، نابیە زانای ئێمانێ [2].

— —

بەڵام نەک لە بەر تەمەڵێ، لە کار     لادەێ، بۆ هەژار بوێتە سەربار [3]
ئەبێ لێ هاتی دەعیەو، خوان هەبێ     ئەنجا «جوان ژیان» قازانجی ئەبێ
جا، خۆ وە هاوشان خەڵکی هەژار کەێ     ماڵت بۆ خەرجی خودا پەسەن بەێ

—

ئەوسا لە ئێسە ناحاڵی‌تر بۆم     مەعنای «فَطَهِّر» بۆم نەبۆ مەعلۆم:
ئاخر یانێ چێ؟ خاوێنێ پۆشەن،     کەی لێرە بۆ باس ئەشیێ، ئەوەڵەن؟
سەرەتای سۆرەی «مدثّر» چیە؟     بانترێن فەرمان انقلابیە:
لە جێو بالێنی «ڕابواردن» لادان،     قیامو، خەڵکی خەواڵۆ ڕانان،
لە خوا بەو لاوە بە بۆچک زانین،     لە «ڕێزگرتنی ناحەق» وازهانێن،
بیرو ڕای باوی غەڵەتی وڵات     وێڵ کردن بەڵام بە شێوەی خەبات،
منەت لە شوێنی خاسیا نەنان     (هەرچەن مردۆگەل ئەگەێنە ژیان)،
لە بەر خوا هەزار عەزیەتو ئازار     برسیەتێ، تەبعێد وە بێ داژیار،
هەموار کردن، تا مەزڵۆمو داماو     ڕزگار بن لە دەس زڵمو ناحەساو [1]
لە ناو دەستۆرگەل وا گەورەو گران     باس جە تەمێسێ سێپاڵ کەی ڕەوان؟
دوەم: خۆ حەزرەت محمّد(ص) ئێسە     چەن ساڵە، بەرگی، باش‌و تەمێسە
ئەگەر دەورانی منالی‌و جوانێ     بە کرێکارێ ئەی بواردو شوانێ،
ئەمە چەن ساڵە، دوای ژن هێنان،     وەزعێ جۆری هەس نەک وێنەی جاران
دەێ خۆ تا جبریل(ع) ئەو ئەمرەی هانێ     پۆشەنی، چوەو دۆخەکەی جوانێ!
ئەگەر چەن‌ساڵ بۆ وەک خەڵکی‌سەرناس     لباسی، شۆڕ بۆ لە کوتاڵگەل خاس،

---

١ – ئەوانە وە تەواوی وا لە بەیتی شەشەم هاتگن.

٢ – ئەگونجێ: ئێمانت بێ وەلێ نەزانانە؛ یا هەوانەیێک زانێن جەمەو کەێ بەڵام بێ ئێمان.

٣ – مستقیم و نامستقیم.

لــە بــەر تــەمێــسێ، بــەرقــی ئــەداوە،
ئێتــر پۆشــەنــی، ســادەو هــەرزان بــۆ
مــەگــەر دیــارێ، ئــەر نــە لــەوەو لا
لە سەر خاکەوە بـەرعـەکسی سـاڵان
زۆرجار لە باتێ سێنێو سفرەو خوان
داوێــن پارچــەی وەک متقــاڵو جــاوە

هەر ئەو ئەمـرە هـات، گـشتی نـا لاوە
زۆرتـریش شـرۆڵ وەک هـەژاران بـۆ
پوشــەنێکــی نــەۆ کۆنــەســێن بــیبـا
دائەنیشت، ئەخەوت هەر وەک حوماڵان
وەک بەردە لە سەر داوێن ئەیخوارد نـان
کۆتــا بــۆ لــە ژۆر قــۆزەکــی پــاوە

—

دەستۆری ئایـەو، وەزعـی ئێـسەو زۆ
پاشــان تــێگــەیــێم: «فطهــرٌ» یــانێ:
یانێ: وەک لە ژۆر، فامو خـۆ، لـە دەر
یــانێ: رێگــەیــێ کــە لــە بــەرتایــە
«هەرچێ، نەختێ بۆی ئەشرافێ لێ هـات
یــانێ: هــەمێــسان لــە وێنــەی جــاران
ئەر حیکمـەتـی خـوا وا بـۆ کـە: ژێنـی
ئێتر تــێگــەیێت لــە حــاڵ ئــەولایــەش
ئێــسە بــە کــەڵکــە ژێنــی ســادە، بــۆت
تا وەک «بەرەحمەت موحتاجان» نەبێ

لــە لام هــەر ئــەت وت موعــەمــایێ بــۆ
بــەرگــی ئــەشــرافێ، پێــسە، وەلانــێ
دەرێنــە پۆشــەن پــۆڵو پــۆز لــە بــەر
رێ کامــڵ بــۆنی دێنــی خودایــە[1]
ناخونجێ لە تەک رێگـەی لـەمـەولات»
جــۆر کــەوە شــێوەی ژێنــی هــەژاران
وەک دەوڵــەمــەنــیش، بــەینــێ ببێنــی،
بــادەوە بــەرەو هــەژارو بــێبــەش
کە ئەولا وێڵکەێ خۆت بە مەیلی خـۆت
چــۆن «رحمــةً للعــالمین» ئــەبــێ؟

— —

٢– وەسێلەی دوەم کە خوەشەوێسێت
خۆ لە تەک چێنی هەژاران، جـۆر کـە
بــەڵــام وریــای نــاخ دەرۆنــت ببــێ:

بۆ هەژار، بێ بێبـەرەکـەتو پێـت:
دۆسێو هاتۆچۆ لە تەکیـان زۆر کـە
نەک وەک گەورە بۆ لای بۆچک بچێ

١ – ...لیقوم النّـاس بالقسط؛ وە فرەیێ ئایەتو حەدێس. تماشای کتێوی یەکجار باشی «الحیاة»کەن، لە براگەل «حکیمی» ـ خوایان لێ ڕەزا بێتو، تەوفێقی خزمەتیان زیاتر کا ـ.

٢ – هەر لە ئادەمەوە دێن ناریاگە بە پای تواناو نیاز خەڵک (واقعیـّتگەل یانێ ناسێنی خواو خۆو هەرچێ، کەم بەیان کریاگەو، ئەحکامیش، بە قەدێ مەیانی چکۆلەی ژیانیان‌و، بەوپا، دانریاگە). ئێسە ئێتر «رشد طبیعی» بەشەر، گەییگەسە ئەوە دێنی بۆ کامڵ کریێ (:الیوم اکملت لکم...)، بە ڕۆشنتر کردنەوەی دانستەنێگەل گەورەو، دانیان چوارچێوەگەل قانۆن (یا: مەوادێ خامو کوللێ کە وەک تەبێعەت، خوەی بە «اجتهاد» بەهرەی لێ بوا).

ئەحواڵت هەر وەک دەردەداری بێ بۆ دەرمان وەلای حەکیمان ئەچێ
لە تەک ئەو چێنا ببە بە هاوڕاز بە ڕەفاقەتی ڕاسو گەرمو ساز
وەها، لە بەینا هەر تۆ نەمێنێ ئیتر منمنو تۆتۆ نەمێنێ

—

لە تەک ئەوەیشا، مەبەستی‌تر هەس وریای بە تا لێت نەشێوێ مەبەس:
هەر مادّی نیە دەردی ئەوێ چێن زۆری کەم بەشن لە خەدەو زانێن
ئە بێ دانسقەو وریای ڕێ دێن بێ تا ئیشتبایی یا عەیبێکت دێ،
تۆشی نەبێتو؛ بە شێوەیی جوان نەک بە ڕەوشتی خودخواهی نەزان
ئەتۆش خزمەت کەی بە هاوەڵی خۆ بە باش کردنی تێگەیێنو خۆ
جا خوا یارت بێ، سەختە وا کاری: هەم حەکیمی بۆن هەم دەردەداری

— —

٣ ـ وەسێلەی سیەم: لە شەرحەحاڵی پێغەمبەرانو خاسان بێ حاڵی
کە چۆن هاوڕەنی هەژاران ئەژیان بێ دەعیەو نازو دەزگاو سفرەو خوان
تماشای ژیان حەزرەت پێغەمبەر(ص) یا ئەبۆبەکرو عەلیو عومەر ـع ـ
یا لە خێڵ شاگەل بە دەمارو فیز تەماشای عومەر کور عبدالعزیز ـع ـ

—

لەم باسە جوانە دەرۆن گەشێنە هەرچی نوسراوەی باش بۆ بێخوێنە
هەتا بتوانی: هەوەسی نەوی سونک کەی؛ بەرەو ڕێ خوا سەرکەوی
خۆشە: لە دنیاو قیامەتا هاوڕەن پێغەمەّر بی، نەک بڕێ دێمەن تەن

—

دڵ دان بە حاڵی ناکەسگەلیش، زۆر بە کەڵکە ئەر باس بەچەشنی بێجۆر [1]

—

با جار جارێکیش صالحی دەن خۆش دەرۆن وە ئێمان پڕ جۆشو خورۆش
بە خوێندنەوەی بەیتو شیعری جوان مەنجەڵی دڵان بێنێتە کوڵان

١ – نەک بە تام و لامەوە، بە شێوەیی کە کاورا بخەێتە سەر هەوەس (وەک بەرنامەی یەکجار خراوی «دیدنیها»ی تلوێزیۆن).

جـا ئـەوکاتـە وا دڵـت کـوڵ تێـری یـادی بـرات کـە وە دوعـای خێـری

— —

دڵگەل پڕ گەشەو مەجلیس پڕ نۆر بـی مـەلایکـە نزیـک، شـەیـاتێن دۆر بـی
فەزای دڵ، وێنەی هـەوای کوردسـتان خەوش کا ڕەحمـەتو بـەرەکـەتبـاران:
بـۆ هـەزار لاوێـن لـە زاڵـم بـە سـام پێغـەمبـەری خـوا صـەڵـواتو سـەلام

پایزی ٦٥

---

## ١٦٦– قافڵەی خەمان

قافڵـەی خـەمـان کـردەوە مـەنـزڵ دێـسان کـەلاوەی کاروانـسەرای دڵ
هەمێـسان هـۆزی حـەسـرەت ئامـاوە نـەهـەوارگـەی دڵ دەوار هـۆر داوە
خێڵـان وەهـاران مـەلان وە هـەوار خەم نـەمـن پـایێز کـەردەن وە وەهـار
وەهارەن پەی خەم دۆرێم جـە ئـازێز پـەی مـن وەهـار بـۆ مـەبـۆ وە پـایێز

— —

توخـوا سـا خـاوەن خێـڵو هـەواران بـا پـایێز بـارۆ مـوژدەی وەهـاران
با بەیۆ شەمـاڵ مـەیلـی ئـازێز، هـەم[١] خێڵـی شـایێ بـۆ بـەرشـۆ خێڵـی خـەم
ناکـەسـی نـەزان پاسـە مـەزانـۆ دڵ نـە تـەنیـایێ بێکـەس مـەمـانۆ
سا توخـوا باکـەی گۆشـەی تـەنیـایێ ئـاوا بـۆ وە فـەڕ دیـدەی بێنـایێ

— —

کەم بۆ سەیرانگا، کە نـەبـۆ وەشـتـەر: «سەرتاوێران[٢]»و «سـەخنـاخ[٣]»و «ئاویـەر[۴]»
نە یاگەی گردێن نە «حەسـارە سـۆر» مـن و گۆشـەیـی جـە ئـازێزان دۆر

—

---

١ – هەم: دێسان، هەمێسان
٢ – لە وەتەنی خێڵی باوکێ لە دشە.
٣ – لە وەتەنی خێڵی دایکی لە کوچێ چەرمگ.
۴ – لە نیشتمانی خۆم لە سنە.

کـڕو کیخانـەی تـەم گێرتـەی پـاییز　　کەرۆ وە بەهـەشـت هـەناسـەی ئـازێز
بـا بـە کـوێرایێ چـەمـی غـەواران　　پـاییز بـۆ وە کڵـەی دێـدەی وەهـاران

پاییز ٦٥

---

## ١٦٧– مڵقێ مەنێ بە خۆتەوە

مڵقـێ مـەنـێ بـە خـۆتـەوە یـانێ: نـوێژ ئـەکـەم
موحتاجی نوێژو ڕۆژگو چاکەت نە خواس، توێ
لایـێ لـە مـوڵکی خـوا ئـەڕمـێ نـوێژی تـۆ نـەوێ!
مەنزومەیـێ ئـەشـێوێو ئاسـمان ئـەوێ نـەوێ!
نە، گیانە ! دێن لە بۆ مەیە ، تا وەک بەشەر بژێن [1]
تا بۆ بەشەر نەپڕ تـەمـی وەک ئێـسەوێ زەوێ
تـا ئـافرەتـێ نـەبـێ شـڕەبـارو کـزو هـەژار
یەکتر هەمێشە سازو بە دەق هـەر وەکـی وەوێ

—

وەک یەک لە دەشتو کۆ ئەچەرن گاگەلێ، کە چێ
وەزعی بـەشـەر وەهایـە عـەجیـبو بـەڵاجـەوێ

—

ئەی گشتە، دەردی عەقڵی چرایڕێس، وەبەردەسێ
بۆ نەفس ئەکا بەشەر، سەروخوارو کـزو قـەوێ
ڕۆژ و شـەوت «صـیام و قیـام» بـێ، لـە خـۆ بنـێ
پۆکـاوڵێ ئـەگـەر لـە خـەمـی مـەردمـا نـەوێ

---

١ – لیقوم الناس بالقسط + قل: أمر ربی...

## ١٦٨- «پاو»

ئـەو دڵـە وا بـۆ هـەژاران کـوڵ نـەدا
زەحمـەتـە ئیمـان تیـا جـێ گرتبـێ
نەک بەزەیی، قورئان ئەڵێ: تۆ بۆ هەژار
گیـان ئـەدۆڕێنـێ کـە ئیمانـت ببـێ

—

کۆرپـەیـێ، تـازە گڕوگـاڵی ئـەکـرد
وەک گوڵ ئەشکۆفاوە بۆ دایکی کە: «پاو»
دایـەلـەی دامـاوی دڵقرچـاوی، بـۆ
جەرگی، چـێ هێنـا؟ تریتـی نـانو ئـاو

—

ئاو لە چاوی زاو خەمی، بـەرچانـە دڵ
تا گوڵی، بـەنێـی دڵـی، ئاشـت کـردەوە
کۆرپـە دڵپـڕ بـۆ، بـەڵـام نـازی ئـەداو
برسیەتێ، «پاو»ی، لـە بیـری، بـردەوە

—

دۆر لە تۆ بۆ خۆم ئەڵێم: دەک ژەقنە بێ
بێخەمو هەوڵی هەژاران، عەیشو نۆش.
ناکـەوێتـە فکـری منـداڵی هـەژار
ئەو دەمەی، کۆرپەت بەناز ئەگرێ لە کۆش؟!

—

ئـاخ ئـاخ یـاخوا بـە مێـراتم کـەوێ
ژینی ئـەشـرافێ، هـەتـا رۆتـێ هـەبـێ
بێخەمی ئەو دایکو باوکە رۆڵـەیـان
برسـیە، تێـرێ لـە گیـانم ژەقنـە بـێ

—

رۆڵەکـەم توخـوا لـە رێ خـواوە بـڕۆ
با نەجاتیان بێ لە خەم خەڵکی هـەژار
لانیکەم ئـەوێنـە کـە تـەنیـا بـۆ تـەنـێ
هەوڵ ئەدەێ، هەوڵ بە لە بۆ صەدها هەزار

—

ئەی خوا تەوفیق بە: خـۆمو هاوڕێـەم
وا کە تۆ پێـت خۆشـە بمـرینو بـژین:
تێبکۆشینو، تـەنانـەت گیـان بـدەیـن
«فـی سـبیل الله و المستـضعفین»

—

تا خوەمان هاومالّی داماوان نەکەیْن — نویژی بیرۆح و شیعار نایێ بە کەلک
پەیرەوی رێ خۆشەویست بیْن کە وات: — بەشبەری رەحمی خودا، رەحمە بە خەلّک [1]

— —

مالّی پاش ئەحزابی دابەش کرد هەمۆ — فەرشی خوی، خوەلێ؛ شایەکی بۆخوی نەبۆ
ئەونە خوا پێخۆشە صەلوات و سەلام — بۆ رەسوڵ و خۆشەویسانی هەمۆ

## ١٦٩– تفی داماو مەگرە دلێ

ئەگەر هەژاران لە بەر هەژاریْ — خلّەتیان تفیان لیْت کرد مەیگرە دلێ
حەکیمێ دلسۆز، منالێ نەخۆش — هەزار جنیو با ناکەویتە سلێ
خەتەرەت ببێ لە ئیمانی خۆت — ئەر بۆ داماوان دلت نەیتە کولێ

پایزی ٦٥

## ١٧٠– سێ ریان

ئەی کە پیْت خۆشە: لە رازی عالەم — هەلّکرینی [2] بەشی خۆ زۆر یا کەم
باشە بتوانی سرنجەی خۆ بەیْ — تا بە دنیایەکی بێپەی، پەی بەیْ
نیە چشتیکی عەجیب وەک انسان — وەک لەغەز وایە: کەمی بێ پایان

—

سەیرە: بۆ هەر شت و رازێ جگە خۆت — پەلەقاژەت بێ هەتا دەرکەوێ بۆت،
چە لە ورد بۆنەوەیێ، خۆت بێ ماف — خۆ لە خۆ باوەژنێ بێ انصاف!
وەک بلێی: هەرچێ کە بۆ ئینسانە — ئەصلن و، خەلقی بەشەر بۆ وانە!
گەر بریکیش تەقەلای زانیْن بەیْ — لە سەروکاری بەشی هەر لەشی کەیْ!

—

تیفکرەو حەق بدە کاورای زانا — کە مرۆڤی بە نەناسراو دانا

—

١ – چەن حەدیْس لەبارەی ئەم مەعناوە هەس.
٢ – لە مەتلەبێ بە تەقالای فرەوە نەختالێ حالیْ بۆن.

هێزو ئەحوالی دیارو نەدیار
نە یەکو دوٚن، نە بیسو سێ، نە هەزار.

لە بەشێ، هاوبەشی مەن گیانداران
لە بڕێ بێبەرە غەیری انسان

ئەوە وا دیارە بە هەر حاڵ سادەس
نادیارە، دو ڕێانی کەسو پەس.

لەو دنێ پانو بەرێنە، سێ چڵ
یەکێ، نەفسە. یەکێ، عەقلە. یەکێ دڵ

١- ئەوە پێویستە لە بوٚ ئەصڵی ژیان
بە غەرێزەس ـ چ بەشەر یا حەیوان ـ

٢- بە دڵە: تاسە، خەفەت، پێخوٚشبوٚن
خوەشەوێسێ، بەزەیێ، بوٚ حەق چوٚن

وێستنو، هەرچێ خوەو، چێ وانە
چ ئەوانەو چەپەوانەی وانە

٣-دوٚر لە ڕوٚی «ڕوٚپەرس»و «تەجرەبەناس»!
عەقڵە ڕێش چەرمگی خێڵەو دەمڕاس.

تێفکریانو، بە ڕاز پەی بردن،
بوٚ «ئەرێ» یا «نە» دەلێل هاوردن،

کام قسەو کار بەجیەس کامە هەڵەس
چوٚنە، یا بوٚچە وەهایە وا هەس،

کیە دڵسوٚز، کیە مەردم خڵەتێن،
کێن کە ڕاس وێژنو، ناڕاسگەل کێن،

کامە حەق، کامەیە ناحەق، کامە
بوٚ هەواو قودرەتە یا بوٚ عامە،

تەجرەبەیشو، چە لەوێوە دەس دێ
چ لەوە وا هەیە، یا کردەوە بێ،

چێ لە ئەو چەشنە هەبوٚبێتو نەبوٚ
تێگەیێنیان بە دەسی عەقڵە هەموٚ

— —

جا کەسی کاکی بزا: کەس ئەوەیە:
عەقڵی تا ئەکرێ[1]، لە شوٚن تەجرەبەیە

ورد بەوە جوان لە ژیانی انسان
تاکوٚ بوٚت دەربکەوێ ڕازی ژیان

تێئەگەێ: عەقڵو غەرێزەو دڵ ئەگەر
پێکەوەن، ڕێکو بەجێس کاری بەشەر

هەر لە تەک بێتو لە یەک دەس بەربەن
تێک ئەچێ مەصڵەحەتی گەل یا تەن[2]:

١- دڵ کە زوٚر بێرێو بوٚ خوٚی کێشێ
یا لە بەر خوٚی فرەتر داکێشێ،

توٚشی زوٚر هەوڵێو خوٚی بێجێ ئەوێ
تا لە مەیدانی ژیان دەردەکەوێ

لە چتێ بێ وزە یا قوڵتەش[3] ئەبێ
تاکوٚ عەقڵیش لە ڕێەی خوەی دەرئەچێ

ئەو چتەی پێ زل ئەوێ یا بوٚچک
هەڵە لەو ڕادەیە وا هەس، هەرتک

مەسەلەن: خوٚی کزو ناقابل ئەکا
یا لە سەر خەڵکێ، کەسێ، خوٚی زل ئەکا

١- یانێ: لە شتگەلێکا کە جیەی تەجرەبەن.
٢ – تەن: فرد.
٣ – کەسێ کە بێشەرمانەو لاتانە، ئەکەوێتە شوٚن مەبەستی.

گەل ئەکا بۆچکو سوٚکو بەرپەلٚ  یا لە فاشێسمەوە دێنیٚ سەر هەلٚ

—

یا بە بارێکیترا، لەو ڕاگە  لا ئەدەیٚ، دێنوٚ نیشانی داگە:
وەک برِیٚ عارفی[1] خوێنشێرین، گەل  وێلٚ ئەکەیٚتو، ژنو مالٚو کەل و پەل
کە ئەبێنیٚ گەڕو پێسیٚو بێداد  دلٚت ئێشێتو، لە جیٚ هەولٚو جیهاد،
وەک منالیٚ، لە شتێکی نەوەدلٚ  چوٚن ئەتوٚریٚ، دلی تێتە کولٚو چلٚ،
وەکوٚ «ڕاهب» لە ترنجیٚ ئەخزیٚ  لێت نەخێزییٚ هونەریٚ غەیری کزیٚ
یا لە وێنەی گولی شەوبوٚی ئەلوەن  بابەطاهیر لە دیٚو شار مەبە بەن
دوانزەمانە لە کەژو شاخان بە  دوٚر لە انسانو گوروٚی حەیوان بە
ببە شێخ مارفەکەی بایینچوٚ  شێخی بیٚدەبدەبە بیٚ بیٚوبچو
لە هەموٚ دەردی بەشەر بێگانە  هەلیٚ بوٚ شاخیٚ لە ئەو ئاسمانە
جیٚ هەمێشەت لە تلێشێکا بیٚ  کە بە زوٚسان جنی لیٚ بەن نابیٚ
ئەوە کاری دلە گەر زوٚربێنیٚ  زوٚر لە دوٚ هاوەلەکەی بستێنیٚ
جا لە بەر ڕاسیٚو خوێنشێرێنیٚ  هەلەی ئەم تاقمە باش نابێنیٚ.

—

ئەوە وا مەردم ئەکا بەدفەڕو پەس  دوژمنیٚ داویە بەینی کەسو کەس،
پیٚ ئەبیٚ یاروٚ لە دلتا خوێنتالٚ  هەولی بێشوێە لە ماقوٚلیٚو مالٚ:
پای کەویٚ، گویٚ لە: حەقە یا نە، نەدا  بیٚخەمی قیامەتو شەرمیٚ لە خودا
گوٚشەگێرێکی لە دنیا توٚراو  بوٚیە خوێنشێرنە لای خاسو خراو

—

ئاخر ئازێزی بە تەنیا ماوم  گوٚشەگێری لە ژیان توٚراوم
توٚ کە مەسئوٚلی لە حاستی مەردم  خوٚ مەتارێنە، مەتوٚرە، مەبە گم
خوٚ بە خوٚشاردنەوەی صەت وەکی توٚ  حەقو ناحەق نە ئەبیٚ زالٚ نە تڕوٚ
چوٚن دلت تێریٚ کە مەردم وێلٚ کەیٚ  بوٚ نەجاتیان لە شەڕیٚ هەولیٚ نەدەیٚ؟!

---

[1] – «عارف» بە مەعنای عام، تەواوی پێغەمبەران‌و موجاهیدگەل گەورە ئەگرێتەو کە هەموٚ عومریان کردوتە سەروکاری هەم تەزکیەی خوەیان‌و هەم نەجاتی بەشەر. وەلیٚ بە مەعنای خاصّ دوٚ دەسەن؛ فرەیان هەر شوێن‌ڕەوی پێغەمـّەران بوٚون‌و برێکیشیان، گوٚشەگێر.

«قم فأنذر» چ دەڵێو، تۆ چ دەکەیێ! — وا لە مەعنای موسوڵمانیێ ئەگەیێ؟!
زیاد لەوەش: خۆ بەرەییێ، ڕێگەی تۆ — پێش گریێ، نەصڵی بەشەر ئەبڕێتۆ
ئاخر ئەو شێوە ئەگەر ڕێ دێنە — تاقە شێوەی هەموان بۆ ژێنە

—

خەتەریشت هەبێ نەفسی فەنباز — خۆت نەزانیێ، کەڵەکی کردبێ ساز:
«خۆ» بپارێزیێ لە بەر «خۆوێسیێ» — لە شەڕی زاڵمو، بۆختان بێسیێ
چۆن، لە دەس گۆشەگری «بەستەزمان[1]» — نیە مەردم خڵەتێنێ نگەران

— —

گیانەکەم ڕۆ بکە مەیدان دڵپاک — «دەس لە تۆ هێز لە خودا» نەتبێ باک
خۆ لە تەک خزمەتی خەڵکا بکە قاڵ — نە لە زیندان نگەران بە نە لە قاڵ
کە ڕەزای خوایە مەبەستت لە دڵا — خەیری خەڵکت ئەوێ نەک بارەقەڵا
با چە نارەسە جنێوت پێ بەن — هەرچەنێش خەڵکی نەزان چەپ لێدەن
وەک «ڕەسوڵان» کەویە ڕەنجو زەرەر — پێت بڵێن: شێت، بە کەڵەک، جادوگەر
ئەو دەمەی دەفتەری عومرت ئەوەسن — نە بە هەویای دەمی ناکەس نە کەسن
هێچێو هیچکە وە فریات ناگا — خۆت ئەمێنێتو، حەساوت لای خوا

— —

٢- ئەریێ نەفسیش بلەوی بۆی سوار بێ — بە سەری عەقڵ و دڵا زۆردار بێ،
خۆ بە هیچ باوێ دیانکەن ناوێ — بە نیازی بەدەنیش بەن ناوێ
نە ئەپرسێ لە حەڵاڵو لە حەرام — نە لە خاسو لە خراو حەتتا تام
لە بەرا پەڵپی، غەزای جوان جوانە — فایدەی نیعمەتی خوا گۆڕانە
نەوسنیێو، پۆشەنی جوانو، لەوەلا — جگەرەو گەردو شەراوو شتی وا
یا بە بارێکی‌ترا لنْداران: — هەوەسی جنسیێ، زلیێ، سفرەو خوان
ئارەزوی نەفسی چەڵەک، جۆر جۆرە — هەریەکەش، ڕێ چەپو ڕاسی، زۆرە
وردە وردە، هەوەسی نەفسی چەپەڵ — دێل ئەکا خێوی، بە زۆر یا گێچەڵ[2]
ئەروەها ڕێک بکەویێو، بۆی بلەویێ: — شوێنی ڕێ پەستیێو پێسیێ بکەویێ،

---

١ – بە مەعنای حەقێقیێ و مەجازیێ.

٢ – بە یاریەدانی عەقڵ. ئەگەرنە نەفس هەر پێداوێستی داوا ئەکاو؛ فرۆفێڵو ئەوانە نافامیێ، ئەم باسە لێرە ناگونجیێ.

دەێو دەێ، تا ببێ کاورا بەترەف      هەر نەپرسێ نە لە نامۆس نە شەرەف
چاوێ بخشێنە بە سەر ئەم خاکا      جا تماشا کە غەرێزە چاکا!
زیاد لە لاتێو گەنەخۆرێو پەستێ،      خۆفرۆشێو، وڕۆ کاسێو، مەستێ
بڵێـە: چۆن گەڕ لە گەلا بۆتە پەتا!      دەسەڵاتو، دەمو دەزگایە نە تا!!
لە بڕێ «ئاغە»وە تا «استعمار»      لە بڕێ «دۆم»وە تا «کارتل‌دار»،
زەجرەوەو، فێڵو لە ڕێ حەق لادان[1]،      ئێژی ئاو خواردنو کایەس لایان!
چە خەتاو ناحەقە، گیانی کاکی      لە سواربۆنی غەرێزەس پاکی
ئەو دەمەی دڵ، بڕەوی نامێنێ      هەر وەک ئاوێنە هەوا ئەنوێنێ
قودرەتی سەیری «ارادە»ش ئەخەوێ      وەکی بێچۆلکە لەدۆی نەفس ئەکەوێ
مامە عەقڵیش کە چرای ڕێگایە      ئەودەمە هەر لە گزێرێ دایە
لە ڕێەی خوەی، کل ئەوێتو حەتمەن      وەکی وەڕۆێڕکی، لێیێ بۆ تەن
سەیرە: عەقڵو، کەچێ خوێڕێو کەلەشەق!      بەردەسی نەفسو، دژی «ناحەق و حەق»!

—

ئاخر ئەو ڕێش‌سپیەو ڕاوێژکار      بێتو لەو شوێنی خوەیە بێنیە خوار،
ئێتر ئەمجارە کزو بێ دەسەڵات      یا لە بۆ دڵ بەڵێ قوربانێ دەکات
یا لە بۆ نەفس ئەکەوێتە تەقەڕاو      نۆکەرێ کرژو لە کاری خۆ خاو

—

وامەزا ئەو هەمۆ دنیاپەرسە      یا کە ئەو یەک یەکە بێهەوڵ و سسە
عەقڵیان هەر لە بنا فەوتاوە      نە، نەفەوتاوە جیەی گۆڕاوە

— —

٣- ئەگەریش عەقڵە بەهێزو دەسەڵات      تا بزانێ لە حەقێ لانادات
نالەوێ بۆ یەکێ لەو تر زۆر کا      نەظمی داناوی خودا ناجۆر کا
نەختە لادانێ لە بەرنامەی خوا      نە ئەهێڵێ نە ئەوێنێ ڕێجوا
باش بەجێتێرێ ئەوەی کاری خوەیە      ئەۆنە زۆری ئەشکێو بردی هەیە
دۆیتریش چێ لە ئەناز داواکەن      هەڵئەنێ بۆ لە دواچۆنی، بەدەن
هەریەکێ زیادەڕەوێ کا نەختێ      ئەی هەنێرێتەوە جێ خوێ جەختێ

—·—

[1] – لادان.

ئیسە جا ڕۆڵەکەمی تێفکرە جوان یەکێ هەڵبژنە لە سێ جۆرە ژیان:
(١) یا ڕێەی دڵ: لە کەلێنێ بخزیٛ عومرێ ڕابوێرە بە خاوی‌و بە کزیٛ
عالەمێ خنکێ، دەقت نەشوێنیٛ بە خەیاڵت بەڕی خۆ دەربێنیٛ

—

(٢) یا غەریٛزەی کەرەسەی نەفسێ لەسەر خۆ سوار کە، بە زەرەر خۆت‌و بەشەر
یانێ: ڕێ جەردە، درۆزن، بەرەڵا خۆ فرۆش، گەردیٛ، لە دوٛی بارەقەڵا،
ترسەنۆک، ڕژد، گرانجان، سوٛخۆر دوٛر لە ناموٛس، گوروٛی زڵم‌و زۆر،
هەوڵ لە شوێنی دەسەڵات‌و زۆردەر، خەڵکیٛ، قوربانی زلیٛ بۆ خۆ کەر،
دینفرۆش، خوێڕیٛ، حورسن، دڵڕەق دڵشکێن، خەڵکیٛ لە ڕوٛبەرناحەق،
دڵ بە فرتەو تەپە بۆ دەوڵەمەنیٛ تا لە پوٛچەڵگەلیتر جێ نەمەنیٛ
پوٛڵپەرس، تانەوەشێن، ڕشخەنچیٛ سس لە سام یا لە تەما، وەک لەقەبیٛ
بەڵێ قوربان لە زلەو تون لە هەژار سفرە پڕ بۆ دەسەڵات، چۆڵ لە نەدار،
نە لە چیٛ حەق بێ لە ناحەق ئەیچیٛ «لە ڕۆا باجیٛ‌و وەکتر قەیچیٛ»
بەش‌و دەسهاتی ژیانت هەموٛ سوٛچ عومری دنیا بەیە سەر هیٛچ‌و پوٛچ
کورت‌و کوردیٛ: لە ڕێەی خوا لادەیٛ لە دو ماڵ، دڵ بە تەنێ دنیا دەیٛ

—

(٣) یا وە پێش بگرە ڕێەی عەقڵ‌و فام یانێ: ڕێی پێغەمەران، ڕێی ئیسلام
یانێ: ڕێگایێ نە وەک «تۆراوان» نە وەکی شوێن ڕەوەکانی شەیتان
ڕێزگری هەرچێ، ئەوەن نرخی ئەوە چ لە خۆتا چ لە دنیای دەرەوە
هەوڵ بدەیٛ بۆ گوزەران کرژو بەتیٛن: خواردن‌و خەوتن‌و ماڵ‌و لفی ژیٛن
بەوە دەسهات بەحەڕاڵ دڵخوەشکەیٛ سادە بژییٛت‌و خەمی مەردم خوەیٛ
کۆمەکی ماتڵێ لات خۆشتر بێ لەوە چیٛت پێ خوەشە بۆت حازر بێ
هەوڵ بدەیٛ وەک گوزەران بۆ ئیٛمان تێگەیشتن، خۆو ئەخلاقی جوان
خۆت‌و خێزانۆ لە دیٛن حاڵیٛ بن نەک لە بارێکی ژیاندا بن ون:
نە بمێنن خوەت‌و خێزان داماو چاو لە دەس مەردم‌و برسیٛ بەرچاو،
نە بە ئەشرافیٛ‌و سفرەی ڕەنگیٛن. «ڕێکی یەک بن: گوزەران‌و فامیٛن»
(ئەڵبەتە لازمە ئەوٛنەش زانیٛن: هەموٛ تەکلیٛفی هەموٛ، وەک یەک نیٛن

خۆت وە شوێنی کەوە ئەو فەرقە چیە
چۆنکەتێ ئێرە جیەی باسی نیە)

خۆ بناسی کە ئەتۆ انسانی
نە مەلایکەێتو نە وەک حەیوانی

تێبگەێ: خۆ «بەشەری لێ هاتۆ»
وا نیە بمری و بێژین: ون بۆ

تێبگەێ: پۆچەڵو فێرۆ نیە ژێن
ئاخری خاسو خراو وەک یەک نێن

نەک وەکی زاڵمی بێ ئێمان بێ
هاورێیەی خوێنمژو زۆرکاران بێ،

کە لە ئێمان نیە بەشیان هەر چەن
خۆ وەکی خاوەنی ئێمان هەڵخەن

بۆ بە دەس هاتنی پۆڵ یا دەسەڵات
دەردو مەینەت برژێنێتە وڵات

یا بە هەر جۆرێ لە بەر زۆری هەوەس
خۆ بکەێ نەوسپەرسێ خوێڕێو پەس.

گەر ببێنێ: فرەیێ داماون
برێ زاڵم برێ حەق فەوتاون،

سەخڵەتو مەینەتی خۆ هەموار کەێ
تا هەزارو خڵەتاو رزگار کەێ

گەر رەزای خوا بێ، لە سەر مەردمو، حەق
با ببێ ماڵو ژیانت تەقو لەق

لە سەر ئەو رێگە ژیانیش دانی
خۆ وە سەرکەوتۆو رزگار دانی[1]

خوا خەڵات کا بە هەمۆمان فامێ
خاو نەبێن بۆ تەمێ، تامێ، سامێ

وا تونو تۆڵ لە رێەی خواوە بچێن
سەردەمی چۆن کزو خەمبار نەبێن

لەرێی رێکەوە هەول بەێن بۆ «بۆر»[2]
نە رێەی «خۆپەرسانی[3] خۆ دۆر[4]»

بۆ هەزاران خەفەتو تێکۆشان
وێڵ نەکەێن تاکۆ دوارۆژی ژیان

نەزمی دێن جێ بکەوێ جوانو بەگور
تێک بچێ بەزمی «هەزارو ملهور»[5]

راپەرن خەڵک لە سەرگەردانێ
لە هەڵەت چۆنو لە بێ ئێمانێ

جا وە دەن مەردمی ئازاو حەقناس
خەوشی صەڵوات بێ چە ماڵو ساراس:

بۆ هەزار تاکە کەسێ هەولێ بدات
پێشکەشی احمدو ئالی صەڵەوات

پاییز ٦٥

---

١ – فاستبشروا ببیعکم...
٢ – سابقوا الی... + و فی ذلک فلیتنافس...
٣ – من اتخذ الهه هوا.
٤ – خسروا أنفسهم
٥ – قل: أمر ربی بالقسط. + ... .

## ١٧١- ئاخ خەڵکی هەژار

ئاخ خەڵکی هەژار بە ژەحری مارم بێ ئـەگـەر
بێ حەسرەتـی ئێـوە تاقـە ڕۆژێ بـەمـە سـەر
بــــێ داخـــــی دڵـــــی منـــــاڵی تامـــــازرۆ
سیپاڵی شڕت هـەژار هـەزار تـف لـە بـەشـەر

پاییزی ٦٥

---

## ١٧٢- شوکرانە بژێرێت...

شـــوکرانە بژێرێــت کــە بـــە دڵ بـــێ، دنیـــایش
لێت خۆشتر ئەکاو لە کوڵت ئەخا ژانی خەفـەت
دەردت بـــە دڵـــی چکۆڵـــە دەرمـــان نـــابێ
گێـروٚدە ئـەبـی بـە دایکـە دەردانـی خـەفـەت

زوسانی ٦٥

---

## ١٧٣- دوات بۆڕم دنیا

دنیا بان لە پەنجا ساڵ لە تەکتا بۆم بوٚم دەرکەوت
گشتێکت هەر تاوێ بـۆ بـۆ تـاوێکیتـر هـەر نـەۆ
لە زیندانیش لە هەرلا هەر جێم خۆش کرد هەڵکنیام
دەک دوات بـۆڕم دنیـا زیندانیـشت تـا سـەر نـەۆ

---

## ١٧٤– مەڕی لە دۆی گورگ!

لە بەر دژمنیٚ لە تەک تۆ شەیتان — لە ڕەحمەتی خوا کەوتو بیٚبەش بۆ
دۆر لە تۆ گەلیٚ گێلیە ئەر تۆ — ببیە مەڕەکەی وە شوێن گورگا چۆ

---

## ١٧٥– کاورا درە...

کاورا درە شکەنجەو ئازاری خەڵک ئەدا
خەڵکیٚ بە عەقڵو فامەوە ئاشی ئەکەن بە تاڵ
تۆ لەو گڵاوە خۆ دڵە، درتر ئەبی ئەگەر
ڕازیٚ ببیٚ بە عەزیەتو خەم بۆ ژنو منال

---

## ١٧٦– کامتان درترن؟

کاورا درە شکەنجەو ئازاری تۆ ئەدا
تۆیێ بەرهەڵستی ئەوەستی لە بەینی بەیٚ
انصاف بە: تۆ لە ئەو خۆەنیٚ درتر ئەرکەتیٚ
مێشیٚ کە هەولی ڕۆژی ئەدا عەزیەتی بکەیٚ؟
جا تۆ ئەگەر بە گیان لەبەران عەزیەتت بگا
پای کەوت، دیارە زەجری نە یارت چلۆن ئەدەی [1]

---

١ – کوشتنی بیٚ عەزیەت، یا ئازادە، یا ـ بڕیٚ جار ـ ثەوابی هەس (زۆتر باسمان بوە لەم بارەوە، لە تەک فەرقی بەشەر لە تەک حەیوانان).

## ١٧٨- هەم ژێر هەم ئازا

ئـەر لــە دەرۆن خــۆ ئــازاو ئــازادی
سەر شۆڕت ناکەن دەسـدارو دەسـپڕ

ئەریش هەم ژێری هــەم ئـازا ئـەوسـا
بـەڵـێ ناکـەێ بـۆ دەمهـاری دەسـبڕ

زۆسانی ٦٥

---

## ١٧٩- یوم اختیار

کثیــــراً کثیــــراً قــــد رأیــــت تطــوّرا
و ذقــــت حیــــاةً ثــــمّ ذقــــت منونــــا

و هـــاجرت مـــا لا یُـــبتلی مـــن منـــازلٍ
و غــــادرت الاف الأُلـــــوفِ ســــنینا

قــضیت بخیــــرٍ کــــلّ ذلــک غانمــــا
بغیــــر اختیــــار منــک شــأواً وحینــــا

لــک الیـــوم فـــی شـــوطک هـــذا ارادة
تُــسیرک مرقـــیً أو ضــــلالاً مبینــــا

مـضی مـا مـضی بـالرّغم منـک کمـا تـری
ففـــی الأرض تحظـــی ســـیّداً و أذینــــا

و حـــسبک یـــا إنـــسان عـــاراً و حـــسرةً
بیـــوم اختیـــار منـــک تـــسقط دونــــا

---

## ١٨٠- دەسەبرای شەیتان

لە بەش خوەت زیاتر چە نیعمەتت هەس
بەش خەڵکە هەرچەن خوەیشت نەزانی

بە هەرحاڵ چەنێ خەرج ئەکەێ؛ زیـان
مــەگــەینــە مــەردم ئــەگــەر انــسانی

چوۆن ڕازێ ئـەوی وە زەرەر مـەردم؟
دوۆر لــە ڕۆت مــەگــەر بــرا شــەیتــانی

---

## ١٨١- مەیکەرە تەپو تۆز

لە خاکە چێت هە: لەشو ماڵو هەم ئەبێتەوە خـاک

بە کوڵێ خاکو خوەڵەو گێڵە مەیکەرە تـەپو تـۆز

گەلێ نەفامیە گەوجێ کرێن، بەڵام لای ژێر
قەزای مەسێکی نەفامی شەراو لە صەد مەسی پۆز

---

## ١٨٢- کۆلەکە

سەرێ لە ترس‌و تەما دانەوێ        کۆلەکەیێکە وە یارە ماوە

---

## ١٨٣- لە سەر لە بەرێ صۆزێ ناترسی؟

سەر لە بەر دنیاو ئەربابی دنیا        دامەنەوێنە گەنی بێ غێرەت
لە سەر لە بەرێ صوزێ ناترسی        لای خواو ڕەسوڵ‌و مەلایکەو ئومەت؟

---

## ١٨٤- دعوت افطار

نەمێنێ دەسخەرەی سۆرێ ڕواڵەت        کە بەرداشێ لە تۆ تونتر ئەکا کار
بر آن قطبی است شایان غبطه بردن        کە محبوبش فرا خواند بە افطار

---

## ١٨٥- «أقلل من الدّنیا»

چەندە ماندۆ بۆن لە شوێنی عەیش‌و نۆش‌و زەرق‌و بەرق
جاکەتێ: دەردو پەتای پۆزو ئەدا یانێ: هەسم
زیاد لەوەش چەن خوێرێەتێ‌و چەن خەم لە بۆ مان‌و نەمان
وەک عومەر «أقْلِلْ من الدّنیا تعش حُراً» کەسم

---

## ١٨٦– ...خوەتو غێرەتت

هەر لە هێچەوە تا دۆکەڵ هەتا — هەتاوو ئاوو هەواو خۆڵ هەتا
ئێسە، هەزار جار مردیو هەمێسان — زێنۆ بۆیتەوە تا بۆیتە انسان
هەر مردنێکت وەک قەدێ بڕێ بۆ — بۆ پلەیێکی بانتر لە پێشۆ
ئەمجارەش مردی، وەک هەمۆ جاران — قەرارە دێسان بچی بەرەو بان
ئەو قۆناخانە هەمۆ تەی بۆن بۆت — بێدەسەڵاتو بێ هەواڵی خۆت
بەڵام ئەم کەشە ئێتر انسانی — بە دەسی خۆتە چۆن هەنْاو دانی:
سەرڕاس، یا کلا بەرەو چەپو ڕاس — تا پاشە ڕۆژت خراو بێ یا خاس
جارێک «اختیار» کەوتۆتە ڕەتت — لە قۆر نەنێشی، خۆتو غێرەتت

---

## ١٨٧– دو نیشانەی ئێمان

ئەرکەتێ ئێمان لە دڵێکا بێ — ئەگەر ئێمان بێ بێ دۆ بەر نابێ
یەک: بە خەڵک نەخسۆس هەژار، محبّت — یەکتر: بەرامبەر زۆرکاران غێرەت
ئەرکەسێ دایمە لە نوێژو ڕۆژۆ — لە ئەو دۆ بەرەی ئێمان بێبەش بۆ
یا تێنەگەێوە کە: ئیسلام چیە — یا بەشێ باشی لە ئێمان نیە
موسوڵمانیەکەی نەگرساوەو کاڵ — هەر وەسە ماڵە ڕمڵێنەی منال
ئێمانی سۆکە هەر وەک کەڕەپۆ — «ناقایمترە لە ئێمانی جۆ»[١]

---

## ١٨٨– بنازم بە «بەڵا»

بنازم بە کردارت بەڵا وا لە ناو ڕانا

بتەوبڕ ئەکەێ، ناکرێ بە چۆدارو پسپۆڕان

١ – مەسەڵێکی کوردی‌یە. دەنا، بەینێ کە لە زیندانی عوموم‌ێ بۆم لە ئەوێنا، پەیم بەوە برد کە لە ناو ئەو میللەتە دنیاپەرسیشەڎا، یەکە یەکەیێ هەن کە یەکجار ئێمانیان بە تێنو قایمە. (: ئێمان بە مەعنا «مطلق»ەکەی، کە باسمان کردگە). دو برای بە ناو «ایمانی»، بەینێ هاوئوتاقم بۆن کە بڕێ ئاخری شەو، یا بەربەیان، لە حاڵی جوانو هەڵگرسیانی وەختی نوێژو موناجاتیان (بە تاویەتێ: بوچکەکەیان) بە ڕاسێ، ئەگەشیامەوەو لەززەتم ئەبرد. ئەیشزانن کە هەر لە فەلەستێنا، فیرقەیێکی یەکجار دێنداری جۆ، هەن کە فرە لە تەک صەهیۆنیستگەلاو لە تەک حوکۆمەتی جۆلەکە، موخالیفنو، ئێژن: ئەشێ پێغەمەری ئاخر زەمان حکۆمەت دامەرزێنێ؛ وە هەر حوکۆمەتیێتر، ناحەقە.

بەڵا نەوێ، چەنێ ئاسانە بۆ گورگی ڕێویکار
به گاڵۆکی قوڵێکو هەڕێ خۆ لە ڕان گۆڕان

---

## ١٨٩– لە پەڵک بێبەرتر

ئەگەر بۆ سبەینێ خۆتو ئەمرۆو سوی‌ی مەردم
نەژێ، گیانەکەم تێفکرە: ژینت چیە کەڵکی؟
ئەوەی کەڵکی بۆ خەڵکێ نەبێ پێ ئەڵێن: پەڵکە
بەڵام خۆتو ئینسافت ئەتۆ کەی وەکی پەڵکی؟
لە ئەو سێبەرو سوختو شەنەو دارە ڕاو تەختەو
گەلێ کەڵک ئەخێزێ تۆ تەنێ باری بۆ خەڵکی.

زۆسانی ٦٥

---

## ١٩٠– چرکەی سەعات

ئەگەر سرنجە بدەی دەنگی چرکە چرکی سەعات
تەپەی هەنگاوی تەمەنتە بەرەو کەلی مردن
گەلێ خەسارە لە شوێنی هەوای دوابڕیاگ[1]
دو ڕۆژە عومری بە تاو تێپەڕێ خەسار کردن[2]

بەهاری ٦٦

---

## ١٩١– خۆ وە دەواڵ مەکە

توخوا گیانی کاکەی بە ناوچاوی تاڵ — مەڕەنجێنە هاواڵو خێزانی ماڵ
سبەینێ کە گیان کەوتە سەر گیانەڵا — ژیانت لە لا بۆ بە وێنەی خەیاڵ،

---

١ – بە مەعنای حەقیقی و مەجازی.
٢ – وەرگێراو لە شێعری «تک‌تک ساعت چە گوید؟ گوشدار...».

ئەزانیٚ: ژیان ئەوٚنە ناژیا کە خوٚ لە خوٚڕا لە مەردم بکەیٚتە دەواڵ

---

## ۱۹۲– ژێواری ئاسان

بە چاولێگەرٚی دەسپڕٚگەل، ژێرە مەیدانی ژیان لە خوٚ مەکە تەنْ
ژێواری ئاسان ئاسانە جوٚر بوٚن گرانە سفرەو دەزگای ڕٚەنْاو ڕٚەنْ

---

## ۱۹۳– ئاخ لە کلا چوٚن!

ئاخ لە کلا چوٚن چوٚن دڵ: دڵی من تەوسا جەمن بیٚ وە یانەی دژمن
چوٚن گورگەمێشی نەفسی وە مل، ماڵ وە گاڵەی گورگی شەیتان کەردەن قاڵ
چوٚن دڵ نە تەپو دوٚکەڵی تاوان چەمچەم مەوێنو هەناسەش بڕیان
چوٚن مەزرای خەزان بیٚڕٚەمەق وستەن تەنی گیان، شەڵتەی هەوای نەفسی گەن

—

شەو وە ڕٚوٚ گەرٚێن زوٚسان وە وەهار مەردە وە ئەمرت ژیان ماروٚ بار
شەماڵ شاناکەی هەناسەی ئازێز وە فەرٚش، نازی وەهارەن پاییز
وە تێن کەلامش نە گیارٚەش، گیان چوٚن شەپوٚلی تاو واروٚنە بەیان
جە نگاش چەن بیٚ شێشە وە ئەڵماس وە زەرٚ، مس؛ وە رەنْ گەن، خراو وە خاس
ئەر توٚ مەیلت بوٚ دیٚسان دەسی دڵ مەتاووٚ گێروٚ بەر باروٚنە گڵ
یانەی دڵ کەروٚ نە دژمنان چوٚڵ شەو وە ڕٚوٚ باروٚ نە بەختی کوڵوٚڵ
چوٚن پەڵەی وەهار نە سەر گیان واروٚ گیان پەی تەرمی دڵ وە سەوقات بارو
ئێنە کەماچان فەصڵی وەهارەن وارانی حەسرەت نە ڕٚوٚی دڵ وارەن،[1]
کە روٚشنەیێش وەنوٚ وەهاران پەی دڵەی پاییز بەردەو پەی یاران

٦٦/١/١

---

١ – **واران‌وار:** باران واریٚن (وەک؛ زوٚسان‌وار).

## ١٩٤- دیاریێ بۆ یاران

دیاریێ بێ له من بۆ یاران: کاتێ ئەبێنن بێ من بەهاران،
له بەر چاویان بێ ئەوانیش وەک من وەک هاتن دێسان وە ناو خاک ئەچن
گوڵی گیان بەینێ مێوانه له گڵ وەک: تاوێ، سواری تۆڵه ڕۆڵەی گوڵ
نەک بخڵەتێن خۆ وە خۆڵ بفرۆشن ڕێبوارن بەرەو مەنزڵ تێکۆشن
ئەر دنیا مابێ وە بەریەوە مان پاش ئێوەیش یاران ئەچن بۆ سەیران
پاش ئێوەیش دەشتان شەتاوان کاوان بۆ بەزمو سەیران بانێ ئەکەن لاوان
نەچەقی له بەر هەوەسگەل گەن گەن له زەلکەی دنیا بارگێنەکەی تەن
ڕێبواری ژێر بۆ گوڵزاری ناو ڕێ ناخڵەتێ هەرچەن دڵگێرو جوان بێ

— —

گیانه هەوەس هەر سفرەو خوان نیه پۆشەنو دەمو دەزگای جوان نیه
هەزاران جۆره له شۆن شەیتان چۆن که سکونتر له گش: هەوەس «گەورەبۆن»[1]
پێت خۆش بێ: مەردم «بەڵێ قوربان»بن به ناو ڕاگەی خوا له ڕای[2] تۆ ڕان بن
پێت خۆش بێ: مەیلو قسەت سەرکەوێ کارت وە حەقو ناحەقەو نەوێ
یانێ گشتێکت وە خاس بزانن یا: چەت پێ حەق بێ بە حەقی دانن

— —

گیانه گەر به ڕاس خاوەن ئێمانی نەک هەر ڕۆ، عەقڵو دڵ موسوڵمانی،
له جێ هەوا خوا له خۆ ڕەزا که خۆ بۆ ڕزگارێ مەردم فدا که
دەردی خەڵک زۆره نه یەکەو نه دۆ بۆ دەرمان یەک یەک خۆ مەکه ماندۆ
هەر ڕزگاریان کەێ له ئێمانی لەق له دێنی تێکەڵ له حەقو ناحەق
ئێتر له هەرچێ دەردە خوا یار بێ ملەت ئەتوانێ کەم کەم ڕزگار بێ
ئێتر نامێنێ: ملهوڕو هەژار زاڵمو مەزڵۆم، دەسپڕو نەدار
نه کەس له ناحەق سەر ئەخەوێنێ نه ناکۆکێو خەم ناوخۆ ئەمێنێ

—

١ - تلک الدّار الاخرة...

٢ - هەم ڕێگەو هەم «رأی».

ئـەوسـا مـەجلیـسی مـەردمـیٚ ئـازاد ئازاو تیٚگـەیـیٚ سـەربـەرزو دڵـشاد،
خوٚشه دەنْ باتەو به دەنْگی صـەڵـوات «صەڵوات بوٚ ڕەسوٚڵ تا خوا حەز ئەکـات»

٦٦/١/١

## ١٩٥- ڕەحم و خزمەت به خەڵک

ئەگەر پیٚت خوٚشه خودای ئەم خـەڵکـه خوٚشـتی بویٚـتو ڕەحمـت پـیٚ بکـا
بـه بـەنـدەکـانی، ڕەحمـت ببیٚـتو[1] خزمەت که هەر چەن هیٚزت پـیٚ شـکا

٦٧/٣/١٥

## ١٩٦- شوان به

نـه وەک قـەل بـه: بیٚکـارەیـیٚ گـەنـده خـوٚر
نـه ویٚنـەی هـەڵـوٚ سـوٚره خـویٚن چنْـگو پـەل
نه وەک ڕیٚویه شـەل بـەوٚ نـه وەک شـیٚری دڕ
شـــوان بـــەوٚ بتاریٚنـــه گورگـــەل لـــه گـــەل
ئەگەر پیٚت خوەشـه: خوٚشـەویٚـس بـی لـه لای
خـوداو پیٚغـەمـەر، خـاس بـه بـوٚ بـەنـدەگـەل

٦٧/٣/١٥

## ١٩٧- چرا لرزی از حرف مردم؟

اگـر داری از خـویش تـصمیم و فهـم چرا لرزی از حـرف مـردم چـو بیـد؟
نـه بـد میـشود خـوب از اقبـال مـردم نـــه نیکـی بــه اعــراض گــردد پلیــد

٦٧/٣/٣٠

---

١ – ارحم ترحم، وه فرەییٚ ئایەتو حەدیٚس (ئەصڵەن «جهاد» له بەر ڕەحم به خەڵکه، هەر وەک دیٚنی خوا که بوٚ ڕزگاریٚ خەڵکه).

## ١٩٨– ئەگەر وێستت لە خۆتە

ئـەگـەر وێـستت لـە خۆتـەو عـەقـڵۆ فامـت
مـەبـە مـەيمـۆنی ڕەسـمو، باسـی مـەردم

بـە بـەهبـەه گـەن وە ڕەن ناوێـتو خاسـيش
خـراو نـاوێ وە تـەوس[1]و، پاسـی[2] مـەردم

٦٧/٣/٣٠

## ١٩٩– منەت بزانە

کاکەلێ بەينێ ئەرکو زەحمەتـی مـاڵ بگـرە ئـەسـتۆ کـە بـاش بنکێنـی
تـا بزانـی منـەت ژنو خێـزان نەک منەت نێ کـە نـان وە دەس بێنـی

٦٧/١١/٢

## ٢٠٠– يارييەی زاڵم مەدە

ئەی لاوی خۆشەوێسی بـە دڵ دژ لـە زڵـمو زۆر!
وريا بە پەستی بـەردەسـی زاڵـم دروس نـەکـەی
ئێمـان بـە پاشـەڕۆژو خـودات کـردە دەر لـە دڵ
کاورا لە باری «مادّە پەرستی»[3] وە ڕێ ئـەخـەی

— —

جا هـەرکـە پـێ وەهـا بـۆ: ژيـانێ هـەيـەو قوتـار
نە خاوەنێ هـەيـەو نـە حـەسـاوو کتـاوێ هـەن،
ئەوساکە، خۆیو فامو حـەسـاوی، کـە بـۆ ژيـان
هاوڕێـت بمێنـێ يـا نـە بچـێ خـۆی بکاتـە پـەن

— —

١ – تانە.

٢ – ئيستڵاحی تۆپان.

٣– جۆگەيێ لە مەعنا فەلسەفيەکەيەوە، بەرەو مەعنا ئەخلاقيەکەی.

هاورێت گلەت نەبێ کە بەزێ یاکە خۆیفرۆت

ڕێ «ڕای بوێرە» یا زەرەری خەڵکی گرتە بەر

تۆ خۆت وتت گەڕێ لە خوداو باسی پاشەڕۆژ

جا گەوجە خۆی بکاتە قەتێسی قسەی بەشەر؟

— —

وەختێ کە پێ وەهایە: ئەوەو بەینێ عومرو بەس

هەر ئەوێنە مەرگی هات هەمۆ شت تەواو ئەبێ

پێ وایە خاوەنێ نیە شەرمێکی لێ بکا

حەقیە: شەنی بکات لە هەرلاوە بایێ بێ

— —

چێ چاکە چێ خراپە چە حەق یا چە ناحەقە

ئەر هەر قسەی بەشەر بێ لە دڵ کەم ئەسەر ئەبێ

خۆ «بێ خودا»ش هەمۆ ئەوە ناڵێن کە تۆ ئەڵێی

جا ژێر چلۆن بە دڵ بە قسەت باوڕی هەبێ

— —

ئێمانی بۆ کەسێ، بە خوداو ڕۆژی باسو خواس

ئەمما بە دڵ نە سەرسەرێو وەک شیعارو بەس،

دنیاپەرستێ ئەو کەشە نایخاتە هەڵپەهەڵپ

بۆ هەرکە زانێ زاڵمە نابێتە دارەدەس

— —

نازانێ بۆچێ: چێ لە دنێ دایە زڵمو زۆر

کاری نەبۆنی پڕگوڕی ئێمانی دێنیە؟

لێت کار ئەکا بزانێ هەیە مەحکەمەی بەشەر

ئێمان بە خواو حەساوی، ئەوەن قودرەتی نیە؟

— —

کیٚ پەستە، خۆفرۆشە، خەیانەتکەرە بە خەڵک
بێگرە لە وردە پاوە هەتا زۆر زەلامەکان،
ئێمانی قایمێکی نیە دەس لە لێوی بەێ
چەن باوڕیشی خوارە وە بیٚ بان ئەچیٚ زیان

— —

ڕەنگە بزانیٚ: چیێ حەقە چیێ ناحەقە، بەڵام
وەک گەردییٚ ئەزانیٚ: بەرەو نەگبەتیێ ئەچیٚ
یانیٚ: بە زەین ئەزانیٚو؛ زانێنەکەی، ئەوەن
کاری، لە دڵٚ نەکردوە، ئێدیێ کلا نەچیٚ

— —

گیانە! چلۆن دڵت ییٚ: بسێنی شتیٚ لە خەڵک
بەرپرسیان دەهێنیٚ لە بۆٚ وەی کە نایەنیٚ
تێفکرە پەی ئەبەیێ: جگە «تەکلیف»ی خوا، بەرەو
تەردێو، لێگەڕانیٚ، مرۆی وردیٚ هەڵٚ ئەنیٚ

— —

دنیاپەرستیێ، زۆری زەرەر داوە، ئەمنو تۆٚ
بۆچیێ بە سوختی «باوڕی مادّی» شەنەی بدەێن؟
باوڕتەنیٚ بە مادده، لە مەردم، پتر دەکا:
«مادده پەرستیێ» هەرچەنە پێنەو پەڕۆیٚ بکەێن

—_—

خوا فامیٚ وا بکاتە خەڵاتمان تەماعو ترس،
تەوسو بژیێ، حەیا، تەنەتیێ جوانو ناحەزیێ،
بێژگە لە خۆشەوێسیێ خوداو چیێ بەرەو خوداس
دانەچڵەکێنیٚ جاریٚ، دڵیٚ،هوژمو ئاوەزی

— —

گیانــه بــه تـێن‌و گـوڕ کـه دڵـی خـوٚت‌و هــاوەڵـت
ئێمان بە خـواو حـەسـاو لـە دڵانـدا گـەشـێنەوە
خێـرت ئــەوێ لــە بــوٚ خــوەت‌و هــاواڵ‌و ملّــەتــت
دڵگــەل لـــە داوی مـــادّەپـــەرســـتی بـــسێنەوە

— —

کاتێ کە هاوەڵت بخـەیـە سـەر ڕێـەی خـوداو
بیٚبێنی چوٚن ئەبێتە دەواو دوکتوری بـەشــەر،
ئەوجارە حەق ئەدەێتە خوەت‌و ئەبیـە هـاودەنْـم
هاوار بکەێن: سەلامی خودا بـێ لـە پێغـەمـەر
٦٧/١١/١٣

---

## ٢٠١– چاوەڕوانی دڵ

بـــەم گـشتە پــوٚچی‌و ســپڵەیــی‌و لادانــی بێفامێمــەوە
هەر ڕەحمەتەو ئەڕژێ، بەخوا شوکرت تەواو هەر ناکرێ
هەرچەندە هەرچێ ڕەحمەتەو لای توٚوە تێ خوٚشە بەڵام
دڵ چاوی هەر لەو ڕەحمەتــە وا دەرکـی لـێ دانــاخرێ
٦٧/١١/١٦

---

## ٢٠٢– ڕەحمەتی بەلا

گیانە ئەگەر گـەرەکتـە بـژی خـوٚش‌و موحتـەرەم
هــەر توٚشــی توٚشــی‌و زەرەرو پــەتپــەتــی نــەبــی،

لــــەم ڕێگـــە لادە، ڕێـــت لـــە لایـــیٚتـــرە دەنـــا
سەرشۆڕی لای خوداو مەلایکەو بـەشـەر ئـەبیٚ

— —

پێت خۆشە «پێشرەو» بیٚ نە «ظالم» نـە «مقتـصد»
هێوات ئەوەس کە خەڵکیٚ وەسەر ڕیٚ خودا کەون
جا تۆ ئـەبێتـە هـاوەڵـی خاسـان بـە هـەوڵـی وان
خەڵکیش وەشوێن ڕێەت بکەون بـەختـەوەر ئـەون

— —

ئـاخر مـەگـەر نـەجـاتی گـەلێـکو ڕەزای خـودا
نابینیٚ ئـەوێنـە تـۆ تـەمـەنـیٚ تـاڵ بـدەێتـە سـەر؟
دەی جا ئەگەر بە ڕاستە کە سەوات لە تەک خوداس
ئێتر خەمـت چیـە خـوەشو تاڵـت چـە بێتـە بـەر؟

— —

منـداڵ کـە فـامی: داڵکـی، دڵـسۆزو ژیـرە، قـەت
نایتورشنیٚ بـە خـواردنی دەرمـانی تـاڵو سـوڵ
ئەر تۆ بـە خـوا ئـەوەنـدە دڵـت قایمـە، بـە صـەت
وەیـشۆمە ناکـەوێتـە نـەترسـان نـە بوڵـەبـوڵ

— —

ئـەنجـا، چـوزانیٚ: بـەشـکەتـیٚ ئـازاری ناحـەزت
وەعـدەی خـودا بـیٚ تـا ئـەوە هیواتـە بێتـە دیٚ
دەسچۆنو، مـاڵی، لازمـە تـا خـەڵکـیٚ تـیٚ بگـەن [1]
تۆنێتـە، خـوا نـەیـارت ئـەنێرێتـە یارمـەتـیٚ

— —

١ – ...أنّما نملی لهم، خیر لانفسهم (یانیٚ: خیر لغیرهم).

تــۆ ڕێ خــودا پــەیـا کــە بــە اخلاصـــەوە بـــڕۆ
ئەوساکە دڵنیــا بە: چە پێش هات، ڕەحمـــەتە

نــەختــێ ســـرنجە، «انّ مــع[1] العـــسر یـــسراً»نت
لــێ ئاشــکرا ئــەکـا، ئـەگـەرت هــەوڵــی ملّــەتــە[2]

—ـ—

بۆ خـۆتو کـەسـتو مـەردمو هاوڕێـتو دژمنـت
وابە کە خـوا ڕەزا بـێو، ئـەوسـا خـەمـت نـەبـێ

مەینەت، دەرو، دەرۆی خوەتو هاوڕێتە تێتەبـەر[3]
ڕێک بن،[4] چە دەردو زەحمەتە، گشتی وەخەیر ئەبێ

— —

ئاخر بەڵاش نەبێ، کە شـەقـاوێ وە پـێش کـەوێ[5]
هــەرچــێ گـەنو دروزنــە دێـن ئـەبنـە هاوڕێــەت

ئەمجارە، خۆ خوەتو گەلی هاوڕێت مەلایکـە نـێن
ڕەنـجو بـەڵــای ئـەوێ کـە بـبن لایقـی خـەمـەت[6]

— —

دنیاپـەرسـتێ، خـەڵـکـی، ئـەگـەر پـەس نـەکردبـێ
دەردت لــە دەردو مــەینــەتـی ملّـەت، دەوا دەبــێ

گـەر خــەڵکـی خـستبێ لـە تـەکـانێ ژیـانی پـەس
تۆ بان لە هەرچێ ڕەحمەتە، خوات لێ ڕەزا دەبــێ

—ـ—

---

١ – هەر لە تەکیا نەک بە شۆنیا.
٢ – چۆنکە: ئەگەر بۆ دنیای خوەتە، تاڵەو سەختێ هەیەو هیچی لە تەکا نیە.
٣ – فأثابکم غمّا بغمّ.
٤ – یانێ لە پاشان.
٥ – باسێ کە وەختی جەنجاڵی انقلاب، وتمە حەمەژیان.
٦ – لە شێعرگەلترا لەم باوەتەوە باس فرە کریاگە، وەک ژمارەی ٢٨ و ١٥٢ و...

گیانــه دو تــاوه عــومرو لــه ناکــاو ئــهبــیٚ تــهواو
ئامانــه نــهک وه خوٚشــگوزهرانــیْ وه بــای بــدهیْ
بــوٚ دهردیٚ، بــوٚ نــهجــاتی هــهژارانــه تیٚتــه ریٚــت
ئهر تیٚبگهیْ، له باتیْ رٚهزا، شوکری خوا ئــهکــهیْ

— —

رٚاســه کــهســی بــرای کــه بــرات پــۆچو بیٚفــهرٚه
ئهم باسه حهیفه مــهر لــه دهمــی خــاوهنــی دڵــیٚ[1]،
دیٚــسان قــسهی «معلّــم»هکــهت بیٚتــهوه وه بیٚــر:
«وهک ههر که وا به رٚاسیْ موسوڵمانه «ڵیٚ» بڵــیٚ»

—–

ئهی خوا ئهگهر نه لایقی خزمهت به خهڵــکو دیٚــن
ریٚم کــرد، بــهڵــام ئــهزانــیْ بــه ئــاواتی دیٚــرو زۆم
بــمبــهخــشه بــهو هــهواڵــه لــه گــوڵ جوانترانــه وا
دڵیان بــه پۆشــیٚ[2] خوٚشــه، بمــانگــهیٚنــه ئــارهزۆم

— —

ملّهت وهها بگهینه کــه تــیٚگــا لــه خیٚــرو شــهڕ
دڵــسوٚزیْو هــهوهس پــهرســیْ لیٚــک بداتــهوه
ئیٚمــانی وا بتــهو بــیٚ لــه ترســاو لــه بــوٚ تــهمــا
قهت کوٚ له غیٚرهتو له قسهی حهق نــهکاتــهوه
٦٧/١١/١٦

---

١ — له ژمارهی ٢٢٧دا، مهعنای «خاوهنی دڵ» رٚوٚشن کراوهتهوه.
٢ — ههم له بهر بیٚمایهییْو ههم له بهر پیریْ.

## ٢٠٣- باوڕت نەبێ

هەر کەس وە مەردم زەرەر ئەگەینێ | هەر چەن ئیماندار، خوەی باتە قەڵەم،
«بنۆسێک بەوریش وەبانیەوە بێ | باوڕت نەبێ»: دێنی بێ مەحکەم
دڵی بۆ تەنیا دنیا ئەگرێ | شەنەی ماقوڵێو خوەشێ ئەکا جەم
هەمێشە باوە بۆ وەپێش کەوتن: | شیعاری لەلای مەردم موحتەرەم
وەک باس: نیشتمان، مەردم، ئازادێ | ئالەم جوڕانە عەڵەمو قەڵەم

---

## ٢٠٤- ئەی خاوەن ڕەحمەت

ئەی خاوەن ڕەحمەت درگاگەل ڕەحمەت | وا بکەرەوە لە ڕۆی دڵمانا،
بە دڵ بە زوان بە قەڵەم بە ماڵ | ڕێژنەی ڕەحمەت بێن بە سەر بێسانا:
بێسانی تێنوێ ژیانی هەزار | کوڵوڵێ بار کا لە ناو انسانا

٦٧/١١/١٨

---

## ٢٠٥- مەبە هاوتای تاوانبار

گیانەکەم توخوا فڵانە کوڕپە | ئەوێنی کزو شڕوڵو خەمبار،
دڵت چوەن تێرێ خوەت برازنێتەو؟ | بۆ خوەت چش لە دڵ بێنازێ نازدار؟!

– –

مەیژە: یارۆ چەن وە دڵمانەوە | ئەتەقێ! ئاخر چەنێ انتظار!
بەخوا گیانەکەم خاترت لە لام | ئازێزە زیاتر لە جاران چەن جار
بوێە حەز ئەکەم: ژیانت هاوڕەن | پەیغەمەر بێ نەک خوێنمژو زوڕکار
توخوا بۆبەکرو عومەرو عەلێ، | وەک ئەو منداڵە هەزاران هەزار،
بە خوێێت دانن لە دنیاو قیامەت | خاسە، یا ڕێزت لێ بگرن دەسدار؟

—

ئەگەریش ڕێزت گەرەکە، خۆ هەر — ئەویش بەدەس خواس، نەک شێوەو، ڕەفتار
ئەر خێر بێ: خودا بە پێ دەرۆنت — «عزّت»ت باتێ، بە کەس نایە خوار

—

وەلێ تۆ گیانە ئەگەر دڵڕەق بێ — لە سەر دڵ هەزار زۆرتر کەێ[1] ئازار،
منیش، هەرچەنیش ئازێز بێ لەلام — بۆ تۆ، وەک تۆم بۆ هەزاران هەزار
تۆ ئەڕەنجێنێ بێتاوان، چۆن من — «نە»یێ نەیژمە هاوتای تاوانبار؟!

— —

تۆخوا گیانەکەم بەر لەوە مردن — دادبچڵەکێنێ، خۆت بخە سەر بار
خوەت بپارێزە لە ئاخو داخێ — کاتێ ئاخو داخ ئێتر ناکا کار

٦٧/١١/٢٢

## ٢٠٦– دڵڕەق نێم

پێت وانەبێ لە دڵڕەقێ — نێم دەروەنێ دۆرێ یاران
دۆرێ ئازێزان گرانە — دەردی مەردم ئەیکا ئاسان

٦٧/١١/٢٥

## ٢٠٧– «اقباڵ» وتەنێ

نەیڵێ: نەفسی پەس سواری ملت بێ — سەرت بۆ دەسچۆ دابنەوێنێ
«اقباڵ» وتەنێ: لە ترس یا تەماع — صەگێ بۆ صەگێ سەر ناخەوێنێ[2]

١ – ... ولن يجهد الفقراء اذا جاعوا و عروا، الّا بما يصنع الاغنياء (الحديث).

٢ – متفكر بيدارگر «اقبال لاهورى» ـ رضوان و رحمت بر روانش ـ گويد:

آدم از بى‌بصرى بندگى آدم كرد — گوهرى داشت ولى نذر قباد و جم كرد
يعنى: از خوى غلامى ز سگان پست‌تر است — من نديدم كه سگى پيش سگى سر خم كرد.

## ٢٠٨- دەسبڕ: دژمنی ئەصڵیٚ

ئەگەر چاوێکی عەقڵت هەس کەسم بێکە هەزاران، نەک
قسەی نەستەق لە نای ناحەق لەقت کاتو لەڕێت دەرکا
ئەگەر دەسبڕ نەبێتە هاودەسی دەسدارو دەسپر، چۆن
بە زۆری زۆرو پۆڵ ئەم گشتە خەڵکە ئەبنە ڕانو گا؟

لەناو تەقوێمی ساڵی ٦٦ نۆسیابۆ وەلیٚ لە ڕەشەمەی ٦٧دا ڕێم لێکەوت و لێرە نۆسێمەو

---

## ٢٠٩- باری بارەقەلا

ئەگەر کارت بە باری بارەقەڵڵاس
بە گیانت بارەکەت ناگاتە مەنزڵ

کە هەڵبڕیای لە خەڵک ئەو بارە کوڵی
خەجاڵەتباریەو ئاخەو کوڵی دڵ

٦٧/١٢/٢

---

## ٢١٠- بڕیٚ باوەژن

منداڵ بۆم بێستم جوانیٚ ژنی مرد
لە ژن بەجیٚ ما دۆ منداڵی ورد

کاورا ناچار بۆ ژنیٚتر بێریٚ
ماڵو، منداڵی بە ئەو بسپێریٚ

منداڵی وردی سیٚو چوار ساڵە
غەرێبو بێناز کەوتن لەو ماڵە

ژنە لە تەک پای کریاوە ناو ماڵ
حورسی گرتە دڵ لە جفتە منداڵ

کاورایش هەرچەن خوٚی وەژێر ئەزانیٚ
جارجار نازی ئەدا وە منداڵانی،

بەڵام حاڵیٚ نەو لە حاڵی دڵیان
دڵی چکوڵەی لە داخ پڕ کوڵیان

تیٚناگەیٚ: ئاخر ئالەو عومرانە
منداڵ ئەگێریٚ ئەگریٚ بەهانە،

ئەی بۆ ئەو دوە دایمە بیٚدەنٚن؟
هەمێشە کشو ماتو دڵتەنٚن؟

کە خوەیچی خەرێک نازدانیان ئەبۆ
ترێقانەوەی جارانیان نەبۆ

تیٚنەئەگەییٚ: ناوچاوێکی تاڵ
لەجیٚ بزەی دایک، چوٚنە بۆ منداڵ

دڵ منــاڵ وەســە خونچــەی بــەهــاران
شــنەی، گــەرەکــەو شــەونــمو بــاران

بــە تــەپو تــۆزو دۆکــەڵو لافــاو
ئەر هەڵنــەوەری، کــز ئــەبــێو ژاکــاو

— —

بــەو ئــەحواڵــەوە گــوزەریــا دۆ ســاڵ
ژنەیــش خــۆی بــوە دایکــی دۆ منــداڵ

ئــەمجــار کــە بــوە شــارەزای حاڵــان
تــێئــەگــەێ لــە دڵ دایــکو منــداڵان،

لە باتێ زیاد کا ڕەحمو ترســی خــوای
قێنــی زۆرتــر بــۆ بــۆ دۆ هــەنــەزای

ئــەر جــاران درژ بــۆ نــەیئــەلاوانــن
ئــەمجــار لیــان بــۆ بــە کوێنــە دژمــن

باوکیش لە حاستی دۆ کوڕپــەی بێنــاز
هەر کەم کەم ئەبــۆ بێــڕەحــمو بێــواز

تــا کــەی تــەواوێ خــستنی لــە نــاز
کەیفی بە نازدان دۆیتــر ئــەبــۆ ســاز

چۆنکــە لــە وەختــی نازدانــا ئــەوان
ئــــەشــــنیانەوە وە پلــــەزێقــــان

بــەڵــام دۆی بــێبــەش لــە نــازی دایــە
ســامی بــاوەژن لــە ســەریــان ســایە،

دڵــی بۆچکیــان لــە کــەیــف کــەوتبــۆ
کەیفیان لە شــەوقو شــادێ خــەوتبــۆ

باوکی زلحــۆلیش لــەجــێ کــەنــو کــاو
لــە ڕازی مــاتێ دۆ گــوڵی ژاکــاو،

هــەر زیــاتر دڵــی لیــان ســەرد ئــەبــۆ
بــەرەو ئــەخلاقــی بــاوەژن ئــەچــۆ

وەک بێژی کــزێو بــێشــەوقــێ منــاڵ
لای، وەبوە حاڵی گەورەی ناوچاو تاڵ

ئێتــر بــە جــارێ دو خونچــەی ژاکــاو
کــەوتــن بێکــەسو بێنــازو دامــاو

ژنو شۆ هەرتــک لــەوان بۆنــە کــەس
لــەمــانیش بۆنــە دوژمنــی ناکــەس

هەر چتێ جوانو خــۆراکێ خــۆش بــۆ
قوربانو ساقەو نازی سەر کۆش بــۆ،

بۆیای داران بــۆ، بــەش بــێدایکــەکــان
خەمو حەســرەت بــۆ، نافــاتو لــێدان

—

زۆر سەیرە، ئاخر حەق وابۆ هەوڵ بەن
خەمــی بــێدایکــێ لــە دڵیــان دەرکــەن

چــە بــەو ڕەفتــارە بێــڕەحمانــەیــان
زۆرتر خــەمیــان لــێ ئــەکــردن گــران

وایــە ئــەخلاقــی پــەســی بــێئێمــان:
ڕۆخــۆش لــە کۆکــەو دژ لــە دامــاوان

— —

بەڕاسێ سەیــرە، چــۆن ئــەبــێ انسان
ئەونە پەس بێــتو دڵــڕەقو شــەیتــان!

بەڵــام خــۆ گــش کــەس بــێئێمــان نیــە
گ بــــــاوەژنــــــێ نائانــــــسان نیــــــە

فره هەن كه بوٚ خاسیٚ نموٚنەن
ژن، كه سەرچاوەی ڕەحم، بەوانە
حەیفتر ئەوەسە: ژنگەل با ئێمان
وەزێفەی خوٚیان بەجیٚ ناییٚنن:
ئەیش‌گونجیٚ: هەر سەر لە كاوڵی كەن

حەیفی دوان وا ژن بەدڵناو ئەكەن:
مەقامی «دایكیٚ» لایق ئەوانە
لە بەزەییٚو، بوٚ ئاوڕوٚی ژنان،
لە ژن وا تامی ژیان بستیٚنن
تێشكی بەزەییٚ لە ناو دڵی خەن

— —

وەک باسیان ئەکرد: ژنو شوٚی ناکەس
ڕەزەڵخوایێكیش نەو بیٚژیٚ: ئاخر
ئەگەر لە خاسو خراو ناپرسن
گێرام دنیاتان هەروا وەسەردا

ساڵانیان داسەر هەروا پەسو مەس
لەو دوٚ كوٚرپە بوٚ بوٚگنەسە ئاگر؟
چوٚن لە دواڕوٚژ خوەتان ناترسن؟
صوٚزیٚ قوڕی کویٚ ئەکەن وەسەردا؟

—

كە میٚوانیٚكیش ئەهات، باوەژن
ئەهات بە دەمیا هەرچیٚ خراو بوٚ
ئەیوت: هەر سەیرە: چلوٚن ئەتوانن
خزمەتیان ئەكەم بەم دەسو بەو دەس
چە خەتای خوەی بوٚ، پێسی ناانسان
باوكەی گەنیش گەر نەیداتە پاڵی
میٚوانیش بە دەم چت خواردنەوە
چوٚنكە فرە كەس ناكەسنو دڵڕەق
هەر بە ڕواڵەت، خاوەن ئێمانن
لە باتیٚ فكری پاشەڕوٚژ، تەنیا
تیٚنە ماڵ مەردم پیٚكەنن، بخوەن
یا دوٚسایەتیٚ ماقوٚڵیٚ ئەكەن
دەیٚ ئێتر كاریان بە كیٚشە چیە؟

وەک دەڵیٚ ئەكەوت وەدەم وە شانن
چە ناوتێتكە بوٚ بوٚ دوٚی دایٚمردوٚ
ئەوٚنە چەپەڵ بن؟! ئەوٚنە پوٚرخز بن؟!
چە هەر چەپەڵنو هەر قێنیان لیٚمهەس!
ئەیكردە خەتای مناڵ بەسەزوان
خاسیٚكیش ناهات لە زوانی لاڵی
ئەكەنین وەدەم باوەژنەوە
كاریٚكیان نیە بە حەقو ناحەق
ئەنە هەر بەنەی هەوەس خوەیانن
دڵیان ئەفڕیٚ، بوٚ كەیفی دنیا
چیٚشتو، شەوچەرە، وە ژەقنە بكەن
یا حەساو ئەکەن لە چە نەفع ئەوەن
خوٚ هێچ لەوانە بە مناڵ نیە

ئینسانی دنیاپەرس ئاوایە:
دەروەن قیامەتی خۆی نیە، وە تۆن
هاتو خاستریش لە ئێمڕۆی ئەمان
وایش ئەبۆ لەبەر دەڵەی دەمەوەر:
وەلێ هەر پشتیان هەڵ ئەکرد لیان

ڕواڵەت[1] ئیمڕۆی لەبەر چاوایە
نایژێ وا صۆزێ مناڵ گەورە بۆن،
صۆزێ بۆنە خێو دەزگاو سفرەوخوان.
منالگەل مەعسۆم بەنە بەر تەشەر
لیان یەخەیان هەر هەڵ ئەتەکان

—

سەرت نەیشێنم: ماڵی ژنو شۆ
خوێنتاڵی لای خواو باو دڵی شەیتان

لە زیندان زاڵم، شەیتانێتر بۆ
لایق وە بەڵاو وە لەعنەتباران

—

هەروا گوزەریا مانٚانو ساڵان
ئەوانەی ئاشنای نزێک بۆن، وایان
دوانەی نازدار، بێفەڕو بەدٚ ناو
دایمە بەر تفو شەپ، لەمو لەون
سێ ـ سێوپەنج ساڵە وە بێ ژنو ماڵ
یەکیان سەرئەکا، وەیلانو مەس، یان
ئەویش گەردییێ قەڵبو بێکارە
هێچ وەختێ سەرێ ناکێشنەو ماڵ
ئەیان دەنە بەر دوژێنو نافات
ماڵیش خۆ ئێژێ دزگەل لێ داگە
ژنو شۆ لەڕتر لە مانٚ یەکشەوە
لەوانە وا وەک دۆسگەلو یاران
وا بە «بەڵێ» بۆ زڵمو ناحەقیان
کەس نیە سەریان لێ با بۆ کارێ
ئاوایە دۆسێو هاوالێ ناحەق:

تا بۆن بە پیاو هەمۆ منالان
ئەگەڕانەوە ـ خوەیان و خوایان ـ :
بۆنەسە عیبرەت بۆ خاسو خراو
کزو چاوەڕوان دەس ئەمو ئەون
ئەیگوزەرێنن خوێرێو ڕەجاڵ
وە دەڵەدزێ یا سواڵ شاران
بۆ گەرد، خوەی ئەدا لە هەرچێ عارە.
کە لە باوکو دایک ژیان نەکەن تاڵ
پۆڵ دەس نەکەوێ تاڵان شڕوشات
ئێژێ گۆزەیکە لێژەو دریاگە
کەسێکیش لایان لێناکاتەوە
ئەهاتن بۆ سەر سفرەیان جاران،
ئاشی نەگبەتیان ئەکردن پڕدان،
سەر سەکەرێکیان لێ بگرێ جارێ
هەر فایەی نەما ئەبێ تەقو لەق.

—

١ – يعلمون ظاهراً من...

کاورا کەفتگە لە کاسبیْو کار        وەبیٚ دەسمایەو ناوو اعتبار
ژنەیش لە بەر ئێش سەرو شانو بالْ        کارێکی لیٚ نای بێژگە نکو نالْ
ئێژن: بەیەکەو، دایمە شەڕیانە        لیٚان بۆگەسە جەحانم یانە
ئەم بە حەیچەحەیچ ئەویچ بە کوتەک        هەرچیٚ نەگبەتە ئەیخەنە پای یەک

— —

جا با لەو دوە بپرسێن خەوەر        وا منالْیْان بێناز داوە سەر
ئێژن: ماشەڵا کەفتگنەسە ڕۆ        شەرم ئەکا لیان تەنانەت دەلۆ
لە هەرلا بێکەی باسی هەرکامیان        ئافەریٚن ئێژن بوٚ عەقلْو فامیان
ماشەڵا تا دەس بوەن بوٚ کاریٚ        وەک باران، ڕەحمەت لیان ئەواریٚ
لە هەرچیٚ مالْو کۆجیْو کوڵانە        مەردم قەسەمیان بە گیان ئەوانە
ئەهلی گەڕەکو مزگەوتو بازاڕ        ئێژی کاریانە بوٚ ئەوان بەن جاڕ
بوٚ هەرچیٚ گێر کەن یا خوٚ کەمبێرن        بوٚ چارە پەنا بە ئەوان تێرن
ئەوە ڕەحمەتە، لە هەرتک جەمە        لە خاسیْ، هەرچیٚ باسیان کەیْ کەمە

—

(ئەی خوایە! هەولی خاسان بێتە بار        ئاخریان وابیٚ داماوو هەژار).
لە هەرچیٚ چتە سەیرترە ئێژن        ڕەفتاریان لە تەک باوکو باوەژن:
گ ڕۆژیٚ جاریٚ سەریان لیٚ ئەدەن        ڕێزیان لیٚ ئەگرن دەسیان ماچ ئەکەن
هەر وە ڕۆی خوەیان نایرن کە جاران        ئەوان مەینەتیان لەمان ئەواران
لە پۆلْ لە پۆشەن لە خواردەمەنیْ        بیٚ ئەوە گویٚ بەن لە چۆنو چەنیْ،
چەیان پێویستە بۆیان ڕێک ئەخەن        بەم دەسو بەو دەس خزمەتیان ئەکەن
هەرچەن ئەیشزانن: دوٚ برای ناکەس        بە فێڕۆی ئەدەن چە لە مالْا هەس

—

ئێژن: زڕدایکە ئێژیٚ: نازانم        چەیان پیٚ بێژم، لالە زوانم
«خەجالەتخوەم» یا «خوەمڕۆ» «نەمفامی»        ئۆخەیْ وە دلم ناخا هیچکامی
تا جار جارێکیش لە بەر خوٚمەوە        گەرەکمە نەختیٚ لە خوٚم بوٚمەوە،
قسە ئەگوڕن، ئێژن: دایە گیان        ئێمە چەمان هەس لە توٚوە هەسمان

هەرچێ ئەڕوانم بۆیان، لە شەرما ... ئێژی خوەڵو بۆڵ ئەکرێ وەسەرما
ڕۆژێ هەزار جار پاڵایان ماچ کەم ... هێچێ کەم ناکەم لە خەجاڵەت خوەم
ئاوات ئەخوازم دوو تفم لێ کەن ... بەشکەم سوکنایی خەجاڵەتیم بەن،
وەلێ چە بێژم لە سەرو زوانیان ... ڕۆژێ هەزار جار بۆمە قوربانیان

—ـ—

ڕۆڵەم لە وەختی دەسچوونا دەخیل ... بێڕەحم مەوە وە ژێر دەسەو دیل
تۆ خوەیچت بێدەس بکەوی ڕەنگە ... وەک کورد وتەنی: چێو خوا بێدەنگە
توخوا حەیف نیە بۆ قین یا هەوەس ... خوەت بکەی پەس‌و ناجسن‌و ناکەس؟
لەوانە بانتر: بپارێزە خوەت ... لە خەجاڵەتیو عازاو قیامەت
بە قسەو ڕەفتو نیەت گەوجانە ... خوەت عاقبەت شەڕ نەکەی ئامانە
بانتر لە گشتێ: دەخیل گیانەکەم ... خوەت خوێنتاڵ مەکە لەلای خوای عاڵەم
خوەت نەخڵەتێنی: چە، نادیارە ... دەروونیش وەک دەر لە خوا دیارە.

٦٧/١٢/٦

---

## ٢١١– ئیمانی لە تێگەیین

ئیمانی دڵ، لە تێگەیین بوو، ئیتر ... ئەبێ نەبێ بە چۆن‌و بۆ چە کارێ
بەڵێ خوەشە لە ڕازی هەرچێ تێگەم ... نەک وەک لە بۆ گوڵێ، شنەی بەهارێ
قەزای بزەیکی کۆڕپەیێ لە زەردەی ... سەرگەورەگەل بەدەم یەکەو، هەزارێ
لە چی جوانە، جوانترە لە بەر دڵ: ... دیارییێکی نادیاری یارێ
زۆر تاڵە هەڵبڕان لە هاوەڵان وەک ... لە چاڵێ نەک لە یاڵێ، تاقەدارێ
گیانم سەرم ماڵم فدات کەم ئازیز ... بۆ ئاوڕێ، بزەیکی، تاقە جارێ

٦٧/١٢/٦

---

# دەفتەری چوارەم

## ٢١٢- ئەگەر بۆ خەڵکتە

وەختی دەسچۆنو نەچۆن، یەکرەنْ بـە، نـەک دەسـتت نـەچـۆ
نـــانی گـــەنمـــێن بێـــتو دەس بـــا بـــۆت ببێتـــە تاڵـــە گـــاڵ
مـەکتـەبـی خـۆت پـێ حـەقـە، رێـکو ڕەوان بێرایـە بـەیـن
با لەسەر حەق تێـک بچـێ لێـت عـەیـشو نـۆشو حـاڵو بـاڵ
بێـــرە مـــەیـــدان ڕاسو پـــاک، باســـت بکـــە ئـــازاو نـــەتـــرس
خۆشـــە بـــۆ خێـــری گـــەلـــێ ژێنـــی تـــەنـــێ بـــێ تـــەنْـــگو تـــاڵ
٦٧/١٢/١٠

---

## ٢١٣- چۆن شەرم ناکەیْ؟!

لەلای یـاریْ شـەرمـت لـە کـاریْ هـەیـە      کە پێ خۆش نەبێ، هەرچەنیش گەن نەبـێ
لە بـەرچـاوی خـواوە، چلـۆن هـەڵپـەتـە      لە چشتێ کە بۆت کەسنو، وەیشۆمە بێ؟!
٦٧/١٢/١٧

---

## ٢١٤- دڵت دێ؟

کەسێکت خۆش بوێ پێت خۆشە ژێنـت      وەها بێ هاتوچۆت لـێ دۆر نـەوێتـەو
دڵـت یـێ وا بژێـت، ژێنـی هـەمێـشەت      لە پێغەمبەر بە جاریْ دۆر کـەوێتـەو؟
٦٧/١٢/١٧

---

## ٢١٥- خاسیْ زیادْ بگا، قەدری نازانی؟!

دیــــاریْ دۆســــێ بگاتـــە دەســــتت      ڕێـــزی لـــێ ئـــەگـــریْ هـــەرتـــا بتـــوانیْ
لە نیعمەتی خوا چۆن سوک ئەنـەویْ؟      زۆرە پـــەوکـــانێ قـــەدری نـــازانیْ؟!
٦٧/١٢/١٩

---

## ٢١۶- بەشی خەڵکە؛ مەیرێژە

نایەڵێ نەختێ وەفیڕۆ دەرچێ        بەش خوەشەوێسێ بزانێ کەمە

هەرچێ نیعمەتت لە دەسڕەسایە        زیاتر لە بەشێ بەشی عالەمە

خۆ وڵاتی خۆت پڕیە لە برسێ        جا بەنیعمەت خوا چۆن ئەکەێ گەمە؟!

٦٧/١٢/١٩

---

## دوارەکی ٢١۶- چۆن سەرت دێتە خوار؟

ها ئەو هەسارە دۆرە ترۆسکەیکی تێ وە حاڵ!

نەفست لە کێو چەلێیە چەلێ کەوتە دەورە غار؟

دەێ عەرزو هەرکە، هەرچێ کەلێس، هێچ و پۆچترن

چۆن بۆ کەسێ چتێکی سەرت سوکێ دێتە خوار؟

٦٧/١٢/٢٦

---

## ٢١٧- گیانی «وەسیەتنامە»

ڕۆڵەی ئازێزم خوەشەوێس وەک چاو!        ئومێدی دڵم بۆ خەڵکی داماو!

بڕێ تێفکرە لە حاڵو باڵت        لە دەمو دەزگات، سفرەت، سێپاڵت

بزا: ژیانت: لە تەک ڕێگایێ        کەوتۆیە سەری، ئەچن بۆ لایێ؟

ئەگەر پڕ بە دڵ لە تەک تێگەیێن        کەوتویە سەر ڕێ ڕابەرانی دێن،

بە بەر زەڕەبێن هەناو هەناوت        وەک تەمێس کردن دڵو هەناوت

بەڵام وریا بێ: نەفسی نەگبەتپێژ        فامت کول نەکا لە سرنجێ تێژ

یا: ـ خوا نەکەردە ـ سوار بێ لەسەرۆ:        عەقڵت گزێر بێ بۆ پێنەو پەڕۆ

کەسیتر ئاسان بکەێ تاوانبار        لە عەیبی خۆ دێن، «دڵ»ت بێ بێزار

تاڵە وەدڵ خۆ: تاوانبر کردن        تاڵترە: کاتی گیانەڵاو مردن

بــرات، هــەرچــەنــیش نالایقــەو گــەن
چەن چتێکت لــێ ئــەپرسـم، تــۆ خــۆت
حەز ئەکەێ: هاورێ، هاو هێوا، یا کەی
وابــۆ چــوار ڕۆژی عــومری دنیایــان
وا بۆ ماقوڵێو دەســەڵــات، هــەرچــەن
وابـــۆ کـــەیفێکـــی دنیـــا، هـــەزاران
وابــۆ دەســەڵــات، کـەلـەپچـەو پـاوەن
وا چــە نــاکۆکێو کــەســنو ناپــاکێ
ئــەوانــە واکــەێ، بــۆ تــەنیــا تــاوێ
ئەوانـە واکـەی، «هــەوا»یـان، خوایـە؟
وا لــە ئێمــانێ بــەڕاس بــێبــەشــن،

لەبەر عومری زۆر، تەجرەبێوەش هەن
وەڵامیان، بێ گەڕ، پەیاکـە بـۆ خـۆت:
هاورەنْ بڕێ بـێ لـە ئێمـان بـەگـەی؟
تــەواوی بــەشــەر هێچــە لــە لایــان؟
ناحەساو بۆیان دەس بـدا ئـەیکـەن؟
مەینەت ئەڕژێنن لـەسـەر هـەژاران؟
کێ «بۆ؟»یێ بێژێ لە پاو دەسی ئەکـەن؟
لــە نــاو خــەڵکایــە، لــەوانــە پــاکی؟
دائەنـێن عـومرێ هـەر تـەواو نـاوێ؟
ئــەو پــەڕ دێمــەنیــان تــەنیــا دنیایــە؟
هەرچەنیش گوایە لـە ئێمـان گـەشـن؟

—

هاوڕێگەو هاورەنْ نەبۆن یا کەی بۆن
گران پەی بـردن بـە ڕازگـەل هێـواس
جا ئەر نەتتـوانی ڕێ بـەێتـە نـاو داو
ئـەتـوانێ بـە تـێن وردێ فـامو هـۆش
ئامـــانجی ونبـــۆ وە بـــێ ئـــەمانـــە
چۆنکە خۆی لە بەر خوێنتاڵێو گـەنـێ
ناچـــار هێواگـــەل کـــەم نابـــارییێنێ
دەسەی دزدەسەک بێحـەسـاو زۆرن
ئــەم چــەن نمۆنــە مــەینــەتبــارترن
١- دڵـــت ڕازیـــە: تـــازە منـــاڵێ
دڵــی چکوڵــەی بــۆ چتێکــی جــوان
تۆ پۆڵ ئەو چتـەی بـە زۆر لـێسـێنی
دایکـەێ بـۆ شـاێان بیـەێتـە بـەرپـەڵ

ئەتوانێ ئاسـان لـە خـۆت بکـەێ ڕۆن
کاتێ بە حەو ڕەنْ، خوەی ئەکا نانـاس
هێـواو ئـاواتی خـۆ لـە حـەشـار داو
پەی بەێ بە بڕێ هێوای کەم ڕۆپۆش
ســەختــە کانگــای دڵ بکاتــە یانــە
گمــە تــەنانــەت لــە لای خــاوەنــی
ڕچەی ڕێگەی خۆی بەوان ئەشکێنێ.
لە گەنێو وتێش یەکجار جـۆر جـۆرن
بۆ سەر کەردەی شەڕ خزمەتکارترن:
وەک خونچەی بێئاو بـێڕەنْو کـاڵێ،
یا خـۆش، بفرێـتو، کـەوێتـە گریـان،
تــا هــەوەسـێکی خــۆت وەجــێ بێنــێ:
وە جگـەرەی بـەێ بێکـەێتـە دۆکـەڵ؟

—

٢- ڕازێت: کورپەیی، لە نازو نیعمەت — بێبەش، لە ماڵێ ژاکاوی مەینەت،
لە بێپۆشەنیێو برسیەتیێ، زۆسان — کایەی ببێتە لەرزێنو گریان،
تا تۆ سفرەت پڕ، پۆشەنت جوان بێ — «ماقۆڵانە» بێ بگاتە بەرپێ؟

—

٣- دڵت هەر ئەگرێ کە: تازەلاوێ — بەنەنو خۆشێ دڵ دایکو باوێ،
نەخۆش بێ، باوکو دایەی هەژاری — ماتڵ بن بۆ خەرج حەکێمو شاری،
هەرچەن تەقالاو ماڵەو ماڵ بکەن — لە هیچکوێ دەسیان لە هێچ نەبێ بەن،
تازە لاو بمرێ لە بێدەرمانێ — بەربێتە دڵی دایکو باب ژانی،
بەشکە تۆ سفرەت بۆ خۆ نوانن — یا نە: خۆشێو داخ دڵ دۆسو دژمن،
نەختێ جوانتر بێ، لە خۆراک پڕ بێ — یا خواردەمەنێت پڕ تێنو گوڕ بێ؟[1]

—

٤- دڵت هەڵئەگرێ: چەن ماڵە هەژار — دێواریان، چلەی زۆسان بێتە خوار،
درشتو وردی خێزان، برسێو شڕ — بلەرزن لەناو ماڵێ ساردو سڕ،
تا تۆ بتوانێ: وەک خاوەن پۆڵان — ماڵت شان بدا لە ماڵ «ماقۆڵان»؟

—

٥- ڕازێت: مالکێ بێهەوڵو زەحمەت — بۆشناخو ماقۆڵ لە ڕەنجی ڕایەت،
جۆتیارێ خەرمان بارانگر، لە کار — بکاو؛ بۆ کار خوەی، بێباتە بێگار؟
یا: ڕەشاییێ بێزەوێو ماڵات — بێ کار، ژێواری ڕۆژێ شک نابات،
لە نوخشەی کارا، گەلی ئەرباوێ — بێخا لە هەولێ بۆ نانو ئاوی؟
بێتۆ داماوێ بێژێ: ئاغە گیان! — بە سەر خوەت دوڵەم خاڵیە لە نان،
ڕەحمێ بفەرمۆ بە وەزعو حاڵم — بە زکێ برسێ ماڵو منالم،
بە مشتو لەقەو بە جنێوباران، — بەربێتە گیانی بێبێزنێ لە گیان؟

—

ڕازێت: وە مەینەت ڕایەتگەل داماو — بگرێو بگەڕێ سەر تەنۆر ئەرباو،

١ ـ توضیحاتی دربارەی ١) ضرر باور به بعضی برنامەهای «تغذیه» ٢) قول بوعلی ٣) ماجرای رمضان دفترخانه ۴) واقعیّت زندگی اکثر زحمتکشان، و قهرمانانی مانند عمر و علی ـ ع ـ و رهبر و مربی بزرگوارشان ـ ص ـ ۵) اصل مسئله چیست؟

دۆکەڵ کەواوو، پڵاو گەورە ماڵ    پڕ کا ماڵانی خاڵیٚ لە نان گاڵ،
منالگەل برسیٚ لە سامی ئەرباو    هەر لە دۆرەوە بکەن بۆی کەواو؟

—

٦- ڕازێت: خزمەتکار لە کوڵیاگو کاڵ    داچنیٚ لەسەر سفرەی خاوەن ماڵ،
لەبەر چاویەوە خوەراک ڕەنْاوڕەنْ    بخوریی، ئەویش، خەمبارو بێڕەنْ،
بچێتەو برسیٚو مانۆ بۆ ماڵی    تامازرۆ وەک ژنو منالی
کەیوانۆ بۆ ژەم نانو دۆ بێنیٚ    یا ئەو پەڕەکەی: چێشتە کوڵێنیٚ؟
ئەگەر جارجاریش ئەمێنێتەوە    سەور کا تا سفرە جەم ئەبێتەوە،
بخوا پاشخوانە سەردو ناتەواو    چە هێشتا گڕی، بەربێتە هەناو؛
خۆ ئێسە ژنو منالی، لە ماڵ    ناتوانن تێر بن لە نانو دۆی کاڵ،
لەولایش منالی مالی خەم پڕژێن    هەر لە خەیالی گەورەیان بدوێن:
یەک ئێژیٚ: شێوی بابام پڵاوە،    ئەم: نە، ئاو گۆشتە، ئەو: فڕۆجاوە،
دایەی خەم لە دڵ لە ژیانی تاڵ    بۆ ڕەوێنی خەم لە دڵی منال،
ئێژیٚ: گیانەکان! ئەمانە قسەن    گەورەماڵیش هەر نانو دۆشا هەن.
هەزار نمۆنەی ئاواو ئاواتر    لە دڵت داخۆ بەرنادا ئاگر؟

—

٧- دڵت ڕازیە: کاورای خاوەن کار    تا بەردەسی، نایٚ هەنْاوێکی لار،
لیٚ بوارێنیٚ زێلەو شەپاڵە    چە ناونێتکەیەو چە قسەی تاڵە،
بەردەسی داماو جاریٚ نەوێریٚ    جواویٚ باتەوە، سەریٚ هەڵبێریٚ؟

—

٨- دڵت ڕازیە: سەرگەورەی دەمهار    کە ناکا نێوەی پێشخزمەتیٚ کار،
قول لە سەر قولو دەعیە زل ناحەق    ژێردەسەی سوک کا بەقسەی لەقلەق؟

—

ئایا ڕازێت بەو گ ناحەساوە    کە لە ناو خەڵکا لە گلا باوە؟
ئایا پێت خۆشە: نەزمی بانو خوار،    ماقوڵو ملکز، دەسپڕو نەدار؟
وەک واتەی قورئان: ملەت، تاق تاقی    «مستکبر» بنو «مترف» بن، باقیٚ،
«مستضعف» بن، تا ئەو نەزمە پێسە    بکێشیٚ تاناو خێزان وەک ئێسە؟

کـەیفـت نـایگریٚ: قـانوٚنی قورعـان: بەشەر وەکیەک بن: هاوحەق‌و هاوشان؟
نـەزمـیٚ بـە قـانوٚن «فطـرت»، وا بـاوە بـەسـەو، قـانوٚن دیٚـن بچیٚتـە لاوە؟
یانیٚ: بەشەریش هەر نەزمی «تکـوێن» بەڕیٚوە بـەریٚ، وەبـیٚ نـەزمـی دیٚـن؟
یانیٚ: لە بـەیتـی شـیعریٚ، هـەر لایـیٚ! یـانیٚ: ڕیٚ بـڕوا بـەشـەر بـە پـاییٚ!
یـانیٚ: پـەلـەوەر بـە بـالیٚ بفـڕیٚ! ئـاوردوٚ وە بـیٚ ئـاگردان بگـڕیٚ!
ئـەریٚ قـانوٚنی دیٚنـیش بـیٚ قـەبـوٚلیٚ، وەها بیٚ، توٚ هەر کوٚک بیٚت‌و مـاقوٚلیٚ؟

— —

گیانـە گـەرەکتـە: پلـەت بزانـیٚ لـە موسـولٚمانیٚ‌و ناموسـولٚمانیٚ؟
بزانـە: دلٚـت وەلٚـامی چیـە؟ چـەن ڕازیٚ، بیٚـواز، یـا ناڕازیـە؟
کولٚوٚلیٚ، کەیف ئەکا بەو وەزعە کە هەس یـا دلٚـی ئیٚـژیٚ: بـە تـٚوٚن‌و تـەوەس.
چوٚن، «بان بوٚن» بوٚ خوەی ئەکا ئارەزوٚ هەرچەن نـەیـشزانیٚ یـا نـەیخاتـە ڕوٚ
ڕیٚخـیٚ لـە نـاوی کلٚاشـی خوٚیـە وا ڕازیـە بـەو زلٚمـە بیٚـشوٚیە
ئەگەر «خوٚشبەختی» «نـە»یـە وەلٚامـت «نـە»یـیٚ کـار بکـا لـە دلٚو فامـت
«نـە»یـیٚ، قـەبـوٚلی «فطهـّـر» بـەوە لـە ڕەنٚ «اسـتکبار» بـت‌شـوٚریٚتەوە
«نە»یـیٚ هـەلٚسیٚنیٚ لـە دلٚـت بـوٚ سـوٚ خویٚنتالٚ کا ژیٚنـی وەبیٚخـوٚی بـوٚ خـوٚ
«نـە»یـیٚ بتکاتـە هاوڕیـەی پاکـان صـوٚزیٚ ببیٚتـە هاومـەنـزلٚ چاکـان
«نە»یـیٚ لە زوٚری تەکـان بـەیتـە خـوٚت لە دژ «طبقات» هەرچـەن بکـریٚ بـوٚت
«نـە»یـیٚ حالٚیٚـت کـا ئالـەو دەردانـە لـە دیٚمـەن دنیـا چـەنـیٚ ناجوانـە
چـەن دەوروبـەرت سـنوٚر تـا سـنوٚر خویٚنتـالٚی فـەرقـە لـە نزیٚـک تـا دوٚر
وابیٚتـە مـەیـدان، بـە حـەسـاوی دیٚـن ببیـە گیـان‌دانـەر بـوٚ «مستـضعفین»
«نە»ت وا «نە»یـیٚ بیٚ ئیٚتر پیٚت‌نـەکـریٚ «مـدّثّر» بیٚـت و بخزیٚتـە نـاو جـیٚ
«نـە»یـیٚ بـیٚ ڕوٚژی «یقـوم الأشـهاد» وەک ئازاگەل بـیٚ سـەربـەرزو ئـازاد
دیـەت ڕوٚشـن کـا بـە دیـار خاسـان بـەشـکە زوٚتـریش خـوا بیٚکـا ئاسـان
ئەی هەزار دەم‌و دەزگاو تـەورو تیٚـز فـدای تـاویٚکی دیـاری ئـازیٚز

— —

گیانـەکـەی کاکـەی! تیٚفکـرە: بـرات بوٚ لەم بـارەوە ئـەوٚنـە بـاس ئـەکـات

ئاخر دێنی خوا خۆ بۆ ئەوە هات
ـ «دێنی خوا» ئێژم، نەک ئایێنی باو
چۆنکە تا پەتای «طبقات» مابێ
سرنجەی بدە «کتابو سنّت»
یانێ «لا»ی تەوحید تا «ن»ی قانۆن
گشتی، بۆ بەشەر، بۆ وەک یەک بۆنە
گشتی، ماقۆڵو خۆشگوزەرانان
«لا»ی تەوحیدشێوان ڕێوڕای ئەوانە
«قانۆن»یش هەروەک «مەبەس رسالت»
تا مەردم ببن: هاوڕەنو هاوشان

بەشەر ڕزگار کا لە شەڕ «طبقات»
«جاهیلیّەتی» پۆسی دێن پۆشاو ـ
کۆمەڵی تەواو ئیسلامێ نابێ
هەر لە بنەڕەت هەرتا ڕواڵەت،
هەر شەڕە لە گەل لە گەل بانتر بۆن
بۆ خاوێن بونی دەرو دەرۆنە
دائەنێ وەناو دژمنی انسان
«ئەخلاق» بۆ تێکدان یاسای ئەوانە
بۆ دامەزرانی «قسط»ەو عەداڵەت
بێ «استکبار»و «اتراف» بێ انسان

—

جا تۆ ئەزانێ بە «وەها شەڕێ»
ڕاسە: ئەکریێ وەبێ گەرۆ زۆر
وەلێ وەختێ تۆ ڕێڕەوی دێنی
(بۆ قانۆنی «قسط» ئەر تۆ نەکەێ کار
وەختێ بە تەنیا «حەدی ناوەڕاس
تۆ بۆ لەوە بان ئەمانەتداری
بە پای حەدێسو ئایەی بێ ئەژمار
هەرچەنێ زیاتر خەرج ئەکەێ، هەرچێ
بە گیانت، بەش ئەو مەزلۆمانەس وا
یانێ: گرانێ ماڵت، ناو ماڵت
لەو گشتە خەڵکە تاڵان کریاگە
پێت خۆش بێ یا نە، لەو هەزارانە
حەزرەتی صادق، بە «سەرانەی ساڵ»
یانێ وە تەخمێن، چوار هەزار درهەم
لەوەلای، پێبەش هەژار خواردن بۆ

ئێتر لە بڕو بیانۆ گەڕێ
«باو» دەوڵەمەنێ بۆت کردبێ جۆر،
باوی لا لە دێن ڕجوا ناوێنی
کێ هەوڵ با؟ «زاڵم»؟ نەزانی هەژار؟)
بۆ هەرکەس»، قسطو عەداڵەت بەرپاس،
زیادڕەوێ کەێ، خەیانەتکاری
لە حەد «سەرانەی بە حەساو ئامار»،
بێژێ، ناڕازێم انسانێ کز بێ،
نمۆنەیێکمان لە هەزار هەڵدا
ماشێنت، پاڵات، سفرەت، سێپاڵت
دابڕ کریاگەو بە تۆ دریاگە
ژێوارت، ڕادەی، لە «أوسط» بانە
تا چوار هەزاری دانا بە حەڵاڵ
بۆ هەرکەس، خەرجی ئەوساڵەو، سەرهەم
خەیانەت وە ماڵ هەتێو کردن بۆ

«شــرّ أمّتـي الأغنيـاء» یـانیٚ:
جا خەرجی کا تا وە ئیسراف ئەگا:
خەرجی «مصرف» یا شتی عەلەنیٚ
ئەوسا حەساوە لە جەم «مترفێن»
دەنا هەرچەنی، دراو بۆ لا بیٚ
(ئەڵبەت ئەزانیٚ: قسطو ناوەڕاس
مەبەسە: دابێن ئەنازەی نیاز
هەرچێکی دەسکەوت، وەهیٚ خۆی دانیٚ
بگارە لە حەد ناوەڕاس بدا
یا: هەر بێکاتە پاشەکەوتەنیٚ
ـ بەقسەی قورئان: وەیشۆمەی زەوێن ـ
ئەر بۆ خۆی نەبیٚ، دەوڵەمەن نابیٚ
بڕیٚ جار لە ڕێز «مساوات» جیاس
وەک: بۆ گەورەو ورد، یا خۆش و ناساز)

—

پاشان، ئەزانی: بۆ خەڵکی عادیٚ
وەلیٚ تۆیێ ـ لێت پیرۆزبیٚ ـ توانێت
ئەشیٚ: «همّتو غیرتت» وابیٚ
هەر تەنیا ژێنی وەک چێنی هەژار
فەرمۆدەی «علی»ت بێستوە بۆ ژێن
(ئەڵبەت نەک تەنیا بۆ دڵی هەژار
وا ژیان فایەی، زۆرە، وەلێکان
ئافرەتی؟ وە شون «خدیجە» کەوە
چۆن لە تەک چاوی دڵی کریاوە
چە ماڵو پۆڵ بۆ، وازی لیٚ هاتێن
زۆر ئەبۆ چەن ژەم ماتڵ ئەمان بۆ
پیاوی؟ «ابوبکر»ی خوێنشێرێن
بزانە: یاری نمۆنەی ئێمان
بەڕاس دێمەنی «صدّیق»ی «أتقی»
لە ماڵی خۆیا چیٚ شک نەئەبرد
بەجێس مەلایکە لیٚ مات بمێنن
تا ئەو ڕادەیە هەیە ئازادیٚ
پا لە جیە پای «پێشڕەوان» دانێت،
چە دنیاس لەلات وەک دەنکیٚ کا بیٚ
ڕجوا بوینیٚ بۆ خۆت‌و، قوتار
ئەوانە واکەی پێشڕەون بۆ دێن
با: خۆیشت، بە کار هاتۆ، بێتە بار
«هەر بۆ دڵ هەژار» بەسە بۆ چێکان)
بەڕاس ژنیٚ پیٚ بێژن: «ژن»، ئەوە
ئەشرافیەتی، هەمۆ نا لاوە
بۆ نەجات خەڵکو سەرکەوتنی دێن
دۆ دەنک خورما یا خەپلەییٚ جۆ
بکە سەرمەشقی پیاوانە ژێن
چۆن چە ماڵی بۆ لیٚگەڕا ئاسان
کە پاش ئەو وەزعو ئەو دەمو دەزگا،
وە شەڕەی مەردم دەڵاڵیٚ ئەکرد،
بۆ «انسان» سەری سوجدە خەوێنن

—

مەیژە کە وابۆ، ئەی «لاتبسطها»؟
ڕیٚو شوێنێکی هەس هەر حوکمێکی خوا

قانۆنی ئیسلام کرو کپ نیە
وەک دەزگای «خلقت»، اجتهادیە
هەر بە حوکمی خوا وا هەڵئەکەوێ
واجب، وە گوناە؛ حەرام، فەرز ئەوێ
خەتەرێ لەڕێ کەسێ، نوێژت، یام
تێکەی بۆ دەمت لێ ئەکا حەرام
جا ئەر بۆ کەسێ وە عادێت زانێ
قانۆنێکی وا گچکەس مەیدانی،
هەرووەک ئەزانێ: بە گوێرەی امکان
بۆ «بان»، گەورەتر ئەوێتەو مەیدان
بۆ ئۆمەتێکی تازەی گرفتار
لە هەر قانۆنێ، پێشترە: «ایثار»
بۆ ئەبۆبەکر، «بلال» نەجاتدان
لە ژێر شکەنجەی دنیاپەرەستان،
گەلێ بانترە لەوە بزانێ:
داخوم لە دوڵە ئەمێنێ نانێ؟

—

جا بۆ منو توێش ڕوڵەم ئاسانە
کەوێنە سەر ڕێ ئەو ڕێبەرانە
ئاخر خۆ جاوجوڵ یا پۆڵو پارە
لە بەرچاو بۆچک، گەورە دیارە
شاعیر وتەنێ: بۆ بچۆک، بچۆک
گەورەس؛ بۆ گەورە، گەورە، وردەو سۆک
کەسێ بە پلەی «پێشڕەوێ» بگات
تازە ناگێرێ لە بۆ ئاونەوات

—

جا زیاد لە نەکبەت خۆشگوزەرانێ
دەردی «دەمار» چۆن وە سوک ئەزانێ!؟
بە گیانت گیانە دەزگاو مێزانت
پۆشەنی جوانت وەک سفرەو خوانت،
گشتی، نیشانەن: گێروەی دەعیەی
تێفکرێ، خوێشت ئەتوانێ تێگەی
(چۆنکە فێز، شێوەی، زۆرە، بڕێکان
ناسێنی، سەختەو؛ بڕێتر، ئاسان).
ئێژێ توانێوتە لە دەعیە لادەی؟
ئەیبۆ خۆت هاوڕەن هەژاران ناکەی؟
سفرەت بێژێن «هەر لە چڵێسیە»
ئەی بۆ باقێتر، تەئویڵت چیە؟
ژێرانەترێن تەئویڵت، ڕەنگە
ئەوە بێ بێژێ: «هەژارێ، نەنگە»:
«ئەر مەردم، کەسێ، نەدار بوێن
قسەی حەقیشی، بەلاش ناسێنن»،
«نوێنگەی واتەی «کەوا نان بخوە»ن
بە«ماڵ» ڕێزگرتن، کەمو زیاد ئەکەن».
بەڵێ، وان خەڵکی ونی دنیا بۆ
وڵاتی خوێشمان، جاران هەروا بۆ
وەلێ گیانەکەم ئیتر ئێساکە
بەرچاوی عەقڵی فرە کەس پاکە
ئەر خوەیچیان نەبن بەسەر نەفسا زاڵ
لایکەم، ئەزانن: فەرقی کاڵ تا قاڵ

به هەر جۆرێ بۆ، شوکری خوا ئەلعان ... یەکجار غەرێب تێن، وەک جاری جاران
ئێتــر وانیـــە: کافرمـــان دانـــن ... وەک بــەڵاجــەوێ، بۆمــان بــڕوانن
ئێتــر کــەمڕەنگــە تۆمــەت و بوختــان: ... لامەزهـەب، گـومڕا، بـێدێـن و ئێمـان
ئێتــر کــەمتێنــە ئــەو جــاڕو قــاوە ... ڕێ «مەکتەب قورئان» نەختێ ناسراوە
ئێتــر نایــەوێ: بــۆ چــاوی ئۆمــەت ... هاوڕەنْ «باو» بێت و سازکەیْ ڕۆواڵەت
ئــەگــەر بـزانن: لـەســەر ئــەو ڕێگــەیْ ... ئێتر گوێ نـادەن: شـڕی یـا پۆشـتەیْ
ئــەگــەر کـەسێکیش ناسێتی و، زانـیْ: ... توانێوتــە بــۆ خــوا خۆشــیْ وەلا نــیْ،
ئێتــر ئــەزانـــێ: دڵــسۆزی گــەلـــی ... وەک: سۆک نـاوێنێ عومـەرو عـەلـیْ

—

جا ئەگەر توانێت چش کـەی لـە دنیـا ... بــارگێنی دڵــت لــە گــڵ هــەڵکنیــا،
ئــەمجــارە ئێتــر بــەڕاس ئــەتــوانیْ: ... «سابق» بیْ لەسـەر ڕێ موسـوڵمانیْ.

—

ئــاخر ئێسە چش لـە کـەم نـەتـوانیْ ... صــۆزیْ بــۆ فــرە چلــۆن ئــەتــوانیْ
نەفس ئەگـەر ئێسە وە قسەت نـەکـا ... زۆری بۆ، بۆ زۆر، گوێت بۆ شل ئەکا؟

—

مـەخڵـەتـە بـەوە بێـژن بـە غـەڵـەت ... مـەعنـای حـەدێـسی «آثـاری نعمـت»
بزانـــە: «مفهـــوم مخـــالف» چیـــە؟ ... کامـــەیـــە وا خـــوا پـــێ ناڕازیـــە؟
ئـــەوە، ڕژدیـــە لـــە خـــۆو خێـــزان ... کـــەنـــسیْ لـــە تـــەک ئـــاوەڵو مێـــوان
«ڕژدیْ» وا پێسە، کـە خـەرجـی فـرە ... لـــە حـــەســـاو دێنـــا فـــرە خاســـترە
چ تــەفـسێرێ وەک ڕەفتـار پێغـەمـەر ... مەعنای حەدیثمـان بـۆ ئـەخاتـە دەر؟
کراسـی هـەزار پێنـەی عومـەر گیـان ... بۆ «ردّی شـبهه»س باشـترێن بـەیـان
نـە، گیانـە مـەبـەس بـەوە مـەزانـە: ... خـۆ بڕازنێتـەو لـەلای خـوا جوانـە
سـادە ژیانـت، بـەو شـەرتـە بـە پـای ... «مـەسئۆلیەت» بـێ، جـوانترە لـەلای
پۆڵ بـەدەس بێنـە بـە شـێوەیـێ پـاک ... وەک چاکان بێکە خەرجی کاری چاک[1]

---

١ – نعم المال الصّالح للرّجل الصّالح!

ئەوەی لە زەرقو بەرقی خەرج ئەکەیْ باشە بۆ خزمەت وە مەردمی بەیْ
مەسەلەن: بە پۆلْ فەرشێکی گران لە مالْ چەن هەژار گەرم کەیْ جسان
بە پۆلّی خەرجی چەن مانْیْ دۆکەلْ پۆشتە کەیتەوە کۆرپەییْ ڕۆتەلْ
بە چتیْ ژیان بیٚئەوەیش ئەویْ خێزانیْ وەسەر ڕیْ ژیان کەویْ
ئاواس دیاربۆن ئاساری نیعمەت نەک نەفسو شەیتان ڕازیْکەی لە خوەت
(کەم کەس هەس وەها خۆی بگەیێنیْ: کاری بۆ دنیا بۆ خواجیْ بێنیْ)
وەک تەکلیٖف، نسبیْس ناحەزیْو جوانیْ خۆ «حسنات الأبرار» ئەزانیْ
ئەگەر لە ڕژدیْ، هەلّڕشتن، جوانە بۆ تۆ گاولّکیْ لە شان شەیتانە.
خۆ خۆشە جوانو بۆشناخ بیْ کۆمەلْ بەلّام نەک بڕیْو، باقیْتر ڕۆتەلْ
کۆمەلّیش وەک یەک خێزان بزانە: وا، لەویش، شتیْ، ناحەز یا جوانە[1]
وا جوانە: بە پیْ ئەنازی دەسهات گش وەک یەک بژیٖن مەردمی ولّات

—

وەلیْ تا سکەی «بانو خوار» ڕەواس بۆ تۆ نارەواس ڕادەی ناوەڕاس
بیٖستمان لە عەلیْ زانای خوێنشیٖرین شێوەی ژیانی پێشڕەوانی دیٖن

—

لە گشتیْ گەڕیٖن، گیانەْ لە لای دلْ[2]، لە بەرچاو کۆرپەی بۆ گشتیْ ماتلْ،
لای خواو ڕەسوْلْو مەلایکەو خاسان پێت خۆشە: لە تەک زالّم بیْ هاوشان؟
پێت خۆشە: شێوەی ژیانت، بارەو پێغەمبەر بیْ یا «قیصر»و «خسرو»؟

—

«زینتکم» و «کلوا و اشربوا» بۆ هەر سێکیانە: «و لا تسرفوا»
مەعنای «اسراف»یش، لێت مەعلۆمە خۆ فەرقی، چەن زۆرە لە مەردم تا تۆ[3]

— —

١ – لە شیعری ٢٣٥ وردبنەوە.
٢ – نەک نەفس. مەسەلەی: ١) لیْشێویانی خواستی هەر کام لە سیْ دەزگای دەرۆن، ٢) کارکردنی هەر کام لەوانە، لە ئەوانیترا، ٣) کارکردنی بڕیْ لە هێزگەل یەکیْ، لە هێزەکانیتریا، یا لە بڕیْ هێزی ئەوانیترا، باسێکی زۆر وردو کەوشەنداره. انشاءالله فرسەتی بڕیْ لیْدوانی، دەس بدا (یەکی مانْگی ڕەمەزان بە ئاسۆی تاران، ١۴١٠).
٣ – تماشای ژمارەی ٨٣ کە.

بەڵام وریا بێ: نەفسی تەشقەڵباز     بەم ڕێگە داوت لە بۆ نەکا ساز:
مەبەستت بێ: خۆ بکەی خوێنشێرێن.     ئەم ڕا لە دەس دەی: هەمدنیا هەمدێن.
دڵ تەنیا لە تەک خوا بێ مامەڵەی،     شێوەو تەقالات، پڕ بەرەو بێوەی[1]

مەبەستیتریش، پێوێستە ئاگات     لێ بێ، تا کارت لە ڕێ لا نەدات،
ناسێن چۆنیەتی تەکلیفەو، شێوەی،     هەرکەس بە گوێرەی مەسئولیەت خوەی
مەسەلەن: ئەر هەی خاوەن ژنو ماڵ،     نابێ لە خێزان، ژیان بکەی تاڵ
ئەبێ تا بەینێ، لە ژێنی جۆرجۆر،     لە خاسو خراو، خاوەن کەمو زۆر،
بە شێوەی «حکمت» بۆیان بکەی باس     تا شەوق پەیا کەن بەرەو باری خاس
ئەر نە «قەناعەت» ئەبێتە نەگبەت     وەک بێستت باسی «ئاساری نیعمەت».
ئەر منال مالی، لەو تەکلیفانە،     حورمەت دایکو باوک، بانتر بزانە
ناوی بێکەیتە لەنجو لەنجبازی     تا لە خوەتو ڕێت بەن نارازی
تەنانەت: ئەگەر بۆ لادان لە دێن     زۆرت بۆ بێرن، هەر گەرمو بە تێن،
خزمەتیان بکەی بە ئەدەبو فام     لیان کەم نەکەی ڕێزو احترام
وا، وردە وردەو ژێرانە لە سەر     مەبەستت بچۆ، ڕێگەت بگرە بەر،
ئا ئەگەر بە دڵ هاوڕای ڕێت نەبن     لای کەم لەڕۆتا لە سەری نەچن
باقی خێزانیش هەرکام لە جێ خوەی     ڕێزو محبّت بەجێ بێنە بوەی
وا، وە دەسۆر دێن بپێوە ڕێگەت     بەشکە بۆ وانیش بوێتە ڕەحمەت
بەم جۆرە، دێریش خو بگەیێنێ[2]     هەر خاستر ڕەزای خوا وەدەس بێنێ

کەسم! ئەزانی: چەن قەرنە بە ناو     دێنی خوا چەنی ئەکری ناحەساو!
چەنی زۆردارگەل دڵ دێلی زەوێن،     بێدێنگەل بەناو ڕابەرانی دێن،
خەیانەت ئەکەن بە دێنو مەردم     تا وا مەردم بون لە ڕێ خودا گم:
زۆربەی ئەوانە وا موسوڵمانن     دێن هەر بەوە وا باوە ئەزانن

١ – لە شێعری ١٧٠ لە ئاخرو ئۆخری «جۆری ژمارەی –١–ی ژیان»دا بڕێکیتر لەم باوەتەوە باس کریاگە.
٢ – مەبەست، قاڵو پوختە بۆنە.

یـانیٚ: تـەرمـیٚ سـڕ لـە بـاتیٚ گیـان
لـە بـەر دڵـی پـاک بـەوەیچـە ڕازێـن
ئەزانـن: گیانـدار وە بـیٚ «ئـاو» نـاویٚ

گەنکاویٚ لە جـیٚ سـەرچـاوەی ژیـان
با فـەسـاد پڕتـر نـەکـا سـەر زەوێـن
ئـاو شـک نابـەن بـا ببـیٚ گـەنکـاویٚ

—

بـرِێکیش وەختـیٚ چـاو ئـەگـەڕێـنن
بـاوڕ ئـەکـەنو، لـە لایـان وایـە
پیـان وایـە: دێـن، بـەڕاس ڕازیـە
نەخسوٚس ئەوێـنن: کـەسـانیٚ ناکـەس
خوٚ بە ڕواڵـەت، دێنـدار هـەڵئـەخـەن
خوێنتـاڵتر: بـڕیٚ وردە شـەیـاتێـن
چەو، چوٚن، بلەویٚ بوٚیـان، ناحـەسـاو
ئـەیکـەنو؛ ئـەنجـا بـوٚ پێنـە، هـەزار
جا ئەگەر بە ڕاس، بگـریٚ دڵو هـوٚش
ئەرکەسیٚ بە پـیٚ «سرشـت»ی خـوایێ
لـەو دێنـە لارە، چـوٚن نـابیٚ بێـزار
دێنـی «اخـتلاف» دێنـی «طبقـات»

بـە نـاو دێـن، چـشتیٚ ئـاوا ئـەوێـنن،
«دێن» هەر ئەوەیـە لـە نـاو خـەڵکایـە
بـەم نـەزمـە پیـسە «طبقاتیـە»[1]
لە ماڵی حـەرام تـەیـارو سـەرمـەس،
تـەنانـەت بـوٚ دێـن داکـوٚکیٚ ئـەکـەن،
مایـەی بـەدنـاویٚ ڕابـەرانـی دێـن،
لەوەی خوا چەکی کفر ئەیکا حەسـاو،
ئایـەتو حـەدیـس ئـەخـەنـە قـەتـار.
«ئیسلامی بـاو»و «قـاو»ی دێنفـروٚش،
ببێزنـیٚ لاریٚو لـە «فطـرت» لایـیٚ،
دێنـی هـاوڕەنگـی خـوێنمژو زوٚرکـار
دێنیٚ، دێنی خـوا لـە دژی ئـەو هـات؟

—

لەولایش، ماقوٚڵیٚ پـەرسـتو پوٚڵخـواز
بـەوە وا بـاوە بـە نـاو دێـن، ڕازێـن
هـەرکـە بیـەویٚ بـە نوٚسـێن یـا بـاس
هەزار نـاو نێتکـەی پیـا هـەڵئـەخـەن
تـا ناڕازێگـەل بـەو دێنـە بـاوە
کـە ئـەریٚ کریـا هـاودەس ئـەوان بـن
خولاسە: هەر کەس، دڵـی لای دنیـاس
وای پیٚخوٚشە: خەڵک یا هەر بیٚدێن بن

دژی دێنـی حـەق ئـەیکـەن بانـگـەواز
چوٚنکە خەڵک ئەخـا لـە تـەکـانو تـێن
مـەردم حـاڵیٚ کـا لـە دێنـی بـەڕاس،
نەک خەڵک بە قسەی، تەکانیٚ بخـوەن
بـەڕاس بـزانن ئـەو «بـاو»و «قـاو»ە
دژی «دێن»، دەنا بەرەو «دێن» ئەچـن
لـە تـیٚگـەیێنـی مـەردم، نـاڕەزاس
یا: ئەر دێندار بوٚن، هەروا بیٚتـێن بـن

---

[1] – هەم مەعنەویٚ هەم مادیٚ.

چۆنکه دێنداریٚ له سەر دێنی حەق، خەتەرە: دەزگای ناحەق بکا لەق
دێنیٚ وا خاسە ڕەواجی هەبیٚ بۆ «گورگو ڕێویٚ» زەرەری نەبیٚ

—

حەتمەن توێش هەر ژنەفتگتە، زۆر لە دەم دژمنگەل کۆنەو نۆی جۆرجۆر،
ئێژن: فڵانیٚ لەڕیٚ ڕاس، کەلاس هەر ئەمە واکەی باوە، دێنی خواس(!!)

— —

دەسەگەلتریش، زۆر پەیا ئەون لە ڕاچاندن خەڵک تاویٚ ناسرەون
بەڵام داخەکەم لە بەر زۆری باو لە بریٚ بارەو ناتەواونو خاو.
جا لەم دنیایەی لێوان لە پەستیٚ لە «باوڕ»و «خوٚ»ی مادّەپەرەستیٚ،
کە بوٚ فرەییٚ، هەروا ئەوێنیٚ: سەختە قەبۆڵی ئەخلاقی دێنیٚ،
ئەوانیش بۆ دێن، هەر بیٚزەرەر نێن، هەرچەنیش بە دڵ تێکۆشن بوٚ دێن.
فرە هەن، عەیبیٚ، لەوان بوێنن وە ناو ئیسلامی، وە حەساو دێنن

—–—

گیانەکەی کاکەی! ئێتر بزانە تەکلێفت چەنیٚ گەورەو گرانە
ئێسە کە زۆریٚ باوڕیان وایە: ڕێگەی تۆ بە ڕاس، ڕێگەی خودایە،
ئەگەر نەختاڵیٚ لەڕیٚ دێن لادەیٚ، هەم گونابارى، هەم مشقوڵزمەیٚ
مشقوڵزمەی ئەو خەڵکە داماوە وا بەرەو هەر لا پا ئەنێن داوە
وا بۆگنە هاوڕێت بە دڵو بە گیان هەرچەنیش خەتەر فرەی هەس بۆیان
بە «دێن» ئەزانن: کردەوەو قسەت یانیٚ: بۆیتەسە: «شاهدو حجّت»
یانیٚ: «نمۆنەی عەینیٚ لە بوٚ دێن». کە وابیٚ، عەیبیٚ، کەسنیٚ لە توٚ دێن،
زیاد لە خەیانەت بە خوٚتو بەشەر خەیانەتیچە بە خواو پەیغەمەر
چۆن وائەزانن: ئەوە خواییە پەیغەمبەری خوا ئەوەی هانیە
(بۆیە، ڕێبەرگەل، خراو بن یا خاس حەساویان لە تەک مەردما جیاس)

—–—

گیانەکەم توخوا تەکانیٚ بە خوٚت: لە داوی شەیتان ئازاد کە ئەستوٚت
بەر لە گ کاریٚ لە ڕٚەنگەل دەمار کە هەزار جوٚرە خوٚت بکە ڕزگار

به سه‌یقه‌ڵ «اخلاص»، هه‌مده‌ر، هه‌م ده‌رۆن … له له‌شکر شه‌یتان، ناساز که‌و چه‌تۆن
له «ناته‌بایێ» ـ به هه‌ر جۆرێ بێ ـ … زه‌ره‌ری دنیاو قیامه‌ت وه بار دێ
خۆت‌و یارانت، یه‌کدڵ‌و زمان … خوا ڕازێ که‌ن‌و شه‌یتان دڵگران
شه‌ڕی ناکۆکێ‌و ده‌سه ده‌سه بۆن … زۆر جار، زۆرتره له «له‌سه‌ر نه‌چۆن»
له باتێ تون‌و تۆڕه‌بۆن، تاوێ … له‌ڕێ «حکمت»و بنێ هه‌نگاوێ
ئه‌ر به حیکمه‌ته‌و، ده‌ردی چه‌ن هۆگر … ده‌رمان نه‌کریا ناوێ، جۆرێ‌تر
هه‌رچێ، بێکه‌ن‌و بێژنی، زۆرتر … شه‌یتان نێوانتان ئه‌کا ناجۆرتر
ناکۆکێتان بۆ دێن‌و بۆ مڵه‌ت … هه‌ر وه‌ک بۆ خۆتان، زه‌ره‌ره‌و نه‌گبه‌ت.
جا گیانم ئێسه نه‌وێته به‌رپه‌ڵ: … هه‌ڵبگرێ باری ناکۆکێ ئاوه‌ڵ،
هاوار ده‌سه‌ڵات وه ده‌ستت که‌وێ … له ده‌ست ڕۆژی نه‌یار چۆن ئه‌وێ!
بزانه: ئه‌گه‌ر بۆ ڕه‌زای خواوه‌ن … ئازاد که‌ێ دڵی له ماقۆڵێ به‌ن،
ده‌س که‌سێ ماچ‌که‌ێ، سونک بکه‌ێ قێن … ئه‌وه وا ئه‌شکێ، نه‌فسی تۆس نه‌ک دێن

—

په‌نا به خوا گه‌ر ناکۆکێ دو یار … بۆینێ‌و نه‌وێ په‌شێو خه‌مبار،
به دڵ نه‌کۆشێ بۆ خۆشێ نێوان … شێوه‌و ڕات ئه‌دا له «ینزغ» شان

—

ئه‌ر موسوڵمانێ له دۆر، یا نزێک … له ڕێگه‌ی تۆ مه‌کته‌بت ته‌رێک،
به اخلاصه‌وه خزمه‌ت کاو، چه تۆ … وه غه‌یره‌ی دانێ نه‌ک وه برای خۆ،
بزا: له ڕێ خوا دڵت بێگانه‌س … له نیه‌تتدا خه‌ڵێڵه‌یێک هه‌س:
بۆ ده‌سه‌ت، ده‌ست گه‌ره‌که‌و حورمه‌ت … نه‌ک له ڕێ دێنه‌و به مه‌ردم خزمه‌ت.
ئاخر دڵسۆزێت بۆ خه‌ڵک بێ نه‌ک خۆ … چۆن تۆڕه‌ی، که‌سێ خزمه‌ت کا وه‌ک تۆ؟
حه‌کێم، کاری بۆ: کێ هۆی ده‌رمانه … مه‌به‌ستی، ده‌رمان نیه، گیرفانه
خوه‌شه‌وێسێکت وه ده‌ریا که‌وێ … قه‌ڵسی، که‌سێکی وه فریا که‌وێ؟

—_—

له زۆر لا له ته‌ک مه‌ردمی هه‌ژار … هه‌ر گه‌ڕه‌و درۆ، ته‌وهێنه‌و ئازار
ته‌نیا ڕۆچنێ به‌ره‌و تێشکی تاو … به‌ره‌و خۆشبه‌ختێ بۆ خه‌ڵکی داماو،

تۆی و هاوڕێگەل ڕاس و دڵپاکت — هاواڵگەلی بێ تەماو بێباکت.
بۆیە براتان ئاوا لەم دۆرە — چاوی ئاواتی، هەر بەرەو ژۆرە:
خودا لاتان با لە هەواو هەوەس — بەر لە ئازارێ هەر کەس و ناکەس
ئاخر دژمنی نیە بتوانێ: — بگلێنێ وێنەی هەوا انسانێ.
بەخوا نەک تەنیا وڵاتەکەی خوەم — بۆ هەر لا تەنیا ئێوە شک ئەبەم.

—-—

دەێ جا سا ئێوەو غێرەتی خۆتان — بە جەڵادانی ئێمان و خۆتان،
ببن بە ڕەحمەت بۆ کوردەوارێ — دەرمان کەن هەزار دەردی هەژارێ
کارێ کە لە دەس براتان نایێ — ئێوە ڕێکی خەن بۆ «هەمو لایێ».
ئاخر ئێسا نە -پێچەوانەی زۆ- — تەنیا گەڕەکێ بەوجۆرە ساز بۆ،
کە سەرمەنزڵی «عشیرتک» بێ — بەسە، کە تەکان باتە هەمۆ جێ
یانێ: هەر ساز بێ کۆمەڵێ بچۆک — لە گش بارەوە جوان و ئێسک سۆک:
«قسطو برایێ، گیانی بێ و، تێنی — لە ئەمرو نەهیی دێنێ، پەڕژێنی»:
(هەمۆ کەس، کەس و ئاگادار لە یەک — نە زاڵمێ وێڵ، نە مەزڵۆمێ تەک)
(لە ناو ماڵ یا دەر، نەختێ ناحەساو — هەڵکەوێ، گشکەس وەک کەس بێتەجواو)
(لفێ، هاواڵێ، بۆچکێ، هەر کەس — زڵمی دێ، هەمۆ بۆی ببنە هاودەس)
(نەبێ منداڵێ لە ڕەنێ، بۆیێ — دڵی ناسکی، لێ نێشێ سوێیێ)
ئێتر لە گلا ئاسان تێئەگەن — کەمتر گۆڵ قسەی گزبازگەل ئەخوەن
ئەوساکە، هەموان تێئەگەن: هەر دێن — ژیان بۆ انسان ئەکا خوێنشێرێن،
چۆنکە کەوتە دەر: لە مەکتەبگەلتر — هەر کاسەی بەختی بەشەر بۆ کەلتر.
ئێتر لە دنیای ئیمڕۆژا هەر چەن — دەسدارو دەسبڕ زۆرو درۆ کەن،
ئەگەر پاش «تبلیغ» کارت بگەینێ — بە جۆرکردنی «نمۆنەی عەینێ»،
لەبەر کەرەسەی زۆری تێگەیێن — مەردم ناکرێن لە بێستن و دێن
ئەگەر بتوانن بەنّەگەل دنیا: — مەردم بتارنن لە تەبلیغ تەنیا،
کاتێ، حاصڵی تەبلیغ وەدێ هات — پێلەو پاڵ و پۆڵ، فرە کار ناکات
کەس نایژێ: «حوسەین چێ لە نوێژ داوە؟!» — «عەلێ بۆ لە ڕێ مزگەوت کوژراوە؟!»

—-—

گیانەکەی کاکەی توخوا حەیف نیە:
بە لادان لەوەی کە بە کەیف نیە،
لادەێ لە ڕاێ خوا بەرەو لای شەیتان
هەرچەنیش بە قەدێ یەک تاڵە قەیتان؟
حەیف نیە: لە خوێ خوا نارەزا کەێ
بۆ تاوێ کە خۆت بەنەی هەوا کەی؟
حەیف نیە خەڵکێ ڕیە لێشێواو
لە هەزار بارەو مەظڵۆمو داماو،
بگۆڕێتەوە بە نەختێ هەوەس
ئەر نەبێ بەشەرێ، هەر بتدەن لە دەس؟
تو خوا حەیف نیە ڕەفتارت وابێ
صوێزێ پێغەمبەر لێت نارەزا بێ؟
نەک هەر نارەزا: خەمبارو پەشێو،
ئەوکاتە «ئەشهاد» بێنن بۆ حەسێو؟
تو خوا ئەم دنیا ئەوێنە بێنێ بۆت:
تاوێ پەشێوکەێ ئازێزی خواو خۆت؟
وەختێ بۆ دنیای وەک خەوو خەیاڵ
«ما عنتّم»ی لا گرانەو تاڵ،
لە سەرمەنزڵا چۆن بێژم نەژێم:
«بالمؤمنین رؤوف رحیم»،
لە ڕەنگی زەردو خەجاڵەتبارمان
لە هەوڵی پوچو ڕەنجی خەسارمان،
لە ڕسواییمان لەبەر چاو عالەم
چەن لە سەر دڵی، خەمان ئەبن جەم
(چۆن لە خۆ ئەکەێ ڕۆشنێ چاوێ
کە هەزار دنیا فدای، بۆ تاوێ؟!)

— —

تو خوا گیانەکەم با خەتای ئێمەش
بڕێتر نەکا لە ڕەحمەت بێبەش
بۆ ناشارەزا شێوەی پێشڕەوان
مایەس بۆ تەکان یا بۆ سڵەمان
جا تو خوا ڕازێت: بۆ دو ڕۆژی ژێن
ببیە هۆی لادان انسانێ لە دێن؟
یا: بۆ ناڕاسو، لە بیانۆ بەن
بەهانە بێ: خەڵک لە ڕێ خوا بکەن؟
ڕازێت: هەزار ساڵ عومرت خەڵات کەن
هەرچێ ئارەزۆی دڵت بێ پێت بەن،
بەڵام ڕەفتارت وەها بێتە بەر:
کەسێ، جنێوێ باتە پێغەمبەر؟

—

گیانەکەم تو خوا لە مێژە بە ناو
دێنەو ئەکریێ زڵمو ناحەساو
زیاتر لە دژمن، دۆسگەلی نەفام
خەڵک ئەتارێنن لە ڕێگەی ئیسلام
ئێتر با ئێمەش نەوێنە ئافەت
بۆ دێن، زیادێ نەکەێن لە ئۆمەت مەینەت
بۆ خاسان مایەی بەدناوێ نەوێن
حەساوێ وە سەر ڕێ خاسان کەوێن

—

توخوا با کاتی مردن لە باتێ
خەمی بێکەسێو بێدەسەڵاتێ،

مەلایکەی ڕەحمەت سەلاممان لیٚکەن
ئـازێزانی خـوا دەورەمـان لـیٚ بـەن
توخـوا بـا ئێـسە وا بـژێن، سـویٚ
ڕۆی دێنـی شـێوەی ئازێزمـان بـویٚ
ئێسەو، ئەو دەم بیٚ، کـردە، وە کـەلام
ڕۆمـان بـیٚ بێـژێن: ئـازێز «السـّلام»
مـەزرامـان وابـیٚ هـەتـا وە بـەر دیٚ
لـە دڵـی ئـازێز نـەنێـشیٚ گـەردیٚ
تـا هـەرچـەن ئێـسە ئێـژێن: السـّلام
کاتی خـۆی وە گـویٚ بیێـسێن وەڵـام
یـاخوا وابـێن: خـوا بێکاتـە کـاریٚ
ئـەو ڕەحمـەتـەمان زۆتـر لـیٚ بـاریٚ
یـاخوا وەهـا بـێن لـە تێکوشـانمان
خـۆش‌و، ئـاوا بـیٚ وڵـاتی جوانمـان
گەلمان لـە هـەزار دەردی بێـدەرمـان
بـە زۆری ئێمـان بگاتـە سـامان
بـە دڵـیٚ پـاکو پـڕ لـە صـەفـاوە
کـاتیٚ کـە لێمـان هـەر یـادیٚ مـاوە،
تا یادی کردێن بـە دڵ بـانْ هـەڵبـات:
بـۆ پێغـەمبـەرو ئـالی صـڵاوات

٦٨/١/٣ تەواوبۆنی، پاکنۆس‌و دەسکاریْ: ٤ی ڕەمەزانی ١٤١٠ سەعاتی یانزەو ئێمی بەیانیْ.

---

## ٢١٨- ئەی بارەقەڵا!

کاکـەلـیٚ زۆریٚ تێفکـرێم بـەشـکەم
تێگەم: مەبەستت لـە «ئـازادیْ» چـەس
نەک ئەو کاتە وا داوای کەیْ بۆ خـۆت
وا دەسـەڵاتـت بکـەوێتـە دەس

— —

بە سـەنْو سـۆزن شـێوەو کـردەوەت
لەو چـەن رۆژا وا چویتـە بـان قـەڵـا،
دێم: بـۆ تـۆش مـەردم ئـازادن بێـژن:
«ئـەیٚ بـارەقـەڵـا»، ئـەی بـارەقـەڵـا.

٦٨/١/١٨

---

## ٢١٩- سفرەی ڕەمەزان

ئـازێز وە ئـەمـرت فـەڕاشـی «هـلال»
دێـسان وسـتەوە سـفرەی ڕەمـەزان:
سـفرەی صـەڕافـیٚ، سـوالەتـی تـەن
فاڕوٚ وە چـەنـیْ سکەی زەڕی گیـان

— —

ئیکسێریٚ، دەسی زکەڕۆ جە مل        سفرەو، سگاریٚ جە دۆکەڵ کەرۆ
دڵیٚ پای ڕاش بۆ نە لەرزەکی تەن        تا ملەی گیانش مەتاوۆ بەرۆ

— —

بەرخیڵی ساڵیش ڕوچنەی چەمو گۆ        نە بەزمڕاوگەی دڵ، وستەنەو کار
ماچان: شاتری شەماڵ ساراو کۆ        ڕازنانەو وەفەڕ دەنۆ ڕەنۆ وەهار

— —

کوڵۆڵ دڵەی کەیل نە کلاچۆن، چۆن        «کوردەی لە هەر دۆ جەژن بێوەریٚ:»
نە گیانش ڕاشەن بەرەو بارگەی گیان        نە بەرەی چەمو گۆش بەرەو بەریٚ

— —

سەم سیامار «نەگبەتاوا» هەم        ڕێژنان نە دەمو گەڵۆی دڵ، تاڵیٚ
کێشیان هەم نەڕۆی دڵ هەم نەڕۆی چەم        پەردەی هەم دۆری هەم بێهەواڵیٚ

— —

نە دێمەن فەصڵیٚ ماچان وەهارەن        هەمێسان بێنیان بەرەی بێناییٚ
هەم چنی خەمی دۆریٚ ئازێزان        چنی ناق تەم گۆشەی تەنیاییٚ

— —

دەخێلەن خاوەن گیانو مانۆ خۆر        یاوە وە فریای ئیٚ ڕا گومکەردە:
دڵیٚ، دێل تەم هەوای تەنیٚ، دێل        نە کپخانەییٚ شەوەزەنۆ بەردە

— —

نە یاگەی شانای دڵو گیان نەسەر        خوانی وەهارو سفرەی ڕەمەزان
شان میواندار چۆن تۆن هەزاریٚ        چەنیٚ خۆشبەختان فەرماوی هاوشان:

— —

دڵی گرپەردەی سەبۆنی دۆریٚ        ڕێژنەی ڕەحمەتت کەرۆ گیانباران
بە بەشیٚ باشتر پەی یارانو من        جە منو یاران پەی منو یاران

— —

دڵ یاونی چەنیٚ هامڕاگەل مەینەت        وە خزمەت خاوەن چاوەی ئاوی ژێن

وه گیــان پڕژێنــی نگــایێش، دەردی دڵو گیـان یـاووٚ وه دەرمـان گـردێن

٦٨/١/٢٣، ٥ رمضان ١٤٠٩ پاکنوٚس و دەسکاریٚ: ٥ رمضان ١٤١٠، ٦٩/١/١٢

---

## ٢٢٠– ئیشتبا ئەکەیٚ

ئــەو مــاڵو شــتوٚ مــەکــەت کــە پێــت هــیٚ خوٚتــە

لێک هەڵ کە بڕان بە ئیشتبای خــوەت پــەیٚ ئــەبــەیٚ

نــەک وانــە؛ تــەنانــەت ئــەو تــەنــەت کــاتی ڕوێــن

پێت خوەش بیٚ نەبیٚ لە دەسی ئەدەیٚ ویڵی ئەکــەیٚ

٦٨/٢/٥

---

## ٢٢١– هەر سەر لە سەر گڵی تەنیا؟!

پێــت وانــەبــیٚ وەبــیٚ کــوڵی کڵــی دڵ هەر سەر لە سەر گڵ ڕێت بەرێتە مەنزڵ

ڕێت بنکە بنکەی گورگو گورگەمێـشە بەحرو زەلو کەنو کـەلـت لـە پێـشە

ڕێبوار دڵە لـە پـێش دەمو قـولو پـەل زاتــی ئــەویٚو وریــاییٚو کــەلوٚپــەل

خەتەر بە عەشـقی تاقـە یـاریٚ، چـارە بـە کـەڵکـەڵـەی یـاران دڵـت تـەیـارە

—

دڵ تا نەبیٚ گـوروٚی خـەمـی هـەژاران هەردیٚ لە دەردی دەردی دەردەداران،

نـە پـیٚ ئـەگـا گڕێکـی گیـانگـەشـێنیٚ نـە تـیٚئـەگـا چڕێکـی گـڕ وەشـێنیٚ

— —

ڕێبواری بوٚ بەهـەشـتی مـەنزڵـی دڵ؟ نەک گای بنەیٚ خول خوەی لە کوٚتەڵی گڵ؟

دڵــت لــە بــەر خــەمــی منالــە ڕوٚتــیٚ لایکەم لە خـوٚت ئـەبـیٚ پتـر بـسوٚتیٚ

ڕێت لا لەڕیٚ خوا خوٚشەوێسە، دەسـتوٚ خورتـوٚمی فیڵـە فێـرە بـوٚ دەمـی خـوٚ

لای خوات ئەویٚ، تون بگرە لای نەداران یەکێکە هـەر ڕیـەی خـوداو هـەژاران

—

گڕێ کەیێت وەهایە عیشقی خوایە — خەمی هەزار نەبێ گڕەی هەوایە

لەچێ هەوایە، دڵ بخاتە کاوان: — هەوڵو خەمی زڵم لە لێکراوان،

ئەمجارە لێت نوێژو ئەوانە جوانە — هاوارو سۆزی عەشقی عارفانە

وشتر بە بۆ هەتێوی بێبەشو ناز — شێر بۆ زلەی لە مافی بێدەسان ساز،

ئەنجا بەجێیە لێت موبارەکە، گەر — ڕێ پێغەمەرت ئاواتە بگریە بەر.

—

سا تاکۆ زارێ هەڵبڕێ لە هاران: — لە زۆری زۆرو زێڕو گەڕ تەیاران،

تا هەڵگڕێ دڵێ لە خەم هەزاران، — سەلام لە پێغەمەر لە ئالو یاران

٦٨/٢/٢٣

---

## ٢٢٢- بە ڕاسێ، زۆر چکۆلەێ

ئەبێنێ ملّەتێکی ڕێگە شێواو — تەکانێ بۆ شەکانی هیچکە نادەێ!

ولّاتێ وێڵ ئەکەێ بۆ تاقە ماڵێ! — کەسی کاکەی بەڕاسێ زۆر چکۆلەێ

٦٨/٢/٢٣

---

## ٢٢٣- ئاخ لە عەقڵی ڕێگەشێواو

ئاخ لە عەقڵی دوابڕیاگ ـ ئەو کاتە ڕێگەی ئەشێوێ ـ

لە خاوەنی دژمنێکە ناگەێتە قولیا چ دێوێ

٦٨/٢/٢٣ نیمەڕۆ، وەختی هەواخوەری لە کومەیتەکە...

---

## ٢٢٤- بۆ کێته؟

ئەگەر هەوڵت لە بۆ خۆتەو هەوای خۆت
بچۆ هەرچۆنێ پێت خۆشەو کرا بۆت
دەنا خۆتو هواڵت، تا لە ڕێگەن
وەها بار بێنە دەستانچۆ خەمەت کەن
(چەشەی ئەمڕۆی مەزەی نانو کەبابێ
سبەینێ چۆن بە نانو دۆیە دابێ؟)
نەکا صۆزێ لە لارێ یا نەزانێ
ئەتۆش دێواری زەبرو زەنگێ دانێ
لە ترسی «چۆن؟» لە زەلکەی زۆرێ ڕۆچێ
لە ترسان کەس نەوێرێ بێژێ: «بۆچێ؟»
لە مەردم تۆش ببێتە باری نەگبەت
لە خۆیشت پاشە ڕۆژان بێتە مەینەت
بڵێین دنیات بە هەر جۆرێ وەسەردا
لە مەرگەو جا قوڕی کوێ کەێ وەسەردا
کوڵۆڵ: ئێستا بەهێوای ڕای خوداو خەڵک
سبەینێش شەرمەزاری لای خوداو خەڵک

٦٨/٤/١١

---

## ٢٢٥- دژمن مەخە چەپڵەڕێزان

ئەگەر دژمنی نیعمەتو خەڵکیو خۆت — ئەوەندە بخۆ تا سکت هەڵئەماسێ
دەنا مەیکە کارێ کە: لێت نەفسو شەیتان — بکەن چەپڵەڕێزان: چ بارگێنی خاسێ!

---

## ٢٢٦- فەرقتان چیە؟

ڕۆڵەم ئەگەر لە خەرجی هەڵەو زیادە لانـەدەیْ

پڕ دەبێتـە چـیْ لـە لاوەیـە: ئـازای‌و پۆچـەڵـی،

فەرقت چیە لـە تـەک ئـەوە وا بیـری، مـادّیـە؟

ئـەو دێلـی بیـری دژمنـە تـۆ دێلـی کۆتـەڵـی

٦٨/٤/٣٠

---

## ٢٢٧- کێ خاوەنی دڵە؟

کـێ خـاوەنـی دڵـە؟ کـزەڵـۆکێکی گۆشـەگیـر؟

هۆرتەو بـەرە نـەکـردە لـە ئـاواتی جـەز ئـەسیر؟

نە، گیانە! دڵ، کەسـێ هـەیـەتـی کـرژو تونـدو تـۆڵ

بـۆ گیـان‌و لاشـە، قیامـەت‌و دنیـا، بـە کـارو، ژێـر

سەرسەخت‌و دژ لە ناحەق‌و گەڕ، سەرخەوێن لـە حـەق

زۆردار لە سەر هەوای تەن‌و ڕۆشـن بـەفـام‌و بیـر

بێواز لە زل، لە گـەل ئـەوە بێـدەسـتە کـۆکو سـاز

وەک شێر لە حاستی زاڵم‌و وەک پەز لـەبـۆ فـەقیـر

عەقڵی، لەسەر هەواو هەوەسی، سوارو ئاغـە، نـەک

وەک عەقڵی دێلی دنیە لـە بـۆ نـەفسی پـەس گزێـر

دڵ، گەش لە خۆش‌ویستنی خواو چیْ بەرەو خوداس

ڕاوێژو هەوڵی بـۆ وەتـەن‌و خـەڵکـی، جـوان‌و پیـر

نەسرەوتـوی هـەزار خـەم‌و دەردی گرانـی خـەڵـک

چیْ تۆش‌و سەخت‌و سەخڵەتە، لای هیمـّەتـی، هـەویـر

دڵـسۆزی ملـّەتـی خـۆو، پاشـان، هـەمـۆ بـەشـەر

لای‌کەم بە قەد تەنێ تـەنـێ، خـەڵکـی کـەوێتـە بیـر

ئەنجا بەجێس: ئومێدی بە خـۆش‌وێـستن‌و ڕەزای
خـواو، بـۆ قـەفـەز شـکاندنیٚ، خاسـانی بێنـە پێـر
ئەوسـا دڵـی، بـەرەو جـەمـی یـارانی خۆشـەوێـس
بفڕیٚ، لە گەێنە جەرگـەی ئـەوان بـیٚئومێـدی، گێـر

—

وابـــیٚ، دڵـــت پـــەڕاوە لـــە ئێمـــانی خواپـــەســـەن
عیرفان بەڕاسیٚ، بەشتە، نە وەک بەعزیٚ شـێخ‌و پێـر
ئەوسا بـە سـۆزو تێنـەوە قورعـان‌و نـوێژی خـۆت
بخوێنـە، وەک لـە زڵمـە، گـوڕەت گێڤـەگێڤـی شـێر

—

جـا گیانـە وا بـژیٚ‌و بـڕۆ، نـەک بـەلاش‌و، نـەک
وەک خـوێنمژان بـەرەو کـەنـەڵـانی گرفـت‌و گێـر.
چەن خۆشە گیانە مردنی وا، وەک عـەلـیٚ‌و عومـەر
یـــا بـــانترت بـــە پێـــرەو بـــێن! نعـــم ذا المـــصیر

—

گیانێنـــە! ســـا تـــەکـــانیٚ بـــەرەو مردنـــیٚ بـــەرەو
مزگێنیـــیٚ وەهاێنـــەو صـــلّوا علـــی البـــشیر
٦٨/٧/١٥

---

## ٢٢٨- پەڕۆی بە زێن مەکە

بـــۆ پـــەڕۆ کردنـــی بـــە زێـــن
بیـــانۆی پێـــریٚ مـــەهێـــرە
پێـــریٚ مـــار ئـــەکـــا ئـــەژدەهـــا
شـــێر، کـــە پێـــر بـــۆ «پێـــرە» شـــێرە
٦٨/٧/١٦

## ٢٢٩- كوردستانی جوانم

چەنای چەن ساڵە كوردستانی جوانم ... لە دۆرێت عالەمم لێ بۆتە زیندان
مەگەر ناوت لە ناو ڕۆژنامە مۆچڕك ... بخاتە گیانو چاو بێنێتە گریان

ـ ـ

ولاتی خۆشەویسم یا خودا قەت ... شەڕی زۆرکارو خوێڕێ لێت نەکا کار
خودای ئەو خەڵکە خۆتو ڕۆڵەکانت ... بپارێزێ لە فێڵ و داوی بەدکار

ـ ـ

لە هەورامانو سارالێت لە بارتر ... لە کوێ بێرم کە پێ خۆشکەم دڵی خۆ
گرانە تا بەهەشتی خوا پەیا کەم ... کەژو کێوی بە جوانێ ئاویەری تۆ

ـ ـ

لە دڵ، تارانو دەورەی، ناگرێ جێ ... سنەو مەسناوو گریاشانو قارت
بەڵێ ڕاسە شەمێران خۆشە ئەمما ... هەموی قوربانی بستێ دەیمەزارت

ـ ـ

نە بەندێ، گەر وەکی باپێرە گەورەم ... بە ئازادێش ببم مێوانی تاران،
دڵم ئێژێ: قەزای بەردێکی سەخناخ ... لە سەر تا خواری تارانو شەمێران

ـ ـ

ئەمن فاشیستو بەدخوای خەڵکیتر نیم ... موبارەک بێ لە هەرکەس نیشتمانی
بەڵام بۆ من هەمو ئێران بە مولکێ ... فدای وێڵەی سنەو مەسناوی جوانی

ـ ـ

وەتەن ئەڵحەق بەهەشتی ڕۆی زەوینی ... ـ گەلت ـ داخی بە جەرگم ـ زۆر هەژارە ـ
زەلانی پاییزی ئامانیەت بۆ ... دڵی ژاکاوی دۆرێ، بای بەهارە

ـ ـ

بەڕاس لایقتە کوردستانی جوانم ... گەلێ ژێرو نەترسو کرژی ئێمان
لەگوێت هەر نەبڕێ یاخوا دەنگی صەلوات ... لە بۆ پێغەمبەرو بۆ ئال و یاران

٦٨/٧/١٦

## ٢٣٠– هاوار له دەهۆڵ بۆن!

هاوار لـه دەهـۆڵ بـۆن دەنْزلـی هولـۆڵ بـۆن

نـاوداری وه بـیٚنـاو دەسـداری کولـۆڵ بـۆن

لای خـەڵکـەوه ئـازا لای خـوا گـەن‌و خـوێڕیٚ

دەوری پڕی دۆسان مردن گـەیـیٚ چـۆڵ بـۆن

ئـەی خوایـه دەرۆنـیٚ سـازتر لـه ڕۆاڵـەت

زۆرتر لـه دەم‌و دەس ئێمـان تـون‌وتـۆڵ بـۆن

٦٨/٨/٢٧

---

## ٢٣١– گیانەکەم هەژار!

گیانەکەم هەژار بەو شـەرتـه لـه کـار

تەمەڵـیٚ نـەکـەی چـەن خوێنـشێرینیٚ

یـا خـوا ڕۆزگـاریٚ بگـا ڕزگـار بـیٚ

لـه خـەم‌و مـەینـەت لـەلانـشێنیٚ

یـاخوا ئـەو دەمـه وەک بـڕیٚ پۆچـەڵ

خـۆت لـه هـەژاران بـانتر نـەوێنـی

٦٨/٨/٢٧

---

## ٢٣٢– قوربانی حوسەینت بم

لـەو دێـوی هـەزارشـاخی دەوران‌و درۆ، دەنگـت

مـردۆ لـه تـەمـاو ترسـا، دێنێتـەوه جـۆڵوجـم

ئێستاش له هەناسەی تۆش شێن‌بۆن‌و گەشـەی مـەزرای

ئـازادەگـیٚ‌و غێـرەت قوربـانی حوسـەینـت بـم

٦٨/٩/١٣

## ٢٣٣- جیاوازیٚ مەخە ناو خێزان

کـەسـم ئامـان لـە نـاوخێزانی ماڵـا
بـە هـیچ جـۆریٚ جیـاوازیٚ مـەهـاویٚ

بە نازو، ژیٚنەوەر لیٚک هەلٚ نەتاکنیٚ
لـەوەڕویٚرکـیٚ هـەتـا تاقانـە لاویٚ

هەموٚ نانیٚکی وشکیٚ خوٚنو وەک یەک
نە یەک تا چیٚنو یەک یەخنیٚ پلٚاویٚ

زیـادە، ئـاخری، بـوٚ خوٚشـەویٚـست
ئـەویٚتـە نـەگبـەتو خێریٚکـی نـاویٚ

ئەگەر ژیٚری و موسولٚمانی، لە مالٚا
هەناوی حورس و داوی کیٚنە ماویٚ

مەکە خویٚنتالٚی لای خوا خوٚت و مالٚت
بە دوٚجوٚر بوٚنی تامیٚ، نازیٚ، باویٚ

— —

بە تبعیض و، بە رٚوٚ درژیٚ، بەدەس خوٚ
لـە شـەیتـان داویـە نـاو مـالٚوٚ داویٚ

هەموٚ خێزانی مالٚت خوٚش گەرەک بیٚ
ئەگەر کەیف و ڕەزای شەیتانوٚ ناویٚ

بە ڕاویٚژو بە حیکمەت بیٚنە سەر ڕیٚ
ئەگەر یەک لاڕیە، نەک یاروە خاویٚ

—

بەلٚیٚ جوانە لە لای خوا زیادە بوٚ کچ
بە شەرتیٚ کوڕ بزانیٚ بوٚچە واویٚ

— —

لە مالٚت تاویٚ میٚوانی، لە شویٚن خوٚ
لە شەڕ مەیلٚانە شویٚنیٚ، بیٚریٚ، ناویٚ

دەخیٚلە وا بژیٚ: مردیٚ، بە دوٚتا
سەلامی دایمە بیٚ نەک ئوٚفی تاویٚ

٦٨/٩/٢٦

---

## ٢٣٤- نەویٚتە برا شەیتان

گیانە دوٚر لە توٚ ئەر «اسراف» ئەکەیٚ
ئامانە ئیٚتر بە «تبذیر» نەگەیٚ

ئەر نەفسی نەوسن، بوٚ زیادەرٚەویٚ
زوٚرت بوٚ بیٚریٚو وەشویٚنی کەوی،

ئیٚتر ڕژانن چ تامیٚکی هەس
تا بیٚخەینە پای نەوسی نەفسی پەس

ڕشتن، هەر زەرەر لە بەشەردانە
بوٚیە «مبذّر» برای شەیتانە

٦٨/٩/٢٧

## ٢٣٥- سامی بەندەگێت

چێ کەیفو نۆشو نازو حەساوە هەمۆ فدای
تاوێ بە فامی زەینو دڵەو تامی بەندەگێت
ناوچاوی شێرە بۆ مڵە، بۆ مەستی دەستەڵات
شێوەی ئەسێرێ نیشتوە لێ سامی بەندەگێت
لای دڵ، تەواوی خۆشێو دەسدارێو زلێ
قوربانی سۆزو ئێشی جەفاو زامی بەندەگێت

٦٨/١١/١٩

---

## ٢٣٦- خەڵاتی ئاوات بۆ تۆ ئاسانە

وە چلەی زۆسان لە هۆدەی گەرما — نانو، پڵاوو گۆشتە لە پێشم
لە خەڵکیش وایە: وەک خاسانی خوا — منیش مەینەتو زیندان ئەکێشم

- -

دانگەڵم تازە کێشاوەو خوەراک — لە سەرسوڕنە خۆش ئەکەم وەک ماجۆم
تێتە بەرچاوم حاڵی هەزاران — منداڵو پیری برسێو مەحرۆم

- -

تێتە بەرچاوم کۆرپەیێ، دایکی — ترێتی نانو ئاوی بۆ دێنێ
پیرێ، تێربۆنی جارێ لە سائێلە — یا پێرخەنێلە بە خەو ئەوێنێ

- -

بێتە بەرچاوم سارده کەلاوەی — چۆڵی خێزانی برسێو بێپۆشەن
خەم دایکو باوکەل خۆ لەبێرەو چێ: — بۆ منداڵ برسێو ڕۆتەڵیان چەبکەن

- -

بێتە بەرچاوم ئازێزانی خوا — لە شێوی «ابوطالب»دا چەن ساڵ
ناوکە خۆرمایان وەگیر نەدەکەوت — بێکەنە ئاردو بێدەنە منداڵ

- -

دێتــه بــەرچــاوم هــەزاران دەردی
گــەلــی هــەژاری ڕێگــه شــێواوم
بـۆ ڕزگـاریێـان، وائـەبـۆ، نـەمکـرد
لـه نـەفـسی کـرژو لـه دڵـی خـاوم

— —

ئـەنجـا لــه گوێمـا ئـەزرنێتـەوە
دەنگـی ماشـەڵـای مـەردمـیێ دڵپـاک
هەر بەۆنـه ڕازێـن: خـەیانـەت ناکـەم
خۆم نەفرۆتوتە چنێ خـوەڵو خـاک!

— —

وەلـیێ مـن بێـری خـەڵکـی ڕێشـێواو
تامـازرۆ بـۆ ژەمـیێ خـەپلـەی گـاڵ،
پڵـاوو گۆشـتو، ماشـەڵـاو بـەخبـەخ
لـه تـامی دەمـی دڵـم ئـەکـا تـاڵ

— —

خوایـا چـه بێـژن خـۆ خـۆم ئـەزانـم
چـەن شـێوەم هـەڵـه لـه ڕێ خاسـانه
لـەوە وا ئێـژن خاستریـشم کـه
خـەڵـاتی ئـاوات بـۆ تـۆ ئاسـانه

— —

به ڕەحمەت، خۆمو هەر که دڵسۆزی
ملّـەتو، خـەڵکـی کـزو هـەژارە،
بتەو که له ڕێ سەختـی خۆشبەختـی
بۆ خەڵکو، مەینەت بـۆ هـەر کـه لارە

٢٢ی بەهمەنی ٦٨

---

## ٢٣٧– دڵ، کامەیە؟

دڵ وەختێ دڵه به خۆشەویسێ بفـڕێ
ئەرنه دڵی چێ تەنێ چنێ خـوڵو گڵـه

٦٨/١٢/١٠

---

## ٢٣٨– کەی تێگەیێن، به کارە؟

ئـەر تـێگـەیێنـێ کـاری کـردە دڵ
جـا تـێگـەیێنـەو فامـەو پـێگـەیـێن
ئـەرنـه نـەزانـێ گـەلـێ باشـترە
ئەر هەر بـه تـەنیـا زەێنـه تـێگـەیـێن

— —

ئـاخر ئـەو کـەسـە زەینـی نـەزانـە
نـاتوانیٚ زۆر بـا لـە مـەردم زەرەر
وەلیٚ زەینـیٚ سـاز دڵ نـەوێ لـە تـەکیـا
ئەگونجیٚ ببـیٚ بـە شـەڕ بـۆ بـەشـەر

— —

بەڵام هۆش خوەت بیٚ: دەردی تەمەڵـیٚ
نـەتخاتـە سـەر بـار لـە زانـێنگـەڕان
شـوانیٚ بـە بـۆ ڕان نـەک بوێتـە مـەڕ
کە وتیـان: مـەبـە بـە گـورگیٚ لـە ڕان

— —

بـە ژێـریٚ بێـژن: مـردن خاسـترە
تا لە ماڵ حەرام ژیـوار جـۆر کـردن،
تـیٚئـەکۆشـیٚ تـا بژیـیٚ لـە حـەڵـاڵ
نەک هـەڵـاژیٚ بـۆ لـە برسـان مـردن

— —

تۆیش گیانی کاکەی! بۆ خاسیٚو، خزمەت
تـیٚکۆشـە هـەرتـا زۆرتـر بزانـیٚ
وێسـتت خزمـەت بـۆ بـۆت عیبـادەتـە
لاقـیٚ بـۆ زانـێن هـەڵێنـیٚ، دانـیٚ

٢٣ ڕەمەزان ١٤١٠

---

## ٢٣٩- «التّحيـّات لله»

«تولّنا»ت لـیٚ قـەبۆڵـە ڕێـت ئـەگـەر ڕیٚ خـوداس
ئەوسا بە «إذن»ی خودایەو، خێرە: چێت بێتـە ڕیٚ
بێـرت لـە چـیٚ ویٚڵـە، بـۆچیٚ وا پـەشـێوە دڵـت؟
خـۆ «التّحيـّات لله» سـا لـەمو لـەو گـەڕیٚ

٦٩/١/٣٠

---

## ٢٤٠- چیٚ ئەکا زاری وە بیٚ دڵ

زۆری فەرقە «خوا خوەشت کا»ی بۆ تەعارف تا دوعای
دایک و باوکیٚ بۆ نەجاتی خۆشەوێسێکی نـەخـۆش
وا مـەزا: صـەت «الـسـّلام»ت لایقـە بـۆ یـەک وەڵـام
چیٚ ئەکا زاری وە بێدڵ، بیٚ تـەنانـەت بێـرو هـۆش
خوایە سوٚی سەودا لە دڵ دەرکەو گرێکی تێخـە وەک
دڵ پەپۆلە بۆ چرای دڵ پڕ لە جوٚش بێتو خـوروٚش

٦٩/١/٣٠

---

## ٢٤١- خوایە! ئەزانم: چەن ناقابلم

خوایـا ئـەزانـم چـەن ناقـابلم
بـە شـێوە لـە ڕیٚ ڕێبـڕان کلـم
وەلـیٚ ئـەزانـیٚ زانـای دەرو نـاو
سەرەڕای گەنیٚ و خەتای بیٚحەسـاو،
چلوٚنـە هێـواو ئـاواتی دڵـم
دڵـی بـۆ دێـنو ملـّەت پـڕ کـوڵم
لـە ئـەم تروٚسـکە، هێـوام بخـە کـار
نـەک بێفـەڕیٚو شـێوەو ڕەفتـی لار
بێکـە چرایـیٚ بـۆ خـەڵکـی دامـاو
بـەرەو ڕێکـە ڕای لـە دروٚ شـێواو
لـەو ڕوٚژەیـشا وا ئـازێزانی خـوٚ
ناکـەیٚ وەک زلـەو خـوێنمژان تـڕوٚ،
بۆ خوٚمو هـەمـوٚ هـاوڕێی هـاودەردم
بۆ هەمـوٚ ئوٚمـەت بـۆ تـەواو مـەردم،
وە نـوٚرێکی کـە وەک مانـەشـەویٚ
مەنزڵ وە مەنزڵ وە پێـشمان کـەویٚ،
تـا لـە دوٚ ڕیـان لارانو ڕاسـان
بمـان گـەینێتـە مـەنزڵگـای خاسـان
جـا وە شـوکرانە دڵمـان خـەنـان کـە
دەنْمـان زەڵـاڵو زوانمـان ڕەوان کـە
خەوش کەێن بەهەشتت هەزار هەزار دال
بە صەڵوات لە سەر پێغـەمبـەرو ئـال

٦٩/٢/٢٤

---

## ٢٤٢– هەر وەێته: «فی اهله مسروراً»

ئــەر دایمــە لــە تــەک خێزانــی ماڵــا خۆشی ئەبوێرێ‌و سەرمەسی هەوایێ،
جارجار ناکەویە خەمی مـەردم، کـەیٚ لــە «فــی اهلــە مــسروراً» جیــایێ

٦٩/٢/٢٩

## ٢٤٣– هاوار لە داهاتۆی هەوەس!

دەخێلــە هــەوەس نــەدا لــە کــەلــەت: کـەسـیٚ لـە قسەت نـەکـا لامـو جـێم
هەوەس مـاقۆڵیٚ کـەمکـەم ئـەتبـا تـا: «انّــــک أنــــت العزیــــز الکـــــریم»

٦٩/٣/٣

## ٢٤٤– کەی لە تامی «السـّلام» ئەگەیێ؟

کوا گیانە ئەو سەلامە سـەلامـە لـە خۆشـەوێـس
کاتیٚ کە خزمەتی خوەشـەوێـسی بـە دڵ نـەکـەیێ
بۆ خەیری خەڵکو دێن وەرە چش کە لە ماڵو گیان
ئەوساکە جا لە تـامو مـەزەی «الـسـّلام» ئـەگـەیێ

٦٩/٤/٢

## ٢٤٥– نوێژو سەلامێکی تام هەمێشەیێ

خوایە لە ژێـری هـەورو تـەمـی پـۆچێو خـەتـا
جوٚلانی زارو لەش، دڵی، چـوٚن پـیٚ گـەشـێتەوە
وا خوایە ژەنٚ لە دڵ بە پەڵەی هەوری ڕەحمەتت
لاوە، چەمی لـە ڕۆی خـوەشـەوێـسێ کرێتـەوە

جارێ لە ناو کڵی خوەشەویسی، خەڵـات کـە دڵ
نوێژو سەلامێ، تـامی لـە بیـر هـەر نـەچێتـەوە
٦٩/٤/٥

---

## ٢٤٦- کەی لایقەن سەلامی من؟

ئەر نازی خۆشەویسی نەبۆ، ڕەحمەتـو خـوای
کەی لایقەن سەلامی منـی هیچو پـوچی خـام
ئەونە جـە خـواوە جوانـەنو، وا لایقـەن وەتـۆ
ئازیزەکەی خوەمو خوەشەویسانم «السّلام»

---

## ٢٤٧- چەن خوێنشیرینی هەژار!

چەن خوێنشیرینی چەن خوێنـشیرینی
گیانەکـەم هـەژار چـەن خوێنـشیرینی
چـەن خوێنـشیرینی کـە بـێفـڕو فێـڵ
نانـت دەرتێـری وە زۆر شـانو پێـڵ
لە شوێنی ژیـوار بـە زەحمـەتو کـار
خـۆ ئـەڕەتێنـی بـێدەعیـەو دەمـار
دەسهاتت ڕۆخـۆش تێریتـەو بـۆ مـاڵ
لاشـە کوتیـاگو مانـدو شـانو بـاڵ
لە خۆی خۆشت ماڵ پـڕە لـە خۆشـی
نە درز ئـەویتو نـە نـاز ئـەفرۆشـی
ئیـسە هـەژارگیـان بـەرچـاوت پاکـە
فامـت بـۆ بـڕێ لـە عـەیبـەل چاکـە
لە گەوجـێ بـڕێ خـاس ئـەوێ حـاڵێ
لـە حـاڵ پـۆزنو لـە خـوێنی تـاڵی
تێئەگەی: بـڕێ گـەوجـە دەوڵـەمـەن
چۆن وەخۆ گرتن خۆی ئەکـا وە پـەن
یـانێ: قیمـەتـی وەک بـڕێ حـەیـوان
ئەگۆڕێ خشڵو، زینو بەرگـی جـوان
تـێئـەگـەێ: چـەنـێ نـەفامـە کـە خـۆ
لـە بـەر پـۆڵ بـانتر ئـەزانـێ لـە تـۆ
هەژارگیان صوزێ کە بۆی دەوڵەمەن
دەسمە داوێنت خـۆ نـەکـەێ وە پـەن
٦٩/٤/٥

---

## ٢٤٨- کچم! خۆتو غێرەتت

ڕۆڵەم! کچی نازەنێنم! یاخوا خراوێت نەوێنم!
وریای خۆ بێ لە فەنبازگەل: دژمنی دۆسنوێنی گەل،
کە: وە تەتەبەخێت نەکەن یا وە گیان مللەتت نەخەن

—

بزانە: دوژمنت زۆرە ڕێشیان وەک خۆیان جۆر جۆرە
یەک ئەتیەوێ: وەک کەلوپەل یەکتر: بۆ خەیانەت بە گەل
ئەو ئەیەوێ: وەوێلکە بێ بەرەو خزمەتێ خاس نەچێ
بشنێی بە لەنجەو نازەوە بە دەمی هەوەسبازەوە
بە ڕواڵەتیش تەکانێ بەێ بۆ بەزمی ئەو بێ گەرمی کەێ
ئەوتر گەرەکتی: خۆ سەنێن بنوێنێتو پەیڕەوی دێن
بەڵام نەک دێنی بە ڕاسێ: دێنی دژێ لارێو، کاسێ
بەڵکە دێنی سسێو خامێ دێنی خوێڕیەتێو نەفامێ
چە زڵمو دروس ببارێ دڵت دانەچڵەکێ جارێ

— —

جا کچم! خۆتو غێرەتت، خۆتو ڕۆحمت بە ملەتت،
خۆتو فامو تێگەیێنت: کرمێو پۆچەڵ نەبێ ژێنت

٦٩/٥/٢١

---

## ٢٤٩- دڵت چۆن دێ؟

بیسو چوار سەعات ئەڕوا بە کارو خەوو خواردن
کە هەر بۆ تەنێ لەشنو خەیاڵو خەوی دنیا
لە بۆ گیانو، بۆ ژێنی بەڕاستێ دڵت چۆن دێ
درێغی عیبادەت کەێ دو سێ ساعەتێ تەنیا

٦٩/٦/٣١

---

## ٢٥٠- چ ڕەحمەتێکی فداتم

چ ڕەحمـەتێکـی فـداتم کـە هــەر سـەلامـێ لـە تـۆ
لە بۆ بەشەر یەکێ خەیرەو هەزار بەرەکـەت
سەلامی خواو مەلایکەو بەشەر هـەمـۆت پێشکەش
هــەتـا هــە: بــێ خــەوەرو ڕێبــڕو کـلا لــەڕیــەت
٦٩/٦/٣١

## ٢٥١- پێم سەیرە!

کەیفی خوەیە چە دژمنی هەس دێنـی خـوا، بـەڵـام
ماتم بـە ئـەم گ دۆسـە لـە هـەرلاوە، چـێ ئـەکـا
پێم سەیرە بەختی خەڵکی کوڵوڵ چۆنە هەرکە تـێ
هەر خزمەتی ئەکـاتو چـە ڕۆژ ڕەشتـری ئـەکـا
٦٩/٧/۴

## ٢٥٢- لە خۆ دەرنەچی

ئامان هەژار گیان! لـە خـۆ دەرنـەچـی — کاتێ خوا یـار بـێ بوێتـە دەوڵـەمـەن
ناوچاوت وە دێـو نـەکـەێ لـە هـەژار — ملــت وەڕاجــەو، دڵــت وە تـــەوەن
ئــاخر فــرەیــان زۆتــر هــەژار بــۆن — ئــەمانــە وا وا بــا لــەخــۆ ئـەکـەن
٦٩/١/٢٧

## ٢٥٣- دنیا پردە بازە

بـا مـەکـە لـە خـوەت، ئـاوا مـەنـازە — وە خوەت! ئەم دنیـا وەک پـردە بـازە
تـاوێ لـە ژێـر پـای توێـەو تـاوێتـر — بــاوش ئــەکاتــەو بــۆ هــەنــاوێتــر
٦٩/١١/٢٧

## ٢٥٤- بیگری، مشتێکە...

چەن خاس ئێژێ کورد: نەفسی نانەجێب
بیگری، مشتێکەو؛ بەریەی، دەشتێکە
چوڵیش بێ: ماڵی ئاوای ئێمانو
حوببی هەزاران، وەک بەهەشتێکە

٦٩/١٢/١٤

---

## ٢٥٥- چۆن دڵت بڕوایی ئەدا:

ڕۆڵەم! چۆن دڵت بڕوائی ئەدا:
خەرجو ئەرکت بێ بۆ خێزانو ماڵ،
کە چێ هەر تەنیا ئەوْنەی خەرجەکەت
زەحمەت نەکێشی بۆ ماڵو منداڵ؟!

٦٩/١٢/١٥

---

## ٢٥٦- چ ئەتکاتە ئینسان ؟

چ حونەرێکە خزمەت هەر بە تەن: کارێ کە حەیوان باشتری ئەکەن؟
ئێمانو تەقواو تێگەیێنی جوان ئەوێ بتەوێ ئەتکاتە ئینسان

٤ی ڕەمەزانی ٤١١-٧٠/١/١

---

## ٢٥٧- ئیفتخار!!

پێم سەیرە: کاورا خۆشێ دنیا با تا ئیفتخارێ، ناوێ دەسبێنێ
ڕۆڵەی ئازێزی باتە کوشتن با وێنەیێ لە لێ لەلای بمێنێ!

جەژنی ڕەمەزانی ٤١١ ـ ٧٠/١/٢٨

---

# مەولوٚنامە

## چەند تێبینی سەبارەت بە مەولۆدنامە:

١- کـاک ئـەحمـەد ئـەم مـەولۆدنامـەیـەی لـە زیندانـدا هۆنیـوەتـەوە کـە وەک خـۆی لـە وەسـیەت نامەکەیدا لاپەڕەی ٦ و ٧ ئەڵێ:

«... ئێستا تـەنیـا سـەبـارەت بـە مـاوەی بـەینـی (نـذر عبـدالمطلب) تـا سـەرەتـای هـاتنی وەحـیو هەروەها بڕێکی دیکەش شێعری پەخشو پەڵا باس کـراوە، وا ئـەزانـم ئـەگـەر بـە شـێوەیـەکـی بـاش کەڵکیان لێ وەربگێرێ بە یارمەتـیو بـەرەکـەتـی خـوای گـەورە، بـۆ سـاقو خـاوێن کردنـەوەی دڵو دەرونو قەرەبو کردنەوەی کەمو کوڕیەکان، کاریگەر دەبێ.

٢- ئەم چەند شێعرەی خوارەوە هەر لە سەر مـەولۆدنامـەکـەیـە؛ بـەڵـام بـە هـۆی ئـەوەوە پـەیـوەنـدی بە هیچکام لە بەشەکانی بابـەتـەکـەوە نـەبـۆ، هـەر لێـرەدا ئـەو شـێعرانە هـاتوە کـە دەقـەکـەی بـەم شیوەیە:

| | |
|---|---|
| **«تەنیا یەکیەکێ، لە دەوڵەمـەن هـەن؛** | **حەقیان دی، بە تۆن لە گشتێ ئـەکـەن** |
| **ئەوەی هـەڵ بکـا، چـرای بـەزەیـێ** | **زوڵمو زۆر تێکدا، نەگـەیـیو مـەیـێ** |
| **ئەبێ تێ بگا، بە هەسـتو بـەگیـان،** | **لە ڕەنجو مـەینـەت، لـە تـاڵێ ژیـان،** |
| **ئـەبـێ تـێ بگـا، دەردی بـێ نانـان** | **بە گۆشتو بە پۆس، بە ڕەگو ئێسقان.»** |

٣- بەداخەوە لە ١٢ غەزەل کە مەبەستی کـاک ئـەحمـەد بـووە بـۆ هۆنینـەوە تـەنیـا سـێ غـەزەڵـی ژمارە ٣و ٦ و ٨ لە زیندانەوە گەیشتۆتە دەرو.

٤- سەر دێڕی هەندێ لە غەزەڵەکان بـە فارسـی نوسـرابۆن؛ لـە بـەر ئـەوەی تـەواوی مـەولۆدنامـەکـە بە زمانی کوردی بو، ئێمە ئەو چەند سـەر دێـڕەشـمان کـرد بـە کـوردی. کـە دەقـی ئـەو سـەر دێڕانـە بە فارسی ئەمانن:

- جێگەی غەزەڵی٤ : حوادث شب، و سال میلاد مبارک

غەزەڵی ٦ : درگذشت عبدالمطلب

جێگەی غەزەڵی ٧ : تسلیت با مدیح محمّد و کمکش به ابوطالب

غەزەڵی ٨ : رسیدن جوانی از همان راه

جێگەی غەزەڵی ٩ : ارتباط ابراهیم و محمّد؟

جێگەی غەزەڵی ١٠ : ازدواج با خدیجه

جێگەی غەزەڵی ١٢ : شروع وحی، و معلوم شدن راز عجایب چندین ساله، و ...

بسم الله الرحمن الرحيم

«یەک» بۆ؛ یەکێ نەو. بێژگە خوا، کەسێ، نەو، باتە ژێر بار هەژارا دەسێ.

—

ئازێزان! با بەین با باڵی خەیاڵ: بگەڕێینەوە بۆ ساڵانی ساڵ.
لەو بەرزانە، لەو ئاسمانە شێنا، چاوێ بخشنین بە سەر زەوێنا:

—

هاوار، ئازێزان! مەرگتان نەوێنم، داخۆم خەیاڵە؛ یا خەو ئەوێنم؟!
دێمەنی ژیان، چەن گرژو تاڵە! چەن خۆری ئاوات، کزو بێحاڵە!
سەرانسەر دنیا، بدەیتە پاوە، چاو، چاو ناوینێ؛ ئەنگوستە چاوە!
بۆ هەر لا ئەچی، زۆردارەو بێزۆر! برێنی جەرگی مەزڵۆمان، ناسۆر!
ڕۆژی میللەتی داماوو هەژار، بێترۆسکە، وەک گیارەش بەهار!
قورسو، لاسارتر لە شەوگار پایێز! کڕو کپو لێڵ تاڵو درژو زێز!
لە ناو هەزاران کەلاوەی خاپۆر، یەکیەکێ کۆشکو قەڵای زەردو سۆر!
یەکیەکێ سەرمەس لە نازو نیعمەت! باقێ، برسێو ڕۆت؛ دڵ، پڕ لە مەینەت!
چرای پڕنوری «ئازادێ»، کە زۆ، پەیغەمبەرەکان هەڵیان کردبۆ،
تەواو کەوتوە لە ترۆسکەو گڕ، بە دەس دەسدارو دەسبڕو دەسپڕ.
فەساد لە هەر لای بەڕو بەحرەوە، وەک شەپۆلی شەو، مەوج ئەداتەوە.
لەوڵاتێکا بە ناوی «حجاز»، ژێن لە خەڵک، بێواز؛ خەڵک لە ژێن، بێناز؛
لە ئەم وڵاتەی پڕ لە داماوێ، شارێک دیارە؛ «مکّە»یە، ناوی.
لە چەن ماڵ هەڵمی دێزێو قازان؛ باقێتر، دۆکەڵ هەناسە سەردان.

بڕێک سەرگەرمی بەزمو، تاقیـان جـۆت؛ خەڵکی‌تر، لە خـەم، زەردو؛ ڕەشو ڕۆت.
بڕێک، داوێنیان، چەن‌کەس ئەی‌کێـشێ؛ قەت لـە ڕۆمـەتیـان، نانیـشێ مێـشێ؛
میللـەتـیش، چڵکـن؛ لـە ژیـان یاسـێ، بی‌خەیتە ئـاگر، بۆسـۆی هـەڵناسـێ.

—

ئەو ماڵە پاکەیش، وا ئـەوەڵ مـاڵ بـۆ، لـــە تارێکـــایێ مێـــژۆی ڕابـــردۆ،
دانریا بۆ خەڵک، بـە بـێ بـانو خـوار، ـ نەک وەک ماڵی‌تر، تایبەتێ زۆردارــ ،
زۆردار، ئەویشیان لە خەڵک سـەنـدەوە؛ بـــۆ ڕاوی مـــەردم، کردیانـــە ڕەوە.
پاشان، وەیـشۆمەی دەوران لـێ دابـۆ؛ لـە دەورو بـەریـا کـەسـێ نـەمـابۆ؛
کـــەلاوەیێـــک مـــاو، کۆنـــە دێـــواری، بوت، وەک بایەقوش، لە بانو خـواری؛
ابـراهیم، پـاکی کـردەو لـە پـەسـتێ؛ کردیـــەوە مـــاڵی یـــەکتاپـــەرەســـتێ،
تا خەڵک، بۆ یەکتر، سەر نـەخـەوێـنن؛ مـل، بـــۆ زۆرداران، دانـــەنـــەوێـــنن،
دێـسان خوێنتـاڵو دڵ هـەڵشـێوێنە. ماڵی خـەڵـک نیـە؛ خـەڵـک خڵـەتێنـە.
بـە خـشڵو زێنـەت دارو دێـواری، بە بوتی جۆر جۆر، لـە زۆرو خـواری،
دەری، دێـو جامـە؛ نـاوی، بـەرەڕەت، بـــۆ ڕاکێـــشانو گرتنـــی میللـــەت.
بـە زۆرە ملـێو، بـە لاتو مـەنـات، ژیـان لـە مـەردم، کـزو کـشو مـات.

—

ئەو شوێنانەیـش وا تـەمـەددون دارن؛ وەک ئێـرانو ڕۆم، کـۆکو تـەیـارن،
هەرچێ ئەبێنی، لـە ڕەنجـی خـەڵکـە؛ بەڵام بۆ تەنیا چەن کەس، بـە کـەڵکـە.
فاصـڵەی ژێنـی نـازدارو بـێنـاز، گەلێ زۆرتـرە، لـەجـێ وەک حیجـاز.

**جێگەی غەزەڵی ١: چەن باسی کوللی...**

بنــازم خوایــا! بــه ڕازی کــارت؛ به نه‌زمی سه‌یری پـڕێ لـه ئـه‌سـرارت!:
له خه‌ڵکی زه‌ردو سپیۆ سـۆرو ڕه‌ش، میلله‌تی حیجـاز، لـه زانـین بـێ‌بـه‌ش؛
له هه‌رلا، شوێنیێ[1]، لـه خوێنـده‌واریۆ، له په‌یغـه‌مبـه‌ران، مـابۆ بـه دیـاریۆ[2]؛
چ ئه‌وه، به ناو، پـه‌یـڕه‌وی دیـن بـۆن؛ چ ئـه‌وه، لـه دیـن، بێگانـه کـه‌فتـۆن.
تـه‌نانـه‌ت ئێـران: هێلانـه‌ی فـه‌سـاد، که له بیـر چۆبـۆ، باسـی عـه‌دڵ‌و داد،
هه‌زاران مێـرزا[3]و، خـوه‌نـه‌واری بـۆ؛ ـ ئه‌ڵبه‌ت، هه‌ر له ناو دۆ چینی ژۆرۆ ـ
بـه‌لام، حیجـازیۆ، لـه آثـاری دیـن، بۆیـان نـه‌مـابۆ، تـه‌نانـه‌ت نۆسـین!
یه‌کیه‌کیێ نه‌بیێ، «له‌ڕێ‌ده‌رچـۆ» بـۆن: لـه‌م‌لاو لـه‌ولاوه، چتـیێ فێـر بۆبـۆن.
میلله‌تێک هه‌مۆ، «امـّی»و نه‌خـوه‌ننـه؛ له خوا، بێگانـه‌و؛ بـۆ زاڵـم بـه‌ننـه.[4]
ئێتـر دیـاره، لـه بـاقیۆ آثـار تمـدّن، چـه‌نـیێ بـێ‌بـه‌شـه‌و نـه‌دار.
کزیۆ «تولید»یچ، هه‌ر لـه بـاس نـاییێ، چ لـه ده‌خـڵ‌و دان، تـا هـه‌ر کـالاییێ.
ئه‌وه‌یچـه کـه هـه‌س، زۆر بـڵاوو پـژ؛ فره‌ی ها به‌ده‌س جۆلـه‌کـه‌ی خـوێنمژ.
خێڵێک له‌و گه‌له، «قـریش»ن، کـه هـان له شاری مـه‌ککـه، مـه‌نزڵگـای وچـان:
کـاروانی هینـدو ئـه‌فریقـاو دۆرتـر، له‌ویێ، ئه‌یان‌خـست، مـانێ یـا ژۆرتـر.
که‌عبه‌یش ـ که بۆ خه‌ڵک، کرابوه یانـه، چاوکه‌ی ته‌وحید بۆ ـ بۆبـوه بـوتخانـه.
خه‌ڵک، له هه‌مۆلا، ڕۆیـان تـیێ ئـه‌کـرد؛ نـه‌زرو نیازیـان، بـۆ بوتـان ئـه‌بـرد.
بـه داوی بـوت‌و، ڕاوی تیجـاره‌ت؛ یا ته‌شقه‌ڵه‌و گـه‌ڕ؛ یـا شـه‌ڕو غـاره‌ت،
یه‌کیه‌کـیێ، ماڵیـان هـه‌بـۆ بـه لێـژاو؛ باقیۆ خه‌ڵک، هه‌ر وه‌ک خه‌ڵکی‌تر دامـاو.
خوایـا! وڵـاتیێ بـه‌م ئـه‌حواڵـه‌وه، بـه‌ژیـانێکی ڕه‌شـتر لـه شـه‌وه،

---

۱ـ شوێنیێ: اثری.

۲ـ توضیح در این‌باره، که: همیشه پیغمبران، پیشرو سواد و تمدّن، و بوجودآورندۀ آن بوده‌اند. و بعدها، گاهی، آثاری، از این دو نعمت، بدون باقی مواهب و مسائل دین، بجاهائی رفته؛ و یا تعالیم اساسی دین در جاهائی از بین رفته؛ ولی سواد و تمدّن صوری، باقی‌مانده؛ و یا اینکه حرکت تقدّمی را نیز شروع کرده است (پیش از رنسانس اروپا، و تأسیس مدارس جدید در ایران، معمولاً کار سوادآموزی، بعهدۀ افرادی بود، که علمای دینی، بحساب میآمدند).

۳ـ مێرزا، یا میرزا: که‌سێ که بتوانێ بنوسێ.

۴ ـ نبودن تمدن و رفاه.

ببێتـــە چاوکـــەی ئـــازادیۆ نـــۆر:    زەویٚ، ڕۆشـن کـا، سـنۆر تـا سـنۆر؟!

*

بە هەرحالٚ، جاریٚ، لەم باسـە لادەیـن؛    سەیری سەرهاتی سەیری مەککە کـەیـن:
ڕۆژیٚ لــە ڕۆژان، یــەکــیٚ لــەوانــە،    وا، نە لە خوار بۆن، نە لـەو سـەرانـە،
لە سەر ڕیٚو شوێنی جاهیلیٚ قـەدێـم،    کـە خـوا تێکـیدا، بـە دەس ابـراهیم،
نەزری کرد: ئەگەر کورم، بـۆن بـە دە،    دەهــەم، قوربـانیٚ بـوتو بوتکـەدە[1]
(ئـــاخر لـــەو ژێنـــی جـــاهلێتـــە،    کچ، مایەی عارەو؛ کـورٚ، بـەرەکـەتـە!)
عبـــدالمطلّب، هێـــوای هاتـــە دیٚ:    کورٚی، بۆن بە دە؛ زۆریان، کـەس نـەدیٚ.[2]
بەلاٚم دەهەمیان، بیٚوەی بـیٚ بـیٚوەی؛    هیچ نەکەی، سەیری قەدو بالاٚی کـەی!
لـە ئازایـەتـیٚو، لـە ڕاسـیٚو، پـاکیٚ،    لـە ئـەخلاقـی جـوان، تێـدا بـۆ پـاکی.
قەڵـەم، چـیٚ بڵـیٚ لـە باسـی جـوانیٚ؟!    بەڕاس، پیٚئەکەوت: «یوسفی ثـانـی»!
عبدالله! دەک دایـک، بـوٚت نـەکـا ڕۆڕۆ.    دەک چاوی چڵکن، بـە دۆر بـیٚ لـە تـوٚ.

---

عبـــدالمطلّب! بمـــرم بـــوٚ حاڵـــت؛    چ نـەزرێکـت کـرد؟! هـاوار بـە ماڵـت!
ئـاخر، دوشـمنیچ، دڵـی نـای، وەڵـلاٚ،    بڑاکنـــیٚ گـــوڵی گوٚنـــای عبـــدالله.
دێت: تـوٚ، چ نـەزریٚ نالـەبـارت کـرد؟!    دێت: چ بەلاٚیکـی بـە سـەرتـا هـاورد؟!

---

تانەت، لیٚ نادەم، پێـری خوێنـشێرێن!    دڵم، بوٚ دڵەکەت، کـولٚ ئـەدا لـە شـێن.
کـام دڵـڕەقـیٚ هـەس، کـە دڵـی بێنـیٚ:    عبـــدالله گیانـــت، خـــەمبـــار بـــوێنیٚ؟
پێره «جوانەلاو»، هەرکەس، ئـەیوێنـیٚ،    ئێژیٚ: هەک ڕۆڵە! خـوا[3] نـەتسـێنیٚ!

---

١ ـ مەسەلەی حەزرەت حمزه، کە هاوعومری حەزرەت محمـّد بوە؛ وە ئەگەر وابیٚ، بۆچکتر بوە لە عبدالله (پەس عبدالله ـ ئەگەر دەهەمیچ بیٚ ـ ئاخرین کوڕ نەبوە. وادیارە، ماڵی عبدالمطلّب، بەجاریٚ، شایانەی هەم حمزەو، هەم محمـّدی گرتبیٚ.

٢ ـ حدیث «بشارت با اولین نوزاد دختری».

٣ ـ توضیح دربارهٔ: دوگونه بودن حالت تلفظ بعضی کلمات کردی؛ مانند: «گیان»، «خوا»، «کوا؟»، «شوان» و...؛ که هم بصورت یک سیلاب رسا هستند؛ و هم بصورت یک کوتاه و یک رسا.

باوکیٚ، نەویٚتە «پەتپەتیٛ دەوران»، دڵی تیٚ: کوڕوا، لەدەس با ئاسان!؟

——

بەڵام، پیٛرە باوک، هەرچەن پەشیٚوە، خوێنی، لە دڵەو؛ باری، لە لیٚوە،
دڵپاکەو، خاوەن عەهدو پەیمانە. ئیٛمانی، قورسە، وەک ئەو کیٚوانە.
ئەگەر فەنبازگەل، بوتیان، بوٚ ڕاو بوٛ، ئەم، بە دڵیٚ پاک، بەرەو بوت ئەچوٛ.
ئاخر، ئەو چیٛ بکا؟ گەلیٚ دەورانە، باوی ولاٚتە بوتو، بوتخانە.
لە جیٚ ناسیٛنی خاوەنی هەستیٛ، بەرەو خوا ئەچن بە بوتپەرەستیٛ!
(یەکیەکیٚ، ڕوٚشن، یا «حنیف» هەبوٛ، لە خوا خوارتریان، لەلا، خوا نەبوٛ)

——

بە هەر حاڵ، گەیی وەختی پەیمانی: بوٚ «عُزّیو لاتو منات»[1]، قوربانیٛ.
شوٚڕەنەمامی سای گەردەن، مەڕمەڕ، گاوگردوٛن بکەن بوٚ بوتی بیٚفەڕ!
جوانیٛ عبدالله، بیٚ بە ساقەی لات! هەی لاتەی شەڕبەم لە لاتو مەنات!

*

(بەڵام، چوٛزانی، پیٛری دڵخەمیٛن! بەرنامەی خاوەن ئاسمانو زەویٛن؟)
(بەم گەلە گیٚلو نەخوەنەوارە؛ بەم شارە کانگای گەڕو، زوٚرداره)
(بەم نەزرە سەیرەو؛ بەم قوربانیە، خوا، کاری زوٚرەو؛ کەس ئاگا نیە.)

## جیٚگەی غەزەڵی ٢:

**ماجەرای قوربانیٛو، فەقیٛر کەوتنی عبدالمطّلبو ڕازی اسمعیلو عبداللهو، سەرئەنجامی قوربانیٛ!**

———————————————————

———————————————————

١ ـ توضیح دربارۀ اینکه: هرچند لات و منات و عزّی در مکّه نبودند، با اینحال، کعبه، مرکزیّت داشت؛ و غالب مراسم مربوط به آنها، در آنجا، انجام می‌شد.

لە ڕازت، خوایا! کەس سەر دەر ناکا.　　　داخۆم چەن ئەسرار هەبێ لەم خاکا؟

کێ بۆ بزانێ: چیە، بە شەوێ،　　　عبدالمطّلب، فەقێر ئەکەوێ؟

———

لە گەورەماڵی خێڵەکەی هاشم،　　　ماڵێک، ماوە،[1] ڕۆت، بە بێ سمو دم.

بەر لەم پێشاتە، ماڵە گەورە بۆ،　　　هەرچەن لە ڕێزی تەواو بان نەبۆ.

بەڵام ئێستاکە، ماڵێ ڕەقو تەق،　　　ماوەو[2]؛ ژیانێ تەواو تەقو لەق.

بێدەقو مێزان، بە بێ خزمەتکار.　　　بێچزەو بزە، بۆ شامو نەهار.

بێ قوڕەی گاگەل، قاڕەی مەڕو ماڵ.　　　بێ حێنەی ئەسپی کوێتو تاڵو ئاڵ.

ئەمما هێشتا گشت، بەبێ پەرۆشن؛　　　بەم وەزعە تازە، یەکجار دڵخۆشن.

چۆنکە: ئەر ماڵیان، وا، لە دەس داوە،　　　شۆڕە جوانێ وەک عبدالله ماوە.

«با ماڵی دنیا، بچێ بە تالان؛　　　جوانی وا، خۆش بێ، بۆ ناو هەوالان»[3]

با، با، بێ بیبا؛ ماڵ چیەو مەنزڵ؟　　　جوانێ وا خوەش بێ، بۆ سوکنایێ دڵ.

**

پاش چەنای چەن ساڵ، دێسان، عامالفیل،　　　پێش هات، بە سەرهات حضرت اسمعیل:

لە ئەولادەی ئەو، باوکێ، هەمێسان،　　　کەوتە ڕێ، ڕۆڵەی، بکاتە قوربان.[4]

ئەمجارەیچ، شێویا، بە ئەمری یەزدان:　　　«هەروا، لە خوڕا، قوربانێ انسان!».

—

(تا ئاخری، کەی، یا لە چ شوێنێ،　　　ئەم بنەماڵە، شەرتی بنوێنێ؟)

(بە قوربانییێک، جوانتر لە حەیات:　　　سەرمەشقی خەبات، بۆ خەڵکێ دابات!)

(ڕێگەی «چۆنمردن»، نیشان باتە خەڵک؛　　　نەک سەر بڕیانێ فێرۆو بێکەڵک!)

(یا بە فەرمۆدەی «صوفێ خوێنشێرێن!»،　　　عارفی گەورەی سەرمەستی ئەوێن،)

---

١ ـ بمعنی «باقی ماند» نه بمعنی «مانده است».

٢ ـ برعکس بالائی.

٣ ـ تضمین با تغییر.

٤ ـ بمعنی قربانی کردن است.

(سەرمەشقێک، وەها، «جەعەیب بەرێ بوٚ»،     لایق بوٚ، وەصفش، بە «عظـیم» کریـوٚ!)

———

وەختێ، عبداللە، بـە سـلامەت دەرچـوٚ،     مەککە، لە شـادێو شـوکرانە، پـڕ بـوٚ.
نـــەخــــوازەلاّ، دلْ ئـــەو کچانـــە، وا،     دلّـــی بردبـــوٚن، عیـــشقی عبـــداللە.
ئەنجا، هەر باوکێ، بە خـوٚی ئـەنـازێ؛     بـە جـوانێ و ژێـرێ کچـی ئـەنـازێ،
بە «شـێرێک، لـەملا؛ ڕێویێـک، لـەولا»،     لـــە زەمـــاوەن، ســـەرباســـی داهێنـــا.
سەرت نەیشێنم، زوٚرێ باسـیان کـرد؛     لایق عبـداللە، کـەسـیان شـک نـەبـرد.
ئاخری، هەرچێ، «سەریان هێناو بـرد»،     هەرچێ، ڕاوێژو سێو دوٚی دلّیـان کـرد،
هومای خوٚشبەختـێ، گـەڕا لـە هـەرلا،     تا، لە سـەر مـالّی «وهـب»ەوە، دای دا:
آمنـــەی کچـــی وەهبـــی، کـــردە چـــاو.     باوکو کچـێ کـز؛ وەلێکـان خوٚشـناو.
هەر دوٚمالّ، هەرچـێ بێریـان کـردەوە،     هاومالّی یەک بوٚن، لـە هـەر سـەرەوە.
مـانْی سـەربـەرزێ آمنـە، هـەلْهـات؛     باقێ کێـژان، دلْ پـڕ خـەم، کـزو مـات.
زەمـاوەن کریـا، ڕبـّی! پێـروٚز بـێ.     بەختی تـازەمـالّ، بـە دلْ دلّـسوٚز بـێ.
مالّ، گشتی، دلّخوٚش. بەلاّم، داخـەکـەم،     یەکجار دەستەنْەو، ڕوٚتو، هاوسەرکـەم.
چەن مانْ گـوزەرا؛ ڕاسـی، ئـەپرسـێ،     خاو خێزان، هەمـوٚ، ڕوٚتو، زکبرسـێ!
تـــازە مالّـــەکـــەی وەوێو زەمـــا،     «سێـسرک، تیـا، موناجـات ئـەکـا!»
هەرچەن گەورەمالّ، خـەجالّـەتبـارە،     کـە بـوٚ زاواو بـوٚک، زوٚر ناتـەیـارە؛
بـــەلاّم هێـــشتا مـــالّ، پلـــەزێقانـــە؛     لـــە شـــادێ، دلّـــی هـــەمـــوٚ، لێوانـــە:
شـوکور، کـە زاواو بـوٚکی تـازەمـالّ،     زوٚ بـە زوٚ ئـەبـن بـە خـاوەن منـالّ!
زوٚرتـر، آمنــە و عبــداللە، دلّخــوەش،     بەمزوٚ، ڕوٚلّـەیـان، ئـەگرنـە بـاوەش!

## غەزەلّی ٣: دلّخوەشی...؛ وە مەرگی عبداللە:

گـەورەو بچـوٚکی خـاو خێزانـی مـالّ،     بـەم مزگانیـە، دلّخوٚشـو خوٚشـحالّ؛
کە: خوٚشەوێـسیان، عبـداللەی بـەڕێـز،     زوٚبەزوٚ، ڕوٚلّـەی، ئـەگـرێ لـە ئـامێز!

چ خەم گەر کەوتۆن وەسەر زەوێ ڕۆت؟ — بۆ بەختی تازە، ئەخەن تاق‌و جۆت.
ئەم ئێژێ: ڕۆژی تاڵەی بەتێنە. — ئەو ئێژێ: کوڕێ کاکۆڵ زەڕێنە.
ئەمتر: هەسارەی بەختی، ڕۆناکە. — ئەوتر: بۆ ڕۆڵەی عبدالله چاکە.
چەن بە ڕزگار بۆن عبدالله شاد بۆن، — ئەم باسە، زۆرتر، دڵی کردن ڕۆن.
تازە شەوق‌و زەوق کەوتبوە ناو ماڵ، — مەرگی ناخلاف، ژێنی کردن تاڵ:
پەیکی ئەنجەڵ هات، عبداللەی ڕفان — ماڵی کەیفخۆشی، لە خێزان ڕمان.
هەمۆ هەڵیاندا بانگی شێن‌و ڕۆ — ئەم مردنە نای بە دڵ گشتا، سۆ.
یەکجار ڕۆڵەڕۆی باوکی دڵسۆتاو؛ — عبدالمطّلب، کۆسکەوتۆی داماو:
کاتێ کە ڕۆڵەی، ئەلاوانەوە، — دڵی کوچکی، ئەتاوانەوە:
ئای، عبدالله گیان! هێوای بەتێنم! — تازە بەهاری پاییزی ژێنم!
بۆ تۆم لە دەس دا، دارو نەدارم، — جارێ گلەییێک نەهاتە زارم؛
ئەموت: عبداللەم بۆ خۆش بێ. بە تۆن، — لە خۆشی‌و تاڵی، لە بۆن‌و نەبۆن.
چەن دڵی ماندۆم، پڕ ئەبۆ لە هێز: — تۆ صۆزێ ڕۆڵەت ئەگری لە ئامێز.
ڕۆڵە! بە قوربان خۆت‌و ڕۆڵەت بم؛ — قوربانی هێوای دیدەو نەدیەت بم؛
لە دوای بالای تۆی وەک تەرزی چنۆر، — منی لاکەوتەی وەک کوڵەی تەنۆر،
ڕۆڵەی نازارت، چلۆن بەخێو کەم؟ — خەمی هەتێوێ، چۆن لە دڵ کەم کەم؟
سەرانسەری شار، پڕ بۆ لە ڕۆڕۆ. — تەمی خەم، جەم بۆ لە دلان کۆکۆ.
مەرگی عبدالله، هەمۆی خەمبار کرد. — شاری، پڕ گریان، پڕ لە هاوار کرد.

(کۆتایی غەزەلی ٣)

چەن مان لە مەرگی عبدالله، لای‌دا؛ — هوما، لەسەر ماڵ ئازیەتبار، دای دا!:
شوکور ڕۆڵەکەی عبدالله، کوڕە! — کوڕێکی وریاو، ساق‌و، بەگوڕە!
جوانەمەرگەکە، داخی، سارێش بۆ. — پەژارەو خەفەت، لە دڵگەل، دەرچۆ.
شادێ کەوتە ماڵ؛ نایان شایانە. — هاتنە کوڕانە، یانە وە یانە.
ـ هەر چەن ماڵەکە، بۆ مێوان، پەس بۆ؛ — بەلام، ڕۆخوەشێ خاوەن ماڵ، بەس بۆ ـ.

ئەنجا باسی‌تر، هەمۆ بۆن بەتاڵ.   باس، بۆ بە باسی ناونانی مناڵ.
وە ڕاوێژ کەوتن، لە دوروشتو ورد؛   هەرکەس، ناوێکی، پێشنهاد ئەکرد.
هەرچێکیان ئەوت، ناوی تازەو زۆ،   عبدالمطلّب، بە دڵی نەبۆ!
هێچ[1] نەما ناوی شاریٚ و عێلاتیٚ؛   ئەو، هەر دۆدڵ بۆ قیافەی ماتی!
هەمۆ سەرسام بۆن: بۆ بە هیچ لایێ،   عبدالمطلّب، سوکنایی نایێ!؟
چاویان بڕێبۆ، گشت، لە ناو چاوی:   بۆ بە هیچ ناوێ، دڵنیا ناوی!؟
جوابێکی نەبۆ، بێژگە «نازانم».   ئەی‌وت: بە ڕاسیٚ، خوەیچم، حەیرانم!
گشت ئەهلی مەجلیس، کەوتن کش‌و مات.   ئێتر، نۆکەیێ، لە کەسەو ناهات.
کوتۆپڕ، سیمای دۆدڵیٚ، گۆڕاو؛   لێویا بە دڵیا، ناوی نەبێسراو.
وا، دڵ قایم بۆ، کەس نەی‌دێبۆ قەد؛   وتی: وا، ناوم، نایە «محمّد».
زۆریان پێ سەیر بۆ؛ تۆڕەو، لەسەر خۆ،   هەمۆ، ڕۆی دەمیان تێ کرد: ئاخر، بۆ؟
بەڵێ، بە مەعنا، زۆر جوانە؛ بەڵام،   نەبوە، ناوی وا، لە یەمەن تا شام!
جوابی، دانەوە: وام بە دڵا هات،   ئەم کوڕە ناوی بە چاکە، داخات.

## جێگەی غەزەڵی ٤: ڕوداوەکانی شەوو ساڵی پیرۆزی لە دایک بۆن

———————————————————————

———————————————————————

عومری محمّد، گەییە دۆ سێ ساڵ،   زوانی پاکەو کرد، کەوت لە گڕۆگاڵ.
کەوتە قسەو باس، زەینی، کراوە.   بۆی دەرکەوت: باوکی، زۆ، لەدەس داوە.
جارجار، مات ئەبۆ، بێر ئەی‌بردەوە:   لە هەتێوی خۆی، بیری ئەکردەوە[2]!
لەبەر خۆیەوە ئەی‌وت: ئاخ بریا،   باوکم نەچوایە، وا زۆ لە دنیا!

١ ـ هیچ ـ هێچ.
٢ ـ بیریە کردەوە.

خوزگا ئەمزانی، بزەی باوک، چۆنە! تۆڕەیێ چلۆن! نازی چلۆنە!

جارجاریچ ئەی‌وت: ئاخ، توخوا دایە! چەن خۆش بۆ، جارێک، باوکم بدیایە!

توخوا، دایە گیان! بۆچێ ئاوا زۆ، بابە گیانەکەم، جوانەمەرگە بۆ؟

دایە، بەر ئەبۆ گرێ، لە هەناوی. لێ ئەشاردەوە فرمیسکی چاوی.

ئەی‌وت: ڕۆڵە گیان! بەنەنی گیانم! منیش هەر وەک تۆ، هیچێ نازانم.

ڕازی هەتێوێت، نازانم چیە. حەتمەن، کاری خوا، بێحیکمەت نیە.

---

خەمی بێباوکێ، هەرچەن گران بۆ؛ سەرباشقەی هەمۆ خەمو دەردان بۆ،

بەڵام مەحەببەت دایەلەی ژێری، دەری ئەکرد ئەو داخە لە بێری.

## جێگەی غەزەڵی ٥: مەرگی آمنە

---------------------------------------------

---------------------------------------------

مناڵی هەمۆ دەوڵەمەن تا شوان، هەر، کەسێکیان بۆ، بۆیان بێنێ نان.

خەرێک کایە بۆن لە کۆجێو کۆلان. تێر بۆن لە کایە، ئەنجا بۆ وچان.

یا بلاو ئەبۆن بۆ ژەمەن خواردن؛ یا بە شەوچەرە، شەو ڕابواردن.

یا کۆ ئەبۆنەو بۆ موشاعەرە: کێ شیعری جوانی، زۆرتر لە بەرە؟

ـ چۆنکە میللەتێ نەخوەنەوار بن، بەرەو لای شیعرو قسەی جوان ئەچن.

هەر وەک بەیتو باو، بالۆرەو حەیران، شمشاڵو بلوێر، بە هەوای جوان جوان[1]،

لە فرە شوێنا لە کوردەوارێ، کە بێبەش مابۆن لە خوێندەوارێ[2].

حەیفی، ئێسە وا، کەوتوە باری، کە وەختە ببڕێ شوێنو ئاساری. ـ[3]

١ ـ تکرار، برای کثرت است.

٢ ـ توضیح فرق دو «وارێ».

٣ ـ توضیح مسأله، در حجاز و کردستان.

به هەر حاڵ، هەمۆ منداڵی ناو شار، لە ڕۆژو هەژار، تا دێواخاندار،
کەسێکیان هەبۆ نازیان بکێشێ؛ بێتە دەمیانەو، بۆ دەردو ئێشێ.
محمد نەبێ؛ بێکەسو بێ‌ناز! لە دەرو، لە ماڵ، تەنیاو بێ هاوڕاز!
خەڵکێ، دنیا بێ، لە حەسێویانا، بزەیێک بەلاش، نایتە لێویانا!
جۆڵەو، نۆکەیان، هەر بۆ دنیایە؛ چاوە چاویانە: چێ بێتە کایە؟!
بۆ منداڵ خوەیچیان، به حەساو سۆزێ، که خزمەتیان کا، ئەکەن دڵسۆزی!
دنیادۆس، دڵی، بۆ کەس ناناڵێ. مەگەر بە حەساو هێزێ، یا ماڵێ!
قەت لە بەزەیێ، هیچ ناکاو، ناڵێ. گەر جارێکیچ با نازی مناڵێ،
لە بنەو، چاوی، لە کەس و کارە! دڵی، لەلای ماڵ، یا کارو بارە!

——

دەی خۆ محمد، هەتێوەو بێکەس؛ لەجێ هەمۆ کەس، باپیرێکی هەس،
ئەویچ بڕیاگە هێز لە دەسو پای؛ ئەبێ محمد، بگاتە فریای!
زۆتریش تەواو ماڵو مێزانی، لەڕێ نەزرەکەی، بۆ بە قوربانێ:
بۆ پاسای خوێنی ڕۆڵەی نازاری، دوڕاندی هەمۆ دارو نەداری.
ناچار، محمد، هەر بە منداڵێ، هەر لە تەمەنی پێنجو شەش ساڵێ،
کەوتە سەر شانی، باری ئەسیرێ، بۆ داژیاری خۆیو باپیری.
پێ‌خاوس، ماندۆ، بە شاخانەوە، لە تەک بەرغەلاو، بە شوێن ڕانەوە.
کاتێکیش لە کێو، بۆ ماڵ بێتەوە، خوا خوایە تاوێ بحەسێتەوە.
لە بێری ئەچێتەو دڕک دەسو پای؛ مانیەتیش هەیە، لە باتی لای‌لای!
ئاوا، سەختە بۆ محمد، ژیان؛ ئێتر ئەو لە کوێو، کایەو هەڵتێقان!

——

سەرەڕای هەمۆ ڕەنج و فەقیرێ، دڵخۆشە بە ڕۆی خۆشی باپیری.
وەختێ، باپیری، لە باوەشی ئەکرد، هەمۆ خەمێکی، لە دڵ دەر ئەکرد.

## غەزەڵی٦: کۆچی دوایی عبدالمطلب:

محمەدّ، بێبەش لە هەمۆ نازێ؛ کەسێکی نیە، بۆی بێژێ ڕازێ[1].
باپیرێک پیرو فەقیر، شک ئەبا، زامی هەتیوێ دڵی، سارێش کا.
دڵی چکۆڵەی، بە ئەو، قەوێ بۆ؛ هەمۆ تەمێکی، لە دڵ، ڕەوێ بۆ.
ڕۆژێکا، ماندۆ، هاتەوە بۆ ماڵ؛ دەسو پای وردی پڕ لە دڕکو داڵ؛
یەکڕاس، هەڕای کرد، بەرەو لای باوا، دەس کاتە ملی، مانیەتێ لاوا.
لە باتێ بزەو پێشوازی باپیر؛ «ئۆخەی»و «ڕۆڵە»ی پڕنازی باپیر،
لە دۆر، دەنگی شین، دڵی کرد بێتین. چون، باش ئەیزانی مەعنای دەنگی شین!
چەن منال، بەرەو پیرێ، ڕایان کرد؛ وتیان: «محمەدّ! خۆ باپیرت مرد!»!

*

دەردی محمەدّ، دیسان دیویاوە. زامی کۆنەو نۆ، هەمۆ کولیاوە.
ماڵ، چۆڵ و هۆڵ کەوت، تەم لێ ئەباری: نە باوک، نە دایکێ، نە کەس و کاری.
محمەدّ، ماوەو[2]؛ ماڵی کشو مات. لە دڵیا نەما ترۆسکەی ئاوات.
باری پەژارە، لە جێ بزەی لێو. خەم، لەسەر دڵی، بە بارسایێ کێو.
ئەمجار، حاڵێ بۆ، دەردی هەتیمێ. کولیاوە ناسۆر زامی قەدیمی.
منالێک ماوە، بە تاقی تەنیا؛ کەسێک شک نابا، لە تەواو دنیا.
کەوتە بیری ئەو ئاواتە کۆنە: ئاخ بیزانیایە: بزەی باوک، چۆنە!
(ئاخر، ئەو هێشتا، دنیای نەدیبۆ، باوکی بە دەردی جوانەمەرگێ، چۆ.)
کەوتەوە بیری: منالێک بۆ، ورد، ئامینەی دایکی، لە باوەشی ئەکرد:
ئەیخوا، چەن خۆش بۆ، ساقە بۆنەکەی! یا جار جارێکیش بە گڕا چۆنەکەی!
ئەگەر دڕکێ، بچوایتە پایا؛ یا بڕۆکیایە دەسی، لە کایا،
ڕەنگی، ئەپەڕی. ڕای ئەکرد بۆ لای؛ صەد جار، خوەی ئەکرد بە قوربان بالای!

---

١ – حکایت.

٢ ـ به معنی «باقی ماند»، نه «مانده است». تفاوت در تکیه (آکساند) است.

ئەیگرتە باوەش، بە صەد نازەوە؛ — بە دواندنو، بە دەم ڕازەوە،
ئەگەر درێک بۆ، دەری ئەهاورد؛ — ئەگەر برێن بۆ، دەرمانی ئەکرد.

——

منالٚ باوش بۆ، دایکی، لێ سنیا؛ — ئەویش، جوانەمەرگ، دەرچۆ لە دنیا.
ئەوا، باوایچی، ڕۆیی؛ ئەم ماوە. — چرای ئومێدی، تەواو کوژیاوە!
دڵی بۆچکەلەی، کوڵیاو، هاتە بان؛ — ڕژا فرمیسکی، وەک ڕێژنەی باران.
چاوی، هەڵبڕی، بە ئەسرێنەوە؛ — بە بەرەنسکەی گەرمەشێنەوە:
ئەیخوا! ئەی خاوەن زەوێن و ئاسمانٚ! — خاوەن شەوو ڕۆژ! خاوەن خوەرو مانٚ!
ئەی خوا! ئەی خاوەن گیاندارو بێگیان! — خۆ، بە دەس تۆیە مردنو ژیان.
داخۆم، بۆ ئەونەم، خەم بۆ ئەنێری؟ — ئەم گشت مەینەتەم، بە سەراتێری؟:
ڕۆشنێ دنیام، بە چاو نەدیبۆ، — بابەی عەزێزم، جوانە مەرگە بۆ.
لەبەر هەتێوێو، دەردی بێ نانێ، — هەر کەوتمە سەر پێ، کەوتمە سەپانێ.
ئەو گشتە داخەی، لێ ئەکردم کەم، — نازو نەوازش دایە گیانەکەم.
چەن زۆ، ئەویچت لێ سەندم، خوایە! — بێبەشت کردم لە باوش دایە!
ئەی خوا! هەر تەنیا باواییکم بۆ، — سارێشی ئەکرد، زامی تازەو زۆ،
ئەوا، ئەویچم، ئاوا، دا لە دەس! — ئەی خوا! ئێتر من، بێکەسم، بێکەس!
خوایا! ناشکورێ ناکەم؛ بم بەخشە. — ئەزانم: کارت، بێعەیبەو لەخشە.
من، چەم، لە مولکی پەڕ نادیارت، — کە سەر دەربێرم لە ڕاز کارت!؟
دایکم، ڕاسی ئەوت ـ بە ڕەحمەت خوابێ ـ: — حەتمەن، کاری تۆ، بێحیکمەت نابێ.

(کۆتایی غەزەلی ۴)

لە سەرەمەرگا، عبدالمطّلب، — تکاو لالەی کرد لە ابوطالب:
ڕۆڵەم! وا، ئەجەلٚ، هاتە پێرایێم. — وا، لەسەر ڕێگەی کۆچی دوایێم.
پاش من، محمّد، تەنیا ئەمێنێ؛ — بێکەسو بێدەر، بێ خەمڕەوێنێ.
نە دایکو نە باوک، نە خوشک، نە برا. — تەنیا کەوتوە، وەک بەرخی تەرا!

سەرچاوکەی خێڵی، بێ ئاوی ئاوات، / بە مەرگم، یەکجار، وشکایێ داهات!
دەخێل! برازا سفتە جەرگەکەت، / یادگار برا جوانە مەرگەکەت،
تەواوی عومری هەشتو نۆ ساڵەی، / هەر کۆس کەوتن بۆ[1] داخی پەیدەرپەی.
دەستەنێ منێچ، سەرەڕای ئەوە، / هەر نەیهێشت ڕۆژێ، بحەسێتەوە.
ڕۆژێکی نەدێ، بە وچانەوە؛ / دایمە تەقڵەو دەو[2] بە کێوانەوە.
ئاخ، ڕۆڵە! هەرچەن دڵی سۆتاوی؛ / بەم منالیە، گۆنای ژاکاوی،
تێتەوە بێرم، دڵم وە کوڵ دێ؛ / وەختە، یەکجارێ، گڕم تێ بەر بێ!

---

عبدالمطلّب، بە گریانەوە، / دەردەدڵی خۆی، ئەگەڕانەوە.
لە پڕ کوڵی دڵ، وا زۆری هاورد، / اختیار قسەی لە دەسی دەر کرد.
وەک مردۆ مردۆی تازە کۆسکەوتۆ، / تون، بانێ هەڵداو، دەنێ بەرزەو بۆ:
ئاخ محمّد گیان! ڕۆڵەی هەژارم! / عەزێزی بێناز کەوتۆی نازارم!
ڕۆڵە! بمرم بۆ دڵی خەمبارت؛ / بۆ ژینێ تاڵی وەک کەکرەی مارت.
ڕۆڵەی تاقانەی ڕۆڵە جوانەکەم! / ئاواتی دڵی عەبە گیانەکەم!
ڕۆڵەی دایکو باوک بە جوانێ مردۆ! / هەر بە منالێ، بە مەینەت پێر بۆ!
ئاخ ڕۆڵە! یاخوا کوێرایێم دابێ، / وا نەمتوانی بۆت ببم بە بابێ.
پێرێ نەیهێشتم هەولێکت بۆ بەم. / نەمتوانی نانێ وشکێت بۆ جۆر کەم.
ڕۆڵە گیان! وەختێ کە ناوتم ئەنیا، / پێم وابۆ: تۆ تاق ئەبی لەم دنیا.
تاق، لە گەورەییێو، احترامدارێ؛ / نەک، لە فەقێرێو، بێکەسو کارێ!
وام بە دڵا هات: زۆر ناودار ئەبی؛ / ناهات بە دڵما: وا هەژار ئەبی!

*

ئاخ محمّد گیان! بە گیانت قەسەم، / باپێرت، گڕی بەردا لە جەسەم.

---

۱ – توضیح دربارهٔ سقوط «واو» عطف و «یاء» اضافه در کردی.

۲ – توضیح معنی حقیقی و مجازی.

بۆ ژینی تاڵت، تاقه گوڵه‌که‌م! منیش، گڕی سه‌ند کۆره‌ی دڵه‌که‌م.
محمّد! قوربان داخی دڵت بم، دڵی بچکۆڵه‌ی پڕ له کوڵت بم.
قوربان مناڵێ پڕ ڕه‌نج و تاڵت! قوربان ده‌س و پای پڕ درکو داڵت!
په‌رده‌ی چه‌م، پێنه‌ی سێپاڵی شڕت. سه‌رم به سه‌رگه‌رد دڵی پڕ گڕت.
دڵم، به‌رده‌باز پا بێ پالأکه‌ت. گیانم به فدای قه‌دو بالأکه‌ت.

——

ئاخ محمّد گیان! توخوا مه‌گره لێم. خه‌جاڵه‌تبار خۆم، بۆ قسه‌ی بێجێم!
ـ هه‌رچه‌ن، زۆر زانا، پێم بلێن نه‌زان ـ من، به بانه‌واز ئێژم: ئاغه گیان!
من، که‌ی قابلم، به فدای خۆت بم؟ به قوربان باوای دڵ پڕ له سۆت بم.
به قوربان باوکو دایکی ناکامت[1]. به قوربان ابوطالبی مامت.
قوربان ئه‌وه بم، دڵی بۆت تێری: به دڵ، خزمه‌تت، به جێگه بێری.
دڵی، بۆ دڵت، به دڵ، ژانی بێ، هه‌زار جار دڵم، به قوربانی بێ.
کێ، گڕی حبت، به‌ربێته گیانی، ڕۆح و گیانه‌که‌م، به‌لأگه‌ردانی.

*

باپێری کوڵوڵ، به ده‌م مه‌رگه‌وه، به کوڵی دڵو، کڵپه‌ی جه‌رگه‌وه،
گڕی هه‌ناوی، وا ئه‌هاته بان، دڵی بێبه‌زه‌ی یزیدی ئه‌سۆتان!
وه‌ها عبدالله‌ی، ئه‌لاوانه‌وه، دڵ دارو به‌ردی، ئه‌تاوانه‌وه:
ڕۆڵه‌م، عبدالله! جوانه مه‌رگه‌که‌م! به‌نه‌نی دڵم! گێری جه‌رگه‌که‌م!
گوڵی تاقانه‌ی سه‌رانسه‌ر حیجاز! به‌رامبه‌ر جوانێت، گوڵی ناز، بێناز!
وه‌ک باره شارم بێته‌وه، هه‌مۆ دار و نه‌دارم، بۆ تۆ، له ده‌س چۆ!
وا، دڵم هه‌ڵکه‌ند له مه‌ڕو ماڵم، چشم کرد له نان خێزانی ماڵم.
که‌وتمه بان زه‌وێ ڕۆت و؛ نه‌موت وه‌ی! له خوه‌شێ بالأت، هه‌ر ئه‌موت ئۆخه‌ی!
تۆیچ، وا، هه‌ساره‌ی جوانێت هه‌ڵکه‌نیا، تاقانه‌که‌ت ما، بێنازو ته‌نیا!

———

١ ـ توضیح مسألة فترى بودن.

بـــاوا، پـــاش بـــەینـــیٚ نـــالاٚنو رِوٚرِوٚ،    نـــەختـــاڵیٚ، حـــاڵی، هاتـــەوە ســـەرخـــوٚ.
جا، وەختیٚ، دڵی، کەوت لە کـەفو کـوڵ،    چکـــــیٚ دامرکـــــا گڵپـــــەو گـــــرِی دڵ،
ئەنجـا رِوٚی کـردە کـورِە خاسـەکـەی؛    دیٚسان چـوەوە بـوٚ سـەر باسـەکـەی:
دەســـمە داویٚنـــت، رِوٚڵـــە گیانـــەکـــەم!    بـــە دڵ، ئاگـــات بـــیٚ لـــە تاقانـــەکـــەم.
ئیٚتر ئـەم ماڵـە، بـیٚخـاوەنـەو، چـوٚڵ.    چـوٚن تیـا هـەڵ کـا منـاڵیٚ کوڵـوٚڵ؟!
ئـەزانـم: خـوٚ تـوٚیچ، تـەواو نـەداری.    سـەرەرِای ئـەوەش، زوٚر خیٚزانبـاری.
هێوامـــە: نـــەیڵـــی بیٚکـــەس بمیٚنـــیٚ.    ئیٚتر ئەویچ خوەی، نان خـوەی دەردیٚنـیٚ.

---

بەرِاس، پیٚرە[1] مام؛ باوکیٚ دڵسوٚز بـوٚ؛    هەرچەن بە سەروەت، جیٚماوی هوٚز بوٚ.
جـیٚ بـاوکو بـاوای، بـوٚ پـرِ کـردەوە.    داخـــی هـــەتیٚـــویٚ، لـــە بیٚـــر بـــردەوە.

---

بـــەلاٚم محمـــــّد، هـــەر بـــیٚوچانـــە:    یـــا لـــە رِەنجبـــەریٚ؛ یـــا لـــە کیٚوانـــە.
نەک نان؛ بـوٚ بـژیٚو مـەمـریٚ تـەنیـا،    هـــەر حـــەســـانەوەی، نیـــە لـــەم دنیـــا.

## جیٚگەی غەزەڵی 7:

### سەر خوٚشی بە ستایشی محمــّد ـ دەس گرتنی محمّدو یارمەتی‌دانیشی بە ابوطالب

---

---

«یەکیٚ» بوٚ؛ یەکیٚ نـەبـوٚ. لـە خـواوەن    گەورەتر، کـەسـیٚ نـەبـوٚ، کـە پـاوەن
بکاتـــەو لـــە پـــای بـــەختـــی هـــەژاران؛    دەرمـــان کـــا، دەردیٚ، لـــە دەردەداران.

---

1 ـ «پیره» با دو معنی.

مکّە! چەن ساڵە، هەر باسی سەیرە، ئەبیەی! ئیشەڵڵا، ئاخرت خەیرە!
داخۆم خاوەنی بەرزیٚو نشێویٚ، لە کارخانەی غەیب، چیٚ بۆ نۆسێوی!
لەوساوە کە خوا، بن دنیای ناوە، چاوت بۆ لافاو، لە چاوە چاوە.
لە شێوو دوڵت، هەر نەبۆ تاوێ، دەنٛ بداتەوە، هاژەی لافاوێ.
هەرگیز هەڵ نەکەوت، کۆسارت بێژێ: ئۆخەی! هات دەنٛی تافێ، لە لێژێ.
ئیمساڵ، لافاوێ، کەوتە ڕێ، بێشۆ؛ زەنەقیان تۆقی، دۆڵ و ساراو، کۆ!
لافاو، چ لافاو! مەڵێ لافاوە! بەحرەو؛ لەسەر شار، لێژەو دراوە!
بەڕاس ئازێزان! لافاوی ئیمساڵ، مەککە، نەیدیبۆ، حەتتا بە خەیاڵ!
بەڵێ؛ جارجارێ، تاوە بارانێ، لە چۆڵگەی حیجاز، یا لە شارانێ،
ئەبارێ؛ بەڵام، وەک ئەم لاسامە، مەککە، نەیدێوە، بەم زۆرو سامە!
لافاو ئەوانە، جۆگەلە ئاون! لای ئەم لافاوە، بەچکە لافاون!
چەن ماڵی، هەڵکەند؛ تاشی، داماڵی. چەن قەڵای قورسو سەختی ڕاماڵی.
چەن کۆشکی پایە لە ناو تاشانا، کە لافاو داچۆ بە ڕێشەیانا[1].
کەعبەیچ، وا، لافاو هاتو دایپیا، کەلاوەیێکیچ نەما لە جیا!
لە مێچو پاسار، لە دارو دێوار، «حجرالاسود»،[2] بە ساق ماو، قوتار.
قورەیش، بەجارێ، دڵیان داتەمیا، کە: ماڵی دێنو دنیایان[3] ڕمیا!
کەس نیە، بە ڕەنٛ زەردەخەنەوە: کەعبە ڕۆخاوە؛ چۆن بێکەنەوە؟
ئاخر، وڵاتیان، زۆر بەجێ مابۆ؛ هەمۆ کاڵایکی، لە دۆر، بۆ ئەچۆ.
نەخوازەڵا، چێ، چکێ لەبار بێ؛ بۆ کاری گەورەو گران[4]، بەکار بێ.
صەددەق لە کارت! خاوەن خوارو ژۆر! چ دەنٛو باسە، لەلای بەحری سۆر!؟

---

١ ـ هم به معنی حقیقی، و هم مجازی.

٢ ـ راز حجرالاسود؟

٣ ـ قبلاً توضیح داده شده.

۴ ـ له هەر وڵاتێکا، نەوعە کارێ، لەبەرچاوی خەڵک، گەورەو گرانە، کە امکاناتی، ناجۆر بی. لە حیجازا، مصاڵحی بنای وەک کەعبە، دەس ناکەوت.

لــەو دۆر دۆرانــە: پاتــەختــی یــەمــەن،
خەرێکن کۆشکێ بێوێنــە ســاز کــەن.

کەشتی ییێکیان نــارد، بــە زلــێ کێــوێ،
هـــەزاران فرســـەق ڕێگـــە بپێـــوێ؛

بــارێ هــەڵگــرێ، کــەرەســەی خــانۆ،
لــە مــصرەوە بــۆ قــولزومی خــوارۆ.

تا ئێــسە کــەســێ، چــت وای نــەدیــوە:
لەم پــالا، کــەشــتێ، لــەقــورێ چــەقێــوە!

ئەویچ لــە شــوێنێ نزیــک بــەم نــاوە،
کــە تــازە مــاڵی کــەعبــەی، ڕۆخــاوە!

ئەمجار، گــەمیێــک، وا، بــەختــانی بــێ،
کـــە بـــاری، کـــالای ســـاختمانێ بـــێ!

———

قورەیش، لەم ڕازە، کــە ئاگــادار بــۆن،
بە هەڵــەو داوان، بــەرەو دەریــا چــۆن.

ئاغەگەل قورەیــش، مامــەڵــەیــان کــرد؛
پۆڵیان داو، کالای گەمیــەکــەیــان بــرد.

———

پلـــەزێقانـــە، لـــە مـــەکّکـــە: ئـــەوە،
بـــاری مـــەســـالّح، گـــەییـــە بـــەرەوە!

وەستاکار جەم بۆن؛ دەسیان کردە کــار.
بنـــەڕەتیـــان نـــا؛ گـــەیینـــە دیـــوار.

دیواریـــان چنـــێ، نزێکـــەی نێمقـــەد؛
ئـــــەبـــــێ دابنـــــێن حجرالاســـــود.

لــەســەر دانــانی، بــۆ بــە قــرمو قــالّ.
چەن تێرەی قورەیش[1]، کەوتنە گالــەگــالّ.

هەرکەس، هەوڵی بۆ، بەجێ یا بێجــێ،
ئەو شانازیە، بــۆ تێــرەی خــوەی بــێ.

کــەســێ نــەمــا، بــۆ ڕاویــژو پرســێ.
ئێسەو تاوێتر، ها، شــەڕ هــەڵگرســێ!

هــەمــۆ ســەرســامن، لــەم کــارەســاتە؛
لــە نــەتێجــەی ئــەم بــەزمو بــساتە.

ها! وەختە هــەڵــسێ، لافــاوی خــوێنێ،
کەعبــەیــش، ناتــەواو، هــەروا بمێنــێ!

ئەو کەعبە، وا هــەر لــە بێریــان مــاوە،
بیسو چەن ســالێ، بــەر لــەم ڕۆداوە،

چۆن خوا، لەبەر ئەو، اصحاب الفیلــی،
یــا قــەلــەمــار کــرد، یــا خــستە دێلــێ؛

بەلام نەیهێشتن هەڵکەنــێن بــەردێ،
لـــە دیـــوارێکی، بڕۆکـــێ گـــەردێ.

(ئەبرەهەی یەمەن، بەخێڵــێ ئــەهــات،
کە گەلی عــەرەب، لــە حــەمــۆ[2] ولات،

---

١ ـ یانێ: قورەیش، هەرچەن تێرەی بۆ؛ نەک: چەن تێرەییێک. بۆ هەرکام لە دو مەعنا، بە حاڵەتێ، تلفظ ئەکریێ.

٢ – هەمۆ؛ بەلام ئەم بۆ تەواوی استغراقە؛ یا هێ حاڵەتی تۆڕەیێ.

یالّلّــا، ڕۆ ئــەنــێن بــەرەولای حیجــاز، بۆ زیارەت کەعبــەو، بــۆ ڕازو نیــاز[١]!
یەمەنێش، زۆریــان، دڵیــان لــەو لایــە، دەزگــای ئــەبــرەهــە، لــە لایــان بایــە!)
ئەو کەعبە، وا، وا، پاراسـتی خـواوەن، لــە شــەڕ پادشــای زۆرداری یــەمــەن،
ئێــسە نــەســازێ خزمــەتکــارانێ، لــەبێــر باتــەوە نــاوی جــارانی؟!

**

ـ(ئازێزان! هەرچەن کەعبە، خۆ وەک زۆ، ماڵــە پاکــەکــەی تــەوحێــد نــەمــابۆ،
بەڵام هێشتا خەڵک، خۆیان لەسەر بــاو دێنــی ابــراهیم ئــەزانــی، بــە نــاو.
خەڵکیش تاوانیان نیە، چــۆن هــەر زۆ، خوێنمژگەل، یاسای دێنیان تێـک دابـۆ.
ئێسەیچ گەر ئەشراف، کاریان کەڵەکـە، میللەت، کەعبەیـان، بـە دڵ، گـەرەکـە.
هەر باوڕێ، خـەڵـک، بـە دڵ بیـانبــێ، حورمــەتــی هــەیــە، تــا حاڵییــان بــێ.
کەعبەیچ، هەم مەرکەز دێنی قــەدێمــە؛ هـــەم یادگـــاری ئـــەو[٢] ابراهیمـــە.
ئــەوەڵــێن مــاڵی مــەردم بــۆ قــەدێــم، هــەم بــۆ وچــان هــەم تزکیــەو تعلــێم.
ئەوەڵێن ماڵ بۆ، خــەڵــک بکـا تــەیـار، سەر نەخەوێنن بـۆ دەسـتەی زۆردار.
بۆیە، لەلای خوایش، هێـشتا بـەڕێـزە؛ هەرچەن ئێسە بـوت، تیـا بـەڕێـزە[٣].
هەرچەن کەعبەکــەی جــاران نــەمــاوە؛ بــۆ خــەڵکــی هــەژار، حــەشــارو داوە؛
بـــەڵام خـــۆ دنیـــا، هـــەروا نـــامێنێ: قانۆن ئەمو ئەو، خەڵـک بچـەوسـێنێ.
خۆ خوا، بەشەری چەوســاوەو دامــاو، سەرگەردانو وێـڵ، وێـڵ ناکـا تــەواو.
ئــــاخری، دێـــسان، ڕۆژێـــک تێتـــەوە؛ لـــە خـــەڵکـــی دامـــاو، ڕۆژ ببێتـــەوە.
کەعبەیش، ڕزگار بێ لەدەس بوتـداران، خاوێنو سادە، وەک جـاری جـاران) ـــ

ـــــــ

بەڵێ؛ ڕۆڵەکــان! خـوەیـشکان! برایــان! بچێنـــەوە لای کـــەعبـــەو کـــەعبـــەوان:

١ – وظیفهٔ ابرهه ـ که ادّعای پیروی دین (نصرانیّت) را داشت ـ تطهیر کعبه بوده؛ نه تخریب آن. زیرا پیروان این دین، سابقهٔ آنرا می‌دانند.
٢ – «ئەو»، سێ مەعنای هەیە، کە حاڵەتی وتنیان، فەرق ئەکا. لێرە، مەعنای «همان» ئەدا، لە فارسیا.
٣ – یانێ: ردیف.

کێشە، توندە، بۆ دانانی حەجەر. — هەر کەسێ هەوڵیە بکەوێتە بەر.
ئەم ئەیوت: جا، خۆ، من مێوانـدارم. — ئەو ئەیوت: خزمەت کەعبەیە کارم.
یەک ئەیوت: کاری من، ئاویاریە. — یەکێتر: ئەرکم، پەردەداریە.
هەرکەس، بە منطق، یا بە کەللاشێ، — هەر دەلێلێکی، بۆ خۆی ئەتاشی.
لە پڕ یەکێکیان، دەمی پێ بەستن؛ — وتی: ئاغەگەل! تاوێ، ڕاوەستن.
تەدبیرێکی سەیر، لە دڵمی، داوە؛ — هەرچەن تا ئێسە، نەبوەو نەکراوە:
هەمۆ دانیشین، بێ زڵەو هەرا؛ — کەسیچمان نەچێ، بۆ ئەم لاو ئەولا.
ئەوەڵێن کەسێ، لەو ڕێگاوە هات، — بیکەینە حەکەم، موشکڵمان حەل کات.

——

سەیر، قەبۆڵیان کرد هەمۆ، زۆ بە زۆ؛ — هەرچەن باسی وا، قەت نەکرابۆ.
(ئاخر، ڕەوشی بوتپەرس، هەمۆ، — فالی بە ئەزلام، یا چتی وابۆ)

## غەزەلی ٨: گەیشتنی لاوێک هەر لەو ڕێگاوە:

ئەوا، لە دۆرەو، پەیا بۆ جوانێ. — مەڵێ جوان؛ بڵێ: مانگی تابانێ!
هەی جوان! گش کەسم، بەلاگەردانت. — فیدای گەردو تۆز سەر سەرو شانت.
بە قوربانت بم بە هاواڵمەوە؛ — بە باوکو دایکو، سەرو ماڵمەوە؛
بە دڵو دیدەو، ڕۆحو گیانمەوە؛ — بە تاقە ڕۆڵەی ژێرو جوانمەوە.
تاقانەکەی نەک تەنیا دایکو باب؛ — بۆ تەئریخی ژێن، بێوێنەو نایاب[1]!
لە دەورت گەڕێم، جوانی خوینشێرێن! — سەردێری پاکێو ئەدەبو تەمکێن[2]!
هەی جوان! نمونەی «ماقۆڵیو جوانێ!»! — اسطورەی سەیری «هەیبەتو شوانێ!»!
دەرسی «تەمێسێ، بە شرەبارێ!»! — سەرمەشقی «بەرچاو تێریێو نەدارێ!»!
هەی جادۆی «ژێرێو نەخوەنەوارێ!»! — سیحری «دەسەلات بە کرێکارێ!»!

---

١ ـ لە کوردیدا، یانێ: استثنایی.

٢ ـ بە کوردێ، یانێ: وقارو شخصیّت.

هەی جوان! تەلسمی «ڕۆخۆشێو بڕشت!»!
«بزەت، شێرشکێن، هەر وەک هێزی مشت!»!

ڕەمزی «ناوداریێ، لەتەک نەداریێ!»!
ڕازی «سەنێنیێ بە هەرزەکاریێ!»!

بۆ ناحەق، دڵڕەق لە شەو تارێکتر!
لە گەل حەق، گەردەن، لە مۆ بارێکتر!

«حلف‌الفضول»ت، ڕازی بەزەو، قێن:
بۆ مەزڵۆم، نازان؛ بۆ زاڵم، تەزێن.

جامی جەماڵت، دڵی گوڵ تەزێن.
سامی کەماڵت، بەحرو کێو بەزێن.

کام مەغرۆری ماڵ، تۆشو ناتەبا،
پێ وابێ: زەوێ، سامی لێ ئەبا،

کە تۆ ئەبێنێ لە بەرامبەریا،
ئێژی، خوەڵو بۆڵ، ئەکەن بە سەریا!

کام ئافرەت، جوانەو؛ بە خوێ ئەنازێ،
بیەوێ لەلات، دەربڕێ ڕازێ،

سامی سەنێنێت، ئەیگرێ، بە تەرزێ،
وەک «وەنەن هەجێج» دڵی ئەلەرزێ!

بەبێ تەلارو؛ بەبێ دێواخان؛
بێ بگرەوبەردەو، بەردەو درگاوان؛

بێنازۆ نیعمەت، بەبێ سفرەو خوان،
شەرمت لێ ئەکەن ئاغە زلەکان!

ژیانت، زۆرتر، لە چوڵو کێوان؛
تاراو لە ناو خەڵک، لەتەک بەرخو ڕان؛

مەجلیس‌نشێنان، ماتن لە ژێرێت!
لە بردی قسەی لەگەل فەقێرێت!

*

ئەم خەڵکە، هەرچەن، بەچاو ئەوێنن،
بە سەروەت، خەڵکێ، هەڵ ئەسەنێنن،

کە چێ، «محمّد»، زۆر موحتەرەمە؛
هەر چەن لە ماڵا[1]، زۆر هاوسەر کەمە!

هەرچەن کەم عومرەو، بێ ماڵو نۆکەر،
دەوڵەمەنو ڕۆت، پێ ئەسپێرن سەر!

لای دۆسو دوژمن، مەشهۆر بە «امین».
ئاسمان، لە وەقری، شەرم ئەکاو، زەوێن![2]

*

ئەوەی ئاگای بۆ، لە دەورانی زۆ،
لە جوانەمەرگێ عبدالله، کەیل بۆ،

ئەیوت: شوکور لەم گەنجە مەزنە!
ئۆخەی، عبدالله، ئوجاخ ڕۆشنە!

——

١ ـ لە ماڵا: بە سەروەت.

٢ ـ توضیح دربارهٔ اینکه: راز تعارضها (یعنی: همهٔ خصال ممتاز معنوی، با همهٔ فشارها و کمبودهای مادّی)، در یک کلمه عبارت است از: «شرایط بزرگترین و عمیقترین و سعادتآفرینترین رهبری».

بەڵام ئەو داخە، هەر سارێش نابێ، لە دڵ دۆسگەلا، بۆ دایک و بابێ،
بە جوانەمەرگێ، سەریان نیاوە؛ نەیاندێ باڵای ئەم شۆڕە لاوە!

*

لەو سەریچەوە، خاستری نەمان، بوێنن ژێنی تاڵی ڕۆڵەیان:
مشتێ منداڵ بۆ، بەرغەلەوانێ، ئەکردو؛ ڕەنجی ئەدا بۆ نانی!
منداڵ بۆ ئەرکی خۆی، کەوتە سەرشان؛ لە تەک کۆمەکیچ بە ماڵو خێزان!
چ بە منداڵێو، ئێسە، کە گەنجە، ژیانی، هەمۆ، هەر سەختێو ڕەنجە!

*

ئەی جوان! ئەحواڵت، هەمۆ اعجازە. تەئریخی ژێنت، سەرانسەر ڕازە.
داخۆم چارەنۆس، چێ نۆسێوە بۆت، کە لێ نازانن، نە خەڵکو نە خۆت!

(کۆتایی غەزەڵی ٨)

ئازێزان! سەیر کەن کاری کردگار: جوانێ کرێکار؛ شوانێ شڕەبار،
پێخاوس؛ ماندۆ لە کرێکارێ؛ هەژارێ، لەسەر تا پای، ئەباری،
ببێتە حەکەم، بانترێن پێشات، حەلکا بۆ تاقمێ، سەرگەورەی وڵات!
ئەویش، کەسێ، خۆی جێگەی گومان بێ؛ ڕۆڵەی تێرەیێ لە تێرەکان بێ!
لەولایچەو هەمۆ، گلەیان لێ بۆ؛ چۆن لە ڕێی دێنی بوتان، لارێ بۆ[1]!
بەڵام سەرەڕای ئەمانە هەمۆ، هەر چاویان پێ کەوت، دڵیان سوکنا بۆ.
بە خاترجەمێ، هەمۆ وتیان: خاس! لاوێک هەم ژێرەو، هەم ئەمێن و ڕاس.
بانگیان کرد: کاکە! ئۆغرت خەیرە. بە زەحمەت نەبێ، بێبەرەو ئەیرە.
کارێکی گەورەو گران، ڕۆی داوە؛ هەمۆ دەرکێکمان، لە ڕۆ بەسراوە.
تۆ نەبی دەردمان، دەرمان کەی، ئێتر، بۆمان نەماوە تەدبێرێکی‌تر.
فەخری حەجەرنان لەسەر جێگەی خۆی، هەرکەس ئەی‌کێشێ هەر بەرەولای خۆی.
هەرچێ تۆ بێژی، گشت قەبوڵمانە. لە ئێمە، دەردو؛ لە تۆ، دەرمانە.

——

١ – توضیح احوال حنیف‌ها.

محمّد، نەختێ، سێودۆی دڵ خوەی کرد، تا ئاگری قێن، لە دڵگەل دامرد.
ئەنجا پێ وتن، لە دوای تاوێ: هەڵبژاردە کەن هۆزێ پیاوێ.
پارچەیێ گەورەی ڕاخست؛ حەجەری، بەدەس خوێ هەڵگرت، دای‌نا لە سەری.
جا لە هەر لاوە، هەڵبژاردەکان، دەسیان دا پارچەو؛ هێنایانە بان،
تا گەییە حاستی ئەو چێنەی دیوار، کە ئەبۆ حەجەر، بنرییێتە کار.
ئەوسا، حەجەری، بە دۆ دەستی خوەی، هەڵگرتو؛ دای‌نا لەسەر جێگەکەی.

## جێگەی غەزەڵی ٩: پەیوەندی ابراهیم و محمد

------------------------------------------------

------------------------------------------------

لاوێ، هەمۆ ژین، لە مەینەت، لێوان؛ یا کرێکارە، یا شوان لە کێوان.
لە هەرچێ بەشە، مەحرۆمو بێبەش. «کایە»و«مەجلیس»[1]ی، ڕەتان‌بۆ، لە کەش،
ئەخلاق‌و، قسەو، ڕەوشتی جوانی، وا، زۆ مەشهۆر بۆ، گش کەس پێزانی.
مەعنای ئەو «ناو»ە، کەس نەی‌بیستبۆ، بۆ ئەم جحێڵە، ئەونە بەجێ بۆ،
بڕێ کەس، بانگیان ئەکرد: «محمّد»؛ ئەم ئەی‌وت: «محمود»؛ ئەو ئەی‌وت: «احمد».
هەرکەس، ئەی‌ناسی، مات و سەرسام بۆ. دڵی حەسۆدی، پڕ ئێش‌و زام بۆ.
کردەوەو، قسەی، وا، ڕێکو ڕاس بۆ، ناوی، لە ناوان، بە «أمین» دەرچۆ.
باسی، وا دەنگی داوە لە شاران، ئاواتیان بە ئەو ئەخواست، زۆرداران.
لەگەر ئەو هەمۆ حوسنە بێوێنە، وەرەو؛ ژیانی تاڵی، بوێنە!

----

لە شاری مکّە، ژنێک دەوڵەمەن، تیجارەتی ئەکرد لە شام تا یەمەن.
ژنێک ڕاس‌و پاک، دۆر لە فرۆفێڵ؛ ئەویش، لە ژنان، تاقانەی ناو خێڵ.

١ – کایەی منالێو، مەجلیس‌نشێنێ لە لەوەولا.

خدیجە، قەڵس بۆ، لە کار تەشقەڵە؛ — پێ خۆش بۆ ڕاس بێ، سەوداو مامەڵە.
لە حەقی خەڵکێ، قەت نەبۆ تەمای. — ئەو ماڵە زۆرەیش، کە کەوتبوە لای،
بۆ کوت فرەی، خوەی، هەوڵی نەدابۆ؛ — ارثی چەن کەس بۆ، بۆی بەجێ مابۆ.

——

لە پاکێ احمد، کە ناویان ئەبرد، — لە دڵی پاکی، زۆر کاری ئەکرد.
فکری کرد: بەخوا، ئێژم لەمەولا، — بسپێرمە ئەو، مامەڵەو سەودا.
ناردی بۆ ابوطالب، پەیغامێ: — ئەوا کاروانم، دەچێ بۆ شامێ.
ئەگەر ڕێک کەوێ، احمد بنێری، — پێم خۆشە کاروان، بە ئەو بسپێری.
ابوطالبو محمّد، هەر دۆ، — بەم سفارشە، زۆر دڵیان خۆش بۆ.

*

کاروان کەوتە ڕێ؛ کاروانێ، داجوین، — بە سەرکەردەیێ احمدی ئەمێن.
قافڵەچێ جاران، بەر لەم سەفەرە، — خزمەتکارێ بۆ، بە ناو «مَیسرە».
ئەمجار، خدیجە، ناردی، بەو بۆنە، — بزانێ: ڕەفتار محمّد، چۆنە؟
بێدەنگێ پێ وت: بە نادیارێ، — سرنج بە لە خەرج، لە سەوداو کاری.
داخۆم بەجێ، وا، باش ئەکەن باسی؟ — ناوی دەرچوە، بە پاکێو ڕاسێ؟
داخوم بەردەسی بکەوێ پارە، — بە لێژاو، هێشتا، ئەمانەتدارە؟

*

کاروان هاتەوە زۆتر لە جاران؛ — کە چێ نەفعیشی، هێشتا ئەیدا بان!
لەبەر سەرڕاسێ، مامەڵەیان زۆ، — تەواو بۆ؛ خەرجی کاروان، کەم دەرچۆ.
مەیسەرە، هەرچەن، تۆزێ دڵمەن بۆ، — کە: سەرکاروانێ، لە دەسی دەرچۆ،
بەڵام، ئەخلاقی قافڵەچێ تازە، — ماتی کردبۆ، زیاد لە ئەننازە.
لەجێ حەسۆدێ، یا قێن لێ کردن، — یا «داخی قەسەم بە بوت نەخواردن»[1]،
سەرسام بۆ، دڵێ صەد دڵ، حەیرانی؛ — فرێفتەی قسەو ڕەفتاری جوانی.

---

١ ـ توضیح.

هەر لە دوۆر، قافڵە، گەییە نزێک شار، — تەقڵەکوت، ڕای کرد بۆلای خاوەن کار.
هێچ ئاگای نەبۆ: شەکەتەو ماندۆ. — کۆچو کاروانی، هەر لە بێر نەبۆ!
بێ چاکەو چۆنەو، بە بێ وچان دان، — ملی نا باسی چاکەی سەرکاروان:
خانم! لە ڕاسێ و پاکێ ئەم لاوە، — چێتان بێستوە، هەر ناتەواوە!
سوێن بە مناتو لاتو عزّی بێ، — بە ڕاسێ، باسی، هەر تەواو نابێ.
لە خۆی پەسەندی، چێتان بیستیە، — فرە، کەمی هەس؛ زیادی، نیە.
من، لە ئەوەڵەو، زۆرم پێ تاڵ بۆ، — کە: سەرکاروانێ، چەنای چەن ساڵ بۆ،
بە من بۆ؛ ئەو، لێ سەنەدم، بە ڕاسێ، — گەلێ کرمۆڵ بۆ دڵم لە حاسی.
بەڵام، خوا ڕاسەو؛ ڕاسی پێ خوەشە: — بەشی، زۆر زۆرە لە هەرچێ بەشە.
خۆ، پێم ناکرێ، خۆ، لە حەق لادەم: — ئەوەی، دێومە، کەس، نەیدێوە بە چەم!

## جێگەی غەزەڵی ١٠: ئیزدیواج لە گەڵ خدیجە.

---

---

چل ساڵ، تێپەڕێ، زەمانی ماندۆ، — لەو ساڵەی مەشهۆر بە «عامالفیل» بۆ.
زەمان، چ زەمان؟ سەنگێن بۆ هەژار، — وەک تەوقی زاڵم، تاڵ، وەک ژەحری مار.
ترپەی هەنگاوی عومری بە بەلاش، — وەک دەنگ هارەکر، هارەی بەردەئاش!
لەسەر مێشکی خەڵک، خەڵکی بێهاوار، — هەر تاوێ صەد ساڵ، زەجرەوەو ئازار.
لە چارەڕەشێ میللەتی بەدبەخت، — بە ڕاسێ: «ئاسمان بەرزو؛ زەوێ سەخت»!
لە هەر ولاتێ، تاقمێ زۆردار، — سەرمەستی خۆشێو، بەدمەستێو، قومار.
لاییێک، بە زۆرو؛ لاییێک، بە تەزوێر، — خەڵکیان کردوە، زەلێلو یەخسێر.
بە بادەی دورۆ، ئەفسۆنی خەیاڵ[1]، — خەڵک، لە ژێنی خۆ، کاسو بێهەواڵ.

١ – توضیح دربارۀ اثر مهمّ «امانیّ»:...، لا یعلمون الکتاب، الاّ امانیّ؛ و ان هم الاّ یظنّون.

ژیان، گرساوی فاڵو ئەفسانە، بۆ پشتەوانەیچ، بوتو بوتخانە[1]!
گەر یەکیەکێکیچ، بڕێ وریا بن، بۆ حەق دەرخستن، لە تەقالا بن،
یا لە ناوی ئەبەن، یا بە زەبرو چەنْگ، ئەیخەن لە هاوار، یا ئەیکەن بێدەنْگ.
یا ئەگەر نەختێ، ئیمانی سس بێ، دڵی، لای دنیاو؛ ماددەپەرس بێ،
لە گۆشەی دڵیا، لە ژێن بەو لاوە، هەمۆ شتێکی، نابێتە لاوە،
زۆردار، ئەیکڕێ، بە زەربی دراو؛ ئەویش، بۆ گیان خەڵک، ئەوێتە جەللاو[2]!

---

ئەو ملّەتەیش وا، بە ناو دێندارە، هەر وەک بوتپەرس، مل بەختی، لارە.
مەلایان، زۆرتر، هاودەس زۆردارن، ئەوانیش، دوژمن خەڵکی هەژارن.
یەکیەکێ نەبێ؛[3] ئەحبارو ڕۆهبان، دێنیان کردۆتە دەسمایەو دۆکان!
زۆرتر لە بێدێن، دێن ئەکەن تورۆ، بە دۆعاو، نوشتەو، ئەفسانەو، دورۆ!
لە جێگەی هەرچێ باسی بە کەڵکا، لەوانە ئەکەن بە قورگ خەڵکا!
لە داوتەنێنو، «هاوسا وەزەنێ»[4]ن، هەم لە باتێ کار، هەم لە جیاتی دێن!:
لە باتێ دێنی زوڵم لەناوبەر؛ پایەی ئازادیو موساوات دانەر.
دێنێک، سەربەستێ، ئەداتە انسان؛ خەڵکێ لەتەک یەک، ئەکاتە هاوشان؛
بە ئینسان ئەڵێ: خۆت نەشکێنی: بۆ قانونی خەڵک، سەر نەخەوێنی!؛
تەنیا، خاوەنی زەوێنو ئاسمان، ئافەرێنندەی گیاندارو بێ گیان،
کە نەزمی گیانو، ژیانت، بەوە، کە پەروەرندەی عاڵەم، هەر ئەوە،
ئەتوانێ: بەشەر، لە نەگبەت لابا؛ بۆ تۆ سەرمەشقی «چۆن ژیان»، دابا.
نەکەی لە داوی ئەمو ئەو کەوی!: پۆڵ، یا زۆر، یا گەڕ، بتکا سەرنەوێ!
تۆ؛ ئەگەر چاروا، هێسر، مەڕو ماڵ، نەخۆش، بکەوێ، ئەیبەی بۆ بەیتاڵ؛

---

١ – توضیح اینکه: حتّی علمای دینفروش هم، به صورتی، مردم را مسحور بت و بتخانەهای خاصّ خود، ساخته بودند.
٢ – نمونەهای بیشمار و همیشگی در همه جا.
٣ – مستثنای مقدّم.
٤ – یانێ: تەڕک بن لێفە.

پێلاکەت، تەنگ بێ، دەسەداوێنی — پێنەچێ ئەبی، کە بیڕەوێنی؛
دێوارت، شەق با، بەرەو لای بەنا؛ — ماشێنت[1] بشکێ، بۆلای شارەزا؛
سەعاتت بشکێ، بۆلای ئەهلی فەن؛ — جمگەت، دەربچێ، لای شکسەبەن؛
یا ئەگەر ڕۆژێ، نەخۆش بکەوی، — دەسەداوێنی حەکێمان ئەوی.
خولاسە: هەر کار، یا دەردێکت بێ، — لای کەسێ ئەچی، سەری دەربچێ.
دەی توخوا، تۆ خۆت، ببە بە قازێ: — ئەمە ئەزانی، چۆن ئەبی ڕازێ،
کە: بۆ دەرمانی دەردانی کۆمەڵ، — کە مایە ئەگرن، لە دەرۆن تەڵ تەڵ،
دەسەداوێن بی، بە یاسای انسان! — انسانی انسان نەناسی[2]، نەزان!
تۆ خۆت ئەزانی: کەس ناناسێ، خۆ، — دنیای بێبنیای ڕەوانی مرۆ.
جا، توخوا، ئاخر، انسانی مەزن! — خوەت، پێ کەمترە، لە پەزو بزن؟!

——

ئەمجار، لە دنیا: هەواو، بەحرو، بەڕ، — نەقشی، هەس بەشەر؛ بە خەیر؛ یا بە شەڕ.
بەرنامەی، ئەر نەو هاونەزمی عاڵەم، — بۆ خۆیو عاڵەم، ئەبێتە وەرهەم.
بێستۆتە کە: بێ «محیطشناسی»، — نەقشەو تەرحێ، سەر نایرێتە ڕاسێ.
کە وابۆ، شەرتە، بۆ قانۆن دانەر، — چاو کا هەم وەزعی عاڵەم، هەم بەشەر.
بەشەر، بێنەزمێ ئاوا، ئاوایە، — کە نەگبەتی، پڕ تەواو دنیایە:
لە صەد لا، ئەمرێ، ڕۆژێ، هەزاران، — لەبەر برسیەتێ، بۆ تێکەیێ نان؛
بڕێکیش، لەگەڵ خواردن، تێرو پڕ، — لۆتاوێژ ئەکەن؛ ئەخەن پاشا خوڕ![3]
چەن وڵاتێکی، لە ویجدان تەرێک، — بۆ پێشکەوتنی قودرەتو تکنێک،
چێ بەسەر بەشەر تێرن، بەهەر حاڵ، — بە گاز کارخانەو، بە ئاتو ئاشغاڵ،
هەواو دەریایان، مەسموم کردوە؛ — سەمیان، تا ئەعماق زەوێ، بردوە!
بەمانە، نەسڵی گیاو گیانداران، — لە خەتەرایە، وەک نەسڵی انسان.

———

١ – ماشین، عامّ است.

٢ – توضیح دربارۀ استحالت معرفت کامل انسان، برای انسان.

٣ – نوارها؟

دێن ئەڵێ: انسان! ژێرانە بڕوا[1]:    تەواوی دنیا، بە تۆ؛ تۆ، بە خوا!
خوا، دنیای پێدای، بە پێتێ بێداد؛    بە خۆیشت، گەلێ مایەو استعداد،
تا استعدادت، لە کار بشکێنی،    چێت پێ، پێوێستە، بە دەستی بێنی.
بەڵام، پەروەرش خۆتو کۆمەڵت،    بانترە لە کار ماڵو ئاژەڵت.
ئەو خوا، نەزمی‌دا، بە دنیای بێگیان،    هەر لە ئەتومێ، هەتا کاکێشان،
غەریزەیچی دا جنسی گیان لەبەر،    لە میکروبێ، تا ماسێو پەلەوەر،
ـ ئەو گش گیاندارە، کە نایەنە حەساو،    لە وشکێ، یان لە هەوا، یا لە ئاو ـ،
هەر ئەو، لایقە، بەرنامە، دێسان،    دانێ، بۆ بەشی تایبەتێ عێسان.
بەڵام هێشتا ئەم زیادە بەشانە،    چەنێ بانترە، لە ئەو دوانە،
ئەونەیچە، نەزمی تاویەتێ، بانە،    بۆ ئینسان: کۆگای ئەو هەر سێکانە.
(ئاخر، بێژگە ئەم بەشە سێهەمە،    ئەو دۆ عالەمەیش، لە تۆدا، جەمە)
جا، چلۆن حەیوان، بانترە، کاچێ،    بە تەنیا نەزمێ، بەرێوە ناچێ،
تۆ، کە بانتری، گەلێ لە حەیوان،    بێ‌نەزمێ زیاتر، نابیتە «انسان».
ئەمجارە، ئەگەر بەشەر بتوانێ،    نەزمی طبیعێو غریزێ، دانێ،
بژین، بۆ نەزمی سێهەم، بەهەر حاڵ،    هەرچەن بانترە، بکا قاڵمە قاڵ!
وەلێ ئەزانی فەرزی مەحاڵە؛    هەرچێ هەوڵ بدا، هەوڵی، بەتاڵە.

——

نەزمی طبیعی دنیای خوارو ژۆر،    تێک بچێ،[2] بزا: چۆن ئەبێ خاپۆر!
یا خۆ غەریزە، گەر ببێ بەتاڵ،    ژیان لە حەیوان، چۆن ئەبێ مەحاڵ:
کە دوای چەن ڕۆژ، وەها ئەگەنێ،    نەبێ بێگیانێ، وەها بۆگەنێ!
بەشەریچ، نظام دێنێ، وەلا نێ،    زۆر پەستر ئەبێ لە هەر حەیوانێ.
هەرچەن سەرکەوێ عیلمو سەنعاتی،    پەسترو پێستر ئەبێ، حەیاتی.

١ – تەماشاکە.
٢ – وەک ڕۆژی تەواوبونی ئەم دەورانەو، هاتنی نۆرەی دەورانیتر.

گەر بێتو، پاشەکشێ کا انسان، نەزمی دێن، وێڵ کا، نابێتەو حەیوان،
وای لێ تێ، هیچێ، وە حاڵی نەوێ! بە ڕاس، اسفل سافلین»، ئەوێ.
بەڵام ئەگەر دێن، بە ڕاسێ، هەبێ، ئەو دۆ نەزمەکەیش، جا مثبت ئەبێ.
گەلێ،[1] گەلێکیچ[2]، کز بێتو دەمچەوت، ئەکەوێتە سەر شارێگەی سەرکەوت.
خۆ بەسەرهاتی ئوممەتی قورئان، لەبێر ماوە، نەک وەک باقێ گەلان:
تا وەختێ بە ڕاس، پابەندی دێن بۆ، ڕۆژ بۆ ڕۆژ، زیاتر بەرەو پێش ئەچۆ.
کاتێ کە کەمکەم، ناوێ[3] ما بێناو[4]، بەرەو دواهات، هەنگاو بە هەنگاو.

——

جا، هەرچەن، تەئرێخ، لە تۆڵو عەرزا، لە شەرقو غەربو، لە خوارو، بەرزا[5]،
پڕیە لە ژێنی نەنگێنی وەها، کە حەتتا بەراز، لێ ئێترێس ئەکا،
بەڵام لە چاوی «کوگای[6] بێدێنان»، چەت دێوە، وەسە شێرێنێ خوەران!
یانێ: کۆمەڵێک، فکرو، خوێ دێنێ، لە هیچ بارێکەو، تیا نەبێنی.
ئەنجا بڕوانە بۆ کارو باری؛ بۆ دنیای تاڵتر لە ژەحری ماری!
ئاخر، لە هیچکوێ، گەلێ ناوێنین، کە تیا نەبێ، شوێنەواری دێن.
چونکە فرەیێک مەبەستی ئایێن، لە فەرهەنگەلا، بوە جێنشێن.
مەسەلەن: زۆر هەن، بە فکر بێدێن (جا، یا بێدێنێ سەتحێو ناشێن،)
(یا، بە فەنبازێ، بۆ خەڵک خلەتان، یا لە بەر زۆری[7] فەرهەنی انسان)،
لە زۆر دێنداری بە ناو، ساقترن! لە بڕێ بارەو، بە ئەخلاقترن!

——

١ – میللەتێ.
٢ – فرە.
٣ – اسم.
۴ – محتوی
۵ – جنوب و شمال همانند «ژورۆ، وە خوارۆ».
۶ – بڕێک، حەقیانە، کە بۆ جەماعەتی مەردمی دنیای ئەمڕۆ، ئەڵێن: «تودە»، کە یانێ: «کۆگا»؛ کە لە «ڕان» و باقی کلماتی خاصّی حەیواناتیش، پەسترە.
٧ – قدرت و فشار.

بەڕاس، سەیرە بۆ بێدێنێ، ئەخلاق.        بەلاجەوێتر: دێنی بێئەخلاق!
چونکە، دێن، دارەو؛ ئەخلاق،ئەمەری.        لە لایێک، دار بێو؛ لایێکتر، بەری؟!
بەلام بەشەرەو، هەزار ڕازی سەیر!        کۆگای هەزاران باری شەڕو خەیر!
ئاخر، بۆ بێدێن، هەر ئەم دنیا هەس؛        ئەویچ، بێخاوەن، وە[١] بێ سەرپەرەس!
داری ژێن، کە مرد، دەرناکا وەچێ.        جا، هەرچێ نەیکا، لە کێسی ئەچێ!
بێدێن هەیەو؛ هەر دنیایێک مادێ،        جا ئەگەر ژێرە «اخلاق» یانێ چێ؟
(بە خوا، جەماعەت! قسەی خوەمان بێ؛        ئەم باسە، لە بەین خوەمان، دەرنەچێ:)
(وا دیارە، بڕێک، وریاو بە بێرن؛        ماشەڵڵا هەزار ماشەڵڵا، ژێرن!)
بەڵام بۆ دێندار، ئێرە، مەزرایە؛        نوخشەو خەرمانی، لە ئەو دنیایە.
دێندار، ڕێبواری ڕێگەی ژیانە،        وەک صەدها دەورەی بەر لەم دەورانە:
هەر لە خاک، هەتا، چۆزەرە گیا،        تا وەک خوێن، لەناو لەش گەلا، ژیا،
هەر لە نوتفەوە، تاکۆ ئاوەلەم،        هەرتا تێپەڕی چەن دەورەی ڕەحەم[٢]،
خولاسە: لەوسا، هەستێ، بەدێ هات        وەک دۆکەڵ، هەتا پەیابۆن حەیات،[٣]
لە پلەی «اذ أنشأکم»، هەتا،        «خلقاً من بعد خلقٍ»، گوزەرا[٤]،
هەزار ڕێبازی ژێنی، دا پاوە؛        هەزار جار مردو؛ دێسان ژیاوە.
دێندار ئەزانێ: ئەم ڕێگە دوورە،        داویەتە پاوە تا ئەم سنوورە،
بەم دەورە ژێنە کورتو بێمایە،        هەروا، بە فێرۆ، دوایێ نایە.
ئەم جارەیچ کە مرد، وەک جارەکانتر،        هەڵ ئەداتەوە بۆ ژێنێ بانتر.
بە نسبت ئێمە، ئەم کۆچە، مەرگە؛        چونکە دەرئەچێ[٤] لەم خێڵو جەرگە.
هەروا منالێ، لە ڕەحەم دەرچێ،        ئەگەر منالتر، لە ڕەحەما بێ،

---

١ – : بە.

٢ – در زبان کردی، «ڕەحەم»، برای بچەدان، درست است، بمعنی شفقت، هم «ڕەحم» و هم «ڕوحم»، استعمال می‌شود. پس، باز «صیلەی ڕەحم» گفتن، بهتر است، تا «رَحِم».

٣ – آیات با تفسیر

٤ – مرجع ضمیر، از جمله‌های قبل، معهود و معلوم است.

پێوایە: مردو؛ ئێتر، لەناو چۆ. چە ئێمە ئێژین: ئەوە پەیا بۆ!
ئەوەننەی هەیە: دەورەکانی زۆ، چۆن تێپەڕ ئەبۆن، بە خۆمان نەبۆ.
مەگەر هەر تەنیا دەورەی ئاوەلەم، کە جم جۆڵێکمان[1] هەبۆ، زۆر یا کەم.
بەلام، ئام[2] دەورە، کە هەڵمان داوە، پامان لە مەیدان «اختیار»[3] ناوە،
بە دەس خوەمانە چۆنی بەینە سەر: دەورەی‌تر، قازانج بکەین یا زەرەر.
(مەگەر ئەوانەی ، سەر لێشێواون؛ وە یا خۆ زگماگ، هەر ناتەواون)
(کە مەسئۆلییەت، ڕۆیان تێ ناکا. خوایچ، پاشەڕۆژیان، پاشان لێ ناکا)
پەڕانپەڕ دنیا، بۆ انسان، وەسە: زیندانێ؛ یا وەک ئەم مثالەسە:
لە باغەوەحشێ بێ درگاو باڵێن، بان و دەورە تۆڕ، چەن هێلکە شاهێن،
پەروەردە بکەی؛ تا جۆچک هەڵ تێ؛ جۆجەڵە هەڵۆ، پەڕەوازە بێ.
تۆزێ تێفکری لە پەڕو باڵیان، لە هێزو تەکان، لە حاڵو باڵیان،
ئەزانێ: مەل وا، بە وەزعێ واوە، بۆ ئەو فەزایە، دوروس نەکراوە.
ئەبێ بۆ هەڵۆ، دنیایێک وەها، هەبێ[4]، توانای، تیا گوڵ بکا.
لە تەواو ئاسمان، یا لەم زەوییە، تێفکری، هیچێ[5] لە خۆڕا نیە.
ئەمە ئەصڵێکە، بەدیهێو عادێ؛ وەسە ئەلفبێی عولۆمی مادی.
زانایێک، کاری، تەحقیق بێ لە کار ئاسمان یا زەوێ، بێگیان یا گیاندار،
لە میکروب تا فێل، ئەتوم تا کێوان، مەنزۆمەیێک ورد، هەتا کاکێشان؛
هەر چتێ تازە، بەرچاوی، کەوێ، پەیجۆر بۆ کارو بۆ فایەی ئەوێ.
پەس، بۆ محقّق، وە بێ قالو قێل، «غایت»، ئاشکراس؛وەک ئەصڵی تەعلێل.
بێروڕای وەسە فەیلەسۆف دێن، جا، ماتریالێست، خوەشی بێ، یا قێن!
دێسان تێفکری لە حاڵ ئاوەلەم، ئەزانێ: دنیای تەنگەوەر ڕەحەم،

١ – با حذف «واو» عطف به لهجهٔ «لەیلاخێ».
٢ – اشاره بۆ فره نزێک.
٣ – توضیح دربارهٔ فرق بین اختیار حیوانی و انسانی.
٤ – توضیح لەبارەی سێ جۆرە «بۆن»ەو؛ وە بەکاربردنی «هەبۆن» لەباتێ یەکێکیان.
٥ – هێچێ ـ هیچچی. هێچ ـ هیچ.

نـابیٚ ئـاخریٚن مـاڵی ژیـان بـیٚ؛ له شویٚن ئەو ژێنه، نۆرەی نەمان بـیٚ.
انسانیچ: کۆگای نێرۆی خەیر و شـەڕ، خـاوەنـی مایـەو ئـاواتی بـیٚپـەڕ،
قـەفـەسـی دنیـا، نـادا مـەجـاڵی، کـە تـا ئـەتـوانیٚ، بـدا بـای بـاڵی.
باشـیش وردەو بـین، نـسبتی انسان، له گەل مـەیـدانی ئـەم دەورەی ژیـان،
گـەلـیٚ نـاجۆرتر، دۆرتـر ئـەوینـێن، لـە تـۆڕو هـەڵـۆ، ڕەحـەمو جـەنـێن.
پاشانیچ، بۆ ژێر، خۆ خـاسو خـراو[1]، واقعیـّـەتـن؛ نـەک خـەیـاڵ، یـا بـاو.
ویجـدانو زەوقـی هـەمـۆ انـسانیٚ، هـەرچـەن شـێوابیٚ، ئـەمـە ئـەزانـیٚ.
ئەمجار، بڕوانـە بـڕیٚ چـۆن ئـەکـەن؛ له عومری دنیا، چۆن بەهره ئـەبـەن؟:
یـەکـیٚ، بـەرامبـەر زۆردارو، دوڕۆ، ئـەویٚـسیٚ، بـا حـەق، بکـەویٚتـە ڕۆ.
هەوڵی بۆ خەیری خەڵکـە، بـە جـۆریٚ، لەهەر خۆشییێک، دەس دائـەشـۆریٚ.
ژیـانو، هـەمـۆ شـتیٚکی بـە کـەڵـک، ئەکا بـە فیـدای ڕزگـاربۆنی خـەڵک؛
هەرچەن کە خەڵکیچ، قەدری نـەزانـن؛ هـەزاران نـاوو نێتکـەی پیـانن!
لەولایچ بڕوانـە: هـەزار ئـەکـەی بـڕ، ملهـوڕ، یـا زکهـوڕ، یـا دولانـەبـڕ.
بـۆ لـذّتو خـۆش ڕابـواردن، یـا بـۆ زۆرو مـەقـام، یـا مـاڵی دنیـا،
عاڵـەمـیٚ ئـەکـا گێـرۆدەی دەردان، له کۆرپەی سـاوا، تـا پیٚـری زورهـان.
تانـە، بـە پـۆڵو پـارە، تانـە زۆر، یا نه بە دوروۆو کەڵـەکـی جـۆر جـۆر،
تانـە بـە کوشـتن، یـا تانـەو نافـات، ئـەیـەویٚ ولات، بکـا کـشو مـات!
هەرخۆی، ئـاواتی بیٚتـە دیٚ؛ بـە تـۆن؛ هەزاران هـەزار، زەجـرەوەکـوژ بـۆن!
ویجـدان ئـەزانـیٚ: ئـەو دوه نـابیٚ، کـردەوەو کاریـان، هـەروا فـەنـا بـیٚ.
نه ڕەنجی خاسان، ئەچـیٚ بـە بـەلاش؛ نـە زوڵمـی زاڵـم، بـیٚ جـەزاو پـاداش.
چۆن وەک یەک دەرچن: چاکەو ناحـەزیٚ؛[2] عبـدالله و حجـّـاج، حـسین و یـەزیٚ؟!
دیٚنـدار، ئـەمانـە، ئـەبـیٚ بزانـیٚ. جا چۆن بۆ ئـەملا، ئـەولای، وەلا نـیٚ؟!

١ – هیچ انسان بدی هم، بدی را، خوب نمیخواند. بلکه با توجیه، بدیهای خود را، خوب می‌نمایاند.
٢ – منظور، همان مسألهٔ مشهور «حسن و قبح» است.

بە خوا، چەن سەیرە، بەشەری بێدێن، ڕازێ بێ، دنیای، تاڵ بێتو بێتێن،
لەوە سەیرترە: کەسێ دێندار بێ؛ کەچێ بۆ دنیا، بە هەڵپەو هار بێ!
(ئەم دوە، گەر باش، هەڵیان سەنگێنین، ئەویان، دێندارەو؛ ئەمەیان بێدێن!)

*

جا با ئازێزان! پاش بەینێ لادان، بچێنەوە سەر باسەکەی خوەمان:
بەخوا، خەڵکێنە! هەرچەن سەیر ئەکەم؛ سرنجی هەمۆ خوارو ژۆر ئەدەم،
چ لە ناو گەلی مەسێحێو جۆدا، صابئو مەجۆس، پەیڕەوی بۆدا،
کە خۆ، بە خەڵکی دێندار ئەزانن؛ گوایە لە سەر ڕێ پەیغەمبەرانن،
تاقمێ بەناو ڕەهبەرانی دێن[1]، خەڵکیان کردوە لە دنیاو لە دێن[2].
بڕێک، هەرخۆیان، قودرەتمەدارن؛ بڕێک دەسەنەخۆری دەسدارن.
بۆ زۆرتر بۆنی جیرەو، سۆرو سات، هەرچێ قانۆن بۆ پێغەمبەران هات،
یا بە تەواوێ، هەر لە بەینیان برد؛ یا بە باو دڵ خۆ، دەسکارییان کرد.
میللەتی ئەمان، بێئامانترن؛ لەجێ بەجێ ماو، بەسەزوانترن.
هەر لا، بۆ چێنێک، زانێن، بانترە، چەوسانەوەی خەڵک، زۆر ئاسانترە:
بە فرێ زۆرتر، زۆری فرەتر، خەڵک ئەخەوێنن، وەک «پسدانی مر»!

——

یەکەیەکەیێ مەلای بە ئێمان، لەملاو لەولا هەن، بەڵام دەسەو سان.
کەسێ قسەیان ناکرێ بە بەلاش، لەبەر هەزاران مەلای دەم هەراش!
یا خۆ، لە ترسی هاودەسێ مێرێ،[2] پەنایان بردوە بە گۆشەگێرێ.
یاران! چێ بڵێم لە زوڵمو بێداد؟! بە ڕاس لە هەرلا، «ظهر الفساد»[3]!
تەمو دۆکەڵی ڕۆژڕەشێ بەشەر، ئەگرێ هەناسەو؛ ئەبا مێشکی سەر.

---

١ – هەرکام، بە مەعنایێک.
٢ – حکومت.
٣ – متن آیە با تفسیر دو دستۀ فساد (اعمال، و نتایج آن).

قسەی دەسدار، زل؛ دەسی هەژار، کوڵ.     هەر بە وجدانێ، دڵی، تێتە کوڵ.
جارجاریچ بۆ کار خۆیان، زۆرداران     بەر ئەدەنە گیان یەکتر هەژاران.
چەنها هەژاری داماو لە هەڵا،     بە دەسی یەکتر ئەبن کەلەلا.
ئەوێتە بڵحاح. یاخوا، نەیبینی     نەتێجەی دنیادۆسێو بێدێنی:
ڕۆڕۆ هەڵئەسێ، لە هەزاران ماڵ:     بۆ کوڕ، دایکو باوک؛ بۆ بابا، مناڵ؛
خوشکان، بۆ برا تاقانەکەیان؛     ژنان، بۆ مێردی جوانە مەرگەیان.
لە برێنداران، ناڵێنو هاوار؛     یاخوا نەیژنەوێ، گوێچکەی گوێچکەدار!
ئەمانەو، هەزار کوێرەوەرێتر؛     برسێو ڕۆت کەوتن، قوڕ بە سەرێتر.
بۆچێ؟ با ئاغە، ساز بێ دەماغی!     بەش خوەیان چیە؟ مەرگو ناساغێ!
میللەت، لە باتێ وە خۆیان کەون،     بۆ دەفعی زوڵمو کەڵەک، نەسرەون،
زۆربەیان، حۆلی بوتو بوتخانەن؛     یا ورۆ کاسی ڕازو ئەفسانەن!
بە بڕێ ئاوات، فەلسەفە پۆچە،     خەڵکیان خستوە وە خەوەنوچە!
لە باتێ دێنو فەلسەفەی خەبات،     ڕەهبەرانیان هەن بۆ پردو صیرات!
شلتر لە شێرو، خاوتر لە فرۆن.     دەمتاقی مەلای هەوانە دورۆن.
یاخۆ ئەگەریش، نەختاڵێ ژێرن،     لە داوی ژێنی دنیا، ئەسێرن!
ئەونە کوڵوڵن، وا نەگبەتیانە،     لەتەک یەکترا، ڕەقابەتیانە!
جا، چەن گرانە، بۆ مەلای ڕاسێ،     بە خەڵک، حاڵێ کا، خراوێو خاسێ!
خولاسە، یاران! دنیا سەرتاسەر،     تاپلوییێکە بۆ بەدبەختێ بەشەر.
عەدڵو داد، بۆتە باسی لە مێژێ؛     گوڵوڵەی بەختی، کەوتۆتە لێژێ!
بە ڕاس ئومێدێک نەماوە، انسان،     تازە ببێنێ ناوچاوی ژیان.
حەتتا، بڕاوە ئاواتو بریای.     تەنیا مەگەر خوا بگاتە فریای.

## جێگەی غەزەڵ ١١: دەربارەی آیات:

**الم اعهد اليكم...؛ و... معيشة ضنكا، و... لا يغرنّكم بالله الغرور و...**

________________________________________

________________________________________

لەم شەوەزەنگەی لە ڕۆژ بێزارە،     کە ژیانی خەڵک، ئازیەتیْ بارە؛<br>
کە ساڵی کوڵوڵ، هەمۆ پاییزە؛     ناوچاوی حەیات، لە بەهار زێزە؛<br>
کە ڕەشە، بەختی هەژار، وەک شەوە؛     لە کپیْ، هاوار، دەنْ ناداتەوە؛<br>
ناکاو، لە شەویْ لەو شەوگارانە،     لەو شەوە ڕەشە بیْ هەسارانە،<br>
شەپۆلێک لە نۆر، لە زڵەی ئاوات،     هێوای ژیانی، خستە سەر بیسات.

___

چەپکیْ لە گوڵو، چەپکیْ لە نەرگیز.     مەرگتان نەبێنم هەرگیزاو هەرگیز.

## جێگەی غەزەڵی ١٢:

**سەرەتای هاتنی وەحیو مەعلۆم بۆنی ڕازی عجایەباتی چەندین ساڵەو...**

________________________________________

________________________________________

# بەیتی «لانسار»[1]

١ – بەیتی لانسار: لوێچێکە لە خەرواری ژیانی ـ زیاتر ـ مەعنەوی مەرحوم کاک ئەحمەدی موفتیزادە... بە قەڵەمەکەی خۆی...

## بەیتی: «لانسار»[١]

### «های..! خاڵۆ ڕێو گار[٢]! ڕێگەزانی دنیای دیارو نادیاری[٣] ژیان! ← ڕێگە نازانم![٤] » (١)

--

خوایا! وا لە کۆساری هەڵەتی[٥] پەڕنادیاری[٦] ژیانا، ← لە بێکەسیو ناشارەزایی، ڕاگەم لێشێواوە. + ڕێم هەڵە کردوە، لە لانساری.. کلێڵە[٧] گری.. پڕ لە کرێوە و کزەبا ← پڕ لە جڕ و جانەوەری دڕو.. ← لە دێوو درنج. + ئەڵێی صەدها ساڵە، ئەم شاخانە[٨]،← هەرگیز بەهاریان[٩] بە خەو نەدیوە! + تارێکێچ[١٠]، وەها گۆژنەوی[١١] سامی، نوخانوەتەوە[١٢] بە

١ – **لانسار:** لاسێبەر: ئەو بەشە لە کێو یا هەر شتێکی زەق کە پشت لە هەتاو بێت... لوتکەی کێوەکە: مەقامی وەحی ـ**لانسارەکەی:** لە بڕی جێی ئەم بەیتە یانی: جامیعەی جاهیلی، لە بڕی جێش یانی: ئەم دنیا ـ بەرەو ڕۆژەکەشی: جامیعەی دینی، یان: میتافیزیکو عالەمی غەیب.

٢ – **خاڵۆ ڕێوگار:** خاڵۆ ڕێبوار: هەرکەس کە لە ڕێگاو تێکۆشان دایە بەرەو ئامانجێک، بەڵام چون حەزرەت ڕەسولالله (د.خ) هەمو ژیانی موبارەکی هەر هەوڵو تێکۆشان بوەو ئەویش بە شێوەیەکی دروستو هاوهەنگاو لەگەڵ واقیعو ڕاستیدا مەرحومی کاک ئەحمەد ئەو بە خاڵۆ ڕێبوارو هەروا بە ڕچەشکێنی ژیانی خۆی دەزانیو ڕوی قسەی لەوانە.

٣ – **دنیای دیارو نادیار:** فیزیکو متافیزیک، دنیاو ئاخرەت... یان دنیای دیار: ئەدەبی ظاهیری؛ وەک: ئەخلاقیات و...؛ نادیاریش یانی: مەعنەویو دەرونی؛ وەک: باوەڕو جەهانبینی و...

٤ – چون بەشەر مەوجودێکی نەناسراوە؛ بە تایبەت نیازگەڵو مەترسیگەڵو وەساویسی چاکو خراپی داهاتوی، بۆ خۆی ناتوانی ڕێگەی سەر ـ ڕاسی ژیان ببینێتەوە... (بڕوانەناملکەی فیترەتی کاک ئەحمەد).

٥ – بەرداویو دژوار.

٦ – ئەو سەر نادیار، بێنهایەت، نامەحدود.

٧ – **کلێڵە:** ڕندو، هەرەس: کلێڵەو... جڕ و جانەوەری...: تەرسیمێکە لە دنیای پڕ لە زوڵمو زاڵمی کۆمەڵگاکانی غەیرە دینیو هەروەها بە ناو دینی هاوچەرخ...

٨ – ئەم کێوە بەرزانە.

٩ – دینی هەقو هاوهەنگاو لە گەڵ ڕاستیدا: ئیسلام.

١٠ – ناحەقیو کافری.

١١– سەرتەنورێکی قورسو سەنگین بو کە قەدیم لە قوڕ دروستیان دەکردو لە سەر تەنوریان دادەنا بۆ ئەوە کپ بێ: نە گەرماکەی بێتە دەرێ؛ نە هیچی تێکەوێ... دەرخۆنە.

١٢ – سەرەوژێر کردن، بەسەردا دان.

سەر وڵاتا، ← چاو چاو ناوێنیٚ![1] ← بنۆسێک[2] چەس، بەرپا دیار نیە + هەنْاویٚ ئەگوٚزێتەوە، نازانی: پیٚ بە دەمی ئەژدەهاییٚکی حەفسەرا ئەکەی + یا ئەکەویتە گێری ئەڵقەییٚک لە هەزار داوی ← دیٚوی، بوٚ ڕاوی ئادەمێزادان، ← خوٚی داگرتوە لیٚم[3]!.

هەنْاو بە هەنْاو، ← جوٚرە بوٚگەنیٚ، بوٚچەکەۆڕیٚ،[4] ← بەرز ئەبیٚتەوە! + نازانم: بوٚنی هەناسەی دیٚوە![5] + یا هێن کەلاکی[6] دارِزێوی خەڵکی ڕیٚ گومکردۆس ← کە گورگو کەمتار[7]، هەڵیان درِێون ← یا بە هەناسەی نەحسی ژەحراویٚ یەکتر گەنێون ← وا دارِزێون + لە پێسیٚ دەرۆنی خوٚ خەملێون[8]! ++ دۆکەڵی ڕەش‌و کپ[9]، لە هەموٚ لا ← وەک جەردەی دڵڕەش ← سەر ڕیٚ گرتوە + هەر تاقە هەناسەییٚک بەی، پەلاماری، بوٚ بیٚنیٚ ← لیٚت ئەرِفیٚنیٚ! ++ لە تاو ئەم هەمگە بوٚو بەرامەی ← تیٚکەڵی ئەم دۆکەڵە ناوچاو تورشاوە، خوێنتاڵە، + کە ئەڵیٚی درگاییٚک لە جەحانم، بەرەو ئەم ناوە، کراوەتەوە، + بوٚ هەناسەییٚک[10]، وەختە بخنکیٚم.

---

١ – **چاو چاو نابینیٚ:** حوکمەتی تاریکی: گوناح‌و فەساد تا دەگاتە کوفرو ناهەقی.
٢ – بنْوسێک: بستێک.
٣ – **لە دنیای بیٚدینی‌دا ئەخلاق بیٚڕیشەیە...** یانی چون بیٚخوداو بیٚپاداشە دەوامی نابیٚ‌و هەمو شت‌و هەمو کەس مەشکوکە، سەداقەت بیٚمیسداقە.
٤ – **بوٚچروک، بوٚنی سوتاوی چەوری:** نەتایجی ئەوسافی غەیرە دینی، وەک بیٚئەخلاقی‌و دڵڕەقی‌و ستەم...
٥ – **هەناسەی دیٚو:** وەسوەسەی شەیتان‌و شەیتان سفەتان، یان:...
٦ – بە هیلاک چونی هەژاران‌و زوٚر لیٚکراوان، یان بیٚهاواڵان‌و بیٚهەوڵان...
٧ – **گورگ‌و کەمتار:** دەسەڵات‌داران‌و سەرمایەداران: موستەکبیرین‌و موتریفین.
٨ – **لە پیسی دەرونی خوٚ خەملیون:** پیسی هەمو دەرونیانی داگرتوە ـ خەملاندن، بە ڕەنگاندن‌و ڕازاوەبونیش ـ دەگوتریٚ: عەرزیٚ کەوا خەملیوە وەک بوکە بارانە ـ لیٚرەدا مەبەست ئەوەیە کە بە پیسی ڕەنگیان گرتوە...
٩ – زەڕو زوٚرو تەزویری ڕاوەستاو لە بەرانبەر هەق‌دا.
١٠ – **بوٚ هەناسەیەک...:** بوٚ قسەیەکی هەق، کاریٚکی باش... سوٚزو عاتیفەیەک.

## «های..! خاڵۆ ڕێوگار! ← بە هاواڵانمەو، قوربانی ڕێتم ← بەڵاگەردانی خاکی بەرپێتم» (٢)

——

های خاڵۆ ڕێوگار! گەلێ هەوڵتدا + خۆت گەیانە ئەو لۆتکە بەرزانە[١] + بەرەو وڵاتی سایەقەو بەها[٢]، ← کە کەس نایگاتێ. + تا ماڵاوایێ لانسار نەکا، + بە تێن، ڕاوەستای ← لایێ، بەرەڕۆژ؛ لایێ، لانسار. + هەرچەن برێک، هەروەک سەگی هار و.. لانگێر[٣] ← حەپەیان ئەکرد ← قولیان ئەگرتی + لە ئەملاو ئەولای لانسارەوە ← بەردەبارانیان ئەکردی + تۆ: هەر ← هەتا ئاخرێن هەناسە مۆڵەت[٤] + لەو دێو بۆ ئەم دێو[٥] + بە دەمو پلو، بە قاچو قولی برێندارەوە، + بەسەر وڵاتی ئەم خەڵکە سپڵەو نەفاما ← هەڵت ئەڕژان ← باوش باوشی هەناسەی بەهار[٦]. + وەک ئەڵێن: کێوی قایمو گەورە[٧] ← ئا، لەو سەر یاڵە[٨] وا تۆ ڕاوەستای، ئەگەر بێتو، یەکراس لە سەر چاوکەی ئەو خوەرەتاوە ← شەپۆلێ بڕژێ بە سەریا، هەلار هەلاری ئەکا + ئەو تێشکانە[٩]، تۆ، لەو سەربەرزانە ← وەرت ئەگرتن + بە ودمی[١٠] دەمو نوفوسی پاکت ← لە بەرگی خەڵاتێ خوایێت ئەگرد + تا وڵاتو خەڵک ←

---

١ – **ئەو لوتکە بەرزانە:** مەقامی وەحی وەرگرتن.
٢ – **وڵاتی سایەقەو بەهار:** عالەمی غەیب، میتافیزیک.
٣ – **لانگیر:** سەگێک کە بێوەڕین پیاو بگرێ. یانیگر.
٤ – **مۆڵەت:** مۆڵەت، ئەجەل.
٥ – **لەو دێو بۆ ئەم دێو:** لە عالەمی غەیبەوە بۆ ئەم دنیا.
٦ – **هەناسەی بەهار:** ئایەتو وەحی خودا.
٧ – **کێوی قایم و...:** ئاماژەیە بە ئایەی: «**لو أنزلنا هذا القرآن على جبل لرأيته خاشعاً متصدعاً من خشية الله...**»: ئەگەر ئەم قورئانەمان بناردبا بۆ سەر کێو؛ لە خەشیەتی خودا هەلار هەلار دەبو... (بۆ ڕون بونەوەی ماناو مەبەستی ئەم ئایە پیرۆزە گوێ بگرە بۆ نەواری عەرزی ئەمانەتی مەرحوم کاک ئەحمەد).
٨ – **سەر یاڵو سەرشاخ:** مەقامی وەحیو وەرگرتنی قورئانی پیرۆز.
٩ – **ئەو تیشکانە:** ئەو ئایەتانە.
١٠– **ودم:** ممبارەکی، پیرۆزی، یومن.

کفتەکەی کێوە سەختەکەی[١] سێنا ← گریان تێنەچێ، نەبن بە قەقنەس[٢].+ نەبن بە «کلتۆر[٣]». ++ هێچکەس ناتوانێ: ئەو سەر شاخانە ← تۆ، بۆ بەهاربارانی وڵاتی سەرمابردوی خەڵکی لێقەوماو، چۆی ← بڵێ: منیش بێم.[٤]

بە قوربانت بم، ڕچەشکێنی پێشڕەوی هەمۆ ڕێوگاری ڕێناس! + وڵاتێ کە تۆ نۆربارانت کرد، + لە دوای بەینێ ← دێسان تەمو مژ[٥]، کپی کردەوە ← بۆ بە: شەوخانە.[٦] + خەڵکێ، لە بێریان نەماوە، تامو بۆی ڕۆژو.. هەتاو + تەنانەت ← ئەگەر لە لاییێک، پرشەی خوەرەتاو[٧]، دیار بێ ← خۆی لێ لائەدەن ← سڵی لێ ئەکەن! + ئەڵێی ئەم خەڵکە، شەمشەمە کوێرەن[٨] ← لە ڕۆژو ڕۆجیار[٩]، ئەسڵەمێنەوە! ++ ئەم دێ بۆ ئەو دێ، ئەم کوڵان بۆ ئەو کۆجێ[١٠] ← تەنانەت: ئەم ماڵ بۆ ئەو ماڵ ← یەکتر ناناسن[١١]! + هەر وەک بێگانەی حەفتا پشتەیێ + باوا گەورەیچیان، + لە مزگەوتێکا ← پێکەوە، نوێژێکیان نەخوێندبێ! + برا، لە ترپەی پای برای باوکو دایکێ هاوپشتە، ئەسڵەمێتەوە! + هەروەک دوشمنی خوێنێ باب کوشتە ← لە ناوچاوی یەک، درژن[١٢] ←بێزارن! + لە چەشنی دەعبای کێوێ، مڵەزیان[١٣]، لێک بردوەتەوە. + خۆراکی خۆشیان، وەک جەحانمێ، لە زۆخاوەو کێم!.

---

١ – **کفتەکەی:** وەکو. کێوە سەختەکەی (:تور)ی سینا: ئاماژەیە بەو چەن کەسە لە بەنیئیسڕائیل کە لە حەزرەت موسا داوایان کرد خودا ببینن‌و تەجەللی خوداوەند سوتاندنی‌و بون بە کلە سوبحانی!

٢ – **قەقنەس:** باڵدارێکی خەیاڵی‌یە کە دەڵێن دەخوێنێ، باڵ لێک دەدا، گڕ دەگرێ‌و دەسوتێ.

٣ – **کلتور:** سورمەدان.

٤ – **بێم:** دێم.

٥ – **تەپو مژ:** بێدینی‌و ئیمتیازات... ئەفکارو ئەخلاقی جاهیلی...

٦ – **شەوخانە:** کوفرو باتڵ گەرابی، چونکە بێڕانمایی ئاسمان بەشەر بێبەشە لە قانونی بێکەمو کوڕی، چون تەنیا خودا کە خالقی ئینسانە؛ ئینسان دەناسێ‌و بەس... لەوەدوا هەر قانونی ئەو دەبێ ڕەوا بێ... (بڕوانەناملکەی فیترەتی مەرحوم کاک ئەحمەد).

٧ – **پرشەی خوەر:** هاوارێکی هەق‌خوازانەو بەرەو دین.

٨ ـ **شەمشەمە کوێرە:** خەڵکی ڕاهاتو بە تاریکی‌و مەزلومی...

٩ ـ **ڕۆجیار:** هەتاو.

١٠ ـ **کۆجی:** کۆچە.

١١– **یەکتر ناناسن:** ئامانجی دین بەدیهێنانی محەبەت‌و خۆشەویستی پایەدار لە بەین بەنیئینسان دایەو ئەوکارە گرینگ و پڕبەرەکەتەش هەر لەوی دەکاڵێتەوە، ـ چون بۆ کۆنتڕۆڵی نەفسی سەرکەش سزای جەحانمی هەیەو بۆ ڕازی کردنی هەست‌و غەرایز جەزای بەهەشت ـ لە مەکاتیب‌و ئەفکاری دیکە ـ هەروەک تا ئێستەی مێژوش هەروا بوە ـ محەبەتێک نیە مەگەر کەم و کوڕ؛ یا پچڕ پچڕ؛ یا تێکەڵ بە هەوا و هەوەس و مەسڵەحەت! یا هیچ و وەحشیانە...

١٢ – **درژ:** گرژ، مڕو مۆچ.

١٣– **مڵاز:** کەمین. مڵاز بردنەوە: کەمین دانانەوە.

## «ئەی خاڵۆ ڕێوگار! داخۆم خوا بی‌کا ← بەو دەمو نوفۆسە پاکە ← ڕێگام، ڕۆشن کەیتەوە؟» (٣)

——

خواگیانیٚ! مشتیٚ منالٚ بوٚم، دنیا هەر لانسار بوٝ. + گەورە ژێرەکان[١]، هەروا، لە چەشنی شەوچەرەی زمسان ← لە بەرەڕوٚژەو.. سایەقەو.. بەهار ← حەکایەتو ڕازیان ئەوت بوٚمان. + ئەم جوٚرە ڕازە، ← هەرچەن لە دەنگو ڕازیتر ← خوٚشتر بوٝن، + هەروەک دەنگی‌تر ← وەک حەموٝ شت ← سەرمابردوٝ بوٝن. + جارجاریٚکیچ، وا هەلٚئەکەوت، ← بە دەم ڕازەوە، خەومان لیٚئەکەوت! ++ بەلٚام بڕیٚ جار، بوٚ تاویٚ، دوٝ تاو ← دەنگی بڕیٚ ڕازویٚژی خویٚنشیٚرێن ← فەرقیٚکی ئەکرد! + وەک بیٚژی: ← لە گەلٚ هەناسەیان، بوٚنی بەهار[٢]، ← یا زرنٛەی خوەرەتاوە، ← یا خرمەی نەرمی پڕشنگ بارانی خوەرەتاو ئەهات! + ئەصلٚەنی، لە دەنگی ڕازویٚژ ناچوٝ. + هالٚاویٚ گەرمو خوٚشی تیٚکەلٚ بوٝ ← ڕەگی بیٚهیٚزی دلٚی سڕکەوتوٝی[٣] لەشی بیٚگیانی، ← ئەشەکانەوە. + لە دەمو چاوی ڕازویٚژو منیچ، خویٚنیٚ ئەزاییٝ ← وەک بیٚژی: ← زیندوٝین! + وەک بیٚژی ← لە ناو دەنگی ڕازویٚژا ← هەروەک گیان، لە ناو لەشی گیاندارا ← دەنگیٚکی‌تر بوٝ. ++ ئەو دەنگە، سەیر بوٝ. + وەک دەنگی خەلٚکیٝ نەبوٝ + هەر لە دەنگی لانسار، نەئەچوٝ! + ئەصلٚەن: وەک دەنگی دنیایکی‌تر بوٝ. ++ وەک تیٚگەییشتم: گەرمای ئەو دەنگە ← لە تینی نامەی خواگیانی[٤] بوٝ ← کە بوٚمان هاتوٝ. یا خوٚ لە ودمی دەمو نوفوٝسی خالٚوٚ ڕێوگاری دلٚسوٚز بوٝ، + کە ئەو نامەیە، هیٚنابوٝ بوٚمان + هیٚزی ئەدا پیٚم.

---

١ ـ **گەورە ژێرەکان:** ماموٚستایانی ئایینی و...

٢ ـ **بوٚنی بەهارو زرنٛەی خوەرەتاو و خرمەی نەرمی...:** تەشبیهاتیٚکن بوٚ ڕەحمەت و بەرەکاتی هەق...

٣ ـ بیٚتاوو تینی دەستی ڕەنج و ئازاری جاهیلی‌و بیٚدینی.

٤ ـ **نامەی خواگیان:** قورئانی پیروٚز.

ئەو دەنگە خۆشـە، کـە گـەلـێ زۆرتـر لـە هـەزار سـاڵ بـۊ ← نامـەی خـوا گیـانیێی ← خوێندبوەوە بۆ خەڵکی لانسار، + لە ناوی دەنگی ڕازوێژەکانا ← باش دیار نەبۊ. + نـەختـێ، چاوو گوێم کریاوە، ئەنجا + جار جارێ، هەر خۆم، لـە بـاتی ڕازوێـژ ← نامـەی خواگیـانێم، تماشا ئەکرد. + وەک بێژی: دەنگی خاڵۆ ڕێوگار ← بڕێ جار ← وا باشتر ئەهاتە گوێم.

خەڵکی، ئەیان وت: ئەو دەنگە، ڕاسە. ← چۆن ئێژی، واسە. + بەڵام، وەکتریچ، تۆزکـاڵێ نەبێ ← ناچۊنە دەمیەو! + وەک بڵێی میخکوت، کراون، ← جۊڵەو تەکانیان نەبۊ! + بڕێتریچ بۊن؛ ئەیان وت: ئەصڵەن، هیچـی، وا نیـە. ← خـەوو خـەیاڵـە. ++ ڕازوێـژەکـانیش، کـاس و وڵنەواز[١] ← هەر وەکۊ خەڵک بۊن. ← بگرە: بڕێکیچ، هەر تەنیا بە زوان ← یـانێ: ڕاز وتـن، ← هاوڕازو هاودەنگی دەنگەکە بۊن. ++ منیش جارجارێ، ئەهاتە دڵما: ← ئەی، ئەگەر ڕاسە کە ئەهلی ڕازن، ← خاوەنی پێـشۊی ڕازیـان خـۆش ئـەوێ، ← بـۆ هـەوڵێـک نـادەن؟ + بـۆ ناکەونە سەر ڕێ خاڵۆ ڕێوگار؟! وڵات، بڕەنگێننەوە بـە ڕەنگـی بـەهـار ← زێنـدۊ کـەنـەوە، هەرێم[٢] تا هەرێم؟

دەیۊ دەیۊ ← نە جارێ، نە دۊ، نە صەت، نە هەزار ← نە ڕۆژێ، نە حەفتەیێ، نـە مانێ، نە ساڵێ، دۊ ساڵ، ← هەر بێرمەکردەو: + داخۆم ڕازی ئەو دەنگەو، ئـەم گـشتە ڕازە، ← کە هەر باسـێکی لـە سـەر زارانـن: + ڕازی ئـەو خـاڵۆ ڕێوگـارە ← کـە خۆیـان ئـەڵـێن: پێشڕەوی ڕێگای بەرەو بەهارە، + ئەڵێن: هەرکە، بۆ خەڵکو وڵاتی، بەهاری، ئەوێ ← ئەبـێ لـە شـوێنی ئـەو بچـێ، چیـە؟ + ئـەگـەر گـشتێ، هـەر، وەک بڕێـک ئـەڵـێن، بـە ناونیـشانی ڕازوێژەکانمان[٣] ← خەوو خەیاڵە، + ئەی ئەو نامە، چە؟ ++ تێگەییـشتم: نـەء! + ئـەوانـە[٤]، لەم نامە ناشارەزان. + یا قولی دڵیان، گێری نـسارە. + یـا کـاسو وڕی خـوەرە چڵکنـەو ←

---

١ – **وڵنەواز:** گێژو سەرگەردان.

٢ – **هەرێم:** ناوچە.

٣ – **بە ناونیشانی ڕازوێژەکانمان:** بە پێی عەمەلو ڕەفتاری مەلاکانو ڕێبەرانی دینی، دەڵێن ئەگەر دین ڕاستە ئەی بۆ مەلاکان خۆیان نایکەن...

٤ – **ئەوانە: ئەو بڕەی دەڵێن:** بە ناونیشانی... واتە: ئیراد گران لە دین...

بەهارە دوروٚینەی فەنبازانن. + نەء! خەو نابێنم. ← نـەء! خـەیـاڵ نیـە. + لـە نامـەکـەی خـوا گیانیٚچا[1] ← هەر وەک لە ڕازی ڕازوێژەکانمانا ← دەنگێک ئەبییٚم!

دەنگێک دێتە گویٚم. + دەنگێک لەو دوٛر دوٛرانە، ییٚتە[2] گویٚم. + دەنگێک، کە ئەونە ئەزانـم: وەک دەنْ گێڤەی کزەباو، گرمەی کلیٚڵە، + یا لە چەشنی بوٚرەو.. نرکـەو.. قێـژەی دەعباکـانی ئەم لانسارە قوٚشە نەحسە، نیـە! + یـا وێنـەی دەنگـی مـشەی جوٚرجـوٚری ئـەم خـەڵکـە، ← تەنانەت دەنگی ڕازوێژە خوێن شێرێنەکان نیە! + ئەو، جوٚریٚترە! + خوایـا! لـەم ڕێگـە دوٛرە هەزار ساڵەوە، «آمنّا»[3]. ++ چەنم پیٚ خوٚش بوٛ: + خوزگا ئەو دەنگە خوٚشەم ← ـ کە جـوان بوٚم دەرکەوت: دەنگی شارەزای شاری بـەهـارە،[4] ← دەنگـی پێـشرەوی ڕێوگـارانی ڕێٚی بەرەو هەتاوە[5]، + ـ لە زاری جوانی خاوەنی ← نەک بە تێکەڵی دەنگی ڕازوێژان، + هـەر لـە گویٚ بوایە! + نەک هەر جارجاریٚ! + یا، لای کەم، کەسیٚ، لـە بـاتیٛ ڕازان، باسـم بـوٚ بکـا، + دەنگی، وەک دەنگی خاڵوٚ ڕێوگار بیٚ! ++ بوٛ بە ئاواتیٚ لە دڵما: هەڵسم! + هەڵسم؛ ڕیٚ کەوم ← تا نەگەمە سەر ڕیٚی شاری بەهار، + وا، ڕێوگاری خاوەنی ئەو دەنگە خوٚشە کردیـەوە؛ + لەوێوە، تێشکی ڕوجیاری، ڕژان، بە سـەر وڵاتـا ← لانـساری، پـیٚ زێنـدوٛ کـردەوە؛ + تـا دێسان بەهار نەهێنمەوە بوٚ وڵاتەکەمان ← نە بوٚی، دابنێشم؛ نە وەحەسیٚم.

کەوتمە ڕیٚ. + کەوتمە ڕیٚ، تەنیاو.. ناشارەزا ← چوٛم. + هەر چوٛمو.. هـەر چـوٛم. ← نـە ڕیٚ ناسێنیٚ.. نە ڕاوێژکاریٚ! ++ تەنانەت هەر زوٛ، ← هێشتا سێنْزە چـواردە سـاڵانە بـوٛم ← ئاواتیچم هەر کاڵو منالٚ بوٛ، + ئەونە چوٛم هەتا لانسارەکـەی خوٚمـانم[6] جـیٚ هێـشت ← تـا گەییشتمە لانسارێکیتر[7]. ++ ئایٛ..! ئەمە، بێسو چەن سـاڵە + لـەو کاتـەوە وا، بـە شـوێنما هاتن ← یا زوٚرو، یان کەم، + چەن زوٚرتر لە جاران ← دەردو سەخڵەتی جوٚر جـوٚرم دێـوە!

---

١ – **چا: شا:** لە نامەکەی خوا گیانیشدا...

٢ – **ییٚتە:** دێتە.

٣ – **آمنّا:** ئیمانمان هێنا، وشەیەکی عارەبییە... ئیشارەتە بە ئایەی سمعنا منادیا ینادی...

٤ – **شاری بەهار:** دین... عالەمی غەیب... بەهەشت... شارەزای... وە پێشرەوی...: حەزرەت محەمەد (س.خ)

٥ – **هەتاو:** هەق: ئیسلام... عالەمی غەیب...

٦ – **لانساری خوٚمان:** کوردستانی بەستراو بە ئێرانەوە.

٧ – **لانسارێکیتر:** کوردستانی بەستراو بە عێراقەوە.

+ هەر چیٚ مارو موٚر[1].. جڕو جانەوەر، بوٚمان ئەهاتن، ← ئەوە گشتی، هیچ؛ + زوٚر جاری وا بوٚ: نزێک بوٚ خوٚمو هاوڕیەکانم ← لە نابەڵەدیٚ.[2] ← یا ـ بڕیٚ جاریچ ـ هەر لە لاسارێم، + لە تاش و هەڵەت، وا بەربێنەوە ← نەینەوە سەر ڕیٚ! + بەلاٚم، شوکری خوا ← دەنگە خوٚشەکە نەجاتی ئەداین. + نیشانی ئەدام: ← چوٚن بڕوٚم هەتا کەومەوە سەر ڕیٚم.

———

١ – **مار و موٚر و...:** نیروگەل دەرەوەیی خراپە، وەک شەیتانو شەیتانپەرەستانو...

٢ – **نابەڵەدیو لاساریو تاشو هەڵەت:** نیروگەل دەرونی خراپە: ئەفکارو ئەعمالی جاهیلانەی خوٚ...

## «هەی خاڵۆ ڕێوگار! بە قوربانت بم ← سەر دەلێلەی ڕێوگارانی ڕێگەی دڵسۆزیۆ ڕاسیۆ!» (٤)

——

ڕێبواری‌تریچ، وەک من، گەلیٚ هەن لە دوٚرو نزیٚک. + نە ئاگاییٚکمان لە یەکەو؛ ← نە دەنگ یەکتر ئەبیٚسین! + نازانم: ئەوان چوٚنە کارو باریان؟ ← داخوٚم وەنە من[١]؟: + ڕێگە بڕێنیان، پەلەقاژەیە؟ + بە دەم هەناسەبڕکیٚو.. ← ورە بردن[٢]و.. ← پا هەڵکەفتنو.. لەترەوە؟ + لە گەڵ هەڵە چوٚنو ← بڕیٚ جاریچ، ڕێگە گوم کردن؟ + یا بیٚژی: ← ئەوان بزانن ← لە گەڵ ماندوٚییٚ ← ڕەفتی[٣] بەرەو ڕوٚژ چوٚن، ئەبیٚ چوٚن بیٚ؟ + بیٚژی: لە ڕەحمی خواوە، ڕچەی سوٚسە باییٚکیان[٤] بوٚ شکا بیٚ؟ ← درزیٚک، لە ڕوٚیان ← بەرەو بەرەڕوٚژ کرابیٚتەوە؟ ← کە ڕێی بەهاریان لیٚ هەڵە نەبیٚ؟ + نازانم! ← یا خوا، یا خواییٚک، تیٚلیٚم.[٥]

وەک من بیٚستوٚمە: چەنای چەن ساڵە + نە وەڵڵا ! ← بیٚژە: ئەمە چەن پشتە + هەر لەو وەختەوە بەهار توٚراوە[٦] لە خەڵکو وڵات + هەڵکەوتوٚن هەندیٚ ئازاو بلیٚمەت ← یەک یەکو، دوٚ دوٚ ← یا دەسە دەسە + ڕیٚکەوتوٚن بەڵکوٚ ڕوٚژ بدوٚزنەوە + باوەشیٚ لە نوٚر بیٚنن ← بیٚننەوە بەهار لە وڵات ← لە خەڵکی داماو. + بەڵام خەڵکی دامرکاوی بیٚواز، هەڵ نەساون شوێنیان کەون ← هەتا ئاخری ← بە ماندوٚییٚو تاقو تەنیاییٚ ← گەییٚونە سەر کەل + کە تازە ئیٚتر، وڵاتی ڕوٚژە[٧]و شاری ڕوٚجیارە + نوٚرەی وچانو سیٚپاڵی[٨] قورسی تەن فرە

---

١ – **وەنە من:** وەکو منن.
٢ – **ورە بردن:** لە خوٚ بوران. لە خوٚ بون.
٣ – **ڕەفت:** ڕەوت، شیٚوەی ڕوٚیین.
٤ – **سوٚسە با:** بای نەرم، کزە با، سروە.
٥ – **تیٚلیٚم:** لیٚم دیٚ.
٦ – **توٚرانی بەهار:** نەمانی حوکمی ئیسلام لە وڵاتانی ئیسلامی لەبەر زوڵمو فەسادی بەربڵاو...
٧ – **وڵاتی ڕوٚژ:** عالەمی غەیب.
٨ – **سیٚپاڵ:** لیٚباس، پەڕوٚ کوٚن، پەڕوٚی شڕ و دڕاو.

دانه+: یا چڕنەو دڕنە،[1] هەڵی دڕێون: + گیانی پاکو خاوێنیان لە باری تەنـی زەخـساویان[2] ← حەساوەتەوە + یا خوێ: هەر یەکڕاس، شاباڵی ئەنجەڵ،[3] لە خەڵکی مردوێ هەڵی بڕێـون ← بەرەو تاوو ساو ← بەرەو وڵاتی هەمێشە بەهار. + وڵاتیش، هەر وا ← کـڕ و کـپ مـاوە لـە خەڵکی بێگیان: + نە هوڕتەو بەرەی جوێتیارێکی زێندوێی، توێی ژیان چێن ← تێتە گوێ + نـە چرپەی ڕانێ! ← نە دەنگی گەشی مڵاوی[4] شوانێ! ← لـە نـاو ئـاوایێ! + نـە ئـەزانـێ: کامـە ئاڵفجاڕەو، کامە مەزرایە؟ + نە شوێنو شوێنەوارێک دیارە ← لە بەراوو دێم!

———

١ – **چڕنە و دڕنە:** موستەکبیرینو موتریفین.

٢ – **زەخساو:** ڕەتاو لە ژێر بارو قورسایی‌دا، ماندو.

٣ – **ئەنجەڵ:** ئەجەل، مەرگ.

۴ – **مڵاو:** زولاڵ.

## «های خاڵۆ ڕێوگار! کۆچو کاروانی ژیان ← ژیانیان لە بیر نەماوە»

# (٥)

——

دوێنیٚ،[١] خەڵکی چەن ئاوایی[٢] ← کە ئاوایی ئێمەیچیان لە گەل بوٚ، + گەلی[٣] گەورەیان بوٚ کردو، ← لە شوێن ڕێوەگارەکانا[٤] ← بە خوٚ ڕەتانو تەکانو شەکان، بوٚی وەدەرکەوتن. + ئاخری ← هەر چەن زوٚر سەخڵەتیان دیٚ + فرە فرەیچیان نێوە ڕیٚ مردن، + بەڵام نە لیٚماندوٚ بوٚن ← نە بەزیٚن، + وچانیان نەدا.. هەتا پڕ چنیٚ هەتاویان هێنا ← لاگوێلیٚ شنەی بەهاریان پژان ← بە سەر وڵاتا. + بەڵام لە هەر لا، لاوەییٚو خوٚییٚ[٥] + وا، لەم سوٚسە باو.. لەم مشتە تاوە بەر بون ← وەها تەپو توٚزیان خستگەسە ڕیٚ ← چاو چاو ناوێنیٚ! + خوٚ منیچ لە بەر گێری ڕێگای خوٚم ← کارێکم لیٚ نای. + «خوٚ خوٚییەکانیش[٦]، ← یا هەر حاڵیٚ نابن ← یا گویٚ ناگرن!» + ئەونەم پیٚ ئەکریٚ لە دوٚرێکەوە، + لە ناو دڕناڵی[٧] ← کە هەر بە دەس وان، تیٚ ترنجاوم ← لە دەسو پەلی، تەکان بڕێوم، + هەروا جارجاریٚ، لە ژێر لێوەوە، ورتەێی بکەم! + ئەویچ کیٚ بیژی ← تازەودوا ئێتر، هەر گویٚ بوٚ بگرن! + دەی، جا، ئیتر چی؟! + مەگەر هەر لە جیٚ خوٚمەوە، لە خوا بلاڵێمەوە. + ئەویچ جا کیٚ بیٚ بزانیٚ ← دوٚعای بیٚ تەکان[٨] قەبوڵ کریٚ لێم! ← نەبێتە بەردیٚ، کەوێتە بەر پێم! + خو خوایش ئەزانیٚ: ← چیٚتر، کە پەسەن بیٚ ← ناکریٚ پێم[٩].

———

١ ـ **دوێنیٚ:** شوٚڕشی گەلانی ئێران دژی حکومەتی پاشایەتی لە ٥٧ی ک.ه.

٢ ـ **چەن ئاوایی:** میللەتانی ئێران.

٣ ـ **گەل:** هەرەوەز، یارمەتی بە کوٚمەڵو تێکڕایی.

۴ ـ **ڕێوگارەکان:** ڕێبەرانی شوٚڕش.

٥ ـ **لاوەییو خوٚیی:** خارجی و داخڵی بە نیسبەت شوٚڕش... واتە چ ئەوانەی هەوڵیان دابو بوٚ سەرکەوتنی شوٚڕش؛ چ ئەوانەی هەوڵیان نەدا بو...

٦ ـ ڕێبەرانی شوٚڕشی ئێران.

٧ ـ **دڕناڵ:** کەندەڵانی ناودڕ... مەبەست زیندانە، یان گوٚشەی خەڵوەت وەک کرماشان و...

٨ـ **دوٚعای بیٚ تەکان:** نزا و نیازی بیٚ هەوڵدان.

٩ـ **ناکریٚ پێم:** لە دەستم نایە.

## «های خاڵۆ ڕێوگار! ڕێگە نازانم! دەردت لە گیانم»

# (٦)

——

لە ڕێوگارەکانی هاوڕیٚ منیچ ← زۆرێک هەر وەک من ← لە گەل براون.[١] + لەم پەل و، لەو شاخ، گوم بوین لە یەک. + نازانم: داخۆم هەر کامیٚ ← لە ناو چ درناڵێکا گێریان کردوە، + باقیٚتریچ، هەر لە تەک تەکانو پەلەقاژەدا ← لێوبەبارو چاوەڕوانن: ئەبیٚ ← چیٚمان بە سەرا هاتبیٚ ← یا بیٚ؟ ++ خەڵکی ئاوایی تەم داگرتویچ،[٢] کزو دەستەژنوٚ ← یا: چاو خەواڵوٚ، هەروا لە جێوە! + هێواداران.. یا.. بە تەمان بەڵکوٚ: ← ڕێوەگارەکانیان، + بە باوەشێک ڕەنگو بۆی ڕوٚژەوە، + لەم ڕێگە سەختو هەڵەتە ← ئەویچ، لە گەڵ ئەم گێرو گرفتە ← بێنەو ئاواییٚ. + بێنەوە ← دنیای سەرمابردوٚیان ← بکەنە بەهار. ++ برێکیچ، وا، ڕەنگو بۆی بەهاریان لە بێر نەماوە ← وا تامی ژیانیان، لیٚ شێواوە، + نازانن: زیاتر لە هەزار ساڵە، دنیا چ باسە؟ ← چیٚ لیٚ قەوماوە؟! بیٚخەمو خەیاڵ ← چاوان لە خەوی نەگبەتیٚ داچوٚ ← دەمیان لە کێمو زوٚخی برێنی یەکترێن ناوە![٣] + ئەوەیان، پیٚ، هەم نانە؛

---

١ ـ **لە گەل براون:** دوای سەرکەوتنی شۆڕش چون سەرانی شۆڕش بە بەڵێنییەکانی خۆیان کە ڕەفعی ستەمگەلی تەبەقاتیو میللیو مەزهەبی بو عەمەلیان نەکرد مەرحومی کاک ئەحمەد لە گەڵیان نەماو ئەوانیش چەپیەکانیان هێنا سەر کارو پەڕو باڵیان گرتنو جا بەریان دانە گیانی مەکتەبی قوڕئان تا بیٚ هیچ زەحمەتێکی خۆیان لە لەمپەری وجودی مەکتەبی قوڕئان ـ کە کۆسپی گەورە و جیددی بەرپیٚیان بو ـ بگوزەرێن، (هەڵبەت بۆ خۆیان عەیب بو ڕاستەو خۆ بێنە مەیدانەوە، چون بە ناوی ئیسلامەوە شۆڕشیان کردبو کاک ئەحمەدیش چی نەدەویست، جگە ئیسلام)، جا لەو کاتەدا کاک ئەحمەد دیتی ئەگەر لەگەڵ سەرانی شۆڕشی نەوپای وڵات شەڕ بکا هەم بیٚگوناحێکی زۆر لەنێو دەچن هەم دڵی کوفرو ئامریکای پیٚ خۆش ئەبیٚ؛ ئەگەریش لەگەڵ چەپیەکان شەڕی کردبا دیسان زۆرێکی بیٚگوناح کە نێوی خۆیان نابو چەپیو، چشیان لیٚ نەدەزانی، مەگەر هەواو هەوەسیٚ، لەبەین دەچون؛ هەر بۆیە لە کاتێکدا کە کاک ئەحمەد قودرەتی مەنتەقە بو؛ دەستوری بە هەمو پێشمەرگە خۆشەویستەکانی دا کە چەک فڕیٚ دەن و لەگەڵ کەس شەڕ نەکەن. ئەوە بو لە نێو مەکتەبیشدا ئاڵۆزیو بیٚخەبەرییەک لە یەک بە وجود هات... ئەگەر (گەل) بە مانای هەرەوەزی بیٚ، ـ وەکو پێشتر ئاماژە کرا ـ دەنا لە گەلبڕاوانی: زیندانییەکانی مەکتەبی قوڕئان لە ساڵی ٦٢ ک.ه... (گویٚ بدە بە نەواری ڕەوابیتی ئەساسی خانەوادەی مەرحومی کاک ئەحمەد).

٢ ـ **ئاوایی تەم داگرتو:** کوردستانی خۆشەویست.

٣- **دەمیان لە کێم و...:** بۆ چەوسانەوەی یەکتری سەریان کردوٚتە کەوڵو نوقاتی زەعفی یەکتری... ئیستعارەیەکە وەرگیراو لە ئیستعارەگەلێکی قوڕئانی وەک: «إنّ الّذينَ يأكلونَ أموال اليتامى ظُلماً إنما يأكلون فى بُطونِهِم ناراً»(نساء/١٠) وە: «و لا يَغْتَبْ بَعضكُم بَعضاً: أيُحِبُّ أحدُكُم أن يأكل لَحْمَ أخيه ميتاً» (حجرات/١٢).

هەم ئاوە! + لێ گێژ ئەبن[1] و ← چاو ئەچۆقێنن ← سەر ئەلەقێنن ← دەم ئەتەقێنن! + لە تەپو دۆکەڵ بۆچەکەوڕێ ← هەناسەگرتر لە بۆی سەر لۆلەی کۆرەخانەکان ← لە شاری تاران، + ← مش‌مشێ ئەکەن[2] ← لە لایان وایە: هەناسە، وایە! + بەشدێ بڕیێ![3] ← بەهبەهی بۆ ئەکەن! + کەسێ نیە دابچڵەکێ: ← ئاخر، ئەبۆ لە کوێ بم؟ ← ئێستاکە لە کوێم؟

بڕێ ڕۆح سوکیچ[4] ← کە ئەم ژێنە پێسەیان[5] پێ ژیان نیە، ← بێزیان لە کێم‌و بۆگەن دێتەوە، + هەڵساون بەرەو ئەم کەڵو ئەو کەل ← بە خۆ ڕەتان و.. ← بە تەقڵەو دەوو ← هەناسەبڕکێ + لە شوێنی دوروی چەن سێحربازێ[6] + کە ئەڵێن: لەو لاسەرانەی هەر ئەم لانسارە + ئاواییێک هەس ← ڕۆجیاربارانە! ++ منیچ سەرەڕای دەردی گرانی دڵو دەرۆنم ← (نەک گێرو گرفتی سەر ڕێ ← کە بۆ ڕێبواری ڕێزانیش، پێش دێ)، + لە شوێن ئەملاوە خوێنشێرێنانە، + هەم بۆ ئەوانە کە دڵ بە هێوای ڕێوگارەکانن ← (چ ئەوانە، وا، پێیان ناکەفێ ← چ ئەوانە وا بە دڵەکوتێ، چاو لە کۆسارن) + هەم لە خەمی ئەو گەنەخۆرەکان،[7] + وەختە بڵێم: هەر وەک بۆ هاواڵە تەفرو تۆناکان + دڵی ڕەتاوو، وچان نەدێوم ← خەڵپانی[8] خوێنە. + داخو دەردی گێرو گرفتی خۆم ← نیە لە بەرچاو: ← چاوی لە فرمێسکی[9] خەم پڕ لە خوێم.

———

١ – **لێ‌گیز بون:** لێ‌گیز ئەبن بە توندی‌و گەرم‌و گوڕی‌یەوە لێ دەچنە پێشێ.

٢ – **مش‌مش کردن:** هەناسە هەڵکێشان توند ـ توند لە بەر بۆنێکی خۆش.

٣ – **بەشدێ بڕیێ:** بەشت ببڕیێ، شتێکی خراپ کە ئیشەڵلا بەشی تۆی پێوە نەبێ‌و لی‌ببڕێ.

٤ – **بڕێ ڕۆح سوک‌و خوێنشیرینان:** خەباتگێڕانێ چەکدار و بێ‌چەک؛ بێ دین‌و دینداری کەم‌و کوڕ.

٥ – **ژینی پیس:** ژینی پەستانەو ژێردەستی...

٦ – **سێحرباز:** سیاسەت‌بازی بە دەهۆو کەڵەکاوی...

٧ – **گەنەخۆر:** هەم مونافق‌و دوڕو، هەم خۆفرۆش. ئەوانەی ژینیان هەر وا بە فێڕۆ دەڕواو بێ خەم‌و خەیاڵو بە ڕابواردنێکی ئاسایی بە پێی نەریت‌و باوی زەمانە...

٨ – **خەڵپان:** خەڵتان، شەلاڵ.

٩ – یانی هەر وەک بۆ هاواڵە پڕش‌و بلاوەکانم خەمبارم؛ وەختە ئاواش بۆ خەباتگێڕانی فریوخواردوی سێحربازان؛ بۆ خۆفرۆش‌و دین‌فرۆشەکان؛ هەروەها بۆ خەڵکێک کە بە تەمای خەباتی ئێحساساتی‌و نامەعقولی بێ‌دینەکان‌و هەروا تەواو لە دین حاڵی نەبووەکانن خەمبارم.

## «های خاڵۆ ڕێوگار! سەرم، سەرگەردی خۆت‌و ڕێگاتە ← ڕێ لێ‌شێواوم!»

# (٧)

——

ئەی خوایا! مشتێ منالێ بۆم ← بە بێ‌قاچو قولی[١] ئەم ڕێگە پڕ ڕەنجو سەختو هەڵەتە + تەنانەت بە بێ‌شارەزاییش لەم تاشو، دڕنالێ[٢]و، زەرد[٣]و، خلێسکو، زقە[٤]«دیار و، نادیارانە» + بەڵام بە دڵێ پاکەوە، ← بە خۆشەویستێ ئەم خەڵکەی خۆت‌و شنەی بەهاری کە بۆت هەناردن، + لە لانسارەو ← بەرەو ڕێی بەرەو وڵاتی بەهار ← کەوتمە ڕێ ← تەنیا. + خوایا! خۆت ئاگاداری: ← لە گەل گەلێ سەرکێشیو، لادانێ، + بە دڵما نەهاتوە تاقە جارێ ← هەوەسی گەڕێ[٥] ← یا: ڕێ گۆڕانێ ← یا: لێ‌گەڕانێ. + خوایا! زۆر کات، هەر نەختێ سەری ماندوییم هەڵێناوە، + یا: بۆ لادانی خەڵک لە گەنکاوێ.. گڕێ.. هەڵەتێ ← لە هەرام داوە، + چەپڵەو جنێوبارانی گەڕبازان ← لە شوێن وانیش: خەڵکی سادەو نەزان: + های کافر[٦] !.. های لار!.. ← های شێت!.. های نەفام! + تەنانەت ئەم چەن ساڵە[٧] : ← های گەڕباز!.. ← های دولانەبڕ[٨] ! + وا بۆ: بەلەپای قۆچناخی[٩]ڕێ‌ناس ← لە تەکان بخا. ++ ئێستا ← لە تەک داخی دەردی دەرۆن ← گیری هاوالان ← وا لێم گرانە، + کە لاییێک لە

---

١ – **بێ‌قاچو قولی:** بێ‌تەزکیە، بێ‌پەروەردە، بە کرچو کاڵی.
٢ – **دڕنالْ:** کەندەلانی ناودڕ.
٣ – **زەرد:** تیشە شاخی زۆر بڵند.
٤ – **زق:** باتلاق، (خنکاوی بێ‌دەنگی گەنکاوی زقی هەوەس).
٥ – **گەڕ:** فێڵ، تەشقەڵە.
٦ – **های کافر**؛ نهادە؛ گوزارەکەی (وابو)ە.
٧ – **ئەم چەن ساڵە:** دوای شۆڕش؛ لە هەر لاوە...
٨ – **دولانەبڕ:** کەسێک کە لە هەر دو لاوە بێ.
٩ – **بەلەپا:** پێشڕەو لە هەڵاتندا... قۆچناق: چوستو چالاک، گورجو گۆڵ.

سەردەمی تەنیاییْ٠[1] ← ئەکەمەوە، + یا: لە تەنیا کەوتنەوەی جارجارە[2]، + وەختە، کە ئاواتی پیٚبخوازم[3] + بە داخو دۆخانی دڵە گیٚروٚدەکەی دەردەوە ← پەکۆی بوٚ بڵیٚم.

خوایا! ئەگەر ئیٚستا پیٚم هەڵکەویٚ ← یا لەتریٚ بدەم، + هەزار کەس، قولی، بریندار ئەبیٚ ← نەک هەر تەنیا خوٚم، + ئەگەریش، ریٚم لیٚ هەڵە بیٚ، + زوٚری خەڵکی دەسخەرە[4]، لار ئەچن ← کوٚڵەوار ئەبن. ++ ئەی خوایا! ئەگەر متمانی[5] دڵم هەبیٚ، + کە ریٚگاکەم، سەرراسەو ← هەر ریٚگەی خاڵوٚ ریٚوگارە، + ئەگەر دڵنیا بم: ← لە دوای گەلیٚ خەتاو لاساریْ، + پاش راچەنیٚنو خەجاڵەتباریٚم، + لە بەر بەزەییْ بە دەردو رەنجی هاواڵەکانم، ← لیٚمان ئەبوْری، + گیٚروگرفتی خوٚم لە لا هیٚچە. + بەلاٚم خوایا! خوٚت ئەزانی: ← ئیٚستا ← لە بەر بیٚکەسیْو ناشارەزاییٚم ← (نەک لە: سەرسەریْ چوْنو لاساریْ)،+ لەملاوو لەولاوە ← بە هەزار بارا، + هەڵەتی[6] وەهام لە سەر ریْ دایە، + ئەگەر فریامان نەکەوی، ← بە ئاوریٚک یا ← بانگەوازیٚکی ریٚگەزانی سەردەستەی ریٚبواران[7] + (یا: زوٚر چەشنیتر کە خوٚت ئەزانی) + خوٚمو هەموْ هاوریٚم ← هەر وەک ئەژدەها ← هەڵمەقوْت[8] بکا ← هەڵمانلوْشیٚنیٚ! + پاش چەن تەقالا، + بەرەو قوْلاٚییْ گەنکاوی ئاواییْ لانساران ← بە سەرا هەوانچە[9] بم ← یا خوٚ بخلیٚسکیٚم!

خوایا! ئەگەر خوٚم، ← لە بەر گەلیٚ لاساریْ ← بوٚ ئەوە نابم، + بە خوناوەی[10] گیانپرژیٚنی ژیان دارژیٚنی ← بارانی گوزەشتو بەزەییْ، ← زیٚندوْم کەیەوە؛ + ریٚم راسەوەکەی، + ئەی خوای عالەمیان! + هاواڵە گیٚروٚدەکانم! ← ئەوانی دڵ پڕ زامی کوٚنەو نوْ

---

١ – **سەردەمی تەنیایی:** سەرەتای دەست پیٚکردنی کاری دینی...

٢ – **تەنیا کەوتنەوەی جارجارە:** دوای دەست پیٚکردنی کاری دینی...

٣ – **ئاواتی پیٚ بخوازم:** ئاوات بە تەنیاییو نەناسراوی پیٚشوم بخوازم لە بەر مەسایلو مەسایبو بەرپرسایەتی قورسو گرانی سەرشناسیو ناسراو بون...

٤ – **دەسخەرە:** فریودراو.

٥ – **متمان:** ئیتمینان.

٦ – یندان و سەخڵەتی و بیٚهاواڵی و بیٚهەواڵی لە هامەسیران...

٧ – **ریٚگەزانی سەردەستەی ریٚبواران:** حەزرەت رەسول‌الله (س.خ) کە زوتریش بە ئیزنی خودا عینایەتی هەر بوە...

٨ – **هەڵمەقوْت:** بە راحەتی قوت دان.

٩ – **هەوانچە:** سەرەو ژور بون، فەوتانو بیٚهودە بون، بە سەرەوە کەوتن، سقوط.

١٠ – **خوناوەی:** شەونم.

← ـ جیا لە ئۆخەی! ← لە شادۆکامیٚ[1]و تانەی ئەمو ئەو! + ئەی خوای عالەمیان! ← خەڵکی هەژاری بیٚدەرەتانی دڵ پڕ لە ئاوات! ++ خوایا! خۆ خۆیچت، ئەوە ئەزانی: + نە، قەت ویستۆمە تاقە ڕیٚبواریٚ، ← یا چاوەڕوانیٚ، ← یا بە لانسار[2]، دڵ دامرکاویٚ، + قولی، هەڵ کەویٚ ← تاقە مۆییٚکی، لیٚ کەمەوە کەم + نە، بە شاڵتاخو بە دەمهەراشیٚ ← لانسار، خۆ جوان کەم ← پیٚ هەڵبڵیٚم، + یا خوەرەتاوەو، سایەقەو، بەهار ← لە خەڵکی ڕیٚشیٚواو ← ببیٚزیٚنم + نە، ← لە ترسی سەختیٚو، جرو جانەوەر ← ڕیٚ بگۆڕم؛ یا ← لە ڕیٚگە هەڵیٚم.

سا، خوایا! دیٚسان ← بە دەنگە خۆشە بەهاراویٚەکەی خاڵۆ ڕیٚوگاری خۆشەویٚس، + ڕچەی بەستەڵۆکی[3] بیٚری سەرما لیٚداوی[4] نسار، + کپو بیٚترۆسکەی هەناسەی دیٚو،[5] + هەتاوڕەویٚنی هەڵەڕەویٚ[6]و لاساریٚم، ← بشکیٚنە + بەو دەنگە بارانی ژیٚن لە مەزرای گیانی بیٚڕەمەق[7] ڕژیٚنە، + بەو دەنگە هەوری تەمی لەپیٚکەوتویٚ ڕەویٚنە، + بەو دەنگە بەشەر گەشیٚنە، ← دیٚوو درنج تەزیٚنە، + بمخەرەوە سەر ڕیٚگای سەرڕاسی ← ڕیٚبوارانی دڵپاکو بە ڕاسی ← ڕیٚگای بەرە ڕۆژ[8] + تا، نە لە تانەی ئەمو ئەو ← لە سامو ترسی نسار[9] ← دڵم بلەرزیٚ، + نە، بە هەناسەی سیحراویٚ دیٚوو درنجی لە هەر لا خۆ داگرتو، ← بخلیٚسکیٚ پیٚم.

هاویٚنی ٦٢

---

١ – **شادۆکامی:** پیٚخوش بون بە خلیسکانی کاک ئەحمەد...
٢ – **بە لانسار؛ دڵ دامرکاو:** دنیاگەرا.
٣ – **بەستەڵۆک:** زەمینی سەهۆڵاوی.
۴ – **بیری سەرما لیٚدراوی:** ئەفکاری بیٚتاوتینی غەیرە ئیسلامی حاکم بە سەر وڵاتدا.
٥ – **هەناسەی دیٚو:** فاعیلی کپو بیٚتروسکەیە.
۶ – **هەڵەڕەوی:** ئیشتباە ڕۆیین.
٧ – **بیٚڕەمەق و لەپیٚکەوتوو...:** بە دەس زوڵم و بیٚدینی.
٨ – **ڕیٚگای بەرەڕۆژ:** ئیسلام.
٩ – **سام و ترسی نسار:** ئەزیەتو ئازاری دنیاو دنیاداران.

# به من باز گویند:

## بمن باز گویند:

بمـــن بـــاز گوینـــد: بکُـــن زنـــدگی　　کمـــی بـــا مقامـــات ســـازندگی.
بمــــن بـــــاز گوینــــد: آرامتــــر،　　از احـــوال دنیـــا بـــشو بـــاخبر.
بمـــن بـــاز گوینـــد: کـــز احتیـــاج،　　شـــده حـــرف تـــو چـــون دُرّ بـــی‌رواج.
بمـــن بـــاز گوینـــد: ای بـــی‌شـــعور!　　همـــه ناکـــسان زر گرفتنـــد و زور.
بمـــن بـــاز گوینـــد: بیـــدار شـــو　　ره زنـــدگی گیـــر و ســـالار شـــو.
بمـــن بـــاز گوینـــد: بـــا ایـــده‌آل　　تـــو بـــی‌سُـود کـــردی جهـــان کمـــال.
بمـن بـاز گوینـد: کـه ایـن خوشـدلان　　برنـــدت بـــه دانـــشگه و پارلمـــان.
بمــــن بـــــاز گوینــــد: ای بـــاهُنر!　　وزارت دهنـــدت چـــه خـــواهی دگـــر؟!
بمـــن بـــاز گوینـــد: کـــز بهـــر نـــان　　کمـــی نـــرم کُـــن بـــا بزرگـــان زبـــان.
بمـن بـاز گوینـد: کـای حـق‌پرسـت!　　بـدهکاری از مـرگ نـاخوش‌تـر اسـت.
بمـــن بـــاز گوینـــد: ای ســـنگدل!　　زن و بچــــه‌ات را بــــسختی مَهِـــل.
بمـــن بـــاز گوینـــد: ای بـــد زبـــان!　　نـــسوزد دلـــت بـــر محمّـــد ژیـــان؟!
بمـن بـاز گوینـد: زنـدان بـس اسـت،　　یکی حرف بس، گـر بخانـه کـس اسـت.
بمـن بـاز گوینـد: بـر حفـظ جـان　　بینـــدیش گـــر نیـــستی فکـــر نـــان.
بمـــن بـــاز گوینـــد: صـــدها هـــزار　　ز مـــردان نـــامی زدنـــدی بـــه دار.
بمــــن بـــــاز گوینــــد: در مملکــــه　　تـــو تُلقـــی بِاَیـــدیکَ فِـــی المَهْلَکَـــه.
بمــــن بـــــاز گوینــــد: انــــدرزگیر　　اولـــی الأمـــر را امـــر و فرمـــان پـــذیر.
بمـــن بـــاز گوینـــد: ای بـــدگمان!　　مگـــر مردمـــی نیـــست در دیگـــران؟!
مگـــر چنـــد میلیـــون ملـــت خرنـــد!　　تـــو تنهـــا مـــسلمان، همـــه کافرنـــد؟!
چـرا سـخت‌گیـری کنـی ایـن چنـان،؟　　مگـــر برتـــری از فـــلان و فـــلان؟
بمـــن بـــاز گوینـــد: عـــصیان مکـــن　　خـــودت را گرفتـــارِ حرمـــان مکـــن.
چنـــین ســـرکش و نابفرمـــان مبـــاش　　ز احـــسان دولـــت گریـــزان مبـــاش.
بمـــن بـــاز گوینـــد: بـــر خـــواهرت　　تـــرحم کـــن و بـــر دل مـــادرت.
کـــه آزردن قلـــب مـــادر خطاســـت،　　رضـــامندی او رضـــای خداســـت،

ندارد دگر مادرت تاب درد — که بیند یکی بچه‌ات رنگ زرد.
کسانت همه خون بدل گشته‌اند — ز فقرت گرفتار سل گشته‌اند.
زنت گشته از غصّه رخ چون خزان — خودت گشتی از درد و غم ناتوان.
ببین اشک مادر چو بچه گریست — که کو میوه‌ای؟ او بگوید: که نیست.
و یا خواهد اسباب‌بازی از او — کند بآرزوهای خود، گفتگو:
که آن بچه را هست طیّاره‌ای — چه زیبا و خوشگل، چه مهپاره‌ای.
فلان بچه دارد یکی رادیو — که چون ابر غرش کند جان تو.
فلان بچّه را می‌شناسی که کیست؟ — یکی تانک دارد ندانی که چیست؟
به این آرزوهای او مادرش — چه گوید؟ چه خاکی کند بر سرش.
بر و بچّهٔ خلق دریا روند — بماشین نشینند و صحرا روند،
زن و بچهٔ تو بمنزل به بند — بحسرت کسان را نگه می‌کنند.
زنندم بسی طعنهٔ آبدار — بگریند از کین من زار زار،
خراشند با چنگ روی و جبین — بکوبند عمامه‌ها بر زمین:
که دشمن بخندد بکردار تو — دل دوست خون شد ز رفتار تو.
شماتت بود داغتر از لهیب: — که بی‌غیرت از دین ندارد نصیب،
بیا قولکی ده که تا رهبران — دهندت زر و زیور بی‌کران،
ترا صد هزاران و میلیون دهند — ترا کاخ و ویلای گلگون دهند
برای کسانت شوی دستگیر — رهانی ز محنت هزارات فقیر
نشینی بسیّارهٔ بهترین — جهان بر تو گردد بهشت برین
هر آنجا که خواهی زن و بچّه را — بگردش بری با نشاط و صفا.
بمن باز گویند: دولت ستای — به بحر تقارب تقرّب نمای
که هر چه بخواهی ز دُرّ و گهر — بدست آیدت سهل و بی دردسر،
بیا کشور تو خریدار تُست، — شهنشاه مشتاق دیدار تُست،
بیا مردی کن نصیحت پذیر — ازین خوان یغما تو هم سهم گیر،
مسلمان! بیا بشنو از دین همین: — که مرد آنکه شد مرد دنیا و دین.
بمن باز گویند و گویند باز، — چه از من محال است جویند باز.

ولی من نیم آنکه افسون شوم
که با ساز سازنده میمون شوم،

نیم آنکه با خونخواران پست
ز خون یتیمان شوم سیر و مست،

نیم آنکه از احتیاج دِرَم
ز رنج فقیران نصیبی برم.

ز احوال دنیا شدم باخبر
که آرام ندارد بر من گذر.

بگویید با من: که از احتیاج،
بنزد کی حرفم ندارد رواج؟

بر آنان که هست از ستم جاهشان؟
و یا ریزه‌خواران درگاهشان؟

خوشا آنکه اینان گریزند از او،
ستیزند چون او کند گفتگو.

ولی دیگران از فریب و فشار
که بینند از ظالم و جیره‌خوار

گریزند از حکمت ناصحان،
وگرنه ستانند از آنان بجان.

نه حاجت کند شیر، رو به مزاج،
نه روبه شود شیر، بی‌احتیاج.

تو خواهی خورم من فریب غرور:
چرا ناکسان زر گرفتند و زور؟!

زر ناکسان ناکسان را سزاست،
که هرگز کس از ناکسان زر نخواست.

شعور است با ناکسان کس شدن؟!
گسستن زکسها و ناکس شدن!

نخواهید از من که بیدار شو.
بگویید: غافل شو و خواب رو!

که بیدار ساکت ز بیداد نیست،
به سالاری دزد دلشاد نیست.

مرا زندگانی نیرزد بدان
که با لاشخوران شدن همگنان.

چنان گشته دنیای ما بی‌کمال
غم خلق خوردن شده ایده‌آل!

دل و دین فروشند و تن میخرند،
کمال آنکه پولی بدست آورند!

مرا گر کمالی است، از بهر نان
چه سان می‌کنم سجده بر ناکسان؟!

ستایند مکر و فریبِ لِآم
که با طعمه آرند شیری بدام!

بهای یکی بوسه یک جان برند،
برای دو نان دین و ایمان برند.

بگو: خاکیِ پست! بردار دام،
که در آسمان است ما را مقام.

گر از تو است دانشگه و پارلمان
تفو باد، همچون وزارت بر آن.

زبان در دهان بهر حق گفتن است
وگرنه کجاست فرق هشیار و مست؟

چو ناحق زبان گفت از بهر نان
چه بهتر که اصلاً نباشد زبان.

مرا آن زبان به که با ناتوان
بود نرم و با ظلم تیغ بُرّان.

تواضع تحمل بود از فقیر،
ولیکن تزلّل بود با امیر.

صحیح است کان در بر حق‌پرست،
بدهکاری از مرگ ناخوشتر است،

ولی چیست مدیونی این چنین:
خیانت به امّت، خیانت به دین.

که فردا چو برخواست روز حساب
نه پرداختن ممکن و نه جواب!

نه مدیونیِ پولی از دوستان
که باشد امیری به پرداخت آن.

چه رحمی است بر نفس‌و اهل‌و عیال
که بفروشم ایمان و دین و کمال

ستانم یکی چند لقمه بکام
کزان خون بتن نیز گردد حرام؟!

چنین است معنای رحم پدر:
نیالاید از جیفه خون پسر.

مرا بازگویی که زندان بس است؟!
ندانی که در بند ناکس کس است؟

کسی را که توحید باشد شعار
نترسد ز زندان نترسد ز دار،

نباشد بفکر مقام و ضیاع
نجوید ز ارباب دنیا متاع.

«موحد چه زر ریزی اندر برش
چو شمشیر هندی نهی بر سرش

امید و هراسش نباشد ز کس
بر اینست بنیاد توحید و بس»

ورا بمقصد رهی است
چو زندان که او را دانشگهی است

در آنجا یکی درس آموختم
کزان یک جهان فهم اندوختم،

شدم زان بوضع جهان آشنا
بصدها رموز نهان آشنا،

بفهمیدم امراض این نسل چیست،
فریبندهٔ مردمِ ساده کیست،

مرا آن یکی درس عمری بس است
که یک حرف بس گر بخانه کس است،

اگر مردمی هست در ما دگر
نگردیم با رهزنان هم‌سفر،

مرا چون بود فکر با حفظ جان؟
که جز دست حق نیست قادر بر آن،

اجل را نباشد دمی دیر و زود،
از اندوه بر حفظ جانم چه سُود؟

بفرمان حق در تن آید روان،
بفرمان حق هم شود زان روان.

ز نسل امیران یکی شاهزاد،
ز خویشان نزدیکِ خود کرد یاد،

درِ خانهٔ ابن عبدالعزیز
فرود آمد و دیدگان کرد تیز:

که بیند یکی وضع رقّت‌پذیر،
بسازد به آن رام قلب امیر،

بجز نان خشکی بسفره نیافت.
خروشان بنزد خلیفه شتافت

که: در خاک اسلام کاشانه‌ای
پریشان نبینی بجز خانه‌ای!

همه مؤمنان بی‌نیازند و شاد،
فقط خانه تست خالی ز زاد!

ندارند اهل تو در دسترس،
نه نان و پیاز و نه آش عدس!

دلت چون نسوزد بر این کودکان؟!
که نارسته دندانشان در دهان!

که چون نان خالی و خشکی خورند؟
چه اندازه بینند از تو گزند؟!

چو فاروق ثانی علیه السّلام
شنید از پسر عمّ خود این کلام،

فرو خواند فرزندگانش به پیش
بیاراستشان دل به اندرز خویش،

بگفتا: دو راه است در پیش باب
کدامین شما می‌کنید انتخاب؟

یکی اینکه سازید با فقر و رنج،
دگر اینکه سازید انبار گنج.

قناعت بکسب حلال و متین
بود راه پیغمبر و راشدین.

تنعم ز دارایی بیت مال
نباشد برای امیران حلال

که این مال دارایی اُمّت است،
خیانت در آن موجب لعنت است،

بسی جور کردند اجداد ما
بمال مساکین و دین خدا،

نمودند رسم خلافت فنا
بکردند کاخان شاهی بنا.

دگر ننگ و جور شهی بس کنیم
ستمکاری و ابلهی بس کنیم

ز من گر بخواهید ازین رسم زشت
حرام است بر باب باب بهشت.

ولی گر بسختی قناعت کنیم
نگهداری از مالِ ملّت کنیم

بمحشر سبک‌تر شود بار ما
خدا می‌شود راضی از کار ما.

بیایید از راه پاکان رویم
ز شاهی گریزیم و انسان شویم.

# وشه نامــــه

# مانای وشەکان

## ئـ :

**ئاخێوەن:** ئاخێکە، داخێکە

**ئاد:** ئەو

**ئادەن:** ئەوە

**ئافات:** دەردو بەڵا

**ئاڵا:** بەیاخ، پەرچەم

**ئاواتی:** جێئاوات، دڵ پێبەستراو

**ئاودەس:** تواڵێت، مەستراو، دستشویی

**ئاوڕ:** لاکردنەوە

**ئاورد:** هێنای

**ئوتول:** ماشێن

**ئەتوار:** نابار خۆ نیشان دان

**ئەچنێ:** لێ ئەکاتەوە

**ئەر:** ئەگەر

**ئەژنەوێ:** ئەبیستێ

**ئەژیێ:** ئەگوزەرێنێو زیندگی ئەکا

**ئەسان:** سندوە

**ئەسرین:** فرمێسکی چاو

**ئەشراف:** گەورەگەل

**ئەشنیا:** پێئەکەنیو ئەتریقاوە

**ئەصڵەنی:** ئەصڵەن، بە هیچ جۆرێ

**ئەگزیێ:** ئەشێوێو شپرز ئەبێ

**ئەگەینە:** ئەگەن.

**ئەمرێنێ:** ئەمرێنێ

**ئەندەلوس:** بەشێکی زۆر لە وڵاتـی ئـەسـپانیایی ئێستە.

**ئەنگوس:** ئەنگوست، قامک

**ئەنوێنی:** نیشان ئەدەی

**ئەوسات:** ئەو وەختە

**ئەوەن:** ئەونە

**ئەوێدەم:** ئەو وەختە

**ئەویش:** ئەگەریش

**ئەیبوێرن:** ئەیگوزەرێنن

**ئەینا:** ئەمانە

**ئیتریس:** خوێنتاڵ، بەدشکڵ

**ئید:** ئەمە، ئەم

**ئیزنش:** ئیجازەی

**ئێسقان:** ئێسک، پێشە

**ئێسەتێ:** ئێستا، ئێستەکانێ

**ئیکسیر:** هـەر شـتێکی زۆر بـاشو کـەم دەس کەوێ

**ئینە:** ئەمە

**إخاء:** برایەتی

**اوس:** قەبیلەیێکی گەورەی عەرەب

## ب:

**باپرۆسکە:** با پۆسکە، سوتو

**بادی هەوایی:** دەعیەو لەخۆ دەرچون

**بار:** بەر، سەمەر

**باز:** تاک، کراوه

**بازدێ:** بهێڵن

**بازه:** بەڵەک، دو ڕەنگ

**باکەی:** بەڵکە، بەڵکو

**باڵکون:** بانجیله، هەیوان

**بان:** لای سەرو، سەربان

**بانجیله:** هەیوانی بێبان

**بانگەواز:** هاوار کردن

**باو:** عادەتو ڕسوم

**باوانی:** جیازی بوک، جیهاز

**باوەڕۆ:** بهێنێ، بێرێت

**بدرێیێ:** پارەی کا

**بڕوا:** بڕوانه، تماشا که

**برێ:** بێژه، بڵێ

**بڕیا لێ:** لێ بڕا

**بریا:** له بیرۆ بریا، خۆزگه

**بڕێەنم:** بڕیومه

**بزا:** بزانه

**بزه:** زەردەخەنه

**بسرەوێ:** ئارام بگرێ

**بشکنم:** بشکێنم

**بگەی:** بگە، بگەره

**بنار:** داوێنو لای خواروی کێو

**بنیان:** به ستوه

**بنیۆنی:** نیشان بەیت

**بنییان:** بەسراوه

**بۆ:** بێت، ببێت

**بۆره:** ئەسپی خاڵ خاڵی سپیو ڕەش

**بۆشناخ:** شیکپۆش

**بۆگن:** بۆون، بۆن ناخۆش

**بویەر:** ببوره، ببەخشه

**به تەمای:** به ئومێدی

**به تەنێ:** تەنیا خۆی

**به چۆم:** به لێشاو، به تێرو تەسەلی

**به دەعیه:** خۆ به گەوره زان

**به گوێره:** بەرابەر، بەرتبق

**به یۆ:** بێت

**بەجێ:** به حەق

**بەر:** سەمەر

**بەرباد:** بابردو

**بەرپرس:** لێ پرسراو

**بەرد:** برد، ترازان

**بەردیووه:** ببەنەوه

**بەرقلیان:** بەرچایی، ناشتا

**بەرکەڕۆڕا:** ڕێدەرکا

**بەرماڵ:** جانماز

**بەرنشۆ:** دەرنەچێ

**بەزم:** شادیو کەیف

**بەسیان:** بەسراوه، بەستراوه

**بەکەڵک:** موفید

**بەلاش:** خۆڕایی، مفته

**بەڵگه:** دەلیل، مەدرەک

**بەینه:** بێته

**بیانگ:** بەهانه

**بێبەرگه:** بێموقاوەمەت، بێخۆڕاگری

**بێتاوان:** بێخەتا

**بێدی**: بێگانە

**بێریٚ**: بێنیٚ

**بیٚستاری**: بیٚقەراری

**بیٚعەدٚەبی**: بیٚئەدەبی

**بیٚناوک**: بیٚ موحتەوا

**بێنی**: بووەن

**بێواز**: بیٚئیشتیا

**بیەن**: بوە

## پ:

**پاراو**: تێراو، شاداب

**پلسا**: چاوپۆشی، شاردراوە

**پلسە**: وەها، وا

**پلسەن**: وایە، وەهایە

**پلش**: دوای

**پلشاخوٚر**: بەرماوی ئاژەڵ

**پاک**: خاوێن‌و تەمیز

**پالاٚی**: کەوشی

**پف**: با، کەلیمەی شۆخی کردن بە زگ‌زل

**پل**: تیکە، پلەگۆشت

**پلە**: دەرەجە، پایە

**پوٚرخز**: چەموش، خوێڕی‌و بێکارە

**پوٚز**: دەمارو دەعیە

**پوٚشان**: پۆشیو

**پەت**: گوریس، زەنجیر

**پەتی**: ڕوت، خالص

**پەرچ**: پێچدانەوەی ئاسن‌و مێخ

**پەرسوٚ**: بپرسی

**پەری**: بۆ

**پەریش**: بۆی

**پەس**: پەست، لە خوارەوە

**پەل**: بەرد یا کلۆ

**پەلپی**: بیانویی، بەهانەیی

**پەن**: پێنج

**پەنش**: پێی

**پەنم واتی**: پێم وتی

**پەی**: بۆ

**پەیشا**: بۆیان

**پیت**: حەرف

**پێسە**: وەکو، وەها

**پێوس**: پێویست، لازم

## ت:

**تاراندن**: دورخستنەوە

**تارم**: تاریکم

**تافتوٚن**: نەوعیٚ نانی ماشێنی

**تاقانە**: تەنیا منالٚ، تەنیا کوڕ

**تاک**: تاق، تەک

**تاڵەلار**: بەدبەخت

**تان**: وەخت، هێزو تەوان

**تان‌وپوٚ**: تاروپۆ

**تاوان**: گوناح، سوچ

**تاوصان**: هاوین

**ترٚوٚ**: بیٚئابڕۆ، ڕسوا

**تروسک**: بریقە، ورەوشە

**تریقە**: دەنگی کەنین

**تفاق**: ئازوقه

**تلێرەو بو**: تلار بوٚوه

**توتەکوٚڵە**: تولەسەگ

**تورمبیل**: ماشێن

**توٚف**: کرێوه

**تولەکی**: تانەو تەشەر

**تون**: توند، کرژ

**توٚنە**: توٚیە

**توی**: تووێ

**توٚی**: ناوی

**تەتەبەخیٚ**: ئەسپاوبازی

**تەرچک**: تەڕو تازه

**تەرەمی**: بێناموس، خوێڕی

**تەرەنی**: تریت

**تەریک**: دورکەوتوو، بێبەش

**تەفروتونا**: نابود

**تەلار**: باڵەخانه

**تەمامیان**: دوایی هاتوه

**تەمەن**: عومر

**تەمەی**: تەماعی

**تەن**: جسم

**تەنا**: تەنیا

**تەنکدەست**: فەقیر، نەدار

**تەیار**: سازو ئاماده

**تیٚپەڕ**: عبور کردن

**تیٚژپەڕ**: زوچو

**تیسکەی تفەنگ**: تیزەی تفەنگ

**تیٚشکاو**: شکست خواردو

**تین**: گەرمای خوڕ یا ئاگر

**تینک**: تونی، تینگ

**تینون**: تینگن

## ج:

**جارێو تەر**: جارێکیتر

**جمکوت**: پڕپڕ، قەرەباڵغ

**جواو**: جواب

**جە کوٚ**: لە کیوٚ

**جە کوٚڵس**: لە کوڵدانی

**جە**: له

**جەڕاگە**: لە ڕێگە، لە ڕێ

**جەڕایی‌تر**: لە ڕێگایکیتروٚ

**جەردە**: چەته

**جەسە**: جوسە، گیان

**جەغز**: دایره

**جەفەنگ**: شوٚخی

**جەلا**: صەیقەل

**جەولا**: لەولا، لەولاوه

**جەولایشوٚ**: لەولایشوٚ

**جەهاز**: جیازی بوک

**جەیو**: لەیەک

**جیلس**: جیایە، فەرقی هەیه

## چ:

**چاولێگەری**: چاو لێبڕین

**چکیٚ**: کەمیٚ

**چڵپو لێس**: دەنگی ئاوخواردنەوەی سەگو پشیلە

**چڵکاوخۆر**: نۆکەرو کارەکەری بێقەدرو قیمەت

**چلۆن**: چۆن

**چۆڵ**: خاڵی

**چە هێشتا**: کەچی هێشتا

**چە**: چی

**چەتون**: ناڕاست، هاروهاج

**چەرمگ**: سپی

**چەرمە**: سپی، چەرمو

**چەشقەنی**: چەشتگتە، چەشتوتە

**چەشن**: جۆر، مانند

**چەفت**: لار، نارێک

**چەمانی**: چاوانی

**چەمەی**: سەرچاوەی

**چەنەت**: لێت

**چەنی**: لە تەک، لەگەڵ

**چی**: بۆچی، بۆ

**چێش**: چی

**چێشما**: چیمان

**چێشەن**: چی یە

**چیگەبچ**: لێڕایش، لە گرایش

**چی لا**: لەملا

**چیمەن**: چەمەن، مێرگ

**چین**: نەسڵ

**چی نی**: هیچ نی

**چیۆ**: شت، چت

## ح:

**حەساو**: حیساب

**حەسێڵ**: گۆل، ئەستێر

**حەفتەوانان**: حەوت ئاسمان

**حەک**: ئەک! کەلیمەی ئاوات و تەعەجوب

## خ:

**خافض**: هێنەرە خوارەوە

**خاو**: خام، نەکوڵاو

**خنجیلە**: خوێن شیرین

**خوارمەنی**: خۆراکی

**خوان**: سفرە

**خۆرلس**: خۆراک

**خوری ڕستن**: بۆ خۆشامایی کردنو چاپلوسی بەکار ئەچی

**خۆنمایی**: خۆ نیشاندان

**خوەی هەڵئەخا**: تەزاهور ئەکا

**خەفتگ**: خەوتو، نوستو

**خەمار**: خەمبار

**خەون**: خەو بینین، رۆئیا

**خەوەرتەس**: خەوەرت هەس، خەبەرت هەیە

## د:

**دابڕکا**: داگیرکا

**داخۆم**: داخۆ؟، ئاخۆ

**داژیار**: ڕسقو ڕۆزی

**داکۆکی**: کۆششو تەقالا

**داگرسیان:** ئاور ڕۆشن کردن

**دانسقە:** کەموێنە، نایاب

**داوێن:** دامەن

**دختور:** حەکیم، پزشک

**دزدەسەک:** شەریکە دز

**دژ:** قەڵا، موخالیف

**دڵ دای:** دڵت دا

**دڵسانان:** دڵ سێنان، دڵبەران

**دڵت ناکوڵێ:** دڵت لێ نادا

**دڵسێن:** دڵبەر

**دڵنیا:** خاترجەم

**دنەی:** دانەی

**دنیان:** دنیایە

**دورنج:** دورژنگ

**دوسوێچ:** دوبەیانیش،دو سبەیش

**دوفلەقان:** دو ئەنگوسی سەبابەو وەسەت

**دۆم:** تایفەیکی بێماڵو چادرنشین

**دویون:** قسەیان پێ کردوە

**دەخڵ:** حاصڵ، دەرامەد

**دەرچی لە خۆ:** خۆت لێ بگۆڕێ

**دەرفەت:** فەرسەت

**دەسشان:** دەستیان

**دەسهار:** دەستار، هارە

**دەسەسەر:** دەسخەرە، بەسەرگێڕان

**دەشتە:** دەچێتە

**دەعیە:** دەمار، خۆ هەڵکێشان

**دەگا:** دێ، ئاوایی

**دەڵ:** سەگی مێو

**دەماخ:** لە کەیف ساز، شادی

**دەمار:** فیز، غیرەت

**دەمێک:** تاوێک، لەحزەیێک

**دەنا:** وەئیلا، مەگەر

**دەو:** ڕا کردن، هەڵاتن

**دەورش دان:** دەورەی لێداوە

**دیسان:** جارێکی تریش

**دیق:** خەمی زۆر

**دیل:** ئەسیر، یەخسیر

## ڕ:

**ڕابردو:** گوزەشتە

**ڕاتان:** ڕێگاتان

**ڕاز:** نهێنی، سیڕ

**ڕافعە:** بەرزکەرەوە

**ڕای:** ڕێگای، ڕێی

**ڕجوا:** ڕەوا

**ڕکێف:** وزەنگی، ڕکاب

**ڕولس:** ڕێوی

**ڕوانین:** تماشا کردن

**ڕوتاندنەوە:** بە زۆر شت لێ سەندن

**ڕۆجیار:** خۆر، ڕۆژگار

**ڕۆژگ:** ڕۆژو

**ڕۆژهەڵات:** شەرق

**ڕەپەڵگە:** جێگەی لەوەڕی عمومی

**ڕەتانگا:** جێگەی هاتوچو

**ڕەحمین:** بە ڕەحم

**ڕەسا:** پێگەییو، ڕەسیدە

**ڕشته:** ڕشتو، ڕێژراو

**ڕشخەن:** پێکەنینی بۆ شۆخی پێکردن

**ڕەمڵ:** زیخ، ماسه

**ڕەن:** خیلافو پێچەوانەی گەن

**ڕەنجەڕۆ:** ڕەنج بە با

**ڕێز:** قەدرو ئیحترام

**ڕێزەوڵ:** وردە نان

**ڕێنوس:** دەستوری نوسین

**ڕیواڵ:** ریاڵ هەنگوین

**ڕێە:** ڕێگە، ڕێ

## ز:

**زات:** نەترسان

**زار:** دەم

**زارۆ:** مناڵ

**زام:** برین

**زانا:** زانی، عالم

**زڵە:** هەمهەمەو جەنجاڵ

**زمانم مۆرە:** بە ڕۆژووم

**زوان:** زمان

**زوانگەڵدی:** زمانەکانی‌تر

**زوخاو:** کیمو خوێنی تێکەڵو ئاوێتە

**زۆربە:** زۆرتر، غاڵب

**زوسان:** جستان، زمستان

**زۆڵ:** حەرامزادە

**زەبون:** زەلیل، کز

**زەخساو:** کوتراو، ڕەتاو لە ژێر بارو قورسـاییدا، ماندو.

**زیاردە:** سێزدە

**زێدی:** خوێی

**زیز:** بێزار، دڵپێشاو

**زینە:** زینو، زینگ

## ژ:

**ژار:** ژەحر، زەهر

**ژاکاو:** سیس‌کراو، سیس‌بو

**ژەحراوی:** زەهراوی

**ژەقنەموت:** زەهری مار

**ژەمەن:** ژەم، وەختی نان خواردن

**ژیر:** عاقڵ

**ژین‌بەخش:** زیندەگی‌بەخش

## س:

**سارا:** سەحرا

**ساق:** سالم، ساخ

**ساو:** سێو، سایقە

**ساون:** سابون

**سنیا:** سەندرا

**سورەت:** دەموچاو

**سوێ:** صوزی، بەیانی

**سەخڵەت:** زەحمەت، دشوار

**سەرچاوە:** کانی، مەنبەع

**سەرعێڵ:** ڕەئیسی تایفە

**سەرمەس:** سەرخۆش

**سەولێس:** صوزی، بەیانی

**سیپاڵ:** لیباس

## ش:

**شامێکەواو**: کەبابی ناو تاوە

**شانۆ**: بوەشێنێ

**شاهۆ**: کێوێکی بەرز لە هەورامان

**شکار**: ڕاو

**شنە**: سروە، نەسیم

**شەرا**: پریشکەی ئاگر، شەرارە

**شەقام**: خیابان، جادە

**شەللاخ**: تازیانە

**شەلەمین کەرە**: قاسیدەک

**شەمەک**: ڕەختو ئەسپاپ

**شین کا**: سەوز کا، بڕوێنێ

**شێو**: شام

## ع:

**عازاو**: عەزاب، ئازار

**عانێ**: وەختێ

**عومر یۆما**: عومرێکمان

**عەرەبیاخن**: ئاخنراو لە زمانی عەرەبی، پڕ لە عەرەبی

**عەودالآن**: ناو کێوێکی بەرز لە کوردستانا

**عەیبار**: عەیبدار

**عیرەتی**: ئەمانەتی

## غ:

**غارەتگەر**: تالآنکەر

**غەوارە**: بێگانە

## ف:

**فایە**: فایدە، سود

**فڕان**: ڕفاند

**فرتە**: دەرپەڕینی شتێ بە توندی

**فرشتە**: مەلایکە

**فرە**: زۆر

**فەحشا**: کاری ناشیرینو خیلاف ئەخلاق

**فەنباز**: حیلەگەر

**فێڕۆ**: بێقیمەت، مفت

**فیز**: دەعیە، تکبر

**فیشتر**: زۆرتر، فرەتر

## ق:

**قاتی**: قەحتی، تێکەڵ

**قازانج**: بەهرە، نەفع

**قلسپە**: دەنگی خوێندنی کەو

**قاقڕ**: زەوینی لمیزرع

**قاڵەقاڵ**: جاڕو جەنجاڵ

**قڕ کردن**: مردنی بە عموم

**قڕپە**: مەرگی عمومی

**قرت**: هەرزە

**قنچکانەوە**: بە هەڵتروشکانەوە

**قوتە**: هوشیارە

**قوچاو**: بەسەر یەکا نراو، بەستن

**قوڕگ**: گەڵو

**قۆشە**: نەگبەت

**قولەپا**: قولی پا، قول

**قەراخ**: کەنار، پەنا

**قەرەچی**: کوڵی، کۆچنشین

**قساو**: قەساب

**قسایقس**: قیساسی

**قەمچی**: شەللاخ، تازیانە

**قەوماوە**: ڕوی‌داوە

**قیت**: بڵندو ڕاست،

**قین**: داخ

## ک:

**کاتێ**: وەختێ

**کارش**: کاری

**کارێوەم**: کارێکم

**کاسکولکە**: کاسە

**کاڵ کردنەوە**: لەڕو بردن

**کاڵی**: خامی، نەپوخت

**کاو**: کێفێ لە کوچک

**کاوان**: شاخان، کێفەکان

**کاورا**: کابرا، یارو

**کایەکلێ**: کایەی منالان

**کپ**: بێدەنگ

**کتکەدڵ**: دڵپشیلە

**کردگە**: کردووە

**کرموڵ**: کرم تێدراو

**کرمێ**: کرموڵ

**کریاگنە**: کراونە

**کریاتس**: کراویە

**کریانەوە**: کراوەتەوە

**کزۆک**: فەقیرۆکە، کزکردو

**کفتەکەی**: قسەکەی، بەڵێنکەی

**کلا**: لە جێگەی خوێ دەرچو

**کڵپە**: دەنگی بڵێسەی ئاگر

**کوتوپڕ**: لە ناکاو

**کوتێ**: برێ، دەسەیێ

**کوجی**: کوڵان، کوچە

**کۆچاندن**: کۆچ پێ کردن

**کوچک**: بەرد

**کۆڕ**: جێگەی کۆبونەوە

**کۆرپە**: منالی ساوا، نوزاد

**کورد وتەنی**: وەک کورد ئێژێ

**کوژیاگەوە**: خامۆش بوە، کوژاوەتەوە

**کۆسالان**: ناو ڕشتە کێفێکی بەرز لە نزیک شاری مەریوان لە کوردستاندا.

**کوشتی**: زوران

**کۆشک**: قەسر، کاخ

**کۆک**: ساز، سەرحاڵ

**کۆگەن**: کوێیە

**کولانە**: جێگەی مریشک

**کوڵۆم**: قفڵی دارینی درگا

**کوڵیاگ**: کولاو، پوختە

**کۆم**: کوور، نوشتاوە

**کەرلس**: بی‌کەن

**کەران**: بیکەن

**کەرد**: کرد، بەجێهێنا

**کەردەی**: کردن

**کەرۆتا**: ئەتانکات

**کەری**: بکەی

**کەفتگ**: کەوتو، قرپە لیٚکەفتگ

**کەفتن**: کەوتن

**کەکرەی مار**: ژەحری مار

**کەل**: گەردەنە، شکاف

**کەڵەک**: تەڵەکە، حیلە

**کەلەلا**: شەکەت، پەریشان حاڵ

**کەواو**: کەباب

**کەوتنە جیٚ**: لەجیٚدا کەوتن

**کەوتەن**: کەوتوە

**کەوتەنی**: کەوتوی

**کەوتەی**: کەفتگی

**کەوشکەن**: جیٚگەی کەوش داکەندن

**کەوە**: بکەوە

**کەیل**: پڕپڕ، ماڵامال

**کەیلشان**: پڕیان

**کیٚ لە کیٚ**: کەس لە کەس

**کیژ**: کچ، کەنیشک

**کیٚشوٚ**: ئەکیٚشیٚت

## گ:

**گ**: گشت، هەمو

**گاقوٚڕ**: گابوٚڕ

**گاڵ**: هەرزنی کاڵ، ئەرزەن

**گاڵتە**: قومار، کایە

**گاڵە**: دادو هاوار بە نارەحەتی

**گاوانیٚ**: ڕیشوڵە، سیٚرو

**گچکە**: چکوٚلە، بچوک

**گڕ**: بڵیٚسە

**گڕاو**: ئاوی گازدار، ئاومەعدەنی

**گرتە قەرزار**: قەرزی کرد

**گرد**: هەمو، گشت

**گردین**: هەمویان

**گش**: گشت، هەمو

**گشتی**: عمومی

**گفو**: بکەوی

**گڵکوٚی**: قەوری، قەبری

**گنوٚش**: ئەکەویت

**گوڕ**: هیٚز، قودرەت

**گوٚم**: جیٚگەی قوڵی ناو ئاو

**گوٚنا**: کوڵم، ڕوٚخسار

**گویٚزی ئازا**: گویٚزی ناوپڕو کاکڵەدار

**گەڕ**: فیٚڵ، حیلە

**گەڕگەڕە**: قڕقڕە، کەللـەی بیٚژنگ

**گەڕەک**: مەحەللـە

**گەرەکش**: بیەوی، گەرەکی بی

**گەل**: کوٚمەڵ، مللەت

**گەللـە**: ڕان، دەستەی حەیوان

**گەمە**: شوٚخی

**گەن**: بوٚن ناخوٚش، بوٚگەن

**گەنج**: جەحیٚل، جوان

**گەنکاو**: ئاوی بوٚگەن

**گەنموجوٚ**: ڕەشبەڵەک

**گەورەتی**: گورەیەتی

**گیٚڕان**: بگرەن

**گیٚرتە**: گرتوی

**گێردیش**: بیگرەن

**گێل گەوجە**: حوڵی نەفام

**گێش نشوون**: بکەویتە شوێنی

## ل:

**لاتقنطوا**: نائومێد مەبن

**لافاو**: سێلاو

**لاوەیش**: بێگانەیش

**لوای**: چوون، ڕۆیشتن

**لوتاوێژ**: بوگەنــی زوڕ پــیس کــە ئینــسان لــوتی ئەگریێ تا بوێی نەکات

**لەبۆ**: بوٚ؟، لەبەر

**لەتەک**: لەگەڵ

**لەق**: شاخە، لق

**لەقوپۆ**: شاخو بەرگ

**لەولس**: نەوعێ نان

**لەوش**: لەوەیش

**لەویچە**: لەویشە

**لەینە**: لێرە، لەوێ

**لێ نابرێ**: بوی ناچێ

**لێژاو**: ڕێژاو: تافگە

**لێم گری ڕێش**: ڕێشم لێ بگری

## م:

**ماجەرا**: ئەوەی ڕابورد

**مازا**: ئەهلین

**ماقمان**: چاوزەق بون

**مالات**: حەیواناتی ماڵی

**ماندو**: شەکەت، هیلاک

**ماوەڕۆ**: دێنێ، تێرێ

**مترف**: خوێش گوزەران

**محاڵ**: ناوچە، مەنتەقە

**مرۆ**: ئینسان، بەشەر

**مستکبر**: خوێ بە گەورەزان

**مفارونەوە**: ناگوڕمەوە

**ملهوڕ**: شەرلاتان

**موارەک**: موبارەک

**مۆر**: ڕوژو

**مەباوە**: ئەبنەوە

**مەبۆ**: ئەبێ

**مەبس**: مەتڵەب

**مەتاوا**: ناتوانن

**مەدۆ**: نادات

**مەڕوا**: تماشا مەکە

**مەڕێزۆ**: ئەرژێنێ

**مەزانی**: ئەزانی

**مەزرا**: مەزرەعە

**مەزڵومیەل**: مەزڵومان

**مەکۆ**: جێگەی کوبونەوەی خەڵک

**مەکەران**: ئەکەن

**مەگەز**: مەگەس، مێش

**مەگێرۆ**: ئەگرێت

**مەلان**: ئەڕوٚن

**مەمەنۆ**: نامێنێ

**مەنمانۆ**: نانوێنێ

**مەنمێنوە**: بمێنەوە

**مەنەن:** ماوە

**مەنیۆوە:** بمێنێتەوە

**مەی:** شەراب

**مەیان:** مەیدان

**مەیڵانە:** ئیجازە مەدە

**مەیمانخانە:** جێگای میوان

**مەینەت:** خەم‌و خەفەت

**مێرو:** مروچە، مێرولە

**مێژو:** تاریخ

**میقنی گۆڕاو:** ڕێخت‌و قیافە

**مێلاک:** چەشتەن

## ن:

**ناراو:** تالاو

**نئشارەزا:** نابەڵەد

**نافات:** خراپ وتن

**ناکاو:** ناگەهان

**نالەبار:** نارێک، ناباب

**ناوا:** نابا، بەش نابا

**ناونیتکە:** لەقەبی زشت

**ناوێ:** نابێ

**نمارۆ:** نایرێ، ناهێنێ

**نواندن:** نیشان دان

**نوخشە:** وەختی خەرمان هەڵگرتن

**نوقلانە:** نوخشانە، مزگانی

**نە ڕای:** لە ڕێگەی

**نەبەر:** لەدەر

**نەبەز:** کوڵنەدەر، نستوە

**نەبیەن:** نەبوە

**نەچیر:** ڕاو

**نەخسوس:** بەخسوس

**نەزانات:** نەت‌زانی

**نەزاندی:** نەزانن

**نەستەق:** قسەی بە ڕاس‌و دور لە شوخی

**نەقرچێتەوە:** نەقرچی، نەبرژی

**نەقیزە:** داری نوک‌تیژ بو لێخورینی حەیوان

**نەکریان:** نەکراوە

**نەکەردی:** مەکەن

**نەگبەت:** بەلا، بەدبەخت

**نەگنیوە:** نەکەوێتەو

**نەوس:** نەفس

**نەون:** نەبن، نەبێ

**نەوو:** نەبو، نەبی

**نەوش:** نەخوش

**نەوی:** نزم، لە خوارەوە

**نەیار:** نەدار، فەقیر، دوشمن

**نیمرو:** هێلکەورۆن

**نیەتش:** نیەتی

## و:

**واچدی:** بێژن، بڵێن

**واچی:** بێژی، بڵێی

**واردەنی:** خواردوتە

**واردەی:** خواردن

**واز:** کراوە، باز

**وازەن:** بازە، کراوەتەوە

**وان**: ئەوان

**واینە**: ئاوا، بەوجۆرە

**وت‌و وێژ**: قسەوباس

**ورتە**: قسەی لە ژێر لێوەوە

**وزۆ**: ئەخاتە

**وزەنگی**: ڕکاب

**وشکان**: جێگەی بێ‌ئاو

**وشکەجاو**: نانی خاڵی خواردن

**وشە**: کەلیمە

**وە توێن**: بە تویە

**وە جامارۆ**: بە جێگا تێری

**وە نیە**: وا نیە

**وە هاتن**: بە هاتن

**وەبو**: ئەوە بو

**وەبوە**: لەوە ئەچو

**وەبەرتی**: دێتە بەر

**وەحەسی**: بەحەسێوە

**وەختاری**: وەختی

**وەخوێنن**: بخوێننەوە

**وەڕاتان**: وە بەر ڕێتان

**وەرکەمەر**: گیایێکی بۆن خۆشە

**وەرنە**: ئەگەرنە

**وەرهەم**: خەفەت

**وەس بۆ**: بەس بێ

**وەسە**: وەک، وەک ئەو

**وەشەن**: خۆشە

**وەشیم**: خۆشیم

**وەغار**: بە غار، ڕاکردن

**وەلا نا**: کەناری گرت

**وەلێکان**: ئەمما

**وەویلکە**: عروسک

**وەیت**: خۆت

**وەیشومە**: بەلاً، موسیبەت

**وەیلان**: سەرگەردان

**ویارد**: ڕابوارد

**ویاروەی**: ڕابواردن

**وێتەنی**: خۆتی

**ویرد**: دوعای لە ژێر لێوەوە

**وێم**: خۆم

**وێنە**: عەکس

**ویەردەن**: ڕابوراوە

**هـ:**

**ها**: وا

**هان دان**: تەحریک کردن

**هاو**: های!، هوی!

**هاوسەر کەم**: خوارتر لە مەردم

**هۆدە**: ژوری ماڵ، وەتاق

**هومە**: کوپە، خوم

**هونەن**: خوێنە

**هە**: هەیە

**هەبو**: بو

**هەبێ**: ببی، بوی

**هەدا**: ئارام

**هەردە**: کێوان، شێتی کێوان

**هەرکۆ**: هەر جێگایی

**هەرمانیٚ**: کاریٚک

**هەس**: هەیە

**هەستی**: عاڵەم

**هەل**: دەرفەت، فرسەت

**هەلاڵە**: هەرا کردن، جارٚ دان

**هەلاهەل**: شیرەی گیاییٚکە زوٚر کوشەندە

**هەلای**: هیٚشتا

**هەڵپە**: پەلە، عەجەلە

**هەلٚپیٚچ**: کوٚکەرەوە

**هەڵمەقوت**: بە پەلە قوت‌دان

**هەڵە**: خەتا، سەهو

**هەمبو**: بوم

**هەمگە**: هەموە، گشتە

**هەموان**: هەمویان، گشتیان

**هەن**: هەیە

**هەناو**: ناوزگ، دەرون

**هەندیٚ**: برٚیٚک، قسمەتیٚ

**هەنی**: ئیتر

**هەوالٚ**: خەبەر، ئەحوالٚ

**هەوانە**: هەمانە، ئەنبار

**هەوە**: هەویٚ، هەوو

**هیجوی**: خواستگاری

**هیچی دی**: هیچی‌تر

**هیٚلٚ**: جوت لە وەختی کیٚلاٚندنی زەوین

**هیلال**: مانگی یەک شەوە

## ی:

**یاگەشان**: جیٚگایان

**یالٚ**: تیژایی سەر کیٚو

**یانەی**: ماڵی

**یثرب**: ناو شاری مدینە پیٚش لە ئیسلام

**یەخسیر**: ئەسیر

**یەخی**: سەهوٚڵی

**ییٚ**: ییٚت، دیٚ

**ییٚت**: دیٚت